

T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
HEMŞİRELİK ESASLARI ANABİLİM DALI

HEMŞİRELİK BAKIMINDA İNSAN ONURU:
TEMELLENDİRİLMİŞ BİR KURAM ÇALIŞMASI

DUYGU YILDIRIM
ORCID ID: 0000-0002-0223-0016
DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
PROF. DR. ESRA AKIN

İZMİR-2024

T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
HEMŞİRELİK ESASLARI ANABİLİM DALI

HEMŞİRELİK BAKIMINDA İNSAN ONURU:
TEMELLENDİRİLMİŞ BİR KURAM ÇALIŞMASI

DUYGU YILDIRIM
ORCID ID: 0000-0002-0223-0016
DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
PROF. DR. ESRA AKIN

İZMİR-2024

KABUL VE ONAY SAYFASI

Sağlık Bilimleri Enstitü Müdürlüğüne;

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Hemşirelik Esasları Doktora Programında Duygu YILDIRIM tarafından yürütülmüş olan “Hemşirelik Bakımında İnsan Onuru: Temellendirilmiş Bir Kuram Çalışması” başlıklı bu çalışma, aşağıdaki jüri tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi: / /

İmza

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Esra AKIN (0000-0002-8182-492X)

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi

Üye :Prof. Dr. Leyla KHORSHID (0000-0001-7101-9014)

Ege Üniversitesi

Üye :Doç. Dr. Emine KOL (0000-0002-5124-6065)

Akdeniz Üniversitesi

Üye :Doç.Dr. Kıvan ÇEVİK KAYA (0000-0002-0556-8012)

Manisa Celal Bayar Üniversitesi

Üye :Doç. Dr. Burcu CEYLAN (0000-0003-2602-8442)

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi

ONAY: Bu doktora tezi, Enstitü Yönetim Kurulu'nca belirlenen yukarıdaki jüri üyeleri tarafından uygun görülmüş ve kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Hatice YILDIRIM SARI

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve dünya çapında erişime açılabilir ve bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir şekilde kullanıma açma iznini İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi'ne verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır. Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

.../.../...

İmza

Duygu YILDIRIM

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, “Hemşirelik Bakımında İnsan Onuru: Temellendirilmiş Bir Kuram Çalışması” başlıklı çalışmamın, Tez Danışmanım Esra AKIN danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzuna göre yazıldığını beyan ederim.

.../.../...

İmza

Duygu YILDIRIM

TEŞEKKÜR

Lisansüstü eğitimimim ilk anından itibaren engin bilgi ve deneyimleri ile akademik gelişimimi sağlayan, olumsuzluklarla karşılaştığımda bana güler yüzü ve enerjisiyle mutluluk veren, bana her zaman inanan ve güvenen, tezimin her aşamasında yol gösterici, motive edici ve destekleyici olan, öğrencisi olmaktan her zaman gurur duyduğum, her adımında iyi ki dememe sebep olan, her daim beni bir abla gibi kucaklayan, değer duygusunu her daim yaşatan, yaşamımda çok önemli bir yere sahip olan çok değerli ve kıymetli danışman hocam Sayın Prof. Dr. Esra AKIN'a,

Tezimin planlama aşamasından itibaren desteğini ve yardımını bir an olsun esirgemeyen, değerli zamanını ayırarak tezimin şekillenmesinde yol gösterici olan değerli hocam Sayın Doç. Dr. Emine KOL'a,

Tezimin gelişmesine katkı sunan ve jüri üyesi olarak tezimde yer alan değerli hocalarım Sayın Prof. Dr. Leyla KHORSHID'e, Sayın Doç.Dr. Kıvan ÇEVİK'e ve Sayın Doç. Dr. Burcu CEYLAN'a,

Uzman görüşleri ile tezime olan katkılarından dolayı değerli hocam Sayın Prof. Dr. İlhan GÜNBAI'na,

Çalışma sürecine dahil olarak görüşmelere katılan tüm katılımcılara,

Varlıkları ve sevgileri ile bana güç veren, yaşamım boyunca aldığım her kararda arkamda duran, desteklerini bir an olsun esirgemeyen, hayatıma anlam katan çok değerli babam Halil YILDIRIM'a ve annem Hatun YILDIRIM'a,

Kardeş olmanın gücünü gerek yaşamımda gerekse tez yazma sürecimde verdikleri destekle sonuna kadar hissettiren çok kıymetli ablam Ummuhan SAĞLAM'a ve kardeşim Ceren YILDIRIM'a,

Varlığıyla mutlu eden, hayatımıza renk katan, "Duygu Teyzem" dediğinde tüm dertleri, sıkıntıları unutturan küçüğüm, canım yeğenim Halil SAĞLAM'a

Tüm kalbimle

Sonsuz

TEŞEKKÜR EDERİM...

ÖZET

HEMŞİRELİK BAKIMINDA İNSAN ONURU: TEMELLENDİRİLMİŞ BİR KURAM ÇALIŞMASI

Duygu YILDIRIM

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Hemşirelik Esasları
Anabilim Dalı Doktora Tezi, İzmir, Türkiye, 2024

Amaç: Bu araştırmanın amacı, hemşire ve hemşire akademisyenlerin katılımıyla temellendirilmiş kuram yöntemi ile nitel çalışma yürüterek, onurlu hemşirelik bakımına ilişkin kavram ve süreçleri ortaya koyan 3. düzey kuram geliştirmektir.

Yöntem: Araştırmada nitel araştırma desenlerinden Charmaz'ın yapılandırmacı temellendirilmiş kuram deseni kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın örneklemini toplam 20 hemşire ve hemşire akademisyen oluşturmuştur. Verilerin toplanmasında “Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu” ve Birey Tanıtım Formu” kullanılarak bireysel ve yüz yüze görüşme yöntemi kullanılmıştır. Verilerin analizinde ilk kodlama, odaklı kodlama ve kuramsal kodlama süreci takip edilmiştir. Verileri toplanma ve analiz süreci eş zamanlı yürütülmüştür. Araştırma gerekli etik kurul izni, kurum izni ve katılımcılardan sözel onam alınarak gerçekleştirilmiştir.

Bulgular: Onurla ilgili kuramsal kodlar “Onurun tanımı”, “Onurlu olma”, “Onur ihlali” ve “Onurlu bakım” olarak belirlenmiştir. Toplam 14 odaklı kod ile bu 4 kuramsal kod oluşturulmuştur.

Sonuçlar: Bu araştırma ile onur kavramının hemşirelik bakımı bağlamındaki tanımının yapılması, bakım anındaki eylemlerin anlamlandırılmasına olanak tanıyarak, onurun aslında hemşirelik bakımının odağında yer alan ve eylemleri/ sonuçları şekillendiren temel bir kavram olduğu sonucuna varılmıştır. Bu araştırma sonucunda ortaya konulmuş olan ilgili modelin uygulamaya aktarımında temel teorik eğitimle beraber modelin hemşirelik bakımına entegrasyonunun sağlanmasının bakım sonuçlarına etkisinin değerlendirilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Onur, İnsan onuru, Hemşirelik bakımı, Onurlu bakım, Temellendirilmiş kuram

ABSTRACT

HUMAN DIGNITY IN NURSING CARE: A GROUNDED THEORY STUDY

Duygu YILDIRIM

Izmir Katip Celebi University, Graduate School of Health Sciences, Nursing
Department, Fundamental of Nursing Doctoral Degree Thesis, Izmir, Türkiye,
2024

Aim: The purpose of this research is to conduct a qualitative study using grounded theory methodology with the participation of nurses and nurse academicians, in order to develop a third-level theory that elucidates the concepts and processes related to dignified nursing care.

Methods: The research was conducted using Charmaz's Constructivist Grounded Theory design, a qualitative research method. The sample of the study consists of a total of 20 nurses and nurse academicians. Data were collected using a "Semi-Structured Interview Form" and an "Individual Introduction Form" through individual face-to-face interviews. The data analysis followed the processes of initial coding, focused coding, and theoretical coding. Data collection and analysis were carried out concurrently. The research was conducted with the necessary ethical approval from the ethics committee, institutional permission, and verbal consent obtained from the participants.

Results: The theoretical codes related to dignity were determined as "Definition of Dignity", "Being Dignified", "Dignity Violation", and "Dignified Care". These 4 theoretical codes were formed with a total of 14 focused codes.

Conclusion: The research aimed to define the concept of dignity in the context of nursing care, allowing for the interpretation of actions during care moments. It concluded that dignity is a fundamental concept at the core of nursing care, shaping actions and outcomes. The integration of the model developed in this research into nursing care, alongside foundational theoretical education, is recommended for evaluating its impact on care outcomes.

Keywords: Dignity, human dignity, nursing care, dignified care, grounded theory.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI	İ
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	İİ
ETİK BEYAN.....	İİİ
TEŞEKKÜR.....	İV
ÖZET.....	V
ABSTRACT.....	VI
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	XI
ŞEKİLLER.....	XII
TABLolar	XIII
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Problemin Tanımı ve Önemi	1
1.2. Araştırmanın Amacı	4
1.3. Araştırmanın Sorusu ve Alt Soruları	4
1.4. Araştırmanın Önemi ve Yaygın Etkisi	4
2. GENEL BİLGİLER.....	6
2.1. Onur Kavramı.....	6
2.1.1. Onur Kavramının Tanımı	6
2.1.2. Onur Kavramının Görünümleri ve Kapsamı	7
2.1.3. Onur Kavramının Etimolojisi.....	8
2.1.4. İnsan Onurunun Kavram Olarak Tarihsel Gelişim Süreci	9
2.2. İçkin (Doğuştan/İnherent/İntrinsic) Onur Kavramı	13
2.2.1. Teolojik Temelde İçkin Onur Anlayışı.....	15
2.2.2. Seküler Temelde Özerklik Olarak İçkin Onur Anlayışı	17
2.2.3. Mertebe Olarak Onur Anlayışı	20
2.3. İçkin Olmayan (Doğuştan Olmayan veya Kazanılan/Atfedilen) Onur Kavramı..	21
2.3.1. Hak Sahibi Olmakla Kazanılan Onur	22
2.3.2. Liyakat Olarak Onur.....	23
2.3.3. Ahlaki/Varoluşsal Statü Olarak Onur.....	23
2.3.4. Sosyal Onur	25
2.3.5. Maddi Onur	30
2.3.6. Gelişmekte Olan Onur.....	31
2.4. Hemşirelik ve İnsan Onuru.....	32
2.4.1. İnsan Onuru Kavramının Hukuki Dayanakları.....	32
2.4.2. Hemşirelikte Etik Bir Değer Olarak İnsan Onurunun Yeri ve Önemi.....	34

2.4.3. Hemşirelik Bakımında İnsan Onurunun Rolü	37
2.4.4. Hemşirelik Bakımında İnsan Onuru Odaklı Eylemler ve Yansımaları	39
2.4.5. Hemşirelik Bakımında İnsan Onuru Odaklı Olmayan Eylemler ve Yansımaları	44
2.5. Kuram Geliştirme	47
2.5.1. Kuramın Anlamı ve Özellikleri	47
2.5.2. Kuram Geliştirme Süreci	50
2.5.3. Hemşirelikte Kuram Geliştirme.....	52
2.5.4. Hemşirelikte Felsefe- Model-Kuram İlişkisi	55
2.5.5. Hemşirelikte Model Kullanımı	58
2.5.6. Hemşirelikte Model Geliştirme Yaklaşımı Olarak Temellendirilmiş Kuram	60
3. GEREÇ VE YÖNTEM	63
3.1. Araştırmanın Türü	63
3.2. Araştırmanın Amacı	63
3.3. Araştırmanın Yöntemi	63
3.4. Araştırmanın Modeli ve Deseni.....	63
3.4.1. Temellendirilmiş Kuram.....	63
3.5. Araştırmanın Yapıldığı Yer ve Zaman	70
3.6. Araştırmanın Evreni ve Örnekleme.....	70
3.7. Veri Toplama Araçları.....	75
3.7.1. Bireysel Görüşme Formu.....	75
3.7.2. Görüşme Formunun Yenilenmesi ve Yapılan Değişiklikler	76
3.8. Veri Toplama Tekniği ve Süreci	77
3.8.1. Veri Toplama Tekniği	77
3.8.2. Veri Toplama Süreci.....	78
3.9. Araştırma Verilerinin Analizi	81
3.9.1. Yapılandırmacı Temellendirilmiş Kuram Yaklaşımı Kodlama Yöntemleri.....	82
3.10. Geçerlik ve Güvenirlik	85
3.10.1. Geçerlik Stratejileri	85
3.10.2. Güvenirlik Stratejileri.....	87
3.10.3. Araştırmacının Rolü	89
3.11. Araştırma Soruları	90
3.12. Araştırmanın Sayıltıları	90
3.13. Araştırma Takvimi.....	91
3.14. Etik İzinler	91
4. BULGULAR	92
4.1. Onurun Tanımı	92
4.1.1. Düşünebilme Yetisiyle Hak Edilen	93

4.1.2. Değer Yargısı.....	95
4.1.3. Duygu Olarak Onur	97
4.1.4. Saygı Duymak/ Saygı Duyulmak	98
4.1.5. Değer Görmek	100
4.1.6. Doğuştan İçte Var Olan	100
4.2. Onurlu Olma.....	102
4.2.1. Onurlu Birey Olma	103
4.2.2. Onurlu Olmaya Yönlendiren Faktörler.....	109
4.2.3. Onurlu Olmanın Desteklenmesi/ Güçlendirilmesi.....	116
4.2.4. Onursuz Birey Olmasının Reddi.....	120
4.3. Onur İhlali	123
4.3.1. Yok Sayma	125
4.3.2. Mahrum Bırakma.....	129
4.3.3. Kişisel Alana Müdahale.....	131
4.3.4. Güç Kullanma.....	132
4.3.5. Paternalist Davranışlar.....	133
4.3.6. Bedensel ve Ruhsal Bütünlüğe Müdahale	135
4.4. Onurlu Bakım	136
4.4.1. Onurlu Bakıma Yönelme.....	138
4.4.2. Onurlu Bakım Eylemleri	146
4.4.3. Onurlu Bakımı Engelleyen Faktörler	159
4.4.4. Onurlu Bakım Sonucu	163
4.5. Verilere Temellendirilmiş Kuramsal Model: Hemşirelik Bakımında İnsan Onuru..	166
5. TARTIŞMA.....	169
5.1. Onuru Tanımı	169
5.2. Onurlu Olma, Onurlu Olmaya Yönlendiren Faktörler, Onurlu Olmayı Destekleyen /Güçlendiren Faktörler	171
5.3. Onur İhlali Olarak Görülen Durum ve Eylemler	173
5.4. Onurlu Bakıma Yönelme, Onurlu Bakım Eylemleri ve Engelleri.....	176
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	183
6.1. Sonuç	183
6.2. Öneriler.....	187
7. KAYNAKLAR.....	189
EKLER.....	204
EK 1: Etik Kurul Onayı	
EK 2: Araştırmanın Hastane Kurum İzni	

EK 3: Araştırmanın Üniversite Kurum İzni

EK 4: Bireysel Görüşme Formu - İlk Hali

EK 5: Bireysel Görüşme Formu - Son Hali

ÖZGEÇMİŞ

SİMGELER VE KISALTMALAR

AACN: American Association of Colleges of Nursing

ANA: American Nurses Association

CNA: Canadian Nurses Association

HRA: Human Rights Act

ICN: The International Council Of Nurses

UNESCO: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

UNICEF: United Nations International Children's Emergenc Fund

TDK: Türk Dil Kurumu

WHO: World Health Organization

ŞEKİLLER

Şekil 1. Araştırma Takvimi İşlem Basamakları.....	91
Şekil 2. Onur Kavramına İlişkin Kuramsal Kodlar	92
Şekil 3. Onurun Tanımı Kuramsal Kod Kapsamındaki Odaklı Kodlamalar	93
Şekil 4. Onurlu Olma Kuramsal Kod Kapsamındaki Odaklı ve Alt Kodlamalar	102
Şekil 5. Onur İhlali Kuramsal Kod Kapsamındaki Odaklı ve Alt Kodlamalar	124
Şekil 6. Onurlu Bakım Kuramsal Kod Kapsamındaki Odaklı ve Alt Kodlamalar	137
Şekil 7. Verilere Temellendirilmiş Kuramsal Model: Hemşirelik Bakımında İnsan Onuru.....	168

TABLULAR

Tablo 1. Temellendirilmiş Kuram Çalışmalarının Temel Özellikleri (172)	65
Tablo 2. Katılımcıların Sosyodemografik Özellikleri	73
Tablo 3. Onurunu Kaybeden Bireye Yönelik Hatırlatıcı Not	121
Tablo 4. Onur İhlaline Yönelik Hatırlatıcı Not	123
Tablo 5. Onurlu Bakım Eylemine Yönelik Hatırlatıcı Not	140

1. GİRİŞ

1.1. Problemin Tanımı ve Önemi

Onur, kişinin kendi varlığına, kendi kişiliğine karşı beslediği saygı, insanı insan yapan iç değer olarak tanımlanmaktadır (1). Onurun kısa tarihi üç ana bölümden oluşur. İlkinde insan, Tanrı'nın benzerliğinde yaratıldığı için onurludur ve bu ayırım, insan türünün yaratılışın geri kalanından üstün olduğunu göstermektedir (2,3). İkincisinde onur, sosyal hiyerarşide yer almaktadır ve bir rütbe sistemine yakından bağlıdır. Burada onur hem görecelidir (soylular köylülerden daha onurludur) hem de mutlaktır, makama bağlı bir dizi görev ve ayrıcalığı da beraberinde getirmektedir (4). Üçüncü bölüm, rasyonel failliğin kalitesine (bireylerin ahlaki seçimler yapma ve dolayısıyla kendi kendini yönetme becerisine) dayanan Kant'ın haysiyet anlayışını tanıtmaktadır (5–7). Tarihsel süreçte farklı tanımlamalar yapılan onur kavramı teoloji, felsefe, hukuk, siyaset teorisi, sosyoloji, tıp ve hemşirelik gibi çok çeşitli disiplinlerde ele alınmıştır. Ayrıca onur kavramı anayasa hukukunda, sosyal adalette, yoksul ve baskı altındaki insanların yaşamlarına ilişkin etnografik anlatımlarda da belirgin bir şekilde yer almaktadır (8–13). Her yerde bulunmasına rağmen veya belki de bu nedenle, onur kavramı belirsiz ve çelişkilidir ve bu da kavramın net bir tanımının yapılmasına engel oluşturmaktadır.

Kavramsal karmaşa onurun görünümüne kadar da uzanmaktadır. Örneğin, literatürde temel onur, insan onuru, sosyal onur ve kişisel onur gibi farklı yaklaşımlar yer almaktadır, ancak bu terimlerin tanımı ve kullanımı konusunda çok az fikir birliği olduğu görülmektedir (4,14–17). Bu düzensizliği veya karmaşayı anlamlandırmak, onurun literatürde bahsedilen ve görünüşte çelişkili özelliklerini diğer bileşen parçalarına bağlamak için onur kavramının belli bir çerçevede ele alınması gerekmektedir. Bu çerçeveyi oluşturan sınırlar ise onurun taşıyıcısı, dayanağı ve sonuçları veya kullanımlarından oluşmaktadır. Taşıyıcı, onura sahip olduğu söylenen bireyler veya gruplar; dayanak, onurun sahip olduğu ya da verildiği gerekçe ya da temel; onurun sonuçları, çeşitli alanlardaki kavramsal veya araçsal kullanımları da dahil olmak üzere, onurun sahiplenilmesinden veya verilmesinden kaynaklanan çıkarımlar veya sonuçlardır. Bu çerçevenin literatürdeki pek çok onur tanımına ve açıklamasına uygulanması, tanımların nerede birleştiğini ve nerede farklılaştığını göstermektedir (4,18).

Onur, bakımda merkezi ve karmaşık bir olgudur (19). Onur, değerlerin kaynağına dayanmaktadır, mutlak ve göreceli onur olarak ifade edilmektedir. Değerler ise kutsallık, özgürlük, sorumluluk, görev ve insanın hemcinslerine hizmet etmesidir. Bir kişinin sağlığı ve refahı, mümkün olduğu kadar dolu bir hayat yaşamak için oldukça önemlidir. Eriksson, şefkatli bir birliktelik yoluyla insan onurunun doğduğunu öne sürmektedir. Etik ideal, insan onuru fikrine ve profesyonel hemşirelik bakımının yönünü aydınlatan ve gösteren kişisel bir ahlaka dayanmaktadır (20). Uluslararası Hemşireler Birliği (International Council of Nurses-ICN)'ne göre hemşirelerin hasta onurunu koruma sorumluluğu vardır ve hastaya mümkün olduğunca özen göstermek hemşirelerin yasal ve etik bir görevi olarak görülmektedir (21). Blomberg, Bisholt ve Lindwall'na (6) göre hemşirelerin, hemşirelik bakımında hem dışsal resmi hem de içsel kişisel etik sorumluluğa bulunmaktadır. Bununla birlikte hemşirelerin bu etik ve ahlâki sorumluluğu, bireyin onurunu savunmasızlıktan, aşağılanmadan ve ihlallerden korumaktır. Hastanın onuru korunmazsa gereksiz ve belki de dayanılmaz acılara maruz kalacaktır (22). Bununla birlikte onurlu olmayan bir bakıma tanık olan veya bu bakıma katılan hemşireler sıklıkla içsel bir değer çatışması yaşarlar. Aynı zamanda bu bakımda yer alan hemşirelerin hem kendisiyle hem de etik değerleriyle çatışma yaşaması olasıdır (23). Önemsemek, benzersiz kişiye saygıyı da içeren etik boyutun sorumluluğunu almayı içermektedir. İnsan onuruna saygı, hastanın bakımı nasıl deneyimlediği açısından oldukça önemlidir. Onur dışlandığında hastanın bakım sıkıntısı yaşama riski bulunmaktadır. Sorumluluk, insanın onur hakkının anlaşılmasında ve saygıyla bakılmasında yatmaktadır (20,24). Karşılaşmanın zamanı, mekânı ve yeri ne olursa olsun, hasta ile hemşire arasındaki her görüşmede bakım verici olan hemşirenin sahip olduğu etik tutum belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu hemşirenin, bilinçli ya da bilinçsiz olarak, hastanın bakımının sorumluluğunu almak için kendi etik yaklaşımını seçtiği anlamına gelmektedir. Onurlu bakımda hastanın, benzersiz ve değerli bir kişi olarak görülmesi gerekmektedir (25). İnsanın onuru, bakım verenin tutumuna ve kendi onurunun yanı sıra yakınlarının ve bakım verenlerin onuruna da yansımaktadır (24,26). Hemşireleri çoğu etik ideali, sevgi zihniyetini ve kökleri insan onuru fikrine dayanan etik ilkeleri savunmaya her zaman hazır olsa da insan onurunun ihlalleri uygulamada en öne çıkan etik olguyu oluşturmaktadır. Bu anlamda etik, hemşirelerin insan onurunu korumayı amaçlayan eylem ve faaliyet seçimlerinde açıkça görülmektedir. Bu bağlamda onurun, tüm uygulamalarda bakımın merkezinde yer aldığı açıkça görülmektedir (9,27,28). Ancak

içsel ve soyut bir kavram olduğundan, hemşireler için onurun hemşirelik bakımında nasıl uygulanacağı konusunda ortak bir anlayışa sahip olmak zor olabilmektedir.

Hemşirelikte onur kavramına ilişkin literatür incelendiğinde; hasta ile hemşire arasındaki görüşmelerde hastanın onurunun korunmasına yönelik etik yükümlülüklerin olduğuna dikkat çekilmektedir (9,13,20). Hemşire- hasta arasındaki ilişki hem hemşirenin hem de hastanın onuru ve profesyonel hemşirenin etiği, acı çeken kişi için iyilik yapma isteği ve ilgisi ile çevrelenmiştir (20,25,29). Literatürde yer alan çalışma sonuçları, onurun görülerek, dinlenerek ve inanılarak deneyimlendiği, eşsiz bir insan olarak bir değere sahip olmakla ilgili olduğu şeklinde özetlenebilir. Onur aynı zamanda bir toplulukta saygı ve hürmetle davranılmak, başkasına saygı göstermek, bireyin benzersiz olmasına izin vermek, kendi ihtiyaç ve isteklerinin ciddiye alınması anlamına gelmektedir. Onur, diğerinin sorumluluğunu almayı ve hastanın tıbbi bir duruma düşmesine neden olacak şekilde müdahale etme ve hastanın onurunun ihlal edilmesini önleme cesaretini içeren sürekli bir mevcudiyettir (30,31). Lévinas ve Nemo (1985), sorumluluk etiğinin birinin diğerine göre özgür olmaması ve etik gereklilikte sonsuz bir şeyin bulunması anlamına geldiğini ileri sürmektedir (32). Hastalık ve tanı ne olursa olsun, seçilen klinik bakım uygulamasında profesyonel bakım verenlerin hastanın onurunu korumaya yönelik iradesi bulunmaktadır (30). Bazı çalışmalar bakım verenler tarafından umursamazlık, ihlal olarak yorumlanan klinik durumları tanımlamaktadır. İhlaller ideal olan iyi bakımdan sapmalar olarak görülmektedir. Onur deneyimlerinin artık gerçekleştirilemediği durumlarda, insan onurunun ihlal edilmesi tehditleri ortaya çıkmaktadır. İyilik yapma isteği, müdahale etme ve hastaların veya yakınlarının onurunun aşağı çekilmesini/zayıflatılmasını önleme cesaretini de içermektedir. Hasta ve hemşireler arasındaki etkileşimde acıyı hafifleterek hastanın onurunu koruma yükümlülüğü bulunmaktadır (33–35). Bu ilişki hem onur hem de meslek etiği, iyilik yapma ilgi ve isteği, acı çeken kişinin yanında olma isteğini içermektedir (29). Hemşireler, acıyı paylaşarak, diğer kişinin acısına duyarlı olarak ve şefkatli davranarak hastanın onurunun artmasına yardımcı olmaktadır (36).

Tüm bunlar doğrultusunda literatürde hemşirelik bakımında bu kadar önemli olan onur kavramına ilişkin tutum ve davranışlara yer verildiği görülmektedir. Tutum ve davranış boyutunda yer verilen bu kavramın hemşirelik bakımındaki tanımının yapılması, özünün açıklanması, genişletilmesi ve aydınlatılması gerekmektedir.

1.2. Araştırmanın Amacı

İnsan onuru odaklı hemşirelik bakımına ilişkin kavramsal bir model bulunmamaktadır. Bu araştırmanın amacı, hemşire ve hemşire akademisyenlerin katılımıyla temellendirilmiş kuram yöntemi ile nitel çalışma yürüterek, onurlu hemşirelik bakımına ilişkin kavram ve süreçleri ortaya koyan 3. düzey kuram geliştirmektir.

1.3. Araştırmanın Sorusu ve Alt Soruları

Temellendirilmiş kuram araştırma yöntemi ile yürütülen bu çalışmada insan onuru odaklı hemşirelik bakımını etkileyen olgu, kavram ve süreçleri açıklamak ve yorumlayabilmek için temel bir araştırma sorusu ve alt sorular geliştirilmiştir.

Araştırmada temel araştırma sorusu şudur;

Hemşirelik bakımında insan onuru odaklı 3. Düzey hemşirelik kuramı geliştirilebilir mi?

Temel araştırma sorusu bağlamında geliştirilen araştırma alt sorusu şudur;

Hemşirelik bakımında insan onuru odaklı 3. Düzey hemşirelik kuramı hangi olgu, kavram ve süreçlerden etkilemektedir?

1.4. Araştırmanın Önemi ve Yaygın Etkisi

Hemşirelik bakımında onur, sağlık bakımı alan bireyi bilme, birlikte olma, onun için eylemde bulunma ve onun yaşamını kolaylaştırma iyileştirme açısından önemlidir (37). İnsana odaklanmayı gerektiren onur odaklı hemşirelik bakımı sunumunun özünün açıklanması, genişletilmesi ve aydınlatılması gerekmektedir. Bu bağlam, kavramların özünün açıklanması için nitel araştırma yöntemleri kullanılmaktadır. Nitel araştırma köklerini, felsefe ve insani bilimlerden almaktadır. Nitel araştırmalar, nicel araştırmalara duygu ve doku eklemekte, “neden” sorusunu yanıtlamakta ve keşifle ilgilenmektedir. Ayrıca toplum üyelerinin tutum, inanç, güdülenme ve davranışları hakkında araştırmacının iç gözü kazanmasına yardım etmektedir (38,39). Bu bağlamda onurlu hemşirelik bakımını oluşturan kavramların keşfedilebilmesi için nitel araştırma yaklaşımının yol gösterici olabileceği düşünülmektedir. İnsan davranışlarını çözmeye ve anlamaya yönelik olarak da nitel araştırma desenlerinden temellendirilmiş kuram araştırma tasarımı kullanılabilir ve bu da hem alan yazına hem de yöntem açısından ilgili konu ile

ilgili büyük katkı sağlayacağı düşünülmektedir. İnsan onuru odaklı hemşirelik bakımı ile ilgili alan yazında yer alan kavramsal ve kuramsal bilgiler oldukça sınırlıdır. Bu çalışma ile alan yazında yeterli düzeyde yer almayan bilgilerin değerlendirilmesinin yapılması, alana yeni bakış açısının sunulması ve hemşirelik bakımında bu kavramın daha net ortaya konması hedeflenmektedir. Araştırmanın yöntem açısından amacı ise temellendirilmiş kuram araştırma tasarımının, Türkiye’de hemşirelik ve etik alanında da bir örneğini sunabilmektir. Diğer nitel araştırma tasarımları içinde, temellendirilmiş kuramın kendisini farklı kılan özelliklerinin ve bileşenlerinin ortaya konulması ile de hemşirelikte bu alanda var olan boşluğun doldurulması amaçlanmaktadır. İnsan onuru odaklı hemşirelik bakımına ilişkin kavramsal bir model bulunmamaktadır. Bu araştırmanın amacı, hemşire ve hemşire akademisyenlerin katılımıyla temellendirilmiş kuram yöntemi ile nitel çalışma yürüterek, onurlu hemşirelik bakımına ilişkin kavram ve süreçleri ortaya koyan 3. düzey kuram geliştirmektir. Böylece bu araştırmanın sonuçları sağlık personeline etik bir çerçevede hemşirelik bakımı sunmada yol gösterici olabileceği düşünülmektedir.

2. GENEL BİLGİLER

2.1. Onur Kavramı

2.1.1. Onur Kavramının Tanımı

Onur kavramı Türkçe sözlükte, “insanın kendine karşı duyduğu saygı ve şeref” olarak tanımlanmaktadır (40). Onur kavramı literatürde karmaşık, muğlak ve çok değerli bir kavram olarak ele alınmıştır (41). Birçok yazar bu kavramı ve muğlaklığını mercek altına alındığında ortaya çıkan "iç gerilim ve çelişkiye" dikkat çekmektedir (41–43). Gerçekten de onur, nesnel bir olgu ve öznel bir olgu (43,44); kamusal ve özel (45); bireysel ve kolektif (16,46); içsel olduğu kadar dışsal (47,48); hiyerarşik ve demokratik (46); koşulsuz, statik ve dinamik (18); doğuştan gelen, bahsedilen veya elde edilen (46,49); tanımlayıcı ve kuralcı (17) olmak üzere farklı başlıklar altında tanımlanmaktadır. Bu kavramsal karmaşa onurun görünümüne kadar da uzanmaktadır. Örneğin, literatürde temel onur, insan onuru, sosyal onur ve kişisel onur gibi yaklaşımlar yer almaktadır, ancak bu terimlerin tanımı ve kullanımı konusunda çok az fikir birliği olduğu görülmektedir (4,14–17). Onur kavramının anlamındaki karmaşa çeşitli sorunları gündeme getirmektedir. Birincisi, onurun anlamı o kadar belirsiz ve kullanımı o kadar geniş ki, bu onu kesin olmayan ve klişe bir retorik araçtan biraz daha fazlası haline getirmektedir (3,42,50). İkincisi, esasen öznel olması (duygusal, estetik veya dini bir kavram) ve dolayısıyla uygulamada somut bir fikir oluşturmaması ve üçüncüsü, kavramın kendisinin içsel olarak çelişkili olmasıdır (17,41,42). Örneğin, onur kavramı literatürde hem devredilemez hem de kaybedilebilir ya da yok edilebilir bir şey olarak tanımlanmaktadır (4). Bu düzensizliği veya karmaşayı anlamlandırmak, onurun literatürde bahsedilen ve görünüşte çelişkili özelliklerini diğer bileşen parçalarına bağlamak için onur kavramının belli bir çerçevede ele alınması gerekmektedir. Bu çerçeveyi oluşturan sınırlar ise onurun taşıyıcısı, dayanağı ve sonuçları veya kullanımlarından oluşmaktadır. Taşıyıcı, onura sahip olduğu söylenen bireyler veya gruplar; dayanak, onurun sahip olunduğu ya da verildiği gerekçe ya da temel; onurun sonuçları, çeşitli alanlardaki kavramsal veya araçsal kullanımları da dahil olmak üzere, onurun sahiplenilmesinden veya verilmesinden kaynaklanan çıkarımlar veya sonuçlardır. Bu çerçevenin literatürdeki pek çok onur tanımına ve açıklamasına uygulanması, tanımların nerede birleştiğini ve

nerede farklılaştığını göstermektedir (4,18). Bu bağlamda, bir sonraki başlıkta onur kavramına ilişkin farklı kavramsal yaklaşımlar ele alınacaktır.

2.1.2. Onur Kavramının Görünümleri ve Kapsamı

Günümüzde onur kavramı çeşitli sınıflandırmalarla ele alınmaktadır. Bu sınıflamalardan biri, kavramı “klasik” ve “modern” olarak ana hatlarıyla ele alan sınıflamadır. Klasik yaklaşım, insan onurunu sınıf, soy, kazanım gibi koşullara bağlı olarak değerlendirmektedir ve genellikle hak sahipliği ile ilişkilendirilmemektedir ve kaybedilir niteliktedir. Bu yaklaşımda, kişinin onurunu gerçekleştirme ve geliştirmemesi kendi sorumluluğundadır. Dolayısıyla klasik yaklaşımın genellikle gurur, haysiyet, şeref gibi kavramlarla işaret edilen durumu yansıtması söz konusudur. Modern yaklaşım ise sekülerlik ve eşitlikçilik gibi özelliklere sahiptir. Modern kullanımda, onurun hiyerarşik olmayan, ödev ve koşullara bağlı olmayan nitelikte olduğu vurgulanmaktadır ve modern yaklaşımda insan onuru, garanti edilmiş bir nitelik taşımaktadır (51,52).

Onur en genel haliyle "içkin (doğuştan/inherent/intrinsic)" ve "içkin olmayan (doğuştan olmayan veya kazanılan/atfedilen)" olmak üzere iki kategoriye ayrılan birkaç farklı şekilde fakat birbirini tamamlayan şekilde tanımlanabilmektedir. Doğuştan gelen onur, her insana eşit olarak ait olan bir değer niteliğini veya değerini ifade etmektedir. Bu onur, kalıcı, koşulsuz, bölünmez ve ihlal edilemez bir nitelik taşımaktadır. İçsel değer kavramıyla, yani her insanın içinden kaynaklanan dokunulmaz değerle ilişkili olmakla birlikte ve bu kavramla çoğu zaman birbirinin yerine de kullanılmaktadır. Doğuştan olmayan onur ise edinilmiş ve değişken bir durumdur; kişinin durumuna ve davranışına bağlı bir onuru tanımlamaktadır (53). Kirchhoffer “Etik açıdan yararlı bir insan onuru kavramını savunmak için, ya bu kavramlardan birinin yanlış olduğu gösterilmelidir ya da insan onurunun nasıl hem halihazırda sahip olunan hem de bunun kazanılan bir nitelik taşıdığını açıklamanın bir yolu bulunmalıdır.” şeklinde bu iki kategoriyi açıklamanın önemine vurgu yapmıştır (54). Bu bağlamda, bu her iki onur kategorisinin de değerli ve tamamlayıcı olduğu yönünün açıklamak önemli olacaktır. Bu kategoriler, çoğu etik-hukuki tartışmalarda ve anlaşmazlıklarda kullanılan birden fazla kavramla tanımlanabilmektedir, ancak bu kavramı kullananlar nadiren hangi kavrama atıf yaptığına vurgu yapmaktadır. Bu kavramların daha iyi anlaşılması, tarafların aynı kelime olan onur altında farklı anlamlara başvurduğu çatışmaların açıklığa kavuşturulmasına yardımcı olabileceği

düşünülmektedir. Bu kavramlar arasındaki bağlantılar, onurun ne anlama geldiğine dair bir anlayışı tanımlamak için bir çerçeve sağlayan bir fikir ağı oluşturmaktadır; bunun anlaşılması önemlidir çünkü bu çerçeve, toplumların hukuki, siyasi ve etik emsallerini önemli ölçüde etkilemektedir. Bu bağlamda konu bir sonraki başlıkta detaylı olarak ele alınacaktır.

2.1.3. Onur Kavramının Etimolojisi

Etimolojik olarak onur; süs, ayırım, onur, şeref anlamına gelen Latince *deceus* isminden türemiştir. *Cetè* kelimesinin sözel formu olan, görünmek veya göstermek anlamına gelen Yunanca *dokein* ile ilişkilidir. Latince *particidium decens*'in formu olan *-tis*, etimolojik olarak Portekizce'deki *decent* sıfatında gelmektedir. Genel olarak onur; saygı görme hakkına sahip olma algısı, içsel statü anlamına gelir ve böyle bir saygıya neden olan veya olması gereken şeye atıfta bulunmaktadır (8).

İnsan onuru kavramı, İngilizce'de *dignity* sözcüğüne karşılık gelmektedir. Oxford İngilizce Sözlüğü'nde, bu sözcüğün birinci anlamı, “değerli, şerefli olma, bir şeye değer olma” diğer anlamı ise “yüksek ve onurlu bir derece sahibi olmak” olarak yer almaktadır. *Dignity* sözcüğünün kökenini ise Latince *dignitas* sözcüğü oluşturmaktadır (55,56). Değer, konum, prestij, pozisyon, saygı anlamlarına gelen *dignitas*, insan kelimesinin Latince karşılığı olan *humus* ile birlikte kullanıldığında, insanın konumuna ilişkin içinde var olan bir durumu yansıtmaktadır (55). *Dignitas*, Yunanca değer anlamına gelen *axia*'dan çevrilmiştir. Aristoteles'in *axia* kelimesini insanları birbirlerinden ayrılmasını sağlayan bir ifade olarak ele almıştır (55). Ayrıca antik dönemde onur anlamına gelebilecek ve literatürde yer verilen diğer bir sözcük *semnotestir*. Ancak Aristoteles'in, *semnotes* sözcüğünü gurursuzluk (*servility*) ile keyfine düşkünlüğün (*unaccomodatingness*) ortası olan bir erdem olarak tanımladığını belirten Sulmasy, bu anlayışın onurun bugün kullanılan anlamına karşılık gelmediğini ileri sürmüştür (57).

İnsan onuru Almanca'da insan onuru sözcüğüne karşılık gelen *menschenwürde* kelimesi kullanılmaktadır ve bu kelime insanın değeri anlamına gelmektedir (6,16). Çince'de bu kavrama karşılık gelen bir sözcük bulmak zor olsa da insan hakları literatüründe bu kavramı karşılayan sözcüğün *Ziın Yan* olduğu göze çarpmaktadır (58). Arapça'da ise bu kelimenin karşılığı *karamat al insan* olarak karşımıza çıkmaktadır ve *karamat* sözcüğü mucize anlamına gelmektedir (59). İbranice'de *kavod* kelimesi onur anlamına gelmektedir ve insan onuru ise *kevod ha adam* olarak kullanılmaktadır

(60). İnsan onuru kavramına ilişkin bu etimolojik çerçeve incelendiğinde bazı kültürler ve dillerde insan onuruna karşılık gelecek bir sözcüğe rastlanmaması kavramın modern düşüncenin bir ürünü olduğunu göstermektedir.

2.1.4. İnsan Onurunun Kavram Olarak Tarihsel Gelişim Süreci

İnsan onuru kavramını irdelerken, kavramın tarih içinde büründüğü anlam ve kullanım biçimlerini değerlendirmek, kavramın açıklığa kavuşturulması anlamında oldukça önemlidir. Bu bağlamda tarihsel süreçte insan onuru kavramına ilişkin en genel ayırım, kavramın geleneksel ve modern kullanımı şeklinde yapılmaktadır. Bunun yanı sıra kavramı, Antik Çağ, Orta Çağ, Rönesans ve Aydınlanma Dönemleri içinde daha ayrıntılı incelemek mümkündür (51,61–63). Lebech (2004) zaman içinde onur kavramına yönelik dört tarihsel yaklaşım belirlemiştir (55). Her biri belirli bir bağlamla ilişkilidir ve kavram için mantıksal bir olasılığa dayanmaktadır. Cicero (M.Ö. 106-43) Antik Çağ'ın kozmik merkezini temsil eder ve doğa temelli onuru açıklamaktadır; Thomas Aquinas (1225-1274) Orta Çağ'da Hristiyanlık merkezli yaklaşımı temsil etmektedir; Immanuel Kant (1724-1804) modernitenin mantık merkezli yapısını ortaya koymaktadır ve Mary Wollstonecraft (1758-1797) ise insan onurunu sosyal kabul edilebilirlik bağlamında açıklayarak kavramı Modern Çağ'da somutlaştırmaktadır (55). Tüm bu dönemler değerlendirildiğinde insan onuru kavramının “insanlık ile Tanrı”, “birey ile toplum” ve “determinizm ile özgürlük” olmak üzere üç temel ilişkide olduğunu söylemek mümkündür (8).

Antik Çağ'da İnsan Onuru Anlayışı

Antik Çağ'daki insan onuru kavramını değerlendirmek için öncelikle Eski Yunan ve Roma dönemlerindeki insan anlayışları çerçevesinde incelemek gerekmektedir. Antik Yunan ve Roma dönemlerinde insanın anlaşılma biçiminin “insanın evrendeki biricik yerine ilişkin evrenselci görüşe” dayanak oluşturduğu iddia edilmektedir (64). Her ne kadar bu anlayış benimsenmiş olsa da Eski Yunan döneminde net bir şekilde insan onuru kavramından bahsedilmediği zamanlarda da politik yapının oluşturulmasında belli bir insan anlayışının var olması, bu dönemin de değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır (63). Eski Yunan'da insanların, sitenin çıkarlarını korumak ve sitenin birlik ve bütünlüğünü devam ettirmek için çalıştıkları bilinmektedir. Bu dönemde sitede, yasanın üstünlüğü esasının benimsenmiş olması, insanın site içindeki yerini bilmesi açısından oldukça önemlidir. Bu sayede de sitenin

baskı kuran bir yapısının olmadığı ve insanın değerliliğini ön plana çıkardığı dile getirilmektedir (61). Özellikle Sofistlerin insanı her şeyin ölçüsü kabul eden görüşleri, insanı en yüce değer olarak gören ve insanı onurlandıracak başka bir varlığın olmadığını söyleyen Epikürcü Okul ve devletin yerine insanı ön plana alan ve insanın öz değerine vurgu yapan Stoacı Okul bu dönemin insan anlayışını ortaya koymak bakımından oldukça dikkat çekicidir (61,65). Eski Yunan’da, site devletinin çöküş dönemlerinde ortaya çıkan bu Epikürcü Okul ile Stoacı Okul, siteye bağlı insan anlayışı yerine, insanı önceliklendiren bir yönetim anlayışını benimsemişlerdir. Stoa Okulu’nun kurucusu Zenon insanların eşitliğine, kardeşliğine vurgu yapmıştır ve bu dönemde ayrımcılığa karşı çıkmıştır. Bu sayede insan anlayışına farklı bir bakış kazandırmıştır (65). Stoacı düşünürlerin insan anlayışlarında, aralarında bazı farklar olmasına karşın bütün insanların akıl sahibi olmaları nedeniyle, insanların eşit ve kardeş oldukları kabul edilmektedir. Ayrıca bu düşünürler, insanların doğuştan kendi öznel dünyalarında eşit ve özgür olduklarını kabul etmişler ve bu düşünceleriyle de insana devlet dışında bir değer yüklemişlerdir (66). Bunların yanı sıra Zenon’un “insanın kendi kaderini belirleme ve yönünü seçme hakkı”na sahip olduğu şeklindeki görüşü, bu dönemde ki insan onuru anlayışının ortaya koyulması açısından oldukça önemlidir (67).

Roma Dönemi’nde de Stoa Okulu’nun düşünceleri benimsenmiştir ve *dignitas* kavramının tarihsel açıdan ele alınışı bu dönemde başlamıştır. O dönemin düşünürlerinden olan Çiçero’nun *dignitas* kavramını “saygıya değer” anlamında kullandığı belirtilmektedir (68). Ayrıca Çiçero onuru, sadece insan olmaktan kaynaklı olarak herhangi bir statüye bağlı olmaksızın *dignitas* kavramıyla açıklaması, insanın sadece insan olduğu için bir değere sahip olduğuna vurgu yapması nedeniyle *dignitas* kavramını evrensel boyuta taşıdığı iddia edilmektedir. Çiçero’nun insana dair görüşlerinin yer aldığı *De Officiis* isimli kitabında, insanın doğası gereği hayvanlardan daha üstün olduğunu; hayvanların içgüdüleri ve duygusal hazları ile hareket ettiklerini; fakat insanların akıl sahibi olmalarından kaynaklı olarak sadece hazları tarafından yönetilmediklerini, onların zihninin çalışma ve düşünmeyle eğitildiğini dile getirmektedir (61–63,68). Cicero’nun, insanı akıl sahibi olmasından kaynaklı diğer canlılardan daha üstün konumda görmesinin bir sonucu olarak, *dignitas* insana, ona uygun davranmayı gerektiren teleolojik bir sorumlulukla birlikte gelmektedir (51). Ayrıca Cicero’nun onura dair görüşü, özsaygı ve uygun davranışlarla kazanılan ve

devletin yasalarına kaynaklık eden bir kavram olma özelliği de taşımaktadır (68). Bunların yanı sıra Çiçero onuru bu dönemde sadece devlete, vatandaşlara ve erkeklere atfedecek şekilde kullanması dikkat çekicidir (69). Tüm bunlar sonucunda Antik Çağ'da kullanılan *dignitas* sözcüğü saygınlık ve sosyal statü anlamlarına gelmektedir. Bu nedenle de performansa bağlı bir kullanım söz konusudur. Aynı zamanda kazanılıp kaybedilebilecek bir şey olarak görülmektedir ve en önemlisi de varlığı başkaları tarafından kabul edilmeyi gerektirecek bir değer olma özelliği taşımaktadır (70).

Orta Çağ'da İnsan Onuru Anlayışı

Orta Çağ'da insan onuru kavramı Tanrı'yla ilgisi kurularak açıklanmaktadır ve bu dönemde insan onuru anlayışına teolojik bir yaklaşım söz konusudur. Bu bağlamda Orta Çağ'da insan onuru anlayışının temelini, insanı diğer türlerden ayıran şeyin onun Tanrı'nın imgesi olduğu (*imago*) ve Tanrı'ya benzerlik taşıdığı (*similitudo*) görüşü oluşturmaktadır. Burada Tanrı'nın imgesi olmak akıl sahibi olmaktan (*ratio*), Tanrı'ya benzerlik taşımak sevgiden (*sacramentis*) kaynaklanmaktadır (71). Papa I. Leo "Hristiyan, uyan ve onurunun farkına var" söylemi ile insanın Tanrı'nın bir imgesi oluşuna dayandırdığı onur anlayışını dile getirmiştir (51,72-74). Bu anlayışa göre, Tanrı'nın imgesinden yaratılmış olmasından kaynaklı olarak insan doğada üstün bir yere sahiptir. Dolayısıyla burada insanın akıl sahibi olmasından ziyade öncelikli olarak bir ruh taşıma ve bu ruhun ise Tanrı'dan bir parça taşıması ön plana çıkmaktadır. Bu noktada Orta Çağ'da Cicero'nun akıl ögesine bir de ruhun eklendiği ve Cicero'daki teleolojik doğanın yerini Papa I. Leo'da Tanrı aldığı göze çarpmaktadır (51).

Bu dönemde Beitz (2011)'in aktardığına göre Bernard ise insan onurunun özgürlükten kaynaklandığını söyleyerek Tanrı'nın imgesi olma durumunu özgürlüğe sahip olmakla açıklamaktadır (75). Aquinas eserlerinde insan onurunu (*dignitas human*) bir şeyin büyük varoluş zinciri içindeki değerini gösteren bir kavram anlamına gelecek şekilde ifade etmiştir. Aquinas'a göre onur "bir şeyin, o şey olmasını temsil eden iyilik" olarak tanımlamaktadır ve eylemlerin sorumlusu olarak özgür insandan bahsetmektedir. Thomas Aquinas'ın bakış açısına göre onur, kişinin bireyselliğini tanımlarken, rasyonel doğa evrenselliği belirlemektedir (8). Yine Lewis (2007) de, Aquinas'ın görüşünde insan onuru kavramının kaynağını teolojide değil de doğada buluyor olması sebebiyle Papa I. Leo'dan ayrıldığını ileri sürerek şunları söylemektedir: "Bir kişi olarak bir insan, doğal olarak özgürdür. Günah işlendiğinde

onur kaybolur. Onur, bu durumda ontolojik değil, etik bir kategoridir” (64). Imbach (2014)’ın aktardığına göre; Dante ise insanın özgürlüğünü, Tanrı tarafından bahşedilen en büyük armağan olarak ele almaktadır. Bu çağdaki insan onuru anlayışında bazı farklılıklar olmakla birlikte, insanın Tanrı’nın sureti olduğu, kaynağını her şekilde Hristiyan tanrısından aldığı ve Tanrı’dan bir benzerlik taşımayla içeriklendirilen ve bu nedenle de insanın onur sahibi olduğu düşüncesini yansıttığını söylemek yanlış olmayacaktır (71).

Rönesans ve Aydınlanma Döneminde İnsan Onuru Anlayışı

Antik Çağ ve Orta Çağ’da insan onurunun genellikle insanların mertebelerine, statülerine bağlı olması nedeniyle herkesin eşit derecede onura sahip olmadığı düşüncesi hâkim olmuştur. Rönesans ile birlikte bu anlayış değişmiştir; insan onuru sadece statü sahibi olan elit gruplardan bağımsızlaşarak tüm insanların sahip olduğu bir nitelik olarak görülmeye başlanmış ve bütün insanları kapsayan türdeş bir kavrama dönüşmüştür (76,77). Bu dönemde insan, artık başlı başına bir değer ve özne olarak görülmüştür (61).

Manetti’ye göre insan Tanrı tarafından yaratılmıştır ve diğer varlıklardan daha üstündür. İnsanların doğasının Tanrı ile bağlantılı olduğunu düşünen Manetti insanların onur sahibi olarak doğduklarını ve onura eşit ölçüde sahip olduklarını savunarak, onurun insanın erdeminden kaynaklandığına vurgu yapmıştır (64,78).

Bu dönemin düşünürlerinden olan Mirandola insanı, düşünen, sürekli değişip gelişebilen, özgür iradesiyle hayatını yönlendirebilen ve ilahın yarattığı güzellikleri anlamlandırıp sevebilen bir varlık olarak evrenin merkezine koymuştur. Düşünür *De Hominis Dignitate* (İnsan Onuru Üzerine) isimli kitabında insan onurunu, insanın kendi kendini değiştirip geliştirme iktidarı olarak görürken, insan onurunu bireysel özgürlük olarak nitelendirmiştir ve bunu yaparken de Tanrı’yı dışlamamıştır. Mirandola’ya göre insanın kendini geliştirme gücüne, Tanrı aracılığıyla yaratılıştan itibaren onura sahip olduğuna vurgu yapmıştır. Ancak Tanrı’nın insana özgür irade vererek kendini gerçekleştirmesini sağladığını söylemiştir ve bu da insan onuru kavramını teolojik bir kavram olmaktan çıkarmıştır. Bu bağlamda Mirandola’ya göre insan onurunun, insanların istediği şeyi yapabilme yetisinden kaynaklandığını söylemek yanlış olmayacaktır (57,64,78,70). Bu dönemde insanın onurla doğduğu ve onura sahip olma bakımından tüm insanların eşit olduğu konusunda Manetti ve

Mirandola fikir birliğindedir. Ancak fikirlerinde benzeşim olmadığı bir konu ise Manetti'nin onuru insanın mükemmeliyetinden kaynaklandığını, Mirandola'nın ise onuru bu mükemmeliyete sahip olmak için var olan özgürlükte görüyor olmasıdır (64).

Aydınlanma döneminde Kant'ın insan onuru anlayışı bugün insan haklarının temelinde yatan insan onuru düşüncesinin temellerinin atılmasını sağlamıştır. Kant'ın perspektifi, 18. yüzyıl rasyonel onurun paradigması olarak kabul edilmektedir. Kant'ın teorisi, insana özgü bir kapasite olan ahlak yasasını kavrama ve takip etme özgürlüğüne odaklanmaktadır. Kant insan onurunu, her insan için içkin saymıştır ve insan onuru ilk kez seküler bir biçimde formüle edilmiştir (8,70). Bu bağlamda, Kant'ın anlayışında ahlaklılık ile yasa arasında önemli bir bağ olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Herkesin devredilemez iç değere sahip oluşunun kaynağında tüm insanların sahip oldukları onur vardır ve bu onur eşitlikçi bir kavramdır (70). Kant insan onurunu, rasyonellik ve ahlaki özgürlük kapasiteleri nedeniyle tüm duyarlı insanlara ait bir nitelik olarak tanımlamıştır. Bu onur, insanlara saygılı davranılması yükümlülüğünü de beraberinde getirmiştir ve Kant'ın insanların asla sadece araç olarak değil, kendi içlerinde amaç olarak görülmesi gerektiği düşüncesini savunmuştur (4). Kant'ta olduğu gibi Mary Wollstonecraft da insan onurunu, her şeyden önce onurun varlığını akılla ilişkili olarak kavramsallaştırmaktadır. Wollstonecraft "insan onuru" terimini kullanmamıştır, bunun yerine mevcut onur anlayışına alternatif olarak "insanın doğal onuru", "karakter onuru" veya "erdem onuru" kavramlarını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, onur kavramı adaletsizlikleri ortaya koymak ve sosyal hakları korumak için kullanılmıştır (8).

Yakın zamanda (20. ve 21. yüzyıllar) Robert Adorno ve Antonio Pele *stricto sensu* insan onuruna ilişkin beşinci bir yaklaşım eklemiştir. Bu perspektifin özelliği, onur kavramının ulusal ve uluslararası hukuk belgelerine resmen dahil edilmesi ve tüm sosyal, siyasi ve bilimsel kurumların her insanın onuruna ve doğuştan gelen haklarına saygı gösterme gerekliliğine uymasındır. İnsan onuruna saygı artık sadece ahlaki veya felsefi bir kavram olmaktan çıkmış, hukuki ve siyasi boyutlar kazanmıştır (79).

2.2. İçkin (Doğuştan/İnherent/İntrinsic) Onur Kavramı

İçkin onur, ahlaki statüye sahip her varlığa eşit olarak ait olan bir değer kalitesidir. İçkin onurun dereceleri yoktur, bir varlık ya buna sahiptir ya da sahip değildir ve kısmen alınması mümkün değildir. Ayrıca içkin onur hem normatif hem de

tanımlayıcı anlamda dokunulmaz olan tek onur kategorisidir; yani hem dokunulmaz (normatif) hem de zarar görmemesi veya kaldırılmaması gerektiğini (tanımlayıcı) tanımlamaktadır. Dolayısıyla içkin onur hem kalıcı hem de koşulsuz bir niteliktir. Bazı yorumcular, bir kavram olarak doğuştan gelen onurun türçülüğe, yani sırf *Homo sapiens* türüne ait oldukları için insanları diğer hayvanlara tercih etmeye yol açtığını iddia etmişlerdir (80). Bu sorun, Michael (2014)'in aktardığına göre, MacKellar ve Jones (2012) tarafından, "ahlaki statü verilen herkeste içkin onurun bulunduğu yönünde" şeklinde tanımlanmaktadır. Burada da sadece insanların bu statüye sahip olduğu belirtilmektedir. Bu nedenle, insan onuru, içkin onurun yalnızca *Homo sapiens* ile ilişkilendirilen bir türüdür.

Almanca *Menschenwürde* kelimesi, insan olarak herkesin sahip olduğu veya sırf insan olduğu için sahip olduğu var sayılan bir tür saygınlığı ifade etmektedir. Bu, özellikle insani bir değer olduğuna vurgu yapmaktadır. Bu değere her birey aynı derecede sahiptir ve insan onuru bakımından her birey eşit hakka sahiptir. İnsan onurunun, birey hayatta olduğu sürece ondan alınamayacak olması oldukça önemlidir (16,57). Her bireyin eşit derecede insan onuruna sahip olduğu göz önüne alındığında, temel insan hakları bakımından hiç kimseye bir başkasından daha az saygılı davranılamaz. Saygı, en azından söz konusu onura bağlı hakların yerine getirilmesini gerektirmektedir ve tüm bu haklara saygı göstermek herkesin görevidir. Özellikle yaşlı bir kişi, genç bir kişi ile aynı temel insan haklarına sahiptir. Eşit insan değeri fikri, artık uygar dünyada yaygındır ve kabul görmektedir. Birleşmiş Milletler, İnsan Hakları Bildirgesi'nde bu kavramı yakalamaya çalışmıştır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 10 Aralık 1948 tarihinde onaylanan İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si'nin birinci maddesinde "Bütün insanlar özgür, onur ve insan hakları bakımından eşit doğarlar. Akıl ve vicdanla donatılmışlardır ve birbirlerine karşı kardeşlik ruhu içinde hareket etmelidirler." şeklinde tüm insanların onura eşit derecede sahip olduğuna vurgu yapılmaktadır (81).

Bunun yanı sıra hangi canlıların içkin onura sahip olduğunu anlamak için bunun nereden geldiğini ve bir varlıkta nasıl tanındığını düşünmek gerekmektedir. Yaş veya engellilik nedeniyle tüm insanların içkin onur ile ilişkili özellikleri yerine getirme kapasitesine sahip olmayacağının kabul edilmesi şeklindeki bir önerme de literatürde yer almaktadır. Ancak burada ele alınan bakış açısı, tür potansiyelini gerçekleştirme kapasitelerine bakılmaksızın tüm insanların tam ahlaki statüye sahip olduğu ve içkin

onura sahip olduğu yönündedir. Bunu açıklamak için, doğal türler teorisine başvurulmaktadır; bu teoriye göre bir varlık, belirli bir türe ait olarak, onun özü gereği sahip olması gereken tüm özellikleri karşılayıp karşılamadığına bakılmaksızın kabul edilmektedir (57). Örneğin, bir muz sarı renkli ve kavisli olarak tanımlayabilir, ancak kahverengi ve buruşuk olan bir muz yine de muz olarak tanınmaktadır. Bu, insan türünün üyeleri için eşdeğerdendir; iki ayak üzerinde dik yürümek, rasyonel olmak, özerklikten yararlanmak vb. gibi genellikle sağlıklı, yetişkin insanlarla ilişkilendirilen özelliklere sahip olmayan insanlar, hala insanlığa ait olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda, insan onuru, kişinin yalnızca insan olmasından dolayı sahip olduğu değerdir (82). Bu kategoride incelenecek çeşitli kavramlar vardır, ancak hepsi insan onurunun başkaları tarafından onlara bahşedilmek yerine insanların içinde doğuştan var olduğu anlayışına dayanmaktadır. İnsan onuru; bireysel veya kolektif olarak insan tercihleri tarafından bahşedilen veya yaratılan bir değeri değil, insana atfedilen değerden önce gelen bir değeri belirtmektedir (82). Irk, cinsiyet, ekonomik veya sosyal statü, sağlık gibi hiçbir dış etkene bağlı değildir. Üstelik insan onuru, neyin onurlu veya saygıya değer olduğuna dair dışsal veya öznel bir hedefle ölçülmez; daha ziyade evrensel bir nesnel niteliktir. Daha da önemlisi, insan onuru tüm insanlarda eşittir ve her birey aynı miktarda onurla doğmaktadır (11). Bu nedenle insan onurunu seküler bir çerçeve içerisinde kapasitelerine bakılmaksızın tüm insanların değeri olarak tanımlamak mümkündür. Tüm bunlar doğrultusunda, insanların vazgeçilmez ve kendiliğinden bir onura sahip olduğunu açıklamak için içkin onur kavramını üç şekilde ele almak mümkündür. Bunlardan birincisi, semavi dinlerin odaklandığı teolojik bir yaklaşımdır; diğeri ise bireysel otonomiyle ilişkili olan seküler yaklaşımdır.

2.2.1. Teolojik Temelde İçkin Onur Anlayışı

İnsan onuru kavramının temel önermesi onun tüm insanlarda doğuştan var olduğudur; bu bakımdan insan olmanın ne demek olduğunun anlamlandırılması olarak düşünülebilir. Dolayısıyla insan onuru ile insan doğası arasında ontolojik bir bağlantı bulunmaktadır. Malpas ve Lickiss (2007) bunu “İnsan onuruna önem vermek, insanlara ait olan değer veya önemle ilgilenmek demektir. Ancak bununla ilgilenmek demek zaten insanın doğasına, insanın ne olduğuna dair bir anlayışı zaten varsaymaktır.” şeklinde ifade etmektedir (83). İnsanlar, bir tür olarak kendilerinin farkında olmaları, varoluşsal sorunları sorgulama yeteneğine ve ahlak kapasitesine sahip olmaları nedeniyle doğuştan onurludur. Rasyonel irade ve muhakeme

kapasitesinin mantıksal olarak bu ahlak kapasitesinden önce gelmesi ve bu nedenle de içkin onurunun temelini oluşturması mümkündür. Üstelik ahlak ilişkiseldir: başkalarıyla ve çevremizle olan ilişkilerimize bağlıdır. İnsanoğlu, eylemlerinin başkalarını ve etrafındaki dünyayı etkilediğini anlama kapasitesine sahiptir ve bu nedenle başkalarına ve dünyaya iyi davranma görevine sahiptir. Ahlâki seçimlerin öneminin farkına varma yeteneği, içkin onur ile ilişkili bir özelliktir.

Tüm bunlar değerlendirildiğinde, “İnsan onurunun temeli nedir?” ve “Bir tür olarak insana, yüksek bir saygınlık kazandıran şey nedir?” soruları akla gelmektedir. Cevaplarından ilki, insanın Tanrı’nın benzerliğinde yaratılmış olmasıdır. Bu anlayış, en yalın haliyle insanların Tanrı’nın imgesinden pay almasıyla açıklanmaktadır (53). Evrensel Bildirge’de ele alınan insan onuru anlayışının teolojik temelli olduğu düşüncesi birçok düşünür tarafından kabul edilmektedir. Bu bağlamda düşünüldüğünde temel insan haklarının temelini oluşturan insan hayatının değerliliğine/onuruna ilişkin inancı ancak teoloji ile açıklamanın mümkün olacağı düşünülmektedir (84). Bununla birlikte insan haklarının evrensel olup olmadığı konusu da bütün insanların kutsallığına olan inanca bağlı olduğunu düşünmek yanlış olamayacaktır. Bu noktadan hareketle, insanlara nasıl davranılması gerektiği sorusuna evrensel bir cevap, insanların kutsal olduğu görüşünden türetilebilir. Kohen (2005)’in belirttiği gibi, bu konuda yönlendirilebilecek en çarpıcı sorular, insan hakları kavramının dünya dinlerinde yer alıp almadığından ziyade, bu dinlere bağımsız olarak var olup olmayacağı ve inanç sahibi olmayan bireylerin insanın kutsallığını paylaşp paylaşmadığı, insan haklarından yararlanıp yararlanamayacaklarıdır (85). Perry’nin insan onurunun açıklanmasının sadece teolojik olabileceği düşüncesine karşın, Dworkin (2011), insan hayatının kutsallığının aynı zamanda seküler bir düşünceye de sahip olabileceğini öne sürmektedir. Dworkin (2011)’e göre, insan hayatı bir kez başladıktan sonra artık çok önemlidir, gelişmeli ve harcanmamalıdır. Bu nedenle, Dworkin (2011) insan hayatına ilişkin kutsallığı, insanın yaşamaya devam etmesi ve varlığını sürdürmesiyle inşa ettiğini savunmaktadır (86). Bu bağlamda Perry’nin yaklaşımında insan hayatına ilişkin kutsallığın kaynağı din iken, Dworkin (2011)’in yaklaşımında ise bireysellik düşüncesinin kendisi olduğunu söylemek mümkündür (84,86).

Modern onur kavramı çerçevesinde bakıldığında ise insan onurunun üç unsuru bulunmaktadır. Bunlardan ilki, insanların kapasitesinin, şuurunun, düşünme

yeteneğinin ve öz bilincinin olması ona bu değeri vermektedir. İkincisi, insan dünyadaki diğer canlılardan farklıdır ve kendi yaşam tarzına karar vermekte özgürdür. Yanı sıra, önceden belirlenmiş bir amaç yoksa, o zaman insan aynı zamanda normların ve değerlerin de yaratıcısı olmalıdır. İnsan onurunun üçüncü unsuru olan özerklidir ve en açık şekilde Kant tarafından açıklanmıştır: " özerklik hem insan doğasının hem de her rasyonel doğanın onurunun temelidir". Tüm bunlar düşünüldüğünde insan onuru, her insana yaşamı boyunca aynı derecede ait olan bir onurdur. Hiçbir insandan alınamaz ve hiçbir bireye fiili olarak atfedilemez (7,16).

Özetle, günümüzde sıkça bahsedilen içkin bir insan onuruna sahip olma düşüncesinin genellikle metafizik bir açıklamaya dayandığı göz ardı edilmektedir. Bazı görüşler, Evrensel Bildirge'de yer alan içkin onur kavramının, Tanrı ve insan ilişkisine dayanan bir onur anlayışının ürünü olduğunu savunmaktadır. Tanrı'nın imgesi olan insanın, bu özelliğinden kaynaklanan hangi haklara sahip olabileceği bilinmezken bu tür bir insan onuru anlayışının, haklar açısından nasıl ve neden rol oynayacağı sorularının cevapları netliğe kavuşmamıştır. Eğer insan haklarının kaynağı insan onuru ise ve bu onurun kaynağı insan ve Tanrı arasındaki ilişki ise, bu ilişki hangi haklar bakımından uygun olacak ve hangi haklar bakımından engel oluşturacaktır. Bu soruların hala cevap bulamamış olması, içkin insan onuruna kaynağını belirli bir dine mi yoksa insan onurunun insan haklarının kaynağı olarak mı görüldüğü belirsizliğini koruduğu da açıktır (7,53,84–86).

2.2.2. Seküler Temelde Özerklik Olarak İçkin Onur Anlayışı

Birçok yorumcu içkin insan onuru ile özerklik arasında bağlantı olduğunu savunmaktadır. Dworkin (2006) onuru; kişisel sorumluluk, yani kişinin kendi kişisel değerlerini dikte etme ve özerk seçimler yoluyla kendi yaşamının değerini gerçekleştirme sorumluluğuna sahip olması olarak tanımlamaktadır (86). Rao (2011), insan onurunun temelinin, insani kapasitelerde temel alınan özellikle özerklik ve insan failliği temel alan bireyci bir kavram olduğunu ileri sürmektedir. Daha da önemlisi, insan onurunun bu kapasitelerin nasıl kullanıldığına bağlı olmadığını, yani seçimler onursuz görünse bile kişinin insan onurunu kaybetmediğinin farkındadır. Rao bunu "Bu, öncelikle iyi yaşamlar arasında herhangi bir seçime değil, insanın eylemine veya iyi bir yaşamı seçme yeteneğine bağlı olan liberal, bireyci bir onur anlayışıdır" şeklinde ifade etmiştir (11). Burada temel fikir, bir kişinin onuruna en iyi şekilde, kendi amaçlarını kendi yolunda takip edebildiğinde saygı duyulduğu veya mümkün

kılındığıdır (11). Bu nedenle insan onurunun, yasal olarak tanınan özgürlükleri, tüm insanlara istedikleri şekilde yaşama özgürlüğü, ifade özgürlüğü, özel hayat gibi insan haklarının verilmesini temel almaktadır. Bu bağlamda, insan hakları kavramıyla ilişkilendirilen insan onuru, liberal insan hakları teorisinin merkezinde bulunan rasyonel insan doğası ve otonomi kavramlarına dayandığı görülmektedir. Dolayısıyla insan onurunu, bireyin özgürlüğü ve rasyonel failliği gibi kavramlarla ilişkilendirerek seküler bir temele oturtmak mümkündür. Griffin-Heslin (2005), insan hakları temellendirilmesinde önemli bir rol oynayan "kişilik" kavramını otonomi ve rasyonel faillığe dayandırarak, insan onuruna seküler bir tanım sunmaktadır (87).

İnsan haklarının temelini oluşturduğu düşünülen insan onuru kavramı aslında Kant'ın düşüncelerine dayanmaktadır. Kant'ın temel prensiplerinden biri, tüm insanların, statüleri veya sosyal sınıfları ne olursa olsun, içsel bir değere ve onura eşit olarak sahip olduğudur. İnsan onurunun, doğuştan gelen bir değer veya statü olduğunu ve kazanılmadığını, dolayısıyla da kaybedilemeyeceğini belirtmektedir. Bu sebeple, bireyler, insanlığını hayvanların veya daha basit varlıkların üzerine çıkararak bu ahlaki konuma ulaşmak için çaba göstermelidirler (7). Kant'ın onur kavramı, Hobbes'un değerlendirme yaklaşımıyla keskin bir çatışma içindedir. Hobbes'a göre, bir insanın değeri veya onuru, diğer her şey gibi, gücü için değiş tokuş edilebilecek bir fiyatla belirlenir. Ancak Kant'a göre, onur tüm fiyatların üzerindedir; çünkü değeri sadece faydaya ve kişisel tercihlere bağlı olan şeyler için fedakârlık edilemez. Onura sahip olan bir şey, dokunulmaz ve yerine konulamaz bir nitelik taşımaktadır. Dolayısıyla, herhangi bir kişinin yaşamının diğerlerinden daha az değerli olduğunu düşünmek ve buna göre hareket etmek ahlaki olarak kabul edilemez (5-7). Kant'ın ahlaki öğretisi her bireyin içsel insanlığını sadece bir araç olarak değil, her zaman kendi içinde bir amaç olarak ele almasını gerektirir. Bu ilke, herkesin özne olarak davranması gerektiğini vurgulamaktadır. Kant'a göre, insan onuru, hiçbir eşdeğer kabul etmeyen, koşulsuz ve karşılaştırılmaz bir değerdir ve ahlaki yasanın mutlak saygınlığı ve otoritesi tarafından desteklenmektedir. İnsan onuruna saygı göstermek, herkesin rasyonel özerklik yeteneklerine ve eğilimlerine sahip olduğu varsayımına dayanmaktadır. Bu bağlamda insanların sahip olduğu onur, rasyonel özerklik kavramıyla ilişkilendirilmektedir (7,88). Bu da Kantçı yaklaşımda insanların özgür iradeleri ve rasyonel kapasiteleri sayesinde ahlaki yükümlülüklerin farkında oldukları ve bu yükümlülüklere göre hareket etme yeteneğine sahip oldukları anlamına

gelmektedir. İnsanların evrensel ahlaki ilkeleri kabul etme ve takip etme yeteneklerinin, onlara özgü bir değer ve onur kazandırdığı öne sürülmektedir. İnsanlara rasyonel özerklik atfetme fikri, insanların kendilerini özgür ve rasyonel kişiler olarak kabul etme ve bu kimlikle uyumlu şekilde hareket etme zorunluluğunu ima etmektedir. Bu ahlaki uygunluk, bireyin akıllı ve özgür bir varlık olarak hareket edebilmesi ve özerkliğin belirleyici bir rol oynamasıyla gerçekleşmektedir (6). Dolayısıyla, insanın değeri, özgür iradeye sahip olması ve ahlaki yasalara uygun eylemlerde bulunabilme yeteneği sayesinde. Kant'a göre, insanın özgür tercihler yapabilme ve ahlaki prensiplere uygun davranabilme yeteneği, insanın özerkliğiyle doğrudan ilişkilidir. Bu nedenle, Kant'ın insan onuru kavramında öne çıkan en önemli unsur özerklik (otonomi) olarak belirtilebilir (88,89).

Günümüzde Kant'ın insan onuru kavramına yönelik eleştiriler, genellikle insanın değeri ve özerklik arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır. Kant'ın değer ve eder arasındaki ayrımı ve insanın kendi başına bir amaç olarak kabul edilmesi fikri, bazı eleştirilere maruz kalmaktadır. Özellikle O'Neill (2000)'in belirttiği gibi, günümüzdeki otonomi kavramı, bağımsızlık, bireysellik, kendini ifade etme, zorunluluklardan kurtulma ve kişisel çıkarlarına uygun davranma gibi çeşitli anlamları ifade ederken, Kant'ın özgürlük olarak tanımladığı otonomi kavramıyla aynı anlama gelmemektedir. Bu nedenle, Kant'ın özgürlük ve özerklik kavramlarıyla günümüzdeki özerklik kavramı arasındaki farkın anlaşılması önemlidir (90). Bu bağlamda Kant'ın özgürlük ve özerklik kavramlarını günümüzdeki anlamlarından ayırt etmenin, insan onuru kavramının daha doğru bir şekilde anlaşılmasına katkıda bulunabileceği düşünülmektedir.

Tüm bunların yanı sıra özerklik ile ilişkilendirilen insan onuru anlayışı birtakım sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu sorunlardan biri; insan onurunun tüm insanlarda bulunduğu savıyla başlanması, ancak daha sonra bunun otonomi ve rasyonel faillğe bağlanması veya indirgenmesidir. Bu yaklaşım, henüz otonom olmayan ve/veya hiçbir zaman otonom olamayacak insanların insan onuru kapsamının dışında kalıp kalmayacağı sorusunu gündeme getirmektedir. Örneğin; çocuklar, zihinsel engelliler ve fetüs gibi grupların normatif faillğe sahip midir? Griffin- Heslin (2005)'e göre, çocuklar insan hakları taşıyıcısı olamazlar, ancak özel bir hak kategorisi olarak çocuk hakları mevcut olabilir. Aynı şekilde, normatif faillğe sahip olmayan zihinsel yetersizliği olan bireylerin de insan hakları taşıyıcısı

olamayacağını savunmaktadır (87). Rao (2011) bir yandan, içkin onurun tüm insanların içinde olduğunu, diğer yandan bunun insan failliğine dayandığını savunmaktadır. Bu tüm insanların sahip olduğu bir kapasite değildir. Ancak Rao, insani faillige ve özerkliğe sahip olmayan veya bunları kaybetmiş olan insanlar meselesini ele almakta başarısız olmuştur (11).

Otonominin ne olduğu konusunda bir netlik olmaması burada önemli bir diğer sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Genel anlamda, kişinin kendi hayatı ve tercihleri üzerinde belirleyici olması olarak tanımlanabilecek olan kavram günümüzde biyoetik, psikoloji, sosyal bilimler ve tıp gibi alanlarında farklı tanımlamalar yapılmaktadır. Örneğin bakım ve tıp etiğinde Da Silva (2009), otonomi ve insan onuru arasındaki ikilemde insan onurunun öncelikli olması gerektiğini savunmaktadır. Çünkü onur, herkes tarafından paylaşılan bir özellik iken; otonomi, taşıyıcısına göre değişebilmektedir (91). Ortaya çıkabilecek sorunlardan bir diğeri ise; insan onurunu tamamen otonomiyle ilişkilendiren bir yaklaşımın, insan onuru kavramının yeterince açıklanamayacağı ve insan fenomenlerine ilişkin yalnızca basit ve kısmi bir açıklama getireceği konusudur. Dupre (2009), bu noktada, otonom bir öznenin insan onurunun temeli olarak varsayıldığını, ancak gerçek insan hayatlarının çok daha karmaşık olduğunu ve insanların peşin bir insan onuruna sahip olmadıklarını ifade eder. İnsanlar fakirlik, hastalık, engeller ve hatta ölüm süreci gibi durumlarla karşılaşabilirler ve bazıları için otonominin bile geçerli olmadığı durumlar olabilir. Bu bağlamda Dupre insan onurunun, teolojik yapıdan ve rasyonel faillikten çıkması ve sürekli, gelişen bir özellik olarak görülmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır (92).

Tüm bunlar doğrultusunda, insan onurunun otonomiye indirgenmesi, pratiklik sağlamak adına bir yaklaşım olarak görülebilir. Bu nedenle, biyoetik alanındaki düşünürler dahi, insan onurunu teolojik bir engel olarak görmek yerine, en yakın içeriğinin otonomi olduğunu belirtmektedirler.

2.2.3. Mertebe Olarak Onur Anlayışı

İçkin insan onuru, insan olmanın vazgeçilmezi olduğu anlayışıyla, normatif sonuçların dikkate alınması gerekmektedir; özellikle tüm insanların insan onuruna sahip olduğunu bilmek birbirimize davranış şeklimizi nasıl etkiler? İnsan hakları, insan onuruna dayanmaktadır ve insanlara birbirlerine saygı gösterme görevini yükleyen de insan onurudur. Durumun neden böyle olduğunu açıklamak için Waldron'un (2007)

“rütbe olarak onur” anlayışına başvurulmaktadır (93). Günümüzde mertebe olarak insan onurunun modern görünümünü mertebe (status) olarak açıklamayı tercih eden ve içkin olmayan insan onuru kavramının aksine insan haklarının bu türden bir onur anlayışıyla ilişkide olduğunu Waldron dile getirmiştir. Waldron'un (2007) anlayışında “İnsanlara onurları nedeniyle haklar atfettiğimizde, bunu onlara sahip oldukları bazı yüksek rütbelere nedeniyle yapıyoruz” düşüncesi hakimdir (93). Bu doğuştan gelen onur anlayışı, ayrıcalıkların tarihsel olarak evrenselleştirilmesine dayanır ve belirli soylularla ilişkilendirilir (93). Tarihsel olarak soylu insanlara, doğuştan sahip oldukları onurlarından dolayı onlara borçlu olunan aşırı saygıyla davranılırdı. Toplumun bu üyeleri dokunulmaz olarak görülüyordu; örneğin kraliyet ailesinin bir üyesine zarar vermekle tehdit etmek vatana ihanet olarak kabul edilir ve bunu yapmak ağır bir ceza gerektirir. Waldron, onurun 'geleneksel olarak yüksek rütbeyle ilişkilendirilen dokunulmazlık statüsünün radikal bir şekilde evrenselleştirilmesine' bağlı olduğuna, öyle ki tüm insanların soylularla aynı rütbeyi elde edeceğine ve dolayısıyla aynı haklara sahip olacağına inanıyordu. Bu bakımdan 'hak sahibi, bu geniş ve yaygın saygının kendisine borçlu olduğu sıradan bir kişidir'. Waldron, bu yüksek rütbe kazanımının tüm insanlara eşit şekilde uygulandığını, dolayısıyla tüm insanların asil bir kastın içinde yer aldığını anlatmaktadır. Bu noktada Waldron, tüm bireylerin asalet, soyluluk ve dereceden düşmesini değil, her bireyin bu mertebelere yükselmesini sağlamayı yani eşitlikçi bir yaklaşımı savunmaktadır.

Bununla birlikte, yüksek rütbenin kişilerin tam ahlaki statüsüyle ilişkili olduğu ileri sürülebilir. Tarihsel olarak yüksek rütbe, sosyal bağlamda yüksek statüyle ilişkilendirilmiştir, dolayısıyla bunu ahlaki bir bağlama aktarmak gerekmektedir. Bu onur anlayışı, doğuştan gelen onur anlayışlarını, özellikle kazanılmış rütbeyi insan onuru ile ilişkilendirir; öyle ki, insan onuru, insanlara, sadece insan oldukları için uygun olan bir statüdür (53,93). Dolayısıyla insanların insan onurlarına uygun davranmak, onlara hürmet ve saygınlıkla davranmaktır ve bu da onlara içsel onurları tanınarak davranmakla eşdeğerdir.

2.3. İçkin Olmayan (Doğuştan Olmayan veya Kazanılan/Atfedilen) Onur Kavramı

İçkin olmayan onuru kavramı; kişinin koşullarına bağlı olarak değişen bir karakter taşıyan ve toplumsal bir özellik olan insan onuru kavramına karşılık gelmektedir. Genellikle "kazanılan" veya "atfedilen" olarak adlandırılan onur kavramı

bireylerin ve/veya toplumların değer verdiği şeyler çerçevesinde anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, bu türden bir onur, genellikle "onurlu" bir hayatın gereklilikleri ile ilişkilendirilmektedir. Bu değer bireylere ya da gruplara, örneğin bir mesleğin tüm üyelerine atfedilebilir ya da birey kendine bu onuru atfedebilir (16,82). Daha da önemlisi, atfedilen onur boyutsaldır: bazı insanlar diğerlerinden daha fazlasına sahip olabilir; bazılarında hiç olmayabilir. İçsel onurdan farklı olarak atfedilen onur, bireyin koşulları veya davranışları nedeniyle kaybolabilmektedir veya zarar görebilmektedir. İçkin olmayan insan onuru kavramı, modern insan hakları düşüncesinde yer almaz gibi görünse de sosyal ve ekonomik haklar ile yakından ilişkilidir ve bu anlamda da devletlere birtakım sorumluluklar yüklemektedir (16,94).

2.3.1. Hak Sahibi Olmakla Kazanılan Onur

Bu anlayışta onurun varlığı, hakların varlığı üzerine kurulu olmakla birlikte onur, bireylere karşı davranışların nasıl şekilleneceğini belirten kural koyucu bir unsur görevi görmektedir. Buradan hareketle birinin karşısındaki ile eşit olduğunu dile getirebilmesi hem bir hak sahibi olmayı hem de saygıya değer olmayı ifade etmektedir. Kısaca bu haklara sahip olmak, bireylere "ayakta durma" yeteneği kazandırmaktadır (53,55). Birine saygı göstermek, onun haklarına saygı göstermektir. Kendini hak sahibi olarak görmek ise gereksiz bir gurur duymak değil, aksine gerektiği şekilde gurur duymak ve başkalarının sevgi ve saygısına layık olmak için asgari düzeyde özsaygıya sahip olmaktır. Bu anlayışta gerçekten de bireylerin karşısındaki bireylere saygı duyması, sadece onların haklarına saygı göstermekle eşdeğer olabilir, çünkü biri olmadan diğeri mümkün değildir. Bu noktada da insan onuru olarak adlandırılan şey aslında, hak iddiasında bulunabilme kapasitesidir. Dolayısıyla bir kişiye saygı duymak veya onun onura sahip olduğunu düşünmek, onu hak iddia edebilen olarak görmek anlamına gelmektedir. Hak iddia etme faaliyeti de kendine saygıyı ve başkalarına saygıyı sağlar, onur kavramına bir anlam kazandırır (53). Bu anlamda insan onurunun öznesi olabilmek için temel haklara sahip olma gerekliliğine vurgu yapan bu düşünürün insan onuru anlayışının içkin olmayan yani kazanılan/atfedilen bir onur olarak ele almış olduğunu söylemek mümkün görünmektedir.

2.3.2. Liyakat Olarak Onur

İnsanlara sosyal statüleri nedeniyle bahşedilebilen bu tür onur, Nordenfelt (2004) tarafından “liyakat olarak onur” olarak tanımlanmıştır. Liyakat onuru, insanlara eylemleri nedeniyle bahşedilmektedir. Burada bireyler eylemleri aracılığıyla genel erdem kazanmaktadır ve bunun için saygıyı hak etmektedirler (16). Bu nedenle, müzisyenler ve sanatçılar gibi belirli becerilere veya yeteneklere sahip bireyler, kendilerine bahşedilen bir liyakat olarak onura sahip olabilirler. İnsanlar terfi yoluyla ve iyi bir itibar kazanarak liyakat onurlarını artırabilirler, ancak rütbelerinin düşürülmesi veya uygunsuz davranışlar nedeniyle bu itibarlarını kaybedebilirler (95). Liyakat olarak onur, sosyal bağlamında ele alınabilmektedir. Bir rütbeye sahip olan veya birtakım haklar içeren bir makamda bulunan kişinin özel bir saygınlığa sahip olduğu anlamına gelmektedir. Bu Latince *dignitas* kelimesinin en eski anlamıdır ve Roma Cumhuriyeti’nde ve daha sonraki imparatorlukta, senatörlere ve diğer yüksek rütbeli kişilere ait özellikler olan mükemmellik ve ayrıcalığa vurgu yapmak için kullanılmıştır (49,64,79,96). İspanyolca *dignidad*, özellikle başpiskoposlar gibi ruhban hiyerarşisinde yüksek rütbeli bir kişiyi ifade etmektedir. Tipik olarak, bu liyakat onuru kişilere resmi bir işlemle, örneğin bir atamayla verilmektedir. Liyakat onuru aynı zamanda hak ve saygı kavramlarıyla da ilişkilidir. Kabinedeki bir bakanın, bir piskoposun ve bir doktorun konumlarına bağlı hakları bulunmaktadır. Bu haklara, söz konusu kişilerle ilgili ilişkilere girenler tarafından saygı gösterilmesini gerektirmektedir. Bunun yanı sıra, insanların yaptıklarıyla genel liyakat kazandıkları ve bunun için saygıyı hak ettikleri durumlarla da karşı karşıya kalılabilmektedir. Bunu ise gayri resmi liyakat onuru olarak kabul etmek gerekmektedir. Örneğin sanatçıların, bilim adamlarının ve sporcuların başarıları genellikle takdir edilmektedir ve bu bireyler toplum tarafından yüksek saygı görmektedir. Normalde, söz konusu kişiler herhangi bir resmi hak iddia edemezler, ancak genellikle bu tür haklara sahipmiş gibi muamele görürler. Liyakata dayalı onurun gelip geçici olması oldukça önemlidir. İnsanlar makamlarından terfi ettirilebilir ama aynı zamanda bu makamdan alınabilir. İnsanlar bir süreliğine gayri resmi olarak yüksek itibara ve onura sahip olabilirler, ancak bu aniden ortadan kalkabilir (16).

2.3.3. Ahlaki/Varoluşsal Statü Olarak Onur

Atfedilen onur, insanlara ahlaki duruşları nedeniyle de bahşedilebilir. Bu, saygılı davranış fikirleriyle, yani ahlak yasasına uygun davranışla ilgilidir (16). Bu tür

onur değişkindir; yani kişinin ahlaki statüsü çok yüksek veya çok düşük olabilir ve kısmen başkalarının görüşlerine, yani onların bir bireyin eylemlerini onaylayıp onaylamadıklarına göre belirlenmektedir. Nordenfelt (2004) bu anlayışı liyakat olarak onurdan ayırır çünkü ahlaki statünün onuruyla atfedilmek belirli ayrıcalıkları veya hakları gerektirmez, oysa liyakat onuru bunu gerektirebilmektedir.

Özsaygıya bağlı bir onur olan ahlaki statüye bağlı onur, öznenin düşünceleri ve eylemleri ile büyük ölçüde ilişkilidir. Burada, ahlak yasasına saygı göstermeye eğilimli olan bir bireyin onurlu olmasından bahsedilmektedir. Bununla bağlantılı olarak burada onurlu davranışın, ahlak yasasına uygun eylem olduğu fikri de bulunmaktadır. Bazen onurlu davranış fikri, örneğin aşırı zorluklar karşısında ve ödenen bedelin yüksek olduğu durumlarda, ahlaki değere sahip eylemlerle ilişkilendirilmektedir. Szawarski (1986) bu kavramı şöyle açıklamıştır; "Eğer Sokrates ve Korczak, öz saygılarını korumak istiyorlarsa, eğer aynı değerleri ve ilkeleri kabul eden aynı bireyler olarak kalacaklarsa, başka bir deyişle- kendi ahlaki kimliklerini koruyacaklarsa, o zaman gerçekten yaptıkları gibi davranmak zorundaydılar. Bir insanın onuru, kendi ahlaki kimliğine saygı duymasına ve onu korumasına dayanmaktadır" (97). Liyakat onuru gibi ahlaki statü onuru da yüksek bir konumdan düşük bir konuma kadar değişebilmesi bakımından boyutsaldır. Kişinin eylemlerinin ahlaki değerine bağlı olarak saygınlık derecesi yüksek ya da düşüktür. Bununla birlikte, liyakat onuru ile ahlaki statü onuru arasındaki en önemli bir fark da ahlaki statü onuru kişiye herhangi bir hak sağlamamasıdır. Bu bağlamda, bir başbakanın sahip olduğu pozisyona bağlı bazı hakları bulunurken, son derece ahlaklı bir kişi eylemleri nedeniyle herhangi bir hak elde etmemiş olması bu duruma bir örnek olarak gösterilebilmektedir. Eylemin özne için belirli haklar ya da ayrıcalıklarla sonuçlanması halinde eylemin ahlaki değerinin kaybolması ya da en azından azalması ahlakın bir özelliğidir (14). Saygı, ahlakla çeşitli şekillerde ilişkilidir. İlk olarak ahlaki failin kendisi, başkalarına saygı göstermeye eğilimlidir. Bu, ahlakın bir özelliğidir. Ahlaklı olma duygusunun bir parçası da ister yasal otoriteler tarafından kendilerine verilen özel haklar olsun, ister tüm insanların sahip olduğu özel insan hakları olsun diğer insanların haklarına saygı duymaktır. Ancak ikinci olarak, ahlaki failin hak ettiği özel bir saygı vardır, ancak bu saygı onun herhangi bir hakkına bağlı değildir. Ahlaklı fail hakkında iyi düşünmek ve onun hakkında iyi konuşmak anlamında ona saygı gösterilmesini gerektirmektedir. Saygının, ahlaki statü onuruna girdiği üçüncü bir yol da özsaygıdır. Örneğin bu konu ile ilişkili olarak üyesi olunan toplumu hayal kırıklığına uğratmak bireyin kendisine

olan saygısını kaybedeceği şeklinde bir algı bulunmaktadır (16). Sokrates ve Korczak bu konu ile ilgili olarak bireylerin ahlaki yolu seçmedikleri takdirde, öz saygılarını koruyamayacaklarına vurgu yapmaktadır. Bu da öz saygının bir eşik kavramı olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda kişi ahlaki bir fail olarak kalırsa ancak öz saygısını koruyabilir (14). Bununla birlikte, belirli bir ahlâki başarının sonucu olarak kendini çok yüksek görmek, ahlaki failin bir özelliği değildir. Bu, öz saygıyı, ahlaki duruşa yabancı tutumlar olan gurur veya öz tatmine dönüştürecektir. Olumsuz açıdan bakıldığında, kişi kendisine daha az saygı duyabilir, bu da kişinin sahip olduğu olumsuz değerler değişen derecelere bağlıdır. Öznellik sorunu, ahlaki onur söz konusu olduğunda çok önemli hale gelmektedir. Eğer ahlaki onur sadece bir kişinin görüşleriyle ilgili olsaydı, o zaman hatalara yer olmazdı. Bu bağlamda onur sahibi olmak, belirli bir ahlaki standarda sahip olmak anlamına gelebilmektedir (46,98).

2.3.4. Sosyal Onur

Literatürde içkin olan insan onuru sınıflaması ile birlikte ele alınan diğer bir sınıflama içkin olmayan onur türü olan sosyal onurdur (4,56). Sosyal onur; duruma bağlıdır, ampiriktir, ödüllendirilebilmektedir, karşılaştırılabilmektedir ve sosyal etkileşimler yoluyla elde edilebilmektedir (56). Sosyal onur, insan onuruna dayanmaktadır ve bu onurun tanınmasının bir sonucudur. Ancak insan onurunun aksine, sosyal onur olumsal, karşılaştırmalı (dolayısıyla ölçeklenebilir veya ölçülebilir) ve bağlamsaldır. Sosyal onur; etkileşim yoluyla deneyimlenmektedir, bahşedilmektedir veya kazanılmaktadır. (4,15,44). Ayrıca kaybedilebilmekte veya kazanılabilmektedir, tehdit veya ihlal edilebilmektedir veya desteklenebilmektedir. Bireyler ya da gruplar bazı ortamlarda kendilerine saygınlık atfedildiğini ancak bazı ortamlarda ise o saygınlığın sunulmadığını görebilmektedirler. Bu durum da belirli davranışlar için onurun ödül olarak verilebileceği veya ceza olarak geri alınabileceğini söylemek doğru olacaktır. Bu bağlamda sosyal onurun temelinde, sosyal davranışları düzenlemeye ve sosyal yapıları korumaya hizmet etme bulunmaktadır (46). Saygının getirdiği ayrıcalıklar, sosyal onurun verilmesi veya elde edilmesinin ardından verilebilmektedir. Tersine, saygınlığı sahte olarak algılanan birey olumsuz bir durumla karşı karşıya kalabilmektedir. Bazı durumlarda, sosyal onur, insan dışındaki tüm canlı varlıklara ve hatta cansız nesnelere de atfedilebilmektedir. Sosyal onurun iç içe geçmiş iki yönü bulunmaktadır, bunlar; *benlik/kimlik onuru* ve *ilişki onurudur* (99).

Benlik/Kimlik Onuru

Benlik/kimlik onuru, bireylerin sahip olduğu "bir tür ciddiyet, edep, özsaygı ya da özgüven"dir (4). Nordenfelt (2004) bunu "kimlik onuru" olarak adlandırmakta ve "bütünleşmiş ve özerk kişiler olarak kendimize atfettiğimiz onur" olarak tanımlamaktadır (16). Pritchard (1972) benlik onurunu "çeşitli bütünlük biçimlerini elde etme ve sürdürme kaygısı" (96) ve Jacobson (2007)'un aktartığına göre Seltser ve Miller (1993) ise "kişinin dünyaya yönelik niyetliliğinin ifadesi" olarak tanımlamaktadır (4). Bu kategori, öz değer duygusuyla ilişkilidir ve sonuçta ortaya çıkan, kişinin fiziksel özellikleri ve yetenekleri, dini, sağlığı vb. gibi benlik duygusu gibi her şeyle ilgilidir (14). Benlik onuru, öznenin erdemlerine bağlı olmayan, bireyin diğer insanlarla olan tüm ilişkileri ile birlikte kişinin kendisine atfettiği onurdur. Çoğu birey kendi kimliğine temel bir saygı duymaktadır ve bu saygı diğer tüm durumlardan bağımsızdır. Ancak bu öz saygı, örneğin diğer insanların olumsuz davranışları nedeniyle kolaylıkla yitirilebilmektedir (4,14,96).

Benlik onuru, etkileşim yoluyla ortaya çıkmaktadır. Burada bireylerin kendilerine atfettikleri onur genellikle başkalarının gözünde gördükleri (veya göremedikleri) saygınlığı yansıtmaktadır ve her zaman sosyal bir bağlamda ortaya çıkmaktadır - yani, benlik onurunu karakterize eden özellikler, belirli bir toplumun veya topluluğun gelenek ve göreneklerine bağlıdır (4). Statman (2000) bu olguyu aydınlatıcı bir şekilde ele almıştır: "Baskalarının bana vurabileceği, beni hapse atabileceği ve herkesin önünde benimle alay edebileceği su götürmez bir gerçektir. Ancak bu tür davranışlar, niçin kendime daha az saygı duymam için bir neden teşkil etsin? Baskalarının bana karşı sergilediği saygısızlık nedeniyle kendime duyduğum saygının zedelendiğini düşünmek nasıl mantıklı olabilir? ve şöyle devam etmektedir: "Aşağılanmaya maruz kalan çoğu zaman aşağılayan tarafından varsayılan değerlilik ve sosyal başarı standartlarına değer vermese de aşağılayan, bireyin özsaygısını paramparça etmeyi, ona kendini değersiz hissettirmeyi, itibarını azaltmayı, değerini düşürmeyi başarır." (100). Burada bir tür paradoks vardır. Aşağılanma nasıl olur da saygınlığı bireyin elinden alabilir? Birey ahlaki görüşlerini küçümsediği insanlar tarafından saldırıya uğradığında saygınlığını nasıl kaybedebilir? Aşağılama, kişinin değerlerini zayıflatarak, artık kendilerini olumlu bir şekilde yargılamamalarını sağlayarak işe yarar (94). Bir kişinin fikirlerini kasıtlı olarak bastırmak veya görmezden gelmek, aşağılanmaya neden olur çünkü bu, kişinin mantıklı tartışma

yapma yeteneğini zayıflatır. Dahası, bir bireyin kişisel anlatısı ve kimliği, etnik kökeni veya cinsiyeti de dahil olmak üzere kültürünün geçerliliğine meydan okunarak zayıflatılabilir (94). Bunun yanı sıra aşağılama bireyi konumundan aşağı indirme anlamına gelmemektedir. Ayrıca, ahlak dışı eylemler bireyi ahlaki statüsünden yoksun bırakamaz. Bu, ancak bireyi ahlaka aykırı bir şekilde tepki vermeye zorlarsa gerçekleşebilir. Dolayısıyla burada bir onur söz konusuysa, bu ne liyakat onuru ne de ahlaki statü onurudur. Bu, kişinin insan olarak bütünlüğüne ve kimliğine bağlı bir onurdur (16).

Nesnel olarak bir kimlik onurundan bahsedilecek olursa bir birey, başka bir bireyi küçük düşürebilir, özel alanına izinsiz girebilir, özerkliğini birçok şekilde kısıtlayabilir. Bu durumlar sadece değersizlik ya da aşağılanma duygularını beraberinde getirmez ve özel alana müdahale, kişinin bütünlüğünün ihlalidir. Bir kişiye zarar vermek sadece bütünlüğün ihlali değildir; aynı zamanda kişinin kimliğinde de bir değişiklik yaratmaktadır. Bu durum ise bireyin belirgin bir anlamda yeni bir fiziksel kimliğe sahip olması anlamına gelmektedir (98). Kişinin yapmak istediği ya da yapmaya hakkı olduğu şeyi yapması engellendiğinde, kişinin özerkliğine müdahale söz konusu olmaktadır. Dolayısıyla, kimlik onurunu temellendiren olgular, öznenin sosyal ilişkileri de dahil olmak üzere bütünlüğü ve özerkliğidir. Bu olgular tipik olarak bütünlük ve özerklik duygusuyla ilişkilidir ve bir kişinin bütünlüğüne ve özerkliğine müdahale edildiğinde bu durum kişinin aşağılanma hissi ya da özsaygısını kaybetmesi ile ilişkilendirilmektedir. Bu noktaya kadar sadece bir kişinin öz saygısının başka bir kişinin saygısız davranışları sonucunda azaldığı veya kaybolduğu durumlar ele alınmıştır. Ayrıca kimlik onuru, hastalık, sakatlık, engellilik ve yaşlılığın kişinin onurunu elinden alabileceğini söylediğimiz durumlarda da geçerlidir (44,98). Örneğin, bir kişi araba kazasında ağır yaralandığında veya kişi bacaklarını kaybettiğinde kişinin fiziksel kimliği zarar görmüş olmaktadır. Kişinin bu gibi durumlarda özerkliği son derece azalabilmektedir. Engelli bir birey neredeyse tanım gereği kısıtlı özerkliğe sahip bireylerdir. Yaşlı bireyler sıklıkla hastalık ya da sakatlık gibi durumlarla karşı karşıya kalabilmektedirler bu bağlamda bu bireylerin kimlikleri büyük ölçüde değişmiş olmaktadır. Engellilik ve kısıtlı özerklik, kişinin kimliği ve dolayısıyla onuru açısından başka bir sonuç daha doğurmaktadır. Yatağa bağımlı olan hasta ya da yaşlı bireyleri bakım verenler tarafından kişinin özel alanına girilmesine neden olmaktadır ve bu durum da bireyin bütünlüğünün ihlali açısından risk oluşturmaktadır. Bilinci

yerinde olmayan bireyler açısından düşünülduğünde ise birey etrafında olup bitenlerin farkında değildir ancak ona bakım verenler tarafından onurlarının ihlali söz konusu olabilmektedir (44,73). Bu bireyler tarafından mevcut ihlal fark edilmez ve bu nedenle de rahatsızlık hissetmezler. Nesnel bir kimlik varsayımı, bu bireylerin onurunun neden ihlal edildiğini açıklamayı sağlamaktadır. Bu durumda, onurun nesnel bir temeli olmadığı sürece ihlal olarak anlaşılmamaktadır. Ahlaki onurda olduğu gibi, özgüven ve özsaygı; genellikle kimlik onuruna bağlıdır. Kişi kimliğinin bozulmamış ve hatta iyileştirilmiş olmasına saygı duyabilir ve kimliği bozulduğunda özsaygısını kaybedebilir. Yine, ahlaki statü onurunda olduğu gibi, bu öz saygı bireye ait herhangi bir özel hakka saygı gösterilmesini gerektirmemektedir. Örneğin, yaşlı bir kişi özerkliğini yavaş yavaş kaybettiğinde ya da bir araba kazasında yaralandığında çevresel faktörler tarafından ihlal edilen hiçbir hak yoktur. Kafa karışıklığına yol açabilecek bir başka husus ise tüm bireylerin bütünlük ve özerklikle ilgili bazı temel haklara sahip olmasıdır (16,44).

Tüm bunlar doğrultusunda kimlik onuru, kişinin kendisi hakkındaki anlayışı (yani kendi değeri) ve toplum tarafından tanınması ve onaylanmasıyla ilgilidir. Tanınmış onurun, farklılıklarına bakılmaksızın bireylerin birbirlerine saygı duyma yükümlülüğü de dahil olmak üzere önemli normatif sonuçları vardır. Benlik onuru, kişinin itibarını sürdürmesi, aşağılanma ve korkudan uzak olması ve sosyal ve politik topluluğun tam bir üyesi olarak kabul edilmesi anlamına gelmektedir. Bir kişinin onurunun başkaları tarafından zedelenmesinin, kişinin kimlik onuruna aykırı olduğu ileri sürülebilir. Bir kişinin öz imajı zarar görürse tanınma onuru da kaybolabilir veya zarar görebilir (11).

İlişki Onuru

İlişki onuru; hem değer ve kıymetin söz veya eylem yoluyla bireye geri yansıtılması sürecine hem de saygınlığın bir zaman ve mekâna gömülme biçimi ile ilgilidir. Ayrıca, Kolnai (1995)'nin "makam onuru" veya "yerleşik bir sosyal hiyerarşide yüksek rütbeyle ilişkilendirilen onur" olarak adlandırdığı statü olarak onurun tarihsel anlamını ve Nordenfelt'in (2004) takdire şayan eylemlerin gerçekleştirilmesiyle kazanılması gereken "ahlaki onur" ve "liyakat onuru" olarak adlandırdığı onur türlerini de kapsamaktadır (14,16,83).

İlişkisel onurda, insanların diğer insanlardan ayrı yaşamadıklarını, ilişkiler içinde konumlandığını ve başkalarıyla ve çevremizdeki dünyayla etkileşime girdiğini kabul etmek hayati önem taşımaktadır (83). İnsanlar başkalarıyla olan ilişkileri aracılığıyla kendisini dışsallaştırır. Dahası, insan yaşamı toplumsal bir varoluştur ve hayatta kalmak için başkalarıyla iş birliğine dayalı ilişkilere bağlıdır. Normatif etik, inşaların eylemlerinin ve yargılarının, kendisinin yanı sıra diğer insanları da etkileyebileceğinin anlaşılmasına dayanmaktadır. Dolayısıyla ilişkisel onur anlayışını, bir insan yaşamının değeri, yalnızca bu yaşamın kendisiyle, başkalarıyla ve dünyayla ilişkisiyle ifade edilmesi yoluyla verilir şeklinde tanımlamak mümkündür. Doğuştan olmayan onur kavramlarının, başkaları tarafından bireylere veya gruplara atfedildiği veya bahşedildiği ölçüde tamamen ilişkisel olduğu açıktır; yani doğuştan olmayan onuru yalnızca ilişkiler yoluyla edinmek mümkündür. Ancak içkin onurun şimdi ele alınacak ilişkisel bir yönü de vardır (53,83).

Her ne kadar ilişki onuru tanımsal olarak ihlal edilemez olmasa da yok edilmemelidir. Daha da önemlisi, ilişkisel onur başkalarındaki içsel onuru kabul etmeye ve onlara bu temelde hak ettikleri saygıyla davranmaya bağlıdır. Bunu yaparken birey kendi içsel onurunu gösterir. Bunu “Tüm insanlar aynı insanlığı ve onuru paylaştığından, diğerine onurlu davranarak, benlik kendi insanlığını tanır ve diğerine yansıtır ve kendi onuruna saygı duyar. Prensipte olarak bu, onurun temel bir özelliğidir; pratik olarak, eşitlik-insanlık arasındaki karşılıklılık bağını kabul etmek, ehliyesiz veya beceriksiz olanların onurunun tanınmasına ve korunmasına yardımcı olacak yararlı bir araç olabilir” şeklinde açıklamak mümkündür (101). İlişkisel onurun karşılıklılık-eşitlik-insanlık bağının temelini oluşturduğunu anlamak, bir insana onursuzmuş gibi davranmanın potansiyel olarak her insanın, hatta kendinin bile onurunu inkar etmek ve böylece birinin onuruna yapılan saldırının herkesin onuruna saldırı olduğunu bile söyleyebilir (83). Daha da önemlisi, içsel onurun normatif sonuçlarını destekleyen şey ilişkisel onurdur. Eğer her birey tecrit halinde yaşasaydı ve birinin eylemleri başkaları üzerinde hiçbir etki yaratmasaydı, kişinin kendi içsel onuruna saygı duyma sorumluluğu dışında herhangi bir kişinin içsel onuruna saygı duyma sorumluluğu olmazdı. Ancak durum böyle değil; aslında diğerlerinde içsel onura saygı gösterme ve dolayısıyla onların haklarını koruma gerekliliğini ve sorumluluğunu yaratan, ilişkisel, yani karşılıklı olarak tanınan bir onur anlayışıdır. Yani, içsel onur tanınsa da tanınmasa da vardır; içsel onurun başkaları tarafından

tanınması, kişiye nasıl davranılması gerektiğine ilişkin ahlaki yükümlülükler doğurur ve bu tanınma, insanlar arasındaki ilişkilere dayanır. Bu nedenle, 'insan onuruna yönelik en büyük tehditler, insan yaşamını ilişkisel bağlarından yoksun bırakan, kendisiyle, başkasıyla ve dünyayla ilişkili olma duygusunu devre dışı bırakan eylem ve koşullardan kaynaklanmaktadır' (83).

2.3.5. Maddi Onur

Maddi onur, bireyler ve bir bütün olarak toplum için neyin değerli olduğuyla ilişkili bir kategoridir (11). İyi ya da onurlu yaşama dair, öznel kültürel anlayışlarla tanımlanır; bu, dışsal veya öznel hedeflerle ölçülemeyen içkin onurdan farklıdır. Maddi onur, kişinin belirli bir asgari yaşam standardını sürdürmesine olanak tanıyan sosyal ve ekonomik mallara erişimle ilişkilidir. Üstelik bu onur kategorisi, hükümete bu tür 'onurlu' yaşam standartlarını sağlama sorumluluğunu yüklemektedir (53). Maddi onur, evrensel bir nitelik taşımamaktadır ve bundan daha ziyade kişinin dış standartlara uygun yaşamasını gerektirdiğinden zarar görebilir veya zedelenebilir ya da örneğin bir kişinin eylemleri veya koşulları nedeniyle onurlu bir şekilde yaşamayı başaramaması durumunda kaybedilmektedir. Bu bağlamda da bu bakımdan bazı insanlar diğerlerinden daha fazla onura sahip olabilmektedir (11,53,70). Ayrıca, yoksulluk içinde yaşayanlar, asli bir onurla yaşamak istedikleri gerekçesiyle refah hakları ve korunma için mücadele edebilirler ve maddi bir onur için çabalayabilirler. Bu nedenle, onurun başlı başına bir hak olduğu ya da hakların arzu edilen amacı olduğu iddiasını destekleyen de bu onur anlayışıdır. Rao (2011) maddi onurun gıda, barınma ve eğitim gibi temel refah haklarının ve vatandaşların korunmasını sağlayan yasaların temeli olduğunu ileri sürmektedir. Bu hakların içsel onura bağlı olamayacağını, çünkü öyle olsaydı mantığın, örneğin yoksulluk ve/veya yoksunluk içinde yaşayanların içsel onurlarını kaybetmiş oldukları anlamına geleceğini savunmaktadır (11). İçkin onur, dokunulmaz olduğundan bu mümkün değildir. Ancak bu hakların içsel onura saygı duyulmasını sağlamak için mevcut olduğu tartışılabilir. Bu haklar korunmadığı takdirde bireyin içsel onurunu kaybetmediğini söylemek doğrudur, ancak bu temel haklardan bazıları, yaşamak için gereklidir. Eğer bir kişi yiyecek ve barınaktan tamamen mahrum bırakılırsa yaşayamaz ve dolayısıyla onurunu kullanamaz. Ancak eğitim gibi refah hakları için durum böyle değildir; eğitim almak kişinin daha iyi veya daha onurlu bir hayat yaşamasını sağlayabilir, ancak eğitim olmadan da hayatta

kalabilir; dolayısıyla eğitimin reddi, maddi onurun inkarının bir örneği olacaktır (53,64,70).

Maddi onur hukuki bağlamlarda da karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda maddi onurun hukuki bir kavram olarak uygulanmasının güncel bir örneği Cüce fırlatmanın yasallığıyla ilgili Manuel Wackenheim - Fransa (2002) davasıdır. Bu davada her iki taraf da temyize başvurmuştur. Fransız Danıştay, cüce fırlatma eyleminin kolektif insanlık onurunu zedelediğini ve bu nedenle yasaklanması gerektiğini savunurken, bir cüce olan M. Wackenheim, işini seçemediğini (yani atılmak için para ödendiğini) savunmakta ve onurunu ayaklar altına alınmasını kabul etmektedir. Burada, her iki tarafın da farklı onur anlayışlarına başvurduğu açıktır: M. Wackenheim, içsel onurun özerklik hakkı vermesi yönünde başvuruda bulunurken, Fransız Konseyi, kamu düzeni gerekçesiyle tartışarak, doğuştan olmayan maddi onura başvurmaktadır. Burada her iki tarafında da yer aldığı hem hukuki hem de etik çeşitli söylemlerde ortaya çıkıyor. Bu bağlamda onurun sınıflandırılmasına ilişkin daha fazla farkındalık olması ve bu terimi kullananların hangi kategoriye veya anlayışa hitap ettiklerini netleştirmeleri faydalı olacaktır.

2.3.6. Gelişmekte Olan Onur

Rao'nun (2011) maddi onur anlayışını Sulmasy'nin (2013) gelişen onur anlayışına bağlamak mümkündür. Burada onur, insan olarak gelişen - kendileriyle tutarlı ve uyumlu hayatlar yaşayan - bireyleri ifade etmek için gelişen onur şeklinde kullanılmaktadır. Sulmasy (2013) içsel onurun, maddi onur ve atfedilen onur ile örtüşüyor ve bunlar arasında bağlantılar oluşturuyor gibi görünse de gelişen onurun başlı başına bir kategori olduğunu savunmaktadır (82). Gelişmekte olan onurun, içsel onur ile ilişkili olduğunu, çünkü 'insanın mükemmeliyetinin nesnel anlayışına' dayandığını savunmaktadır. Ancak, insanın mükemmeliyetine dair nesnel bir anlayışa sahip olmanın mümkün olmadığı tartışılabilir. Daha ziyade bu, onurlu davranışa ilişkin kültürel anlayışla ilgilidir; örneğin 'bu özellikle zorlu bir durumla karşı karşıya kaldığında onurlu bir şekilde davrandı' diyebiliriz. 'Onurlu bir tavır'a ilişkin bu kültürel anlayış, 'iyi yaşam'ın asli kavramıyla örtüşmektedir. Yine de öyle görünüyor ki, bir kişi onuruna uygun veya ona layık bir şekilde davranmaya çalıştığında, kendisi için gelişen bir onur elde ettiği veya kazandığı söylenebilir. Bu, başkalarının onayına bağlı değildir, ancak tanındığı yerde bireyler onurlu olarak tanımlanabilir. Bu nedenle, gelişen onur ayrı bir kavram olmasına rağmen, atfedilen onur ve ahlâki itibarla en güçlü şekilde

bağlantılıdır. Cicero'nun yazılarıyla da paralellikler kurulabilir. Çünkü burada gelişen onur, içsel onurlu bir varlığa layık bir şekilde davranmayı ifade etmektedir. Bu bağlamda, içsel onur mantıksal olarak onurlu davranıştan önce gelir ve temeldir; 'onurlu'nun tanınmasından önce içsel onuru anlamak gerekir (53).

2.4. Hemşirelik ve İnsan Onuru

2.4.1. İnsan Onuru Kavramının Hukuki Dayanakları

İnsan onuru kavramının hukuki belgelerde ele alınışının incelenmesi kavramın temelini anlaşılmasında oldukça önemlidir. İnsan onuru kavramı uluslararası biyotıp metinlerinde ve anayasal metinlerde çoğu kez haklara temel teşkil etmektedir. Tüm bu hukuki belgelerde kavrama insana ilişkin korunup kollanması gereken içkin bir değer olarak referans yapılmaktadır.

Modern biyoetiğin temelini, Nuremberg Yasası (1947) ve 1964 tarihli Helsinki Bildirisi oluşturmaktadır. Kavram, 1948 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin giriş kısmında ve maddelerde yer alan ifadelerde buna açıkça vurgu yapılmasıyla esas görünürlüğe kavuşmuştur (102). Bu belgelerde yer alan temel ilkelerin temeli, tıbbi ve bilimsel araştırmaların herkesin aydınlatılmış onayı olmaksızın yapılmaması gerektiği düşüncesine dayanmaktadır. İnsanı koruma amacıyla özerklik ve aydınlatılmış onam kavramlarının yanı sıra insan onuru kavramı da bu belgelerin merkezinde yer almaktadır. Ayrıca 1989 yılında kabul edilen Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 16. maddesinde insan onuru kavramına değinilmiştir (103). Biyoloji ve Tıbbın Uygulanması Bakımından İnsan Haklarının ve İnsan Haysiyetinin Korunması Sözleşmesi (1999), "Biyotıp Sözleşmesi" olarak da bilinir ve insan hakları çerçevesinde biyoetik meselelerini ele almaktadır. Ortak bir biyoetiğin oluşumunda insan hakları çerçevesinde ve özellikle insan onuruyla bağlantılı bir hat oluşturan Avrupa Konseyi İnsan Hakları ve Biyo-tıp Sözleşmesi, biyo-etik meselelerini insan hakları çerçevesine oturtan ilk bağlayıcı insan hakları belgesidir. Sözleşmenin başlangıç kısmı ve 1.maddesi incelendiğinde amacının, biyoteknolojik gelişmeler sonucunda insan onuruna aykırı sonuçlar doğması riskine karşı insan hakları açısından bu alana bir yön vermektir. Biyotıp Sözleşmesi'nin "Açıklayıcı Raporu" 19. paragrafında insan kimliğine ve onuruna, "Hayat başlar başlamaz (as soon as life

begin) saygı gösterilmesi” gerektiğinin genel kabul gören bir ilke olduğu belirtilmiştir (104).

İnsan Genomu ve İnsan Hakları Evrensel Bildirisi (1997)’nde insan onuru ile yakından ilgili olan bir diğeri belgedir. Bildirgenin 1. Maddesi “İnsan genomu, insanlık ailesinin tüm üyelerinin temel birimini ve aynı zamanda onların varlığına yerleşik insan onuru ve çeşitliliğinin tanınmasını vurgular.” şeklindedir. “İnsan Genomu Bildirisi” madde 2 hükmü şu şekildedir: “Herkes, genetik özelliklerine bakılmaksızın onuruna ve haklarına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir. Bu onur, bireyleri genetik özelliklerine indirgememeyi ve onların biricikliğine ve çeşitliliğine saygı göstermeyi zorunlu hale getirir.” Bu maddeler incelendiğinde insan onurunun ve haklara saygının bireyin genetik özelliklerinden etkilenmemesi gerekliliğine açıkça vurgu yapılmaktadır. Bunu destekleyen 6. Madde ise “Hiç kimse, insan haklarını, temel özgürlükleri ve insan onurunu ihlal etme amacını taşıyan yahut ihlal etme sonucunu doğuran, genetik özelliklerine dayalı ayrımcılığa maruz bırakılmayacaktır.” şeklindedir. Bunların yanı sıra bildirinin 10., 11. ve 12. maddeleri de insan genomu üzerinde araştırmayı düzenleyen insan onuruna atıfta bulunmaktadır. Ayrıca 15. ve 21. maddeleri de araştırmalarda insan onuruna karşı tehditlerde devletin buna uygun önlem alınacağına dairdir (105).

Biyoetik ve İnsan Hakları Evrensel Bildirisi (2005)’nde insan onuruna ilişkin çok önemli bir yasal düzenlemedir. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi’nin başlangıç kısmında “İnsanlık ailesinin bütün üyelerinde bulunan onurun ve onların eşit ve vazgeçilmez haklarının tanınmasının dünyada özgürlük, adalet ve barışın temeli olmasına...” ve 1. Maddesinde “Bütün insanlar özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğarlar.” şeklindeki ifadelerde insan onuruna vurgu yapılmıştır. Bildiri’nin 3. Maddesi ise doğrudan insan onuruna saygı gösterilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır; “İnsan onuruna, insan haklarına ve temel özgürlüklere tam olarak saygı gösterilecektir.” Bunun yanı sıra 10. Maddede ise tüm bireylerin onur ve haklar bakımından eşit olduğuna; 11. Maddesi hiçbir bireyin insan onurunu, haklarını ve özgürlüklerini ihlal edecek ayrımcılığa maruz bırakılmaması gerektiğine vurgu yapmaktadır (106).

Tüm bu biyoetik bildirelerin yanı sıra sağlık alanında Amsterdam Bildirgesi (1994), onuru hastalar için temel haklardan biri olarak kabul etmiştir ve bildirgenin 1.

maddesinde “herkesin insan olması dolayısıyla saygı görmeye hakkı vardır.” şeklinde bir ifade de bulunmaktadır (107). Birleşik Krallık İnsan Hakları Yasası (Human Rights Act-HRA) (1998)’nin 3. ve 8. maddesi özellikle sağlık hizmetlerinde onurlar ilgilidir ve diğer maddelerde de buna atıf yapılarak tüm bireylerin asgari ve temel insan haklarına sahip olduğunu ortaya konmuştur (108). Dünya Tabipler Birliği Helsinki Bildirgesi (2013)’nin 9. Maddesinde bireylerin insan onurunun her koşulda korunması gerektiğine vurgu yapmaktadır: “Üzerinde araştırma yapılan kişilerin yaşamını, sağlığını, onurunu, kişilik bütünlüğünü, kendi kararını verme hakkını, özel yaşamını ve kişisel bilgilerinin gizliliğini korumak, tıbbi araştırmalarda yer alan hekimlerin görevidir.”(109).

İnsan onuru kavramı anayasalarda da haklar, insanın etik yönüne temellendirilmeye çalışılmıştır. Öncelikle insan onuru kavramına bu boyutta Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın başlangıç kısmında vurgu yapılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın başlangıç kısmında “Her Türk vatandaşının bu anayasadaki temel hak ve hürriyetlerden eşitlik ve sosyal adalet gereklerince yararlanarak milli kültür, medeniyet ve hukuk düzeni içinde onurlu bir hayat sürdürme ve maddi ve manevi varlığını bu yönde geliştirme hak ve yetkisine doğuştan sahip olduğu...” şeklinde bir ifade mevcuttur. Bunun yanı sıra diğer devlerin anayasalarında da insan onuru kavramına açıkça değinilmiştir. Belçika Anayasası’nın 23. Maddesinde “herkes, insan onuruna yaraşır bir hayat sürme hakkına sahiptir” denilmektedir. Alman Anayasası’nın 1. Fıkrasında, “insan onuru dokunulmazdır ona saygılı davranma ve onu koruma tüm devlet iktidarının görevidir”; Portekiz Anayasası’nın 1. Maddesi “Portekiz, insan kişiliğinin onuru ve halkın iradesine ve özgür, adil ve birlik içinde bir toplum inşa kararlılığına dayanan egemen bir Cumhuriyettir”; Polonya Anayasası önsözünde “insanın doğuştan gelen onuruna...saygı gösterme”; İspanya Anayasası’nın da 10. Maddesinde “insan onuru ihlal edilemez...” ifadesi yer almaktadır (62).

2.4.2. Hemşirelikte Etik Bir Değer Olarak İnsan Onurunun Yeri ve Önemi

İnsan ve insan yaşamı sağlık hizmetlerinin odak noktasında yer almaktadır. Sağlık hizmetlerinde kilit rol oynayan hemşireler klinik işlevlerinden sorumludur ve temel sorumlulukları da danışan ve hastalara uygun ve güvenli bakım sağlamaktır. Hemşirelerin sağladıkları bu bakımda etik açıdan uygun eylemlerde bulunması,

mesleki etik değerlerini bilmesi ve bakımına yansıtması büyük bir öneme sahiptir. Çünkü, hemşirelerin mesleki etik değerlerine yönelik farkındalıkları ve etik değerlerin davranışları üzerindeki etkisi hürmanistik hemşirelik bakımının bir parçasını oluşturmaktadır (13). Bu bağlamda da hemşirelerin durumları yönetmek ve günümüzün değışen dünyasında güvenli ve uygun, yasal ve etik bakım vermek için etik bilgiye ihtiyaçları bulunmaktadır. Bakımda ise her zaman “Ne yapabilirim?” sorusuna yanıt bulmaya çalışırken, etik ilke ve değerler bağlamında hastalara yapılması gerekenleri yanıtlamaya çalışmalıdırlar. Etik, en iyi hemşirelik işlevinin yanı sıra hastalara bakmanın en iyi yolunu aramaktır. Bu bağlamda hemşirelerin temel sorumluluklarını yerine getirirken de mesleki etik değerlere göre hareket etmeleri oldukça önemlidir. Toplumun ve sonuç olarak hemşirelik disiplinin ayrılmaz bileşenleri olan etik değerler, hemşirelerin hedeflerinin, stratejilerinin ve eylemlerinin değerlendirilmesi için etik bir çerçeve sunmaktadır (13).

Amerikan Hemşireler Birliğı (American Nurses Association-ANA) ve Uluslararası Hemşireler Konseyi (The International Council Of Nurses-ICN) göre hemşirelikte değerler (110):

- **İnsan Onuru:** Bireylerin haklarını İnsan oluşu için koruyan evrensel insan haklarının temelini oluşturan bir kavramdır. İnsan onuru bir aksiyomdur ve herhangi bir teorik savunma gerektirmez. İnsanın değerliliğine ve eşsizliğine duyulan inancı savunan etik değerdir. Amerikan Hemşirelik Kolejlere Birliğı (American Association of Colleges of Nursing-AACN) insan onurunu, bireylerin ve toplulukların doğal değerine ve benzersizliğine saygı olarak tanımlamıştır. Haysiyet saygıyı, özerkliği, bütünselliğı, yetkilendirmeyi ve bilgi iletişimini kapsar. İnsan onuru ayrıca hasta merkezliliğı, bütünselliğı, mahremiyeti ve gizliliğı içerir.
- **Özgecilik/ Fedakârlık/ Altruizm:** Başka bir bireyin refahını artırma motivasyonu olup, egoizme ve kişinin kendi refahını artırma motivasyonuna zıttır bir kavramdır. Hemşirelik bilimi ve bakımda altruizm, fedakârlık, sevgi ve sorumlulukla ilişkilidir. İdeal bir altruistik bakım ilişkisinde, bireylerin deneyimlediğı acıyı hafifletmeye yönelik gerçek bir istek yer alır. Fedakârlık teması, şefkat/empati ve başkaları için bencil olmayan bir ilgiyi kapsar. Savunuculuk, özgeciliğın bir yönü olarak kabul edildi.

- **Gizlilik:** İnsan hakkı ve bakım kalitesinin temeli olarak kabul edilen gizlilik etik değeri ile hemşireler hasta ve ailelerin bilgilerini korur.
- **Doğruluk:** Ahlâki ve yasal açıdan bir görev, gerçeğe bağlılık değeridir ve güvenin sürdürülebilmesi için gerekli olan asgari bir değerdir. Açık ve güvene dayalı bir ilişkinin özünü oluşturur.
- **Dürüstlük:** Dürüstlük değeri ise gerçekleri, metaforları, ahlâki ve iletişimi ifade eder. Doğruyu söylemekle ilişkili bir kavramdır ve yanı sıra da erdem etiğinin bir parçasını oluşturur. Dürüstlük, güven/dürüstlük, yetkinlik, güvenlik, hesap verebilirlik ve sorumluluklar olarak tanımlanmıştır.
- **Özgürlük:** Temel bir insan hakkı olan özgürlük değeri, bireylerin hareket, düşünce ve davranışlarını özgürce seçebilme hakkının olduğunu savunur.
- **Estetik:** Estetik etik değerinde düzen, uyum ve bir harmoni mevcuttur. Bu değer ile yetkin ve mükemmel olan amaçlanmaktadır. Estetik değeri duyuşal yetkinliği kendine konu olarak alır ve güzellik, hoşnutluk üzerine düşünür.

Etkili hasta merkezli bakım sağlamak için hemşirelerin, hastaların değerlerini ve yukarıda yer alan mesleki etik değerlerini bilmesi ve bakımını bu doğrultuda planlaması gerekmektedir. Hemşire, bakım verdiği hastanın değerlerini sorgulamalıdır ve hiçbir zaman varsayım ile hareket etmemelidir. Hastaların sahip oldukları değerleri ve dolayısıyla tercihleri, hemşirelik bakımının her adımında değerlendirilmeli ve kullanılmalıdır (111,112). Hem hemşirelerin hem de hastaların değerleri hasta bakım durumlarını etkilemektedir. Hastalar, sağlık hizmetinin alıcıları oldukları için, ne beklediklerini veya neye değer verdiklerini bilmek gerekmektedir. Bakım kalitesini neyin oluşturduğuna ilişkin hasta ve sağlık profesyonellerinin algıları oldukça farklı olabilir. Bu algılardaki farklılıklar hasta memnuniyetsizliğine yol açabilmekte ve bu da hastanın bakım ve tedavisine ilişkin tutumunu ve kararlarını etkileyebilme, kurumun itibarını zedeleyebilme ve malpraktis dahil olmak üzere çeşitli olumsuz sonuçları ortaya çıkarabilmektedir (112). Bu bağlamda mesleki değerlerin içselleştirilmesi, çatışmaları çözümleme ve öncelikli eylemleri belirleme yeterliği kazandırarak, güvenli, kaliteli ve etik bir bakımın sürdürülmesini sağlamaktadır (13).

Tüm bunların yanı sıra tüm hemşirelerin, bakımları altındaki kişilerin onurunu desteklemek gibi profesyonel bir sorumluluğu vardır. Amerikan Hemşirelik Yüksekokulları Birliği (AACN) onuru, bireylerin ve toplumların doğuştan gelen değerine ve benzersizliğine saygı olarak tanımlamıştır (113). Kraliyet Hemşirelik

Koleji (Royal Collage of Nursing-RCN)'nin 2008 yılında yaptığı tanıma göre onurun, ehliyet sahibi olsun ya da olmasın insanlar için geçerli olduğu vurgulanmaktadır. Bu tanıma göre onur, tüm insanlar için eşit derecede geçerlidir. Herkes insan olarak eşit değere sahiptir ve kendi değer ve kıymetleriyle bağlantılı olarak hissedebilecek, düşünebilecek ve davranabilecekmiş gibi muamele görmeyi hak etmektedirler (114). Bir hastanın onurunu ve değerini korumak ve insan haklarına saygı göstermek hemşirelik için kritik öneme sahiptir ve bu hemşirelik etik kodlarında da belirtilmektedir (13). Hemşirelerin rollerini, sorumluluklarını ve görevlerini yerine getirmede etik bir rehber niteliğinde olan Hemşireler için Etik Kodları ilk olarak 1953 yılında Uluslararası Hemşireler Konseyi (International Council of Nurses - ICN) tarafından kabul edilmiştir. 2021 yılında revize edilen Hemşireler için Etik Kodlarının yasa, yönetmelik ve mesleki standartlar çerçevesinde oluşturulmuş olması nedeniyle de hemşirelik uygulamalarının temelini oluşturmaktadır. ICN Hemşireler için Etik Kodları (2021)'nda "hemşireliğin doğasında yaşam hakkı, onurlu ve saygılı muamele görme hakkı da dahil olmak üzere insan haklarına saygı olduğunu" belirtilmektedir (21). Bunun yanı sıra Kanada Hemşireler Birliği (Canadian Nurses Association-CNA) tarafından yayımlanan Hemşireler için Etik Kodlar (2017)'da tanımlanan yedi temel hemşirelik değerinden biri onuru koruma ile ilişkili olup, tüm uygulama bağlamlarında ve tüm karar verme düzeylerinde hemşirelerin, bunun altında tanımlanan etik sorumlulukları taşıdığına vurgu yapılmıştır (115). Amerikan Hemşireler Birliği (American Nurses Association-ANA)'nin 2015 yılında güncellemiş olduğu etik kodların 1. maddesinde "Hemşire, her insanın doğuştan gelen onuruna, değerine ve benzersiz niteliklerine şefkat ve saygıyla davranır." insanın onurunun doğuştan geldiği ve hemşirelerin bu onura saygıyla davranması gerekliliği yer almaktadır (116).

Tüm bunlar dikkate alındığında, hemşirelik mesleğinin temel amacı olan bakımda, insan onuru kavramına ilişkin bakış açısı geliştirmek ve bu bakış açısı ile hastalara yaklaşmak büyük bir öneme sahiptir.

2.4.3. Hemşirelik Bakımında İnsan Onurunun Rolü

Son yıllarda insan onurunun doğasını ve sağlık uygulamalarıyla ilişkisini araştırmaya büyük önem verilmektedir (9,27,72,117).

Matiti ve Baillie (2011), sağlık hizmetlerine onurun bazı temel özelliklerini özetlemiştir:

- Onur, insan olmanın doğasında vardır.
- Onur dinamiktir; örneğin, hastalar saygınlık algılarını hastaneye yatış sırasında ve hastalık ilerledikçe değiştirirler.
- Onur içsel bir niteliktir: her bireyin bireyselliği, duyguları ve benzersizliği ile yakından bağlantılı olan bir benlik yönüdür.
- Onur, özsaygı, özdeğer, gurur, güven, önemli ve değerli hissetme ve rahat hissetme gibi duygularla ilgilidir.
- Onur davranışlarla ilgilidir; örneğin, kişinin kişisel standartlarına göre davranmak, nazik davranmak, karşılıklı saygı göstermek ve insanlara birey olarak, önemli ve değerli olarak davranmak.
- Onur ilişkilerle ilgilidir; kişiler arası saygınlık ve karşılıklı davranışları içeren ilişkiler.
- Kontrol onur için önemlidir; ilgili kavramlar özerklik ve bağımsızlıktır.
- Toplum içinde benliğin sunumu (örneğin fiziksel görünüm) birçok insanın onuru için önemlidir.
- Mahremiyet onurun korunmasında önemlidir; kişisel alan, beden mahremiyeti ve kişisel bilgilerin gizliliği (118).

Günümüzde, sağlık hizmetlerinin temel bir parçası olarak kabul edilen hemşirelik bakımı, hastaların sağlığını korumada ve onları iyileştirmede kapsamlı bir rol oynamaktadır. Bakımın özünün insan olması nedeniyle de insan onurunun merkezi bir rol oynaması kaçınılmazdır çünkü insan onuru, bireylerin kişisel ve toplumsal yaşamda değerli olduklarını hissetmelerini sağlayan temel bir kavramdır. Sağlık hizmeti uygulayıcıları için mesleki davranış kuralları da hastaların onurunu koruyan bakımı savunmaktadır. Özellikle, Uluslararası Hemşireler Konseyi'nin (ICN) Etik Kodları "hemşireliğin doğasında kültürel haklar, yaşam ve seçim hakkı, onur ve saygılı muamele görme hakkı dahil olmak üzere insan haklarına saygı vardır" demektedir. İnsan Hakları Beyannamesi ve Uluslararası Hemşirelik Konseyi Kodları, onurun temel bir insan hakkı olarak doğasında var olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda insan onuru, hasta merkezli bakımın bir parçası olarak hemşirelik bakımının merkezinde yer almaktadır (119).

Literatürde, insan onuru ile ilgili insan onurunun korunması ve bakımda insan onurunun korunması olarak adlandırılan bazı tanımlar ortaya konmuştur. İnsan onurunun korunması, saygı, bir kişinin özerkliğinin savunulması, bireyselleştirilmiş

bakım, savunma kontrolünün yeniden sağlanması ve aktif dinleme ile karakterize edilirken; bakımda insan onurunun korunması ise kişinin kendini devam ettirmesi, rolünü sürdürmesi, umudunu koruması, gurur, özerklik, kabullenme, dayanıklılık ve manevi mücadele olarak tanımlanmaktadır. (120–122). Bu tanımlama doğrultusunda hemşirelik bakımında onurun kullanımı, bakımın özünü ve tarzını yani hastaya neyin nasıl yapıldığını veya yapılacağını ortaya koymaktadır. Burada amaç hem bakım alanların hem de bakım verenlerin bütünlüğünü ve öz değerini koruyan bakım sağlamanın yollarını bulmaktır (4). Bu amaçla, insan onuru odaklı hemşirelik bakımının, bireylerin fiziksel, duygusal, ruhsal olmak üzere bütünsel iyiliklerini desteklemesi beklenmektedir. Bunun yanı sıra insan onurunun merkezde yer aldığı bakım yaklaşımında, hastaların fiziksel, duygusal ve ruhsal ihtiyaçlarını karşılarken aynı zamanda saygı, empati ve özen gösterme prensiplerine dayandırılması gerekliliği de ortaya çıkmaktadır (4,123,124). Literatürde iyi tanımlanmış olan insan onuru odaklı bakım sağlama yaklaşımlarından biri, Chochinov ve meslektaşları tarafından geliştirilen "onuru koruyan" yaşam sonu bakım modeli buna bir örnek olarak sunulabilmektedir. Ölmek üzere olan hastalarda onur üzerine yapılan çeşitli ampirik çalışmalara dayanan model, ölmek üzere olan hastalarda insan onuru ile ilgili faktörlerin "hastalıkla ilgili endişeler, onuru etkileyen iç faktörler ve dış faktörler" olmak üzere üç alanını tanımlamaktadır. Sağlık profesyonelleri, bireyselleştirilmiş bakımı planlamak ve sunmak için bu alanları kullanırken hastaların yaşamlarının biyomedikal, psikolojik, psikososyal, varoluşsal ve manevi yönleriyle ilgilenmeye teşvik edilmektedir (125).

2.4.4. Hemşirelik Bakımında İnsan Onuru Odaklı Eylemler ve Yansımaları

İnsan onuru odaklı hemşirelik bakımının temelinde, her hastanın kendine özgü bir değere sahip olduğu ve her hastanın bir birey olarak kabul kabulü söz konusudur. Bu da hastaların kişisel özelliklerinin, tercihlerinin saygı görmesi gerektiği ve kişisel dokunulmazlıklarının korunması anlamına gelmektedir. Hemşirelerin bu yaklaşımı benimsemesi, sağlık hizmetlerindeki hasta-hemşire etkileşimini derinlemesine etkileyen bir faktördür. Bu yaklaşım hastaların bireysel değerlerini, tercihlerini ve önceliklerini anlamak için zaman ayırma, onları dinleme ve anlama yeteneği üzerine

kurulu olmakla birlikte hemşirelerin hastalarına sağladıkları bakımın saygı, empati ve hassasiyet gibi temel değerlere dayandığını göstermektedir (119,123).

İnsan onuru odaklı hemşirelik bakımının diğer bir amacı da hasta-hemşire ilişkisinde güç dengesizliğini azaltmaktır. Bu amaç doğrultusunda hemşirelerin, hastalarıyla eşit bir ortaklık kurmaları ve hastaların tedavi sürecine aktif katılımı sağlamaları beklenmektedir. Hemşireler, hastaların bakım planlamasına dahil edilmesini sağlayarak, onların kendi sağlık durumları hakkında bilgi sahibi olmalarını ve kararlarını etkilemelerini desteklemektedir. Bu, hastaların kendilerine güvenmelerini ve bakım sürecine daha fazla katılım göstermelerini sağlamaktadır. Hasta-hemşire ilişkisinde güven ortamı oluşturmak, hastaların hemşire ile açık ve dürüst bir iletişim kurmalarını ve ihtiyaçlarını daha rahat bir şekilde ifade etmelerine olanak tanımaktadır (87,110).

Hastanın onurunu ve değerini korumak ve insan haklarına saygı göstermek hemşirelik açısından kritik öneme sahiptir ve hemşirelik etik kurallarında belirtilmiştir. Hastaların onuru koruma odaklı eylemler arasında; hastalara empatiyle yaklaşmak, rahat bir fiziksel ortam oluşturmak, hastaların mahremiyetine, özerkliğine, inançlarına ve değerlerine saygı göstermek, hastaların karar alma süreçlerine katılımını sağlamak, hastaların farkındalığını artırmak gibi faktörler yer almaktadır. Aynı zamanda tedavi yöntemlerinin geliştirilmesi ve psikososyal desteğin sağlanması, hastane ortamında hastanın onurunun korunmasına yardımcı olmaktadır (74). Ayrıca insan onuruna saygı ve etik bakımın sağlanması hastaların en önemli ihtiyaçları arasında yer aldığından, hemşirenin hastaya yaklaşımında, hastaya değerli bir insan gibi davranması, hastaların bilgilerinin gizliliğine saygı duymaları, saygılı iletişim ilkelerini gözetmeleri, uygun bir dil kullanmaları, hastaya karşı fedakârlık ve şefkat duygusuna sahip olmaları; insan eşitliğine saygı duymaları, hasta haklarını gözetmeleri, hastaya yeterli eğitim ve bilgiyi verilmeleri özellikle hemşireler arasında özel dikkat gerektirmektedir (31,74)

Bu bağlamda hemşirelerin bakım uygulamalarında hasta onurunu korumaya yönelik bazı eylemlerine aşağıda başlıklar halinde yer verilmiştir.

Bağımsızlık duygusunu güçlendirme: Hemşirelerin hastaların özerkliğine saygı duyması, onurun korunması açısından büyük önem taşıyan bakım eylemidir. Özerklik, hastaların kendi bakım ve tedavi kararlarını almalarını içermektedir. Aynı zamanda, hastaya tercihlerin sunulması ve seçme hakkı verilmesi de hastaların

özerkliklerini kullanmalarına olanak tanımaktadır. Hemşirelerin, hasta onurunun korunması için hastaların kendi bakım uygulamaları ilgili kararların alınmasına katılmalarına ve bağımsız kararlar almalarına izin vermeleri gerekmektedir. Bakım uygulamalarında bu bağımsızlıkları, hemşirenin hastaların kendi sağlık bakımlarına karar verebilmeleri için haklarına saygı duymasını yansıtmaktadır. Bu bağlamda hastaların onurunu korumak, onların nasıl ve ne zaman bakım istediklerini dinleyerek, kendi bakımlarına katılmalarına izin vermek anlamına gelmektedir. Hemşireler ancak hastaların ne istediğinin farkına vardıklarında ve onlara inisiyatif alma ve kendi bakımlarıyla ilgili kararlar alma fırsatı verdiklerinde, hastaların onurunu korurlar (31,74,126).

Hastanın mahremiyet ve gizliliğini koruma: Hasta mahremiyetine saygı, hemşirelerin temel yükümlülüklerinden biri ve sağlık merkezlerinin temel sorumluluğu olarak kabul edilmektedir. Kişilerin dış görünüşüne dikkat edilmemesi, hemşire-hasta ilişkisinde cinsiyet farklılıkları, kliniklerin karışık olması, hastanın vücudunu örtmeye dikkat edilmemesi, hastanın vücuduna saygı gösterilmemesi hastaların onurunu tehdit eden faktörler arasında yer almaktadır.

Hasta gizliliği, tıp etiği ve hasta hakları sözleşmelerinde vurgulanmaktadır. Hasta bilgilerinin gizliliğini korumak, onur temelli bakımın bir diğer önemli yönüdür (74,126,127).

Hastaların inanç ve değerlerine saygı: Birey odaklı onurlu bakımın sağlanması, kültürel ve dini değerlere saygıyı ve kişisel tercihlerin dikkate alınmasını içermektedir. Bireylerin kişisel tercihleri genellikle kültürel ve dini değer ve inançlardan etkilenmektedir (74). Hastaların inanç, değer ve düşüncelerine saygı, onların insan onurunun korunmasını yansıtmaktadır. Tedavi ekibi üyelerinin, hastalara bakım verirken inanç ve değerlerine saygı göstererek hastaların onurunu koruyabileceklerine inanılmaktadır (31).

Tarafsız muamele: Uluslararası Hemşireler Etik Kodlarına göre yaşama saygı ve onurun gözetilmesi hemşirelik mesleğinin ayrılmaz bir parçasıdır ve bu durum hemşirelerin yaşı, rengi, inancı, kültürü, cinsiyeti, uyruğu, ırkı, sosyal durumu veya sağlık durumu ile sınırlı değildir. Herhangi bir etnik köken, ırk veya milliyetten hastaların onura dayalı olarak tedavi edilmesi, hasta onuruna saygının temelidir (31).

Dürüst, doğru ve yeterli bilgilendirme: Hastanede yatan hastalar ve onlara bakım veren aile bireyleri açısından bakıldığında, hastalık tanısının konulması, tedavi süreçleri ve hatta takip bakımları bile hastaları derinden etkilemektedir. Hastalar ve onların ailelerindeki bakıcılar yüksek düzeyde stres ve psikolojik gerilim yaşamaktadırlar. Bu nedenle mevcut koşullarına uyum sağlayabilmeleri ve onurlarına değer verildiğini hissedebilmeleri streslerinin azaltılması büyük önem taşımaktadır. Burada öncelikle yapılması gereken hastalara yeterli bilginin sağlanmasıdır. Durumun belirsizliğinden kaynakla hastalar, sağlık profesyonellerinden, kendilerine farklı tedavi yöntemleri, tıbbi durumu ve laboratuvar test sonuçları hakkında net ve eksiksiz bilgi vermesini beklemektedir. Araştırmanın sonuçlarına göre hastalar, doktor ve hemşirelerin kendilerini doğru bilgilendirmemelerini, onurlarına yönelik bir tehdit olarak görmektedir (31,126).

Etkin iletişim: Sağlık çalışanlarının görme cesaretine sahip olması ve hastanın hikâyesini anlatmasına izin vermesi, hastaya yakınlaşmanın ve hastanın güvenini kazanmanın ön şartıdır. Dinlemek, sağlık çalışanı verilenin ötesine geçmeye cesaret ettiğinde ve hasta ciddiye alındığında birbirlerine olan güvenin artması anlamına gelmektedir. Hastaların hayatları hakkında konuşmalarına izin verilmesi, hastaları anlamak açısından unutulmaması gereken bir bakım eylemidir. Hastanın onuru korumada, hemşirelerin hastaların hikayelerini görmeye ve dinlemeye istekli olmaları ve görmek istemediklerini görme cesaretine sahip olmaları gerekmektedir (19). Hastaların kendileri hakkında konuşmalarına izin verildiğinde hemşirelerin hastanın hayatına dair bildiklerinden daha fazlasını öğrenme fırsatı sunmaktadır.

Zaman ayırma: Hemşireler hastaların üzgün/mutlu olduğunu gördüklerinde, onlarla oturup konunun ne olduğunu öğrenmek için onlara kişisel zaman ayırması bakımın planlanmasına yön vermektedir. Hemşireler, hastaların hastalık nedeniyle hayatları değiştiğinde, onlara söylenenleri anlayıp, olup biteni ve neyin planlandığını anlayabilmek için bunu yapmaları gerekmektedir. Hemşirelerin, hastaların durumlarını algılayıp, sorularına yanıt vermeye çalışması, duygularını ifade etmesine yer açması ve yanıt alındığını hissedene kadar beklemesi hastaların onurunu korumaktadır. Hemşire ancak kibar, arkadaş canlısı, yardımsever, empatik, saygılı olduğunda ve bir insana zaman ayırdığında onurunu koruyabilmektedir (128).

Hastanın birey olduğunun ve değerli olduğunun farkında olma:

Hemşirelerin, hastanın kimliğine saygı göstermenin, aşağılayıcı davranışlardan kaçınmanın ve bakım verme sürecinde nezaket göstermenin hasta onurunu korumak için önemli olduğu düşünülmektedir. Tedavi ve hemşirelik bakımına saygı eşlik etmelidir. Hemşirelerin, hastanın kimliğine saygı göstermenin, aşağılayıcı davranışlardan kaçınmanın ve bakım verme sürecinde nezaket göstermenin hasta onurunu korumak için önemli olduğunu bilmesi bakım ve tedavinin saygı çerçevesinde ilerlemesine katkı sunmaktadır. Sağlık bakım ortamlarında hastanın kimliğine, insanlığına saygı gösterilmesi hasta onurunun korunması açısından temel bir gerekliliktir. Hasta kimliğinin, eşitliğin ve adaletin sağlık hizmetlerinde hasta hakları olarak değerlendirilmesi hasta onurunun korunması açısından gerekli görülmektedir (31,74,126,128).

Savunuculuk yapma: Hemşireler hastaların onurunu ihlal edilmesine engelleme de sorumluluk sahibidirler. Hemşireler, hastaların başkalarının olumsuz davranışlarına maruz kaldıklarını fark ettiklerinde, hastaların adına seslerini yükselterek buna son vermeye çalışmalarının gerekliliği de literatürde vurgulanmaktadır (128).

Tüm bunlar doğrultusunda, hemşirelerin insan onuru odaklı bir yaklaşım benimsemesi, sağlık hizmetlerinde çeşitli olumlu sonuçlar doğurmaktadır. Bu yaklaşım hem hastaların hem de sağlık hizmeti sunan kuruluşların deneyimlerini olumlu yönde etkileyebilmektedir. İnsan onuru odaklı bir yaklaşım, hastaların kendilerini değerli ve saygı görmüş hissetmelerini sağlamaktadır. Hemşirelerin hastalarla empati kurması, onları dinlemesi ve değer vermesi, hastaların memnuniyetini artırmaktadır. Hastalar, kendilerine duyulan bu saygının farkında olduklarında, sağlık hizmetlerinden daha olumlu bir deneyim yaşamaktadırlar ve bu da tedavi süreçlerine daha fazla katılım göstermelerine olanak tanımaktadır. Bununla birlikte değer görmek hastaların tercihlerini dikkate almak, hastaların tedavilerine olan uyumunu artırmaktadır. Hastalar, kendi tedavi planlarına daha fazla bağlılık gösterirler çünkü kendilerinin de tedaviye katılım haklarının olduğunu hissederler. Hemşirelerin hastalarla iş birliği içinde çalışması, tedavinin etkinliğini artırmaktadır ve iyileşme sürecini hızlandırmaktadır. Hemşireler, hastaların ihtiyaçlarını daha iyi anladıkları ve onlara daha kişiselleştirilmiş bakım sağladıkları için, hatalı uygulamaların ve yan etkilerin önlenmesine yardımcı olurlar. Ayrıca, hastaların mahremiyetinin korunması

ve güvenliğinin sağlanması, bakımın kalitesini artırır ve hasta güvenliğini güvence altına alır (47,48,119,123).

İnsan onuru odaklı bir yaklaşım, sadece hastalar için değil, aynı zamanda sağlık çalışanları için de olumlu sonuçlar doğurmaktadır. Hemşireler, hastalarla daha anlamlı ilişkiler kurduklarında ve onların iyileşme süreçlerine katkıda bulduklarını gördüklerinde, işlerinden daha fazla tatmin olmaktadır ve mesleki doyumları artmaktadır. Bu da çalışanların motivasyonunu artırırken aynı zamanda ve iş verimliliğini de yükseltmektedir. Hasta ve hemşirelere olan yararlarının yanı sıra insan onuruna saygı gösteren ve hasta merkezli bir yaklaşımı benimseyen sağlık hizmeti sunan kuruluşlar, toplumda daha güvenilir ve itibarlı hale gelmektedirler. Hastalar, kendilerine değer veren ve onları önemseyen sağlık hizmeti sunan kuruluşları tercih etme eğiliminde olmaktadır ve bu da kuruluşların hasta sayısını artırmaktadır ve toplumda olumlu bir algı oluşmasına olanak tanımaktadır (19,56,72).

2.4.5. Hemşirelik Bakımında İnsan Onuru Odaklı Olmayan Eylemler ve Yansımaları

Hemşirelerin, hastaların fiziksel ve duygusal ihtiyaçlarını karşılamakla kalmayıp aynı zamanda onların insan haklarına saygı göstermeleri, sağlık hizmetlerinin kalitesini, bakımın etkinliğini ve hasta memnuniyetini artırmaktadır. Bu nedenle, insan onuru odaklı hemşirelik bakımı, hemşirelik uygulamalarının temel bir ilkesi olarak kabul edilmelidir. Ancak, hastalar hala hemşirelerin tarafından onur algılarını kaybetme riski altındadır ve bu da saygılı bakım sağlanmasını etkileyebilmektedir (129). Birçok çalışma, bakım ortamlarında insan onuruna saygı gösterilmediğini ortaya koymaktadır. Bunun temel nedeni ise genel olarak ya da belirli yönler açısından onurlu bakımın özellikleri konusunda bir fikir birliğinin olmamasıdır (35,130,131). Ayrıca, kavram hakkında fikir birliği olmamasının yanı sıra bunun birçok faktöre bağlı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bakım ortamlarında, hastaların demografik özellikleri, hastanın/hemşirelerin kişisel özellikleri, hasta/hemşirenin dini tutum ve inançları, gelenekleri ve tercihleri, cinsiyet duyarlılığı, finansal kaynaklar, kısıtlayıcı kurallar, bakım alma/sağlama şekli ve kişiler arası etkileşimler, hemşire meslek etiği ilkelerini benimsemesi/benimsememesi, çevre koşullar gibi birçok nedenden kaynaklı olarak bu risk ortaya çıkmaktadır (35,74).

Hastalar hâlâ hemşire personelinin elinde onurlarını kaybetme riskiyle karşı karşıyadır ve bu da saygılı bakımın sağlanmasını etkileyebilir. Çeşitli araştırmalar bakım ortamlarında onurun gözetilmediğini göstermektedir. Bunun birçok faktöre bağlı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bakım ortamlarında, hastaların demografik özellikleri, hastanın/hemşirelerin kişisel özellikleri, hasta/hemşirenin dini tutum ve inançları, gelenekleri ve tercihleri, cinsiyet duyarlılığı, finansal kaynaklar, kısıtlayıcı kurallar, bakım alma/sağlama şekli ve kişiler arası etkileşimler, hemşire meslek etiği ilkelerini benimsemesi/benimsememesi, çevre koşullar gibi bir çok nedenden kaynaklı olarak bu risk ortaya çıkmaktadır (74).

Hasta onurunun korunması, kaliteli sağlık bakımı için şarttır. Hastaları görmezden gelme, küçümseme ve ön yargıda bulunma gibi davranışları insan onuruna saygısızlık belirtileri olarak nitelendirmektedir (9,19,132). Ayrıca hasta ve hemşireler arasındaki kişilerarası ilişkilerde ortaya çıkan hastaların tercihlerinin dikkate alınmaması, sözlü ve sözsüz iletişimin yetersiz olması, hastayı benzersiz bir varlık olarak görememek, hastaların mahremiyetini ve gizliliğini koruyamamak, özerklik eksikliği ve ayrımcılık gibi kişisel faktörlerin de hastaların onurunu riske atabileceğini unutulmamalıdır (132,133). Hasta merkezli olmayan ve kültürel faktörlerin dikkate alınmadığı bir bakım uygulaması da onurunun ihlaline örnektir (134). Literatürde hastaların çoğunluğunun doktor ve hemşirelerle olan etkisiz etkileşimlerinden memnun olmadıklarını ve hastanelerdeki ekipman eksikliği, hijyenik olmayan koşullar, rahatsız edici sesler hasta onuruna saygısızlık göstergesi olarak değerlendirilmektedir (135). Aşağıda insan onurunun göz ardı edildiğini gösterebilecek eylemlere yer verilmiştir.

Hasta varlığının göz ardı edilmesi: Hemşirelik bakımı sırasında hasta mevcudiyetinin kabul edilmesi ve hastaların özgüvenine yeterince önem verilmesi oldukça önemlidir. Sağlık çalışanlarının çoğu zaman başkalarının yanında hasta hakkında söylediklerinin farkında olmaması, hastanın utanmasına ve özgüveninin etkilenmesine neden olabilmektedir. Başka bir deyişle hastaların gizliliklerini korumayı başaramadıklarında, hastaların bu tür durumlara verdikleri tepkiler (kafasını eğmek, özür dilemek gibi) utandıklarını göstermelerine neden olabilmektedir (27,74,128).

Bütünselliğin göz ardı edilmesi: Hemşireler, hastaların sıklıkla fizyolojik semptomlarını hafifletme yönünde eylemlerde bulunmaktadırlar. Bu noktada hastaların bedenlerinin çeşitli biyolojik, psikolojik, sosyal, kültürel ve manevi yönleriyle bir bütün olduğunun kabul edilmemesi ve onlara bütünsel bir yaklaşım sergilemenin göz ardı edilmesi hastaların onurlarının zedelenmesine neden olabilmektedir (19,27,128).

Hastaların nesneleştirilmesi: Hastalara yatak numarası ya da bu, şu vb. zamir ifadeleri kullanmak hastaların nesneleştirilmesine, hastaların etiketlenmesine ve aynı zamanda hastanın isteklerinin göz ardı edilmesi de hastanın kendisini obje gibi hissetmesine neden olabilmektedir (27,128).

Yetersiz bilgilendirme: Literatürde hasta ve aileye yetersiz bilgi verilmesinin onların onur duygularını olumsuz etkilediği görülmüştür. Hastalar ve aile bakıcıları, sağlık personelinin kendilerine farklı tedavi yöntemleri, hastaların tıbbi durumu ve laboratuvar test sonuçları hakkında net ve eksiksiz bilgi vermesini beklemektedir. Araştırmanın sonuçlarına göre hasta ve aile bakıcıları, doktor ve hemşirelerin kendilerini doğru bilgilendirmemelerini, onurlarına yönelik bir tehdit olarak görmektedir (31).

İnsan eşitliğine olan inançta kırılma: İnsan eşitliği ilkesi hemşirelik bakım uygulamalarının temelini oluşturmaktadır. Ancak günümüzde sosyal statü, ekonomik, eğitim durumu gibi birçok faktör bu eşitlik inancının kırılmasına ve hemşirelik bakım uygulamalarının insan eşitliğinden ziyade hastaların performansından ve sosyal statüsünden etkilenmesine neden olmaktadır (27,128). Bu da maddi onura atıfta bulunarak bireylerin kategorileştirilmesinin yolunu açmaktadır.

Paternalist davranış: Hemşirelerin, hastaların savunmasız olduğunu unutmaları, bu nedenle çoğunlukla sabırsız olmaları ve emir kelimeleri kullanmaları da insan onurunun zarar görmesine neden olmaktadır. Bu da güç dengesizliğinin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır (27).

Etkileşimli olmayan iletişim: Hemşirelik bakımı sırasında hastaların psikososyal ihtiyaçlarının hafife alınmaması gerekmektedir. Sabırsızlık, yoğun iş yükü ve hastaların bilgi ihtiyaçlarının çeşitliliği gibi sorunlar, hemşireler ile hastalar arasında etkileşimsiz iletişimin oluşmasına neden olmaktadır (27).

Hasta savunmasızlığının farkında olmamak: Hemşireler, hastaların bakım uygulamaları esnasında hastaların mahremiyetlerine dikkat etmemeleri hastaların kendilerini açığa çıkmış ve aşağılanmış hissedebilmelerine neden olmaktadır. Hastaların, vücutlarına başka birinin dokunmasına izin vermesi gerektiğinde, bu durum hemşirelerin dikkatli olmasını ve etik açıdan zor bir durumda hastaların savunmasızlığının farkında olmasını gerektirmektedir (128).

Güvensiz ortam: Hemşireleri, hastalara ihtiyaç duyduklarında yardım etmemeleri, hasta sorunlarına çözüm bulmamaları, bakım uygulamalarında hemşire-hasta arasında güvensizliğe neden olmaktadır. Ayrıca hemşireler kötü ruh hallerini hasta bakım uygulamalarına yansıttıklarında ise hemşirelerin hastalara zarar vermesine ya da hastaların kendilerini suçlu hissederek güçsüzlük yaşamalarına neden olabilmektedir. (128).

Kimliğine uygun davranmamak: Hemşirelerin, hastalara yetişkin gibi değil de çocuk gibi yaklaşmaları yine hasta onurunu zedelemektedir (128).

İnsan onurunu ihlal etmek, birinin kendisini sağlıklı hissetme ve refahı deneyimleme fırsatını elinden alması anlamına gelmektedir (19). Hemşirelik bakımında insan onuruna saygı duyulmaması hastanın korku, inançsızlık, şok ve inkar, öfke, nefret, ilgisizlik, üzüntü ve hayal kırıklığı gibi olumsuz duygular yaşamasında neden olmaktadır ve sonuçta hastaların sağlığı üzerinde yadsınamaz etkileri vardır (34). . Hastanın hastalığın getirdiği zorluklarla baş etme konusunda duygusal yetersizlik yaşamasına, kendini başkalarına yüklemiş gibi algılama, borçluluk duygusu hissetme, stresli davranışlara sahip olma, günlük yaşam uygulamalarını yerine getiremem, tercih ve isteklerini dile getiremem, hastaneye tekrar başvurmada çekinme gibi olumsuz sonuçları da beraberinde getirmektedir. Tüm bunlar da hastanın, hastalık ve tedavi sürecinin kötüleşmesine neden olarak hasta bakım kalitesinin azalmasına tekrar hastaneye yatışların artmasına neden olmaktadır (72–74).

2.5. Kuram Geliştirme

2.5.1. Kuramın Anlamı ve Özellikleri

Kuramın tanımlarını anlamak için, öncelikle kuramı oluşturan parçaları tanımlamak ve anlamak gerekmektedir. Kuramlar, olguları tanımlamakta, açıklamakta veya tahmin etmektedir. Olgunun tekil ifadesi ise fenomendir. Fenomeni nesnelere,

olaylar, insanlar veya fikirler arasındaki gözlemlenebilir bağlantılar veya ilişkiler yani duyular aracılığıyla tanık olunan şeyler olarak tanımlamak mümkündür. Bir olguya bir isim koyulduğunda bir kavram haline gelmektedir. Bu bağlamda kavram terimi bir ya da bir grup fenomeni tanımlamada kullanılmaktadır. Kavramlar olgunun ne olduğunu kapsama eğilimindedirler ve dolayısıyla, kavramlar bir kuramın yapı taşlarını oluşturmaktadır. İki veya daha fazla kavram birbirine bağlandığında bu önerme olarak adlandırılmaktadır. Kuramı anlamaya çalışırken karşılaşılabilecek bir diğer terim de varsayımdır. Varsayımlar ise kavramları tanımlamak ve önermeleri kurmak için oluşturulan ifadelerdir. Varsayımlar, kuram için içerik görevi görmektedir ve test edilmemiş olmasına rağmen doğru olarak kabul edilen bir şeydir. Bu ifadeler bilginin farklı yönlerini bir arada tutan bağlardır (136–138).

Dickoff ve James (1968) kuramı “kavramsal bir sistem veya çerçeve” olarak tanımlarken, Chinn ve Jacobs (1978) kuramı “tahmin ve kontrol için yararlı olan olgular hakkında içsel olarak tutarlı bir ilişkisel ifadeler bütünü” olarak tanımlamaktadır (139,140). Chinn ve Jacobs daha sonra bu tanımı daha da geliştirmiştir ve kuramı “olguyu tanımlamak, açıklamak, tahmin etmek veya kontrol etmek amacıyla kavramlar arasında belirli karşılıklı ilişkileri belirleyerek olgunun sistematik bir görünümünü yansıtan bir dizi kavram, tanım ve önerme” olarak tanımlamışlardır (141). Bu tanım, kuramın içeriğini, bağlamını ve işlevini vurgulamakta, bir kuramın inşasına (kavramlar, tanımlar ve önermeler) ve kuram unsurları ile bir kuramın işlevleri (tanımlama, açıklama ve tahmin etme) arasındaki karşılıklı ilişkilere işaret etmektedir. Eski Yunanca *theoria* teriminden türetilmiştir, yani bir gösteri, tanık olunan bir şey - başka bir deyişle, bir fenomendir. Im ve Meleis (1999) tarafından “bir olguyu veya bir dizi olguyu tanımlamak veya açıklamak için anlamlı bir bütün halinde iletilen, bir disiplindeki önemli sorularla ilgili bir dizi ifadenin organize, tutarlı ve sistematik bir şekilde ifade edilmesi” şeklinde yapılan bir başka tanım ise kuramın amaca yönelik olarak yapılandırılmış bir şey olduğuna dikkat çekmektedir (142). Chinn ve Kramer (2010) kuramı, “olgulara ilişkin geçici, amaçlı ve sistematik bir bakış açısı yansıtan fikirlerin yaratıcı ve titiz bir şekilde yapılandırılması” olarak tanımlamıştır (143). Bu bağlamda kuramlar gerçeği yansıtabilmektedir ya da tamamen gerçek dışı olabilmektedir. Bir kuram birçok kez test edildiğinde ve bu teste dayandığında, teorik dilde bir yasa şeklini almaya başlamaktadır. Theofanidis ve Fountouki (2008) kuramın “gerçekleşmeyi bekleyen bir

yasayı temsil eden ifade” olarak tanımlanabileceğini belirtmektedir (144). Kuram Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğünde ise “sistemli bir biçimde düzenlenmiş birçok olayı açıklayan ve bir bilime temel olan kurallar, yasalar bütünü”; “belirli bir konudaki düşüncelerin, görüşlerin bütünü” ve “uygulamalardan bağımsız olarak ele alınan soyut bilgi” olmak üzere üç farklı şekilde tanımlanmaktadır (145).

Özetlemek gerekirse, tanımlar şu hususlara işaret etmektedir:

- Kuram, belirli olguları amaçlı ve sistematik bir şekilde kapsayan organize ve tutarlı bir dizi kavram (iki veya daha fazla), tanım ve önermeden (iki veya daha fazla) oluşur.
- Önerme(ler), ifadede yer alan kavramlar arasında bir ilişki veya ilişkiler olduğunu iddia etmelidir.
- Amaca yönelik bir süreçtir ve olguların yaratıcı ve titiz bir şekilde yapılandırılmasını ve geçici olarak tanımlanmasını gerektirir.
- Bir kuramın amacı tanımlamak, açıklamak ve/veya tahmin etmektir.
- Kuramlar, uygulamaya dayalı hemşirelik sorunlarına yanıt vermek için belirli bir dil, fikirler veya bazen semboller kullanır.
- Kuramlar zihinsel yapı taşlarından oluşur ve dil aracılığıyla açıklanabilir ve başkalarıyla paylaşılabilir.
- Burada önerilen tanımlardan bazıları oldukça karmaşıktır. Bir anlamda, kesinlikle kapsamlıdır, ancak bunu başarmaya çalışırken anlaşılması zor olma riskini taşırlar. Bu nedenle, tanımlar ve kullanılan çeşitli terimler üzerinde düşünmek için biraz zaman harcamak önemlidir (146).

Tüm bunlardan yola çıkarak bir kuram tanımlama, tahmin etme ve açıklama olmak üzere üç işlevinin olduğu kabul edilmektedir. Bu işlevleri karşılayan bir kuramın özellikleri şu şekilde sıralanabilmektedir (147).

- Belli bir olguya değişik bakış açısı kazandırmak için kavramlar arası ilişki kurabilmesi
- Belli bir mantıkta olması
- Denenebilir hipotezler için bir temel oluşturması
- Bir disiplinin geçerliliğini saptamak için yaptığı araştırmalar ile bilimsel bilgi içeriğinin artmasına katkı sunması
- Uygulayıcılar tarafından uygulamayı geliştirmek üzere kullanılabilir olması

- Diğer geçerli kuram, yasa ve ilkelere uygunluğunun olması
- Diğer geçerli kuram, yasa ve ilkelere uygunluğunun olması

2.5.2. Kuram Geliştirme Süreci

Profesyonel bir mesleğin temel amacı, mesleki uygulamalarında kullanılabilen bilimsel bilgi içeriğini ortaya koymak ve geliştirmektir. Bu bilimsel bilgi, sağlık bilimlerinde ve özellikle de sosyal bilimler alanında çoğunlukla “kavram” ve “kuram” terimleri ile açıklanmaktadır. Bir mesleğin uygunluğu, kuram üretme ve uygulama becerisi üzerine kuruludur (148).

Kuram geliştirme süreci, doğası gereği sistematik bir yaklaşımı kullanmayı gerektirmektedir. Bir kuram tündengelim, tümevarım veya retrodüktif (tümevarımdan arındırılmış) akıl yürütme içeren bir yaklaşım ile ortaya çıkmaktadır. Tündengelim muhakemesi dardır ve genelden özele doğru ilerlemektedir. Tümevarımsal akıl yürütme, özelden genele doğru gidildikçe çok daha geniş ve keşfedici bir nitelik taşımaktadır. Tümevarımsal akıl yürütme, tamamlanmamış bir gözlem kümesiyle başlamakta ve küme için olası en muhtemel açıklamaya doğru ilerlemektedir (149).

Allgood (2018) tarafından aktarıldığına göre; Hage (1972) kuram bileşenlerini ve bu bileşenlerin kuram geliştirmedeki katkılarını tanımlamıştır. Temelde üç kategori olarak sunulan bu bileşenler, kuram geliştirme sürecinde her ögenin fonksiyonunu anlamak için temel bir yapı sunmaktadır. Bu bileşenler; “kavramlar ve tanımlar”, “ilişkisel açıklamalar” ve “bağlantılar ve önermeler” dir (150).

Kavramlar ve Tanımlar: Kuramlar, kavramlar ve tanımlardan oluşmaktadır. Kuramların yapı taşları olan kavramlar, ilgilenilen olguları sınıflandırmaktadır. Kavramlar çeşitli teorik sistemlerde farklı anlamlara sahip olabileceğinden, kavramların içinde yer aldıkları ve anlamlarını taşıdıkları teorik sistem bağlamında ele alınmaları oldukça önemlidir. Çünkü farklı sistem veya kavramsal çatıda türetilmiş benzer kavramlar anlam açısından da farklılaşabilmektedir. Kavramlar, “tekerlekli sandalye, sedye” gibi somut ya da “taşım, nakil” gibi soyut olabilmektedir. Sayılabilen (yaş, kilo), ilişkisel (hastalık varlığı, anksiyete), birlikte olan (yaşlı; yaş ve uzun ömür), istatistiksel (HIV / AIDS prevalans oranı) ve özetleyici (hemşirelik, sağlık) kavramlar olmak üzere beş ayrı kavram tipi bulunmaktadır. Bu kavramların

bilimsel analizi, kavramsal bir tanım geliştirmek için kuram geliştirme sürecinde önemli bir başlangıç adımıdır (143).

Meleis'e göre, kavram analizinin amacı, araştırmada ve uygulamada kullanmak için kavramı sınırlı hale getirmek ve sonunda kuramı test etme ve araç geliştirmeye katkıda bulunmaktır. Meleis kuram, araştırma ve uygulamada kullanım için kavramsal anlamı geliştirmede "kavram araştırma", "kavram açıklama" ve "kavram geliştirme" olmak üzere üç strateji tanımlamıştır Verilen kavram veya kavramlar dizisindeki belirsizliği azaltmak için kavramların açıkça tanımlanması oldukça önemlidir. Bu bağlamda kuram geliştikçe, teorik ve işlevsel tanımlar araştırmacının kavrama yüklediği anlamı ve ampirik göstergelerin temelini oluşturmaktadır. (142,151).

İlişkisel İfadeler: Bir kuramdaki ifadeler, tanımlar veya kavramlar arasındaki ilişkileri belirtebilmektedir. Tanımlar, kavramın tanımını verirken, ilişkisel ifadeler iki ya da daha fazla kavram arasındaki ilişkileri ortaya koymaktadır. Bir hemşirelik kuramı oluşturmak için kavramlar, teorik ifadelerle birbirlerine bağlanmalıdır. Değişkenler arasındaki bağlantılarda, bir değişkenin ikinci bir değişkeni etkilediği öne sürülebilmektedir (152).

Bağlantılar ve Sıralama: Bağlantıların belirlenmesi, kuramın geliştirilmesinin bir diğer temel parçasıdır. Kuramsal ifadeler, kavramlar arasındaki bağlantıları ortaya koysa da belirtilen bağlantıların mantığının geliştirilmesi ve açıkça sunulması gerekmektedir. Kuramsal bağlantıların geliştirilmesi, değişkenlerin neden belirli bir şekilde birbirine bağlandığını, yani belirli ilişkilerin teorik temelini açıklamaktadır. İşlevsel bağlantılar, ölçüm değişkenlerinin nasıl ilişkilendiğini belirleyerek kuramın test edilmesini sağlamaktadır. Bu bağlamda işlevsel tanımlar, kavramların ölçülebilirliğini belirtmekte ve işlevsel bağlantılar ise, hipotezlerin test edilebilirliğini sağlamaktadır. Kavramlar arasındaki ilişkinin pozitif mi, negatif mi, doğrusal mı yoksa eğrisel mi olduğunu belirlemek, kavramlar arasındaki ilişkinin doğasını anlamak için önemli bir perspektif sağlamaktadır (149,152). Bir kuram, kavramları, tanımları, ilişkisel ifadeleri ve bağlantıları sunuyorsa oldukça eksiksiz kabul edilmektedir. Ancak, bir kuramın tam olarak geliştirilmesi, kavramların, tanımların, ilişkisel ifadelerin ve bağlantıların öncüller ve hipotezler şeklinde düzenlenmesini gerektirir. Öncüller (veya aksiyomlar), bir argümanın dayandığı veya

bir sonucun çıkarıldığı ve hipotezlerin türetildiği daha genel önermelerdir. Hipotezler ise sınırlı kanıt temelinde yapılan açıklama önerileridir ve daha fazla araştırma için bir başlangıç noktasıdır. Kuram geliştikçe, kavramlar ve kuramsal ifadeler geliştirilerek kuramın bileşenlerinin mantıksal bir organizasyonu oluşturulur. Kuramsal ifadelerin ve bunların bağlantılarının kavramsal sıralaması kuramın, kuramsal ifadelerin mantıksal bir listesini içerdiği noktada belirginleşmektedir (152).

Tüm bu bileşenler doğrultusunda incelendiğinde kuramlarda yer alan kavramların anlamlarını açıklamada ortak dil kullanmak oldukça önemlidir. Kuram, araştırma ve uygulama birbirine bağlı olmakla birlikte araştırmacılar kavramları, modeller ve kuramlar olarak adlandırılan yapılar ile ilişkilendirmektedir ve hipotez adı verilen test edilebilir ilişkileri türetmektedirler. Kuramda yer alan kavramlar belirlendikten, isimlendirildikten ve geliştirildikten sonra araştırmacı, kavramları daha da geliştirmek ve gerçek durumlarda kullanımını açıkça göstermek için tanımlayıcı olarak nicel ve nitel çalışmalarla test edebilmektedir (149,150,153).

2.5.3. Hemşirelikte Kuram Geliştirme

Hemşirelik, sağlık hizmetlerinin temel bir parçası olarak, hastaların bakımını üstlenen ve sağlık sonuçlarını iyileştirmeye odaklanan önemli bir meslek dalıdır. Hemşirelik uygulamalarının ve bilgisinin sürekli gelişmesi, etkili ve güvenilir sağlık hizmeti sunulmasını sağlamak için hayati öneme sahiptir (154). Profesyonel bir disiplinin temel amacı, uygulamalarını destekleyecek bilimsel bilgi içeriğini belirlemektir. Bu bilgi, davranış ve sosyal bilimler alanında sıkça "kavram" ve "kuram" terimleriyle açıklanmaktadır. Hemşirelik alanındaki bilgi artışı ile birlikte hemşirelik uygulamalarının temel öğelerini tanımak ve belirlemek oldukça önemli hale gelmiştir. Hemşirelik disiplini de sürekli olarak bilginin gelişimini takip ederek, uygulamalarını destekleyen kavram ve kuramları araştırarak mesleğini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Hemşirelik bilimi, kuram, uygulama ve araştırma arasında döngüsel bir ilişki içerisinde tanımlanmaktadır. Uygulama sırasında ortaya çıkan sorular ve hipotezler, kuram tarafından yönlendirilmektedir. Bu uygulama sürecinde araştırılabilir sorular ve hipotezler üretilmektedir bu doğrultuda da araştırmacılar kuram geliştirmeye yönelik çalışmalar tasarlamaktadır ve uygulayıcılar ise kuramları test etmektedirler. (150,155–157). Kuramsal çalışmalar hemşirelik hakkında düşünmenin yollarını sağlamaktadır. Johnson ve Webber (2015) kuramların, hemşireliğin 1) bir meslek, 2) bir disiplin ve 3)

bir bilim olarak tanınmasını etkilediğine vurgu yapmışlardır (158). Hemşirelikte kuram geliştirme süreci, hemşirelik pratiğinin temelini oluşturan kavramların ve prensiplerin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunmaktadır. Ayrıca, kuram geliştirme, hemşirelik araştırmasının ve kanıta dayalı uygulamaların geliştirilmesine de yol açmaktadır (154).

Kuram geliştirme, hemşirelik uygulamalarının ve bilgisinin temelini oluşturan kuramsal çerçevenin oluşturulması ve geliştirilmesi sürecidir (137,139,151). Hemşirelikte kuram geliştirme süreci, bir bütünün birbirinden farklı parçalarını birleştirmeye benzemektedir. Burada her bir parça, yapısal bir kavramın anlamını içermektedir ve bu parçalar da kuramın bütünü oluşturmaktadır. Parçalarının her birinin birbirinden farklı olması da kuramı zenginleştirmekte ve hemşirelik kuramının tamamını oluşturmak için her parça hayati bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla bir hemşirelik kuramı rastgele seçilmiş kavramlar, tanımlar ve önermelerin birleşiminden ortaya çıkmamaktadır çünkü kuram dikkatlice yapılandırılmış bir plana dayanmaktadır (157).

Kuram geliştirme süreci, hemşirelikteki belirli bir alan veya konuyla ilgili olarak var olan bilgi boşluklarını doldurmayı amaçlamaktadır. Bu boşlukları belirlemek için literatür taraması, gözlem ve mevcut verilerin analizi gibi yöntemler kullanılmaktadır. Araştırma, gözlem, analiz ve sentez gibi yöntemler, kuram geliştirme sürecinin temelini oluşturmaktadır ve her biri farklı bir amaca hizmet etmektedir. İlk olarak, *araştırma*, mevcut bilgiyi genişletmek, bilinmeyenleri keşfetmek ve belirli bir konuda daha derinlemesine anlayış sağlamak için kullanılır. Hemşirelik araştırması, çeşitli araştırma tasarımları ve yöntemleri kullanarak hastaların bakımıyla ilgili sorunları incelemeyi içermektedir. Bu araştırmalar, hemşirelerin pratik deneyimlerini teorik bilgiyle birleştirerek yeni bilgilerin üretilmesine katkıda bulunmaktadır. *Gözlem*, hemşirelikte kuram geliştirme sürecinde önemli bir rol oynar çünkü bu süreçte var olan uygulamaları ve fenomenleri doğrudan gözlemlemek ve anlamak oldukça önem taşımaktadır. Hemşireler, hastaların davranışlarını, tepkilerini ve ihtiyaçlarını gözlemleyerek, hemşirelik bakımının etkilerini değerlendirmektedirler. Bu gözlemler, kuramsal çerçevelerin oluşturulmasında ve mevcut teorilerin geliştirilmesinde kullanılmaktadır. *Analiz*, hemşirelikte kuram geliştirme sürecinde toplanan verilerin ve bilgilerin incelenmesini ve yorumlanmasını içermektedir. Hemşireler, araştırma bulgularını analiz ederek, ortaya çıkan desenleri ve ilişkileri belirlerler. Bu analizler

de hastaların bakımına yönelik etkili stratejilerin geliştirilmesine ve mevcut uygulamaların iyileştirilmesine katkıda bulunmaktadır. Son olarak, *sentez*, hemşirelikte elde edilen bilgilerin birleştirilmesini ve entegrasyonunu içermektedir. Hemşireler, farklı kaynaklardan elde edilen bilgileri bir araya getirerek, geniş kapsamlı bir anlayış oluştururlar. Bu sentez süreci, hemşirelikteki pratik deneyimlerle akademik bilginin birleştirilmesini sağlar ve yeni kuramsal çerçevelerin ortaya çıkmasına yardımcı olmaktadır (139,144,149,151). Tüm bu adımların etkin bir şekilde sürdürülmesi bilgi boşluklarının doldurulması için yeni kuramlar, modeller veya çerçeveler geliştirilmesini sağlamaktadır. Hemşirelikte kuram geliştirme sürecinin etkin bir şekilde ilerlemesi, hemşirelik bilgisinin sürekli olarak iyileştirilmesine ve hemşirelerin hastalara daha etkili ve güvenilir bakım sunmalarına katkıda bulunmaktadır. Bu da hemşirelik bakımının kalitesini artırmakta ve hastaların sağlık sonuçlarını iyileştirmektedir. Ayrıca hemşirelerin pratik deneyimlerini ve bilgisini kuramsal çerçevelerle entegre etmelerine olanak tanımaktadır. Bu, hemşirelerin daha etkili bir şekilde hastaları değerlendirmelerine, bakım planlarını oluşturmalarına ve uygulamalarını değerlendirmelerine yardımcı olmaktadır. Ayrıca, hemşirelik eğitimi ve öğretiminde de önemli bir rol oynamaktadır. Tüm bunlar doğrultusunda, hemşirelikte kuram geliştirme süreci, hemşirelik bilgisinin ve uygulamalarının sürekli olarak iyileştirilmesini sağlayarak hemşirelikte bilimsel ilerlemeye katkıda bulunmakta ve sağlık hizmeti sunumunda kalite ve etkinliği artırmaktadır (159,160).

Tüm bunlara ek olarak günümüzde insanlar hasta haklarını ve eşitliğini korumak veya geliştirmek için daha fazla güvenlik, kalite, üretkenlik, etkinlik ve verimlilik ihtiyacı bulunmaktadır. Mali ve ekonomik krizler nedeniyle sağlık sistemlerinde daha az kaynak ve daha az hemşire bulunmaktadır ve bu nedenle de bireysel hasta merkezli hemşirelik bakımının ortadan kalkması ile karşı karşıyadır. Bununla birlikte, bütünsel, şefkatli, kişi merkezli ve bireyselleştirilmiş bakıma yönelik artan bir gereksinim bulunmaktadır. Bu noktada hemşirelik kuramları da bu gereksinimleri karşılamada bir kılavuz niteliği taşıdığı veya taşıyacağı unutulmamalıdır. Örneğin, hastanın öz bakımını ve özerkliğini güçlendirmek, Dorothea Orem (1980, 1991) tarafından geliştirilen öz bakım kuramı ile uyumludur. Benzer şekilde, Callista Roy (1980) hastaların çevrelerine ve kendi yeteneklerine uyum sağlamalarının gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Kuramlar bakımın değerlendirilmesi, planlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi için sistematik bir

temel sağlayabilmektedir ve hemşirelik sürecini canlandırmanın bir yolunu sunabilmektedir. Bu sayede daha bütünsel ve bireyselleştirilmiş bakım için çalışmalara yönelik yeni çerçeveler oluşturulmasını sağlamaktadır. Bu nedenle, uygun şekilde kullanıldığında, bu hemşirelik kuramları ve diğerleri bağımlılığı azaltarak, öz bakımı sağlamaktadır maliyet etkinliği gösterebilir ve hastaların sorunlarının erken tespit edilmesine yardımcı olabilir. Bunun yanı sıra bakım kuramları, insan onurunu korumak ve bireyselliğe saygı ve değer vermek için hemşirelerin kendilerinin ve danışanlarının kişisel değerleri ve inançları hakkındaki bilgilerini önemli ölçüde geliştirebilmektedir (150).

2.5.4. Hemşirelikte Felsefe- Model-Kuram İlişkisi

Bir disiplinin felsefeleri, modelleri ve kuramları, o disiplinin temel kavramlarını ele alan teorik yapılarıdır.

Metaparadigma, hemşirelik disiplini için en soyut temel kavramlar kümesidir (insan, çevre, sağlık, hemşirelik) ve bu kavramlar her bir kavramsal model içinde ve o modelin felsefesine göre tanımlanmaktadır.

Felsefe, metaparadigma kavramlarından (kişi, çevre, sağlık ve hemşirelik) bir veya daha fazlasını geniş bir felsefi şekilde ele alan teorik çalışmalardır. Akıl yürütme ve fikirlerin mantıksal sunumu yoluyla hemşirelik ve hemşirelik olgularının genel anlamını ortaya koymaktadır (150). Hemşirelik felsefesi “hemşirelik nedir?”, “İnsan bakımının doğası nedir?”, “Hemşirelik uygulamasının doğası nedir?”, “Hemşireliğin sosyal amacı nedir?” sorularını ele almaktadır. Bu nedenle felsefeler, hemşireliğin ne olduğu, hemşireliğin kaygılarının neler olduğu ve mesleğin topluma karşı ahlaki yükümlülüğünü nasıl ele aldığı hakkında genel fikirler öneren geniş değer ve inanç ifadeleridir.

Kavramsal modeller (hemşirelik modelleri, paradigma), yapıdaki bir sonraki daha az soyut kavram kümesini oluşturmaktadır. Hemşirelik biliminin kişi, çevre, sağlık ve hemşirelik metaparadigmasını ele alan çerçeveleri veya paradigmalarıdır. Bunun hemşirelik uygulaması açısından anlamı, insanlar ve hemşirelik hakkında düşünme şeklinizin, insanlara yaklaşımınız, hangi soruları sorduğunuz, öğrendiğiniz bilgileri nasıl işlediğiniz ve bakımınıza hangi hemşirelik uygulamalarının dahil edildiği üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olduğudur. Bu

nedenle bir model, bakım verdiğiniz kişiye ilişkin bir bakış açısı sağlar, bakımın verilmesi için odak noktasını belirler ve uygulamanızda muhakeme, eleştirel düşünme ve karar verme süreçlerini yapılandırır. Hemşireliğin kavramsal modelleri hemşirelik kuramının gelişmesinde bir başlangıç noktası olarak kabul edilebilmektedir. Kavramsal modeller tek başına kuram bir kuram olmamakla birlikte kuramların çekirdeğini oluşturabilmektedir.

Hemşirelik kuramları, modellerden türemiştir ve kişi, kişinin sağlık durumu ve belirtilen bakım hakkında akıl yürütme ve karar verme için yol gösterici yapılarıdır. Kuramlar kavram kümelerinden oluşmaktadır, ancak daha az geniştir ve belirli sonuçlar önermektedirler. Kuramlar bir felsefeden, bir hemşirelik modelinden, daha soyut bir hemşirelik kuramından veya başka bir disiplinden bir model veya çerçeveden türetilmiş olabilmektedir. Kuramlar, türetildikleri teorik çalışmalarla tutarlı olan önermelere veya ilişki ifadelerine dayanmaktadır ancak bir hemşirelik modelinden gelen bir kuram daha odaklıdır ve yaklaşımınızı ve bakış açınızı yönlendirmektedir. İnsanlara belirli bir hemşirelik kuramı perspektifinden yaklaştığınızda ve sorular sorduğunuzda, bilgileri işlediğinizde ve belirli faaliyetleri gerçekleştirdiğinizde, teoriye dayalı bir sonuç beklenir. Bu, kuram ister hemşirelik bakımının tasarımına ve sunumuna isterse bir araştırma projesinin tasarımına ve yürütülmesine rehberlik ediyor olsun, geçerli olmaktadır. Kuram hemşirelik uygulamalarını güçlendirdiği gibi, kuram temelli araştırmalar da uygulama için kanıt üretmektedir ve bu anlamda oldukça anlamlı kabul edilmektedirler (161).

Altmann (2007)'in aktardığına göre, Walker ve Avant (1995) kuramları meta-teori, büyük kuram, orta düzey kuram ve uygulayıcı kuram olmak üzere dört düzeyde özetlemiştir (162).

Meta teori (Meta Theory), en üst kuram seviyesi olmakla birlikte hemşirelik mesleğine evrensel bir vizyon sunma yoluyla hemşirelik ile ilgili çok geniş konulara yoğunlaşmaktadır. Bu düzeyde oluşturulan bir kuram soyutlanma derecesinin en üstünde yer almaktadır ve bu da kuramın kolay test edilemeyeceği anlamına gelmektedir. Geçerliliğinin uygulamada test edilebilirliği düşük olan meta kuramlar bu yönüyle oldukça eleştirilmektedir (163,164).

Büyük Kuram (Grand Theory), kavram, gözlem, araştırma bulguları ve deneyimin sentezi sonucu ortaya konmaktadır. Fazla sayıda soyut kavram arasındaki

ilişkiyi kurmaktadır ve bu nedenle de geniş bir kapsama sahiptir. Büyük kuramlar üçüncü soyutlama düzeyinde yer almaktadırlar (151). Büyük kuramlar hemşireliğe evrensel bir bakış açısı sunmaktadır ve hemşirelik uygulamalarına geniş bir perspektif oluşturmaktadır. Büyük kuramlar, meta kuramlardan daha geniş kapsama sahip olmakla birlikte meta kuramlara göre daha az soyuttur. Bu nedenle büyük kuramlar test edilebilmektedir. Kuram, neredeyse modelin kendisi kadar soyut olduğunda ve modelin kullanılabilirliği bu kuramın sağlamlığına bağlı olduğunda büyük kuram olarak kabul edilebilmektedir. Büyük kuramlar özellikle araştırma ve uygulamada fayda sağlamaktadır. Çünkü daha geneldir ve uygulamanın ayrıntılarını belirleyen kuramlar ondan türetilmektedir (136,138,150).

Orta Düzey Kuramlar (Middle-Range Theory), hemşirelik kuramlarının ikinci soyutlama seviyesini oluşturmaktadır. Büyük kuramlara göre daha az soyut olmakla birlikte daha kapsamlı ve özel bir yapıya sahiptirler. Orta düzey kuramların alanı sınırlıdır ancak test edilebilen çok sayıda değişkeni bulunmaktadır. Karmaşık durumları açıklamak için yeterince soyut olmakla birlikte ölçülebilir olması araştırma ve uygulama arasındaki ilişkiyi güçlü kılmaktadır. Bunun yanı sıra orta düzey kuramlar yalnızca sınırlı sayıdaki değişkenlere özel bir durumu analiz etmektedir. Bu nedenle de hemşirelik alanında sıklıkla kullanılmaktadır. Ayrıca hemşireler için değişik fikirlere ve görüşlere odaklanması da uygulamanın daha kolay olmasına olanak tanımaktadır (136,138,150).

Uygulayıcı Kuramlar, bilgi yapısında en az soyut olanıdır. Bu kuramlar uygulama düzeyindedir ve hemşirelik uygulamalarının ayrıntılarını içermektedirler. Hemşirelik uygulamalarına en spesifik olanıdır ve kapsamı oldukça dardır. Amacı hemşirelik uygulamalarını açıklamak olan uygulayıcı kuramlar hastanın durumunda bazı etkiler veya değişimler oluşturmaktadır. Uygulayıcı kuramda, teori ve araştırmaların ilişki içerisinde olması bu kuramların oldukça önemli bir özelliğidir. Bu özelliği de hemşirelik uygulamalarına doğrudan bir yaklaşım oluşturmaya olanak tanımaktadır (138,150,163,164).

Tüm bunlar doğrultusunda hem kuramların hem de modellerin olguları sistematik bir şekilde sunması, her ikisinin de hemşirelerin uygulamadaki ve eğitimdeki çalışmalarını düzenlemeye yardımcı olması ve her ikisinin de hemşirelik bilgi ve bilimini geliştirmesi önemlidir. Ancak hemşirelik modelleri ve kuramları

arasında bir ilişki olmakla birlikte birbirinden iki farklı düşünceyi oluşturmaktadır. Kuram ve modeller arasındaki temel fark ise kuramın olguları açıklama ve tahmin etme özelliğinin bulunmasıdır (138).

2.5.5. Hemşirelikte Model Kullanımı

Hemşirelik modeli; ampirik deneyimin kelimelerle, resimli veya grafik diyagramlarla, matematiksel gösterimlerle veya fiziksel materyalle ve ampirik model içindeki bir bilgi biçimiyle sembolik bir temsili olarak tanımlanmaktadır. En yalın tanımıyla model, gerçekliğin bir temsili veya karmaşık bir olguyu düzenlemenin basitleştirilmiş bir yoludur (143). Fawcett ve DeSanto-Madeya (2013) bir modelin bir dizi kavram ve bunları anlamlı bir konfigürasyonda bütünleştiren varsayımlardan oluştuğunu belirtmiştir. Dolayısıyla modeller, kullanıcıların daha karmaşık olayları basit bir şekilde anlamalarını sağlayan araçlardır (137).

Modeller son derece soyuttur ve hemşirelerin her gün karşılaşılan durumları kolayca anlamalarına yardımcı olan bir dünya görüşünü temsil etmektedirler (144). McKenna (2014) bir modelin, bakımın sistematik olarak oluşturulmuş zihinsel veya diyagramatik bir temsili olduğunu ve uygulayıcılara yaptıkları şey hakkındaki düşüncelerini organize etmelerinde yardımcı olduğunu ileri sürmüştür. Bu nedenle modeller, bireyin karmaşık durumları anlamak ve bunları bir perspektife oturtmak için kullanabileceği kavramsal araçlar veya cihazlar olarak görülebilir. Modeller üç boyutta ele alınmaktadır.

Tek boyutlu modeller; fenomenlerle ilgili sözlü ifadeler veya felsefi inançları ele almaktadır. Tek boyutlu modeller yüksek düzeyde soyutlama eğiliminde olmakla birlikte bunlar parçalara ayrılamaz veya açıkça gözlemlenemez, ancak üzerinde düşünülüp zihinsel olarak manipüle edilebilmektedir (146).

İki boyutlu modeller; parçaların bir bütün halinde nasıl bir araya geldiğini gösteren diyagramlar, çizimler, grafikler veya resimleri içermektedir. Çoğu model tek boyutlu bir kavramsallaştırma olarak başlar ve daha sonra iki boyutlu bir formata dönüşür (146).

Üç boyutlu modeller; Craig'in (1980) fiziksel modeller olarak adlandırdığı modellerdir. Bunlar nesnelere ölçekli modelleri veya yapısal kopyalarıdır. Bu formda, derinlemesine incelenebilir ve manipüle edilebilirler. Her üç model sınıfı da onları

kullananlara oldukça fazla miktarda bilgi sağlamaktadır. Söz konusu belirli koşullar hakkında yapılandırılmış bir görüş sunma eğilimindedirler. Bu sayede de kullanıcılara temsil edilen kavramları ve bu kavramların (önergelerin) birbirleriyle ilişkilerini anlayabilmelerine olanak tanımaktadır (146,165).

Bir, iki ve üç boyutlu modeller, yüksek düzeyde soyutlamadan somutluğa kadar gerçekliği temsil etmeye çalışarak, parçaların bir bütün olarak nasıl birbirine uyduğuna dair yapılandırılmış bir görünüm sunmaktadır. Bununla birlikte hemşirelik modelleri genellikle soyutlama seviyesi daha yüksek olan tek ve iki boyutlu modeller olarak yapılandırılmaktadır. Bu bağlamda modeller, hemşirelik olaylarını ve varsayımlarını çok soyut ve mantıksal yollarla tanımlama şeklindedir. Daha sonra uygulamada gözlemlenenin anlaşılmasına yardımcı olmak için hemşirelik dili, sözcükler, zihinsel resimler, diyagramlar, çizimler veya mantıksal yapılar kullanılarak tam resimler halinde sunulabilir ve düzenlenebilir. Bu şekilde modeller, uygulamadaki durumların organize edilmesine ve anlaşılmasına ve bunların gerçekliği hakkında düşünmeye yardımcı olmaktadır. Modeller, bir teori geliştirmeye yönelik araştırmalarda oldukça soyut araçlardır (143).

Hemşirelik modelleri, hemşirelik ile ilgili temel kavramların anlaşılmasında, hemşireliğin ve/veya hemşirelerin sağlayabileceği sağlık uygulamalarının ne ve nasıl olduğunu açıklamada oldukça yarar sağlamaktadır. Ayrıca modeller, hemşirelik uygulamalarının bilimsel bilgi temelini oluşturarak bu bilginin sistematik bir şekilde gelişmesine katkı sağlamaktadır. Bunun yanı sıra sistematik bir şekilde gelişen bilimsel bilginin hemşirelik uygulamalarında kullanımı da hemşirelik bakım uygulamalarına pratik yaklaşımlar sağlamaktadır. Hemşirelik modelleri disiplinli ve özenli bilimsel araştırmalar mantık çerçevesinde ortaya konmaktadır. Bu nedenle de modeller, geçmişten günümüze kadar süregelen zaman diliminde hasta bakımının geliştirilmesinde aktif olarak kullanılmaktadır. Hemşirelik bakımında aktif olarak kullanılan modeller, bireylerin sağlık/hastalık davranışlarına etki eden faktörlerin ortaya konmasıyla istenen/beklenen sağlık davranışını benimsemesini sağlayarak, hizmet ve bakım kalitesinin yükselmesine önemli katkı sunmaktadır (139,146,166).

Bir hemşirelik modeli “eylemin hedefi, popülasyonu tanımlayan kavram, katılımcının rolü” olmak üzere üç temel bileşeni içermelidir. Kelimeler ile açıklanan hemşirelik modelleri sıklıkla diyagram veya çizim kullanılarak da açıklanabilmektedir. Bu açıklama yöntemleri modeli geliştiren/geliştirenlerin

felsefesini ve tercihini yansıtmaktadır. Tüm bunlar doğrultusunda bir hemşirelik modeli; hemşirelik sürecine kılavuz olma niteliğinde olup değerlendirmeye yön verir, eğitim müfredatına bir taslak sunar, araştırmaların sınırlarını belirleyen bir çerçeve sunar ve kuram geliştirme için temel sağlar (166).

2.5.6. Hemşirelikte Model Geliştirme Yaklaşımı Olarak Temellendirilmiş Kuram

Temellendirilmiş kuram araştırması bir olaydan kuram çıkaran, sistematik bir süreci olan nitel araştırma yöntemlerinden biridir. Bu yöntem insanın etkileşim içinde olduğu sosyal çevreyi incelemektedir, toplumsal yapı ve süreçleri ele almaktadır. Temellendirilmiş kuram araştırma metodolojisi, Barney Glaser ve Anselm Strauss (1967) tarafından San Francisco'daki California Üniversitesi'nde ölüm farkındalığı üzerine bir çalışma üzerinde çalışırken geliştirilmiştir (166). Temellendirilmiş kuramın felsefi kökleri, sembolik etkileşimciliğe dayanmaktadır. Sembolik etkileşimciliğin varsayımı, insanların nesnelere veya insanlara karşı sosyal etkileşimden kaynaklanan anlamlar temelinde hareket ettiğidir. Toplum dinamik bir yorumlama süreci olarak işlediğinden, bireysel bakış açıları kuramsal anlayış için hayati öneme sahiptir (167). Bu yaklaşım hem tündengelim hem de tümevarım mantığı çerçevesinde kavramları ve aralarındaki ilişkiyi tanımlamaktadır (168,169).

Temellendirilmiş kuramın oluşturulduğu kavramlar, araştırma süreci sırasında toplanan verilerden elde edilmektedir ve araştırmaya başlamadan önce seçilememektedir. Glaser ve Strauss, bilimsel araştırmanın doğrusal mantığından radikal bir şekilde ayrılarak, veri toplama ve analiz sürecinin eş zamanlı olduğu bu metodolojiyi oluşturmuşlardır. Bu yöntemde araştırma analizi ve veri toplama birbirleriyle ilişkilidir. İlk veriler toplandıktan sonra araştırmacı bu verileri analiz etmektedir ve analizden elde edilen kavramlar sonraki veri toplamanın temelini oluşturmaktadır. Veri toplama ve analizi, araştırma süreci boyunca devam eden bir döngü içerisinde devam etmektedir (170–172).

Temellendirilmiş kuram araştırmalarında veriler çeşitli yollarla toplanmaktadır. En sık kullanılan veri toplama yöntemi görüşme ve gözlemdir. Ancak veri toplama bu türlerle sınırlı değildir. Videolar, günlükler, çizimler, dahili belgeler ve notlar, anılar, İnternet gönderileri ve tarihi kayıtlar dahil olmak üzere hemen hemen her türlü yazılı, gözlemlenen veya kaydedilen materyal kullanılabilir. Tüm bunlar doğrultusunda kullanılan verilerin türü ne olursa olsun, veriler sürekli

karşılaştırma adı verilen bir süreç aracılığıyla analiz edilmektedir. Sürekli karşılaştırma yapılırken veriler parçalara bölünmektedir ve her bir parça benzerlikler ve farklılıklar açısından karşılaştırılmaktadır (170,173). Doğası gereği benzer olan veriler (kavramsal olarak benzer bir şeye atıfta bulunan ancak aynı eylem veya olayın tekrarlanması zorunlu olmayan) aynı kavramsal başlık altında gruplandırılmaktadır. Daha ileri analizler yoluyla kavramlar, araştırmacı tarafından kategoriler (bazen temalar olarak da anılır) oluşturacak şekilde gruplandırılmaktadır. Her kategori kendi özelliklerine ve boyutlarına göre geliştirilmekte ve sonuçta farklı kategoriler bir çekirdek kategori etrafında bütünleştirilmektedir. Çekirdek kategori, araştırmacının çalışmanın ana teması olarak tanımladığı şeyi birkaç kelimeyle açıklamaktadır. Birlikte ele alındığında çekirdek kategori ve diğer kategoriler teorinin yapısını oluşturmaktadır (170,173,174).

İnsanlar her zaman deneyimlerinden anlam çıkarmaya çalışmaktadır ve bazı şeylerin neden olduğunu bilmek istemektedirler. Profesyonel bir disiplin olan hemşirelik bağlamında düşünüldüğünde insanların bu anlam arayışı geçmişten günümüze kadar süre gelmektedir. Çünkü sürekli gelişim ve değişim içinde olan hemşirelik mesleğinin üyeleri olan hemşireler de verdikleri bakımın kuramsal çerçevesini anlama ve uygulamaya yansıtma amacındadırlar. Temellendirilmiş kuram metodolojisi de bu noktada hemşirelerin sağlık sorunlarıyla ilgili gerçek dünya bilgilerini anlamalarına, geliştirmelerine ve kullanmalarına yardımcı olmaktadır. Temel bilgi, bakım alan bireylere en kaliteli hizmeti sunmak için oldukça önemli olmakla birlikte, kuram geliştirmenin hemşireliğin bir meslek, bir disiplin ve bir bilim olarak tanınmasını etkilemektedir. Johnson ve Webber (2015)'de çalışmalarında, hemşireliğin bu yönde tanınmasında kuram geliştirmenin önemine vurgu yapmaktadırlar (158). Hemşireleri fonksiyonel uygulamanın ötesinde, profesyonel hizmet modeliyle bir uygulama tarzına taşımak, hemşirenin ne yaptığından ziyade hastaya ne yapıldığının önemi üzerinde durmayı gerektirmektedir. Bu da bakım alan bireylere odaklanarak sistematik bir şekilde bakımın uygulanmasını gerektirmektedir. Ayrıca temellendirilmiş kuramlar uygulamada, hemşirelerin gruplar, topluluklar ve popülasyonlardaki sağlık kalıplarını görmesine ve hemşirelik bakımındaki sağlık ve uygulama kaygılarını tahmin etmesine olanak tanımaktadır (173). Profesyonel bir disiplinin parçası olan hemşireler, "hemşirelik bilgisinin araştırmadan kaynaklandığı ve uygulamaya rehberlik ettiği" konusunda hemfikirdir (158). Bu nedenle de

hemşireler, nicel araştırma yöntemleri ile cevaplayamadığı soruların cevaplarını bulabilmek için nitel araştırma yaklaşımlarını ve özellikle de temellendirilmiş kuram metodolojisini benimsemiştir ve bu da orta düzey kuramların ortaya çıkmasına sağlamıştır. Bu gelişme, nicel ve nitel yöntemlerden gelen araştırma ve uygulama arasındaki boşluğu kapatmaktadır. Hemşirelik bilgisini genel bir yapıda ele almak, araştırma yöntemine odaklanmaktan ziyade hemşirelik bilimi içindeki içeriğin doğasına dayalı bir bilgi görüşüdür. Orta düzey kuramlar, sınıflandırmanın adından da anlaşılacağı gibi, soyutlamanın kapsamı ve düzeyi açısından farklılık göstermektedir. Aslında bu durum diğer sınıflandırmalardaki (felsefeler, modeller ve teoriler) teorik çalışmalar için de geçerlidir çünkü soyutlama düzeyleri açısından da benzerlikler ve farklılıklar bulunmaktadır (137). Orta düzey kuramlar, sağlık durumu, hasta popülasyonu veya yaş grubu, hemşirelik uygulamasının yeri veya hemşirenin eylemi veya hemşirelik girişimi gibi uygulamaya özgü ayrıntıları içerdiğinden tanınabilmektedir. Orta düzey kuramlar yararlı hemşirelik bilgilerini geliştirerek hemşirelik uygulamalarının kalitesini artırmaktadır (136).

3. GEREÇ VE YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Türü

Bu araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden yapılandırılmış kuram deseni kullanılmıştır.

3.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, hemşire ve hemşire akademisyenlerin katılımıyla temellendirilmiş kuram yöntemi ile nitel çalışma yürüterek, insan onuru odaklı hemşirelik bakımına ilişkin kavram ve süreçleri ortaya koyan 3. düzey kuram geliştirmektir.

3.3. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmada, nitel araştırma yaklaşımı kullanılmıştır. Nitel araştırma yaklaşımı, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı; post-modern felsefeye dayanan, bireyin deneyimlerini ve içinde yaşadığı dünyayı nasıl anlamlandırıldığını ortaya koymaya çalışan bir araştırma yöntemidir. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı araştırmalarda birey, grup ve kültür tarafından algılanan sosyal fenomeni anlamak, tanımlamak ve yorumlamak istenmektedir. Ayrıca bireylerin davranışlarını, duygularını, deneyimlerini, yaşamlarının merkezinde neyin bulunduğunu keşfetmek amacıyla nitel araştırma yöntemi kullanılmaktadır. Nitel araştırma yöntemi kullanımının gerekçesi, tüm kavramların tanımlanmamış bir fenomenle ilişkili olduğu ya da tamamen geliştirilemediği ya da yetersiz anlaşıldığı durumlarda daha fazla araştırmanın gerekli olduğuna ilişkin varsayımdır (175).

3.4. Araştırmanın Modeli ve Deseni

Araştırmanın temelini, nitel araştırma yaklaşımlarından birisi olan “Yapılandırmacı Temellendirilmiş Kuram” deseni oluşturmaktadır.

3.4.1. Temellendirilmiş Kuram

Temellendirilmiş kuram, gerçek yaşam deneyimlerine dayanan sosyal süreçler hakkında teori geliştirmek için eşzamanlı veri toplama ve analiz kurallarını içeren nitel bir araştırma metodolojisidir (176–178). Temellendirilmiş kuram, veriye dayalı olarak kuramsal bir yapı oluşturmak amacıyla Glaser ve Strauss (1967) tarafından

geliştirilmiştir. Glaser "epistemolojik varsayımlar, mantık ve sistematik bir yaklaşım" ortaya koyarken, Strauss "insan eylemliliği, ortaya çıkan süreçler, sosyal ve öznel anlamlar, problem çözme uygulamaları ve açık uçlu eylem çalışması" kavramlarını temellendirilmiş kurama katmıştır (179).

Bu farklılıkların yanı sıra bir temellendirilmiş kuram metodolojisinin sahip olması gereken temel özellikler mevcuttur. Temel özellikler arasında temellendirilmiş kuramın bir süreci aydınlatması; tümevarım mantığıyla başlaması; eş zamanlı veri toplama, analiz ve kuram inşasını kapsaması; sürekli karşılaştırma ve not yazımını içermesi; teorik örnekleme kullanması ve temellendirilmiş bir teorinin oluşturulmasına odaklanması yer almaktadır (169,170,174,180–182). (Tablo 1). Araştırma ve teori arasındaki boşluğu doldurmaya çalışan tümevarımsal bir metodoloji olan temellendirilmiş kuram, zengin ve tarafsız veri toplayan yöntemlere basitleştirilmiş bir yaklaşımı kullanılmasının gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu sayede kuram, önceki teorik varsayımların doğrulanmasından ziyade çalışma içinde ve veriler tarafından kavramsallaştırılmasına olanak tanımaktadır (179,181,183). Temellendirilmiş kuram çalışmalarında, kuramın oluşturulduğu kavramlar, araştırma süreci sırasında toplanan verilerden türetilmektedir ve araştırmaya başlamadan önce bu kavramların seçilmesi mümkün değildir. Bu özelliği, kuramı temellendirmektedir ve metodolojiye adını vermektedir. Ayrıca, temellendirilmiş kuramda araştırma analizi ve veri toplama süreci birbirine bağlı olarak sürdürülmektedir. İlk veriler toplandıktan sonra, araştırmacı bu verileri analiz etmektedir ve analizden türetilen kavramlar, sonraki veri toplamanın temelini oluşturmaktadır. Bu bağlamda, veri toplama ve analiz, araştırma süreci boyunca devam eden sürekli bir döngü halinde devam etmektedir (181).

Tablo 1. Temellendirilmiş Kuram Çalışmalarının Temel Özellikleri (172)

Özellik	Tanım
Bir süreci açıklar	Belirgin başlangıçları ve bitişleriyle tanımlanabilir işaretlere ve aradaki kriterlere sahip olabilen, ortaya çıkan zamansal dizilerden oluşan bir sosyal süreci açıklamak.
Tümevarım mantığı ile başlar	Kanıtlamak ya da çürütmek için hiçbir fikir olmadan verilere bakarak başlamak. Önemli konular insanların açıklamalarından ortaya çıkar.
Eş zamanlı veri toplama, analiz ve teori oluşturma	Eş zamanlı veri toplama ve analizinde, analiz ilk birkaç görüşme ile başlar ve teorik fikirlerin geliştirilmesine odaklanır.
Sürekli karşılaştırma	Ortak noktaları ve farklılıkları belirlemek için verileri verilerle, verileri kodlarla, kodları kodlarla, kodları kategorilerle ve kategorileri kategorilerle karşılaştırarak birbirini izleyen daha soyut fikirler geliştirmektedir.
Memo yazma	Teorik fikirler geliştirmek ve teorik örnekleme için yönlendirmek için veri/veri analizi süreciyle ilgili karşılaştırmaların ve analitik düşüncelerin yazılı kaydını tutmaktır.
Kuramsal örnekleme	Verilere dayanan ve katılımcıların deneyimlerinin çeşitliliğini kapsayan teorik soyutlamalar geliştirmek. Temellendirilmiş kuramların çoğu esaslı teorilerdir - belirli bir alanda sınırlandırılmış olguları açıklarlar. Teorik fikirler alanlar arasında aktarıldığında, daha geniş uygulanabilirliğe sahip daha yüksek bir soyutlama seviyesini kapsayan daha resmi bir teoriye dönüştürülebilir.
Temellendirilmiş bir teorinin oluşturulması	Verilere dayanan ve katılımcıların deneyimlerinin çeşitliliğini kapsayan teorik soyutlamalar geliştirmek. Temellendirilmiş teorilerin çoğu esaslı teorilerdir - belirli bir alanda sınırlandırılmış olguları açıklarlar. Teorik fikirler alanlar arasında aktarıldığında, daha geniş uygulanabilirliğe sahip daha yüksek bir soyutlama seviyesini kapsayan daha resmi bir teoriye dönüştürülebilir.

Bununla birlikte temellendirilmiş kuramın gelişim sürecine ilişkin görüş farklılıkları da bulunmaktadır. Bu görüş farklılıkları ise temellendirilmiş kuram metodolojisine yön veren bilim insanlarının benimsediği paradigmalardan kaynaklanmaktadır. Tarihsel süreçte temellendirilmiş kurum metodolojisinde pozitivist, postpozitivist ve yapılandırılmış paradigma etkilerinin görüldüğü savunulmaktadır. Pozitivist paradigma, nesnel olarak incelenebilecek düzenli bir gerçeklik olduğunu ve bilginin araştırmacıdan bağımsız olabileceğini varsayarken, postpozitivist paradigma nesnel, gözlemlenebilir bir gerçekliğin var olduğunu varsaymaktadır, ancak onu anlama çabaları insan anlayışından etkilendiği için asla

mükemmel bir şekilde kavranamayacağını kabul etmektedir (180,181,184,185). Yapılandırmacı paradigma ise, gerçekliğin nesnel olarak keşfedilemeyeceğini, bunun yerine araştırmacılar da dahil olmak üzere insanların inandıkları gerçeklikleri inşa ettiklerini savunmaktadır (180).

Gelişen/Klasik Temellendirilmiş Kuram Yöntemi

Klasik temellendirilmiş kuram yönteminin dayandığı temel felsefi varsayımlarda netlik olmamakla birlikte bazı araştırmacılar klasik temellendirilmiş kuram yönteminin nesnel olarak gözlemlenebilen düzenli bir gerçek dünyanın var olduğunu varsayan pozitivist realist bir ontolojiye dayandığını iddia ederken (186), diğerleri bu yöntemin aslında gerçek bir dünyanın var olduğunu varsayan, ancak insanların bunu gerçekten algılamasının imkânsız olduğunu kabul eden post-pozitivist eleştirel realist bir ontolojiye dayandığını söylemektedir (184,187,188). Charmaz (2000) ise, klasik temellendirilmiş kuramda araştırmacının çalışılan şeyden ayrı olduğunu varsayan ve yeni bilginin tarafsız bir şekilde keşfedilmesini amaçlayan nesnelci bir epistemolojiye dayandığını savunmaktadır. Nesnelciliğin ilkeleriyle tutarlı olarak, araştırmacılar mümkün olduğunca az sayıda önceden belirlenmiş düşünceye sahip olmalıdır ve tarafsız gözlemciler olarak rollerini sürdürmelidirler (181,189). Glaser, sürekli karşılaştırma yoluyla araştırmacının kişisel girdisinin kısa sürede dış merkezli olmaktan çıktığını ve verilerin nesnel olduğunu dile getirmiştir. Odak noktası, düşünümsellik yerine sürekli karşılaştırma yoluyla araştırmacı önyargısının etkisiz hale getirilmesidir (178,180). Klasik Glaser temellendirilmiş kuramda, araştırmacının önyargılı fikirler geliştirmesini önlemek için literatür taraması geciktirilir ve araştırmacının başlangıçta bir araştırma sorusuna veya yol gösterici bir teoriye ihtiyacı yoktur, çünkü bu unsurlar istenmeyen araştırmacı etkisine yol açabilmektedir temellendirilmiş kuramda, verilerin nesnel olması nedeniyle veriler araştırma katılımcılarının teorideki varlıklarının gerçek bir temsili haline gelmektedir. Bir kod olarak ortaya çıkmadığı sürece verilerin bağlamları dikkate alınmamaktadır (190). Klasik Glaser temellendirilmiş kuram analizinde iki temel aşama bulunmaktadır. Bu aşamalardan ilki açık uçlu kodlama ve seçici kodlamayı içeren, araştırmacı tarafından elde edilen verilerin tüm yönleri ile çözümlenmeye odaklanan bağımsız kodlama; diğer aşama ise ulaşılan bulgular arasındaki bağlantıların kurulup genellenebilir hipotezlerin oluşturulduğu kuramsal kodlamadır (190,191). Bununla

birlikte, Glaser (2016), önceki bir çalışmadan elde edilen, önceden var olan bir kategorinin mevcut çalışmada ortaya çıkan verilerle uyuşup uyuşmadığını görmek için temellendirilmiş kuram analizi içinde ortaya çıkan uyumun kullanılmasını desteklemektedir (178,192).

Tüm bunlar doğrultusunda Glaser (1992) ayrıca temellendirilmiş kuramının açıklayıcı bir güce sahip olması gerektiğini ileri sürmüştür. Klasik Glaser temellendirilmiş kuram yöntemiyle üretilen kuram, gerçeklikle bir örtüşmeyi temsil etmektedir ve araştırma özenli bir şekilde gerçekleştirildiyse belirli bir veri seti aynı temellendirilmiş kuramı üretmeye olanak tanımaktadır (193).

Strausscu Temellendirilmiş Kuram Yöntemi

Strauss temellendirilmiş kuram yönteminin felsefi perspektifi pragmatist ve sembolik etkileşimci temellere sahiptir (181). Sembolik etkileşimcilik, "pragmatizmden türetilen ve insanların etkileşim yoluyla kendilerini, toplumu ve gerçekliği inşa ettiklerini varsayan" yorumlayıcı bir teorik perspektiftir (179). Sembolik etkileşimcilikte bir gerçeklik olduğu kabul edilmektedir, ancak bu gerçeklik sosyal olarak yorumlanmakta ve bu yapıları anlamının insan davranışını anlamak için önemli olduğuna vurgu yapılmaktadır (179).

Strauss temellendirilmiş kuramda araştırmacı, yorumlayıcı bir role sahiptir (170). Strauss temellendirilmiş kuramın evrimi boyunca düşünömsellik, veri toplama ve analiz sırasında araştırmacının bakış açısının kısıtlayıcı olmaktan ziyade yardımcı olmasını sağlamak için giderek daha hayati bir öneme sahip olarak kabul edilmektedir. Ayrıca, araştırma başlamadan önce geniş bir araştırma sorusu belirlenmelidir (170). Strauss temellendirilmiş teorinin araştırmacısı normalde araştırmasına mevcut bir teori ile başlamamalıdır, ancak analizin ilerleyen aşamalarında teorik bir çerçeve verileri görmek için faydalı bir merceğe olabilir (170). Veriler araştırmacıdan tamamen ayrı olarak görülmediğinden, Strauss temellendirilmiş kuramın araştırmacıları keşfedilmeyi bekleyen tek bir gerçeklik olmadığını kabul etmektedir (175). Strauss temellendirilmiş kuramın veri analizinde araştırmacı ile veri arasındaki etkileşimi sağlayan düşünme teknikleri olan analitik araçların kullanımına odaklanılır ve bu yaklaşım başlangıçta üç farklı kodlama aşamasına sahip olan tek yaklaşımdır: açık, eksene ve seçici kodlama. Açık kodlama, metnin kodlanmasını, bir kategorinin özelliklerinin keşfedilmesini ve boyutlandırılmasını içermektedir. Eksene kodlama,

yapı ve süreç arasındaki ilişkinin tanımlanmasını ve kategoriler ile alt kategorilerin birbirine bağlanmasını kolaylaştıran Glaser'in kodlama ailelerinden birinden türetilen bir soru çerçevesi olan, kodlama paradigmasının kullanımıyla parçalanmış verilerin yeniden bir araya getirilmesini içermektedir. Araştırmacı kodu üç bileşen halinde gruplandırır: koşullar, etkileşimler ve duygular, sonuçlar. Son olarak, seçici kodlama sırasında bir çekirdek kategori belirlenir ve araştırmacı tüm kategorileri kavramsal olarak çekirdek ya da merkezi kategoriyle ilişkilendirir. Corbin ve Strauss'a göre açık kodlama ve aksel kodlama yinelemeli ve esnek süreçler olarak görülmektedir, seçici kodlama terimi kullanılmamaktadır ve bu son süreç teorik entegrasyon olarak adlandırılmaktadır (170,175).

Yapılandırıcı Temellendirilmiş Kuram Yöntemi

Glaser ve Strauss'un öğrencisi olan Kathy Charmaz 1990'lı yıllarda temellendirilmiş kurama yönelik daha post-modernist (Straussçu desen) ve pozitivist (Glaserçi desen) temellerinden yapılandırıcılığa doğru bir yaklaşım uygulamaya başlayarak yapılandırıcı temellendirilmiş kuram yöntemini ortaya koymuştur. Bu modernleştirilmiş yaklaşım, izleyici (araştırmacı) ile izlenen (araştırmanın öznesi) arasındaki etkileşimi kabul etmeyi içermektedir (180,183,194). Bununla birlikte, bu yöntem Glaser ve Strauss (1967) tarafından ifade edilen orijinal temellendirilmiş kuramın bazı temel ilkelerine, özellikle de veri toplama ve analizi arasındaki tekrarlayıcı/yinelemeli araştırma yaklaşım mantığına ve yorumlayıcı anlayışa sadık kalmaktadır (179). Bu yöntemde araştırma boyunca araştırmacının geçmişi göz ardı edilmemektedir ve araştırma adımları herhangi bir zamanda ortaya çıkabilecek yinelemeli bir süreç olarak algılanmaktadır (195). Yapılandırıcı temellendirilmiş kuram araştırmacıları nesnel olarak gerçek dünyaların varlığını kabul ederler, ancak daha çok insanların zihinlerinde, sözleri ve eylemleri aracılığıyla gerçek kılınan dünya ile ilgilenmektedirler. Yapılandırıcı temellendirilmiş kuram araştırmacısı bilginin ortak yaratıcısıdır ve bu nedenle bu yöntem öznel bir epistemolojiye sahiptir (196). Bu nedenle araştırmacı, katılımcılar ve verilerle etkileşim yoluyla araştırmayı etkilemektedir ve bu süreçte araştırmacının deneyimlerine değer verilmektedir (179,197). Charmaz (2014, 2017) ayrıca araştırmacıların önyargılı fikirlerini verilere dayatmaktan kaçınmak için refleksif olmaları gerektiğini ileri sürmüştür ve not yazmayı refleksivitenin anahtarı olarak görmüştür. Bununla birlikte yapılandırıcı

temellendirilmiş kuram yönteminde, mevcut kuramların kullanımı teorik duyarlılığı geliştirebilmektedir (179,180).

Yapılandırmacı yaklaşım, Glaser ve Strauss desenlerinden daha net ve açık veri toplama ve analiz süreci basamaklarına olanak tanımaktadır (172). Bununla birlikte yapılandırmacı temellendirilmiş kuram araştırmacıları, verilerin ve veri analizinin öznelliğini kabul eder ki bu da yapılandırmacı temellendirilmiş kuramı yapılandırmacılıkla uyumlu hale getiren bir tutumdur. Araştırmacı ve katılımcılar verileri birlikte yapılandırır ve bu nedenle veriler, bir gözlem ya da gerçekliğe açılan bir pencere yerine araştırmanın bir ürünü haline gelir (176,179). Bu bağlamda yapılandırmacı desende araştırmacıların önyargıları kabul edilmektedir. Bu da araştırmacının ön yargılarının verilerin anlaşılmasına ve önyargıların araştırmayı nasıl etkilediğinin anlaşılmasına olanak tanımaktadır. Araştırmacının önyargılar nedeniyle tamamen araştırma sürecinin dışında kalmaması ve bilginin yeniden oluşturulmasına aktif katılım göstermesi gerekmektedir. Bu bakımdan yapılandırmacı temellendirilmiş kuram yöntemi diğer temellendirilmiş yaklaşımlardan ayrılmaktadır (173,186). Tüm bunların yanı sıra yapılandırmacı desen, araştırma süresince mevcut olan teorilerin kullanılmasına, araştırmaya başlamadan önce literatür hakkında fikir sahibi olunmasına ve araştırmanın araştırma sorusu ile başlamasına olanak tanımaktadır (172).

Charmaz (2014), teoriler inşa etmek için derinlemesine görüşme yönteminin kullanılmasını vurgulamıştır. Yapılandırmacı temellendirilmiş kuram araştırmacıları örtük anlamları anlamak için sondaları kullanmaktadır ve katılımcıların bağlamına özen göstermektedirler (179). Bu bağlamda araştırma boyunca izlenenin anlam ve eylemlerini yapılandırmak için araştırmacılar tarafından “nasıl” ve “niçin” soruları sorulmaktadır (186).

Yapılandırmacı temellendirilmiş kuram analizi, sosyal süreçleri aydınlatmak için esnek veri analizi prosedürlerine odaklanmaktadır (176). Yapılandırmacı temellendirilmiş kuram veri analizi, başlangıç ve odaklanmış kodlama olmak üzere en az iki aşamada gerçekleştirilmektedir (179). İlk kodlama, verilerin kodlarla etiketlenmesini içermektedir. Odaklanmış kodlama, verilerin daha büyük bölümlerini kodlamak ve kategorize etmek için sık sık tekrarlanan ve en alakalı olan ilk kodları kullanmaktadır. Odaklanmış kodlar daha kavramsaldır ve bazı odaklanmış kodlar

soyut kategorilere yükseltilmektedir (176,179,180). Teorik entegrasyon, odaklanmış kodlama ile başlar ve nihai temellendirilmiş kuram ile sonuçlanır (179).

Yapılandırmacı temellendirilmiş kuram, veri analizinin kilit bir parçası olarak araştırmacının veri ve kavramsallaştırma arasında gidip geldiği yinelemeli bir süreç olan tümevarımsal-tümdengelimsel mantığı açıkça tanımlayan ilk temellendirilmiş kuram yaklaşımıdır (186). Tümevarımsal mantık, araştırmacının ilk gözlemleri için olası teorik açıklamaları düşünmesini ve ardından en makul açıklamaya ulaşmak için bu geçici fikirleri doğrulamaya veya yanlışlamaya çalışmasını içerir. Temellendirilmiş kuram araştırmacıları verilerden çıkarımlar yapar (tümevarımsal) ve daha sonra bunları teorik örnekleme ve ek veriler kullanarak kontrol eder (tümdengelimsel) (179).

Tüm bunlar doğrultusunda Charmaz (2014), “nedenselliği kuramsallaştıran açıklayıcı genellemeler” yoluyla açıklama ve öngörüde bulunmayı amaçlayan pozitivist teoriden, yapılandırmacı temellendirilmiş kuramda vurgulanan ve “kavramlar arasındaki ilişkileri kuramsallaştıran soyut anlayışları” hedefleyen yorumsamacı teoriye doğru bir süreklilik önermektedir. Yorumsamacı bir kuram, incelenen olguyu soyut terimlerle kavramsallaştırarak anlamlandırır ancak nedenselliği açıklamaya odaklanmaz. Ayrıca, yapılandırmacı temellendirilmiş kuramda teorik anlayış, tarafsız bir araştırmacının keşfetmesi için verilerden nesnel olarak değil, araştırmacının verilerle etkileşiminden ortaya çıkar. Temellendirilmiş teori "gerçekliğin değil, gerçekliğin bir görüntüsünü inşa eder" ve bir veri setinden birçok olası teorik yorum çıkarılabilir (176,179,186).

3.5. Araştırmanın Yapıldığı Yer ve Zaman

Araştırma, Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi'nde ve İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Atatürk Eğitim ve Araştırma Hastanesi dahili, cerrahi klinikler, yoğun bakım üniteleri ve gününbirlik kemoterapi birimlerinde Mayıs 2023- Şubat 2024 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

3.6. Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Nitel araştırma yöntemlerinde belirli bir evren ve örneklem anlayışı olmadığı için, araştırmada örneklem sayısı, kuramsal örnekleme ilkesine dayalı maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi kullanılarak kuramsal doyuma ulaşılması ile

belirlenmiştir. Kuramsal doyumunda temel olan veri doygunluğudur ve bu da gerekli sayıda ve nitelikte katılımcıdan veri toplanmasını gerektirmektedir (186).

Toplanan verilerin analizi üzerine temellenen bu örnekleme yöntemi, rastgele örnekleme göre daha amaçlı bir yöntemdir. Bu nedenle, araştırmanın başlangıcında amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır ve sonrasında verilerin ortaya çıkardıkları kodlar ve kategorilere göre kuramsal örnekleme yöntemi ile devam edilmiştir. Amaçlı örnekleme birçok durumda olgu, olay veya yöntemlerin keşfedilmesinde ve açıklanmasında kullanılmaktadır. Araştırmanın ilk aşamasında kullanılan amaçlı örnekleme yönteminde de ilk katılımcılar, önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan örneklem grubuyla çalışılmasını içeren ölçüt örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Araştırmanın amacı doğrultusunda bu ölçütler, araştırmacılar tarafından belirlenebilmektedir (198). Bu araştırmanın başlangıçta çalışma grubu oluşturulurken dikkate alınmış ölçütler şunlardır: Hemşirelerin araştırmaya alınmasında en az lisans mezunu olması, görev yaptığı klinikte en az bir yıllık hemşirelik deneyiminin olması, Türkçe konuşabilmesi ve anlayabilmesi, kendini rahat ifade edebilmesi ve araştırmaya katılmayı kabul etmesi dahil edilme için önemli birer kriter olarak belirlenmiştir. Akademisyen hemşirelerin araştırmaya dahil edilmesinde ise bu dahil edilme kriterlerinin yanı sıra az bir yıllık klinik deneyiminin olması ve hemşirelik alanında doktor unvanına sahip olması kriterleri yer almıştır. Bu ölçütlere göre katılımcıların seçiminde sorumlu hemşire ve kliniklerde uygulamaya çıkan öğretim elemanlarından yardım alınmıştır. Belirlenen ölçütlere göre hemşirelerin ve akademisyen hemşirelerin seçilme nedeni; daha doğru verinin elde edilebileceği düşünülmesi nedeniyle hastanın bakım ve tedavisiyle doğrudan ilgilenen/ilgilenmiş olmalarıdır.

İlk altı katılımcı amaçlı örnekleme ile belirlenirken, diğer katılımcılar ortaya çıkan kategoriler tarafından yönlendirilmiştir. Kuramsal örnekleme bu nedenle gelecek katılımcıların seçimiyle yol bulmuştur. Kuramsal örnekleme sürecine kategorilerdeki her bir çeşitliliğin açıklanabildiği, kategorilerin kavramsal çeşitliliğe ulaştığı, yeni kategori ve alt kategorileri oluşturmanın mümkün olmadığı ana kadar yani kuramsal doygunluğa ulaşıncaya kadar devam edilmiştir. Kuramsal örnekleme, verilerin analizi ile ilgili araştırmacıya, ilişkili kavram, kod ya da kategori ile ilgili en doğru veriyi verecek doğru katılımcıdan veri toplanmasını ya da eski verilere geri dönülmesini sağlamaktadır.

Tüm bunlar doğrultusunda araştırmanın örneklemini İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Atatürk Eğitim ve Araştırma Hastanesi dahili, cerrahi klinikler, yoğun bakım klinikleri ve ayaktan tedavi merkezlerinde çalışmakta olan hemşireler ve Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi'nde görev yapan akademisyen hemşireler oluşturmuştur. Katılımcıların sosyodemografik özellikleri Tablo 2'de verildiği gibidir.

Tablo 2. Katılımcıların Sosyodemografik Özellikleri

Katılımcı Kodu	Görev	Yaş	Cinsiyet	Öğrenim Durumu	Mezuniyet Yılı	Çalışılan Birim	Toplam Çalışma Süresi	Bu Pozisyonda Çalışma Süresi
Katılımcı 1	Hemşire	33	Kadın	Yüksek Lisans	Lisans: 2013 Yüksek Lisans:2023	Kadın Doğum Servisi	10 yıl	10 yıl
Katılımcı 2	Hemşire (Sorumlu Hemşire)	43	Kadın	Yüksek Lisans	Lisans: 2006 Yüksek Lisans: 2021	Kalp Damar Cerrahisi Kliniği	22 yıl	14 yıl
Katılımcı 3	Hemşire	27	Kadın	Lisans	2018	Tıbbi Onkoloji Servisi	5,5 yıl	5,5 yıl
Katılımcı 4	Akademisyen (Doçent Doktor)	48	Kadın	Doktora	Lisans: 1995 Yüksek Lisans:2006 Doktora: 2011	Kadın Sağlığı Ve Hastalıkları	27,5 yıl	20 yıl
Katılımcı 5	Akademisyen Doçent Doktor (Anabilim Dalı Başkanı)	50	Kadın	Doktora	Lisans: 1994 Yüksek Lisans:1999 Doktora: 2008	Hemşirelikte Öğretim	29 yıl	23 yıl
Katılımcı 6	Akademisyen (Doktor Öğretim Üyesi)	48	Kadın	Doktora	Lisans: 1997 Yüksek Lisans:2003 Doktora: 2010	Hemşirelikte Öğretim	26 yıl	24 yıl
Katılımcı 7	Hemşire (Sorumlu Hemşire)	37	Kadın	Yüksek Lisans	Lisans: 2008 Yüksek Lisans:2011	Kanser Hastalarında Palyatif Bakım Kliniği	15 yıl	5 yıl
Katılımcı 8	Hemşire	31	Kadın	Lisans	2015	Kardiyoloji Anjiyo Kliniği	8 yıl	8 yıl
Katılımcı 9	Hemşire (Sorumlu Hemşire)	43	Kadın	Lisans	2002	Kardiyoloji Anjiyo Kliniği	22 yıl	5 yıl
Katılımcı 10	Akademisyen (Profesör Doktor)	52	Kadın	Doktora	Lisans: 1993 Yüksek Lisans:2003	İç Hastalıkları Hemşireliği	31 yıl	23 yıl

					Doktora: 2007			
Katılımcı 11	Akademisyen (Doçent Doktor)	55	Kadın	Doktora	Lisans: 1993	Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği	26 yıl	22 yıl
					Yüksek Lisans:2007			
					Doktora: 2012			
Katılımcı 12	Akademisyen (Profesör Doktor)	52	Kadın	Doktora	Lisans: 1992	Kadın Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği	32 yıl	28 yıl
					Yüksek Lisans:1996			
					Doktora: 2003			
Katılımcı 13	Akademisyen (Doktor Öğretim Üyesi)	43	Kadın	Doktora	Lisans: 2003	İç Hastalıkları Hemşireliği	17 yıl	16 yıl
					Yüksek Lisans:2008			
					Doktora: 2013			
Katılımcı 14	Akademisyen (Doçent Doktor)	40	Kadın	Doktora	Lisans: 2006	Halk Sağlığı Hemşireliği	18 yıl	18 yıl
					Yüksek Lisans:2009			
					Doktora: 2015			
Katılımcı 15	Hemşire	27	Kadın	Lisans	2018	Genel Yoğun Bakım Kliniği	6 yıl	6 yıl
Katılımcı 16	Hemşire	27	Kadın	Yüksek Lisans	Lisans:2018	Anesteziyoloji ve Reanimasyon Yoğun Bakım Kliniği	5 yıl	5 yıl
					Yüksek Lisans: 2022			
Katılımcı 17	Hemşire	28	Kadın	Lisans	2019	Göğüs Hastalıkları Kliniği	4 yıl	4 yıl
Katılımcı 18	Akademisyen (Doktor Öğretim Üyesi)	42	Kadın	Doktora	Lisans: 2003	Halk Sağlığı Hemşireliği	15 yıl	15 yıl
					Yüksek Lisans: 2006			
					Doktora: 2012			
Katılımcı 19	Akademisyen (Doktor Öğretim Üyesi)	37	Kadın	Doktora	Lisans: 2008	İç Hastalıkları Hemşireliği	15 yıl	13 yıl
					Yüksek Lisans: 2011			
					Doktora: 2017			
Katılımcı 20	Hemşire (Sorumlu Hemşire)	26	Erkek	Yüksek Lisans	Lisans: 2019	Kardiyoloji Kliniği	4 yıl	6 ay
					Yüksek Lisans: 2023			

3.7. Veri Toplama Araçları

Nitel araştırmalar daima doğal bilginin keşfi ile ilgili olmaktadır. Araştırmacıya ilgili konuyu derinlemesine araştırması için yeterli esnekliği ve özgürlüğü sağlayan şekilde soruların bir çerçevesini oluşturmak gerekmektedir. Bu araştırmada, verilerin toplanmasında “Bireysel Görüşme Formu” kullanılmıştır.

3.7.1. Bireysel Görüşme Formu

Bu form iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, hemşirelerin ve akademisyen hemşirelerin sosyo-demografik bilgilerinin yer aldığı “Birey Tanıtım Formu” ve ikinci bölümde ise görüşme sorularının yer aldığı “Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu” yer almaktadır.

Birey Tanıtım Formu

Birey tanıtım formunda hemşireler için, yaş, cinsiyet, meslek, öğrenim durumu, mezuniyet yılı, görev yapılan klinik, kurumda çalışılan pozisyon, bu pozisyondaki toplam çalışma süresi; akademisyen hemşireler için, yaş, cinsiyet, meslek, öğrenim durumu, mezuniyet yılı, kurumda çalışılan pozisyon, bu pozisyondaki toplam çalışma süresi ve klinik deneyim süresine ilişkin sorular yer almaktadır.

Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Araştırmada hemşirelik bakımında insan onuruna ilişkin kavram ve süreçlerle ilgili veri toplamak, bu konudaki deneyimleri derinlemesine ortaya koymak amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formunun yarı yapılandırılmış olması, araştırmacıya etkileşim, esneklik ve irdeleme olanağı sağlamaktadır. Görüşme soruları hazırlanmadan önce, hemşirelik bakımında insan onuru ile ilgili ulusal ve uluslararası literatür taraması yapılmıştır ve konuya ilişkin nitel ve nicel çalışmalardan yararlanılmıştır. Bu nedenle görüşme formu, araştırmacıya görüşme sırasında yol gösteren bir rehber niteliğindedir. Yarı yapılandırılmış görüşme formunda katılımcıların insanı, onuru, insan onurunu tanımlama şekillerine, onur sahibi bireyin özelliklerine, onur duygusunu kaybetme/yüceltme duygusuna etki edebilecek durumlara, hemşirelik bakımında insan kavramını algılayışlarına, hemşirelik bakımında insan onuru kavramının yeri/ önemine ve hemşirelik bakımındaki insan onurunu korumaya yönelik eylemlere ilişkin sorular yer almaktadır (Ek 4). Corbin ve Strauss yarı yapılandırılmış görüşme formunda temel/kilit soru ve

devamında konuyu ayrıntılı ele almak için hazırlanan irdeleyici soruların, araştırmacı için de hatırlatıcı konu listelerinin bulunması gerektiğini önermektedir (170). Bu nedenle görüşme formunda bulunan her bir soru açık uçlu olarak oluşturulmuştur ve formda her sorunun alternatifi ile sondaları bulunmaktadır.

3.7.2. Görüşme Formunun Yenilenmesi ve Yapılan Değişiklikler

Temellendirilmiş kuram yöntemiyle yapılan araştırmalarda, daha öncesinde düşünülmemiş soruların araştırma süreci boyunca ortaya çıkması mümkündür. Çünkü veri toplama ile verilerin analizi ve kuram oluşturma süreci eş zamanlı olarak gerçekte gerçekleşmektedir. Araştırmacı, araştırmanın veri toplama sürecinde belli aralıklarla toplanan verilere bir açıklama getirmeye çalışmaktadır ve bu süreçte varsa eksik yönlerle eğilmekte ya da açıklanan kategorinin doğrulanmasını sağlayacak verileri toplamaya devam etmektedir. Bu bağlamda, bu döngüsel süreç veriler kuramsal doyuma ulaşılana kadar, yani yeni kuramsal öğeler ortaya çıkmayana kadar devam etmiştir. Katılımcıların insan onuru ile ilgili görüşleri, hemşirelik bakımında insan onurunu içeren hemşirelik girişimlerine ilişkin soruların yer aldığı yarı yapılandırılmış görüşme formu araştırma sürecinde kuramsal örnekleme için olanak sağlayacak şekilde gözden geçirilmiştir ve revize edilmiştir. Bu bağlamda görüşme formundan, görüşme sürecinde anlaşılmayan sorular çıkarılmış ve yeni sorular eklenmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formunda yapılan düzenlemeler Ek 4 ve Ek 5’de yer almaktadır.

Görüşme formunun oluşturulma süreci;

- Görüşme soruları hazırlanmadan önce literatür taraması yapılarak formda yer alması gerektiği düşünölen sorular belirlenmiş ve bu sorular listelenmiştir.
- Alanında uzman olan iki uzmandan görüşleri alınarak soruların uygulanabilirliği test edilmiştir.
- Görüşme sorularında uzman önerileri doğrultusunda gerekli görölen değişiklikler yapılmıştır.
- Görüşme formu soruları, insan, onur, insan onuru ve hemşirelik bakımında insan onuru kavramlarına ilişkin bilgi, düşünce ve eylemleri ortaya çıkarmak amacıyla dokuz açık uçlu sorudan oluşacak şeklinde hazırlanmıştır.

- Bazı görüşmelerden sonra, temellendirilmiş kuram yaklaşımı gereği görüşme sorularında değişiklikler yapılmıştır. Ancak formda değişiklik yapılmasının ardından önceki katılımcılara tekrar ulaşılma gereksinimi doğmamıştır ve eklenen ya da değişen sorular onlara tekrar yöneltilmemiştir. Bu süreç, veriler kuramsal doyuma ulaşmaya kadar sürmüştür.
- Görüşme formunda yapılan değişiklikler, bireysel görüşme formunun ilk hali Ek 3 ve son hali Ek 4’te sunulmuştur.

3.8. Veri Toplama Tekniği ve Süreci

3.8.1. Veri Toplama Tekniği

Araştırma verilerinin toplanmasında, bireysel yüz yüze görüşme tekniği kullanılmıştır.

Bireysel Yüz Yüze Görüşme

Verilerin toplanmasında bireysel yüz yüze görüşmelerde derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Derinlemesine görüşme tekniği, nitel araştırmalarda en yaygın kullanılan veri toplama yöntemlerinden biridir. Görüşme tekniğinde görüşmeci, araştırmaya başlamadan önce hazırladığı temel konu ve kavramlara sadık kalarak hem önceden hazırlanmış olduğu soruları sorma hem de bu sorular ile ilgili daha ayrıntılı bilgi almak amacıyla ek sorular sorabilme özgürlüğüne sahiptir. Aynı zamanda görüşmeci, görüşme esnasında görüşmenin akışının gerekliliği olarak soruların cümle yapısını ve sırasını değiştirebilir, bazı konuları daha ayrıntılı irdeleyebilir. Bu bağlamda, görüşmeler, araştırmacılar tarafından oluşturulmuş olan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak Mayıs 2023- Şubat 2024 tarihleri arasında toplam 20 katılımcı ile tamamlanmıştır. Araştırmanın katılımcılarına yönelik demografik ve kişisel bilgiler Tablo 2’de gösterilmektedir.

Bireysel yüz yüze görüşmelere başlanmadan önce, amaçlı örnekleme ve kuramsal örnekleme sürecinde belirlenen katılımcılarla yüz yüze görüşülmüştür ve araştırmanın konusu, amacı ve görüşme süresi konusunda bilgilendirme yapılarak sözel onamları alınmıştır. Sözel onam alınmasının ardından katılımcıların günlük rutin işlerini etkilemeyecek şekilde ve iş yoğunluklarının az olduğu, katılımcılar için uygun olan zaman ve mekânda görüşmek üzere katılımcılardan randevu alınmıştır.

Araştırmada, katılımcılarla yapılan görüşmeler yaklaşık 45-90 dakika arasında sürmüştür.

Görüşmeler, bireysel yüz yüze görüşmenin bölünmesini engelleyecek nitelikte, sessiz ve sakin olması ve katılımcının kendini rahat hissedebileceği bir ortamın seçilmesi oldukça önemlidir. Bu bağlamda görüşmeler akademisyen hemşirelerin odasında ya da buldukları fakültenin toplantı odasında; hemşireler ile yapılan görüşmelerde hemşirelerin çalıştığı klinik birimde toplantı odasında, sorumlu hemşire odasında ya da klinikte uygun olan bir odada gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler esnasında odaya herhangi birisinin girmesi ya da telefon görüşmeleri nedeniyle bazı bölünmeler yaşanmıştır. Böyle durumlar yaşandığında ses kayıtları durdurulmuştur ve görüşmeye tekrar başlanıldığında en son ne hakkında görüşüldüğü hakkında bilgi verilerek bireysel görüşmelere devam edilmiştir.

3.8.2. Veri Toplama Süreci

Verilerin toplanma süreci aşağıda yer alan adımlar çerçevesinde gerçekleştirilmiştir.

- Tez öneri toplantısı (07 Nisan 2023) sonrası İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü'ne sunulan Tez Tanıtım Formu Enstitü Yönetim Kurulu Kararı onayına sunulmuştur.
- Tezin yürütülebilmesi için İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Araştırmalar Etik Kurul başvurusu (10 Nisan 2023) gerçekleştirilmiştir. Etik Kurul 11 Nisan 2023 tarihinde “Araştırmanın Yürütülmesine Uygundur” kararını (Karar no: 2023/09-01) vermiştir (Ek 1).
- Çalışmanın yürütülebilmesi için araştırmanın evrenini oluşturan İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Atatürk Eğitim Araştırma Hastanesi'ne kurum ön izni için 06 Temmuz 2023 tarihinde başvurulmuştur 26 Temmuz 2023 tarihinde araştırma ön izni onaylanmıştır.
- Araştırma ön izninin alınmasının ardından İl Sağlık Müdürlüğü'ne izin yazısı için belgeler 31 Temmuz 2023 tarihinde teslim edilmiştir ve araştırmanın İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Atatürk Eğitim Araştırma Hastanesi'ne yürütülebilmesine 04 Ağustos 2023 tarihinde onay alınmıştır (Ek 2).

- Çalışmanın yürütülebilmesi için araştırmanın evrenini oluşturan diğer bir kurum olan Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi'nden kurum izni 06 Temmuz 2023 tarihinde alınmıştır (Ek 3).
- Amaçlı örnekleme yöntemi ile belirlenmiş olan katılımcılar araştırma hakkında bilgilendirilerek onamları alınmıştır. Görüşmeyi kabul eden katılımcıdan ilk olarak Birey Tanıtım Formunu doldurması istenmiştir. Ardından katılımcıya yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan sorular yöneltilmiştir.
- Görüşmelerin bilimsel çalışma prensiplerine uygun ve güven verici bir ortamda yüz yüze gerçekleştirilmesi sağlanmıştır ve iletişim kurallarına (samimi ilişki, yanına oturma vb.) dikkat edilmiştir.
- Görüşmelere konu hakkında bilgilendirme yapılarak başlanmıştır ve ses kaydı başlamadan önce ses kayıt cihazı kullanılacağı bilgisi yinelenmiştir. Ardından ses kaydı başlatılarak katılımcıdan tekrar sözlü onam alınarak ilk görüşme sorusu ile görüşmeye başlanmıştır.
- Görüşme esnasında alınan ses kayıtlarının sadece araştırmacının dinleyeceği konusunda ve katılımcılar isterlerse kendilerine ait görüşme metinlerinin iletileceği konusunda güvence verilmiştir.
- Görüşme formunda yer alan sorular bireylere sorularak derinlemesine görüşme sağlanmıştır.

Verilerin Kaydedilmesi

Bireysel görüşmeler ses kayıt cihazına kaydedilmiştir. Görüşmeye başlamadan önce ses kaydı alınacağı bilgisi verilmiştir ve ses kaydın başladığı dakikada katılımcılara tekrar araştırmaya katılıp isteyip/istemediği ve ses kayıt cihazı kullanımını kabul edip/etmediği sorulmuştur ve bu esnada katılımcıların sözlü onamları alınmıştır. Tüm katılımcılar, ses kayıt cihazının kullanılmasına izin vermiştir.

Verilerin Dokümantasyonu

Bireysel görüşmelerin ardından, her bir görüşmenin 24 saat içinde transkripsiyon işlemlerine başlanmıştır. Transkripsiyon aşamasında bir yapay zekâ yazılımı olan Whisper AI aracılığıyla veriler Microsoft Word dosyasına aktarılmıştır. Bu aşamadan sonra, ses kayıtları tekrar dinlenerek özel anlam taşıyan ifadeleri ya da

altta yatan bir anlam varsa bunları kaçırmamak amacıyla dokümente edilen veriler gözden geçirilmiş ve yazım hataları düzeltilmiştir, noktalama işaretlerini koyulmuştur. Transkripsiyon aşamasında kişiye özel içerik değiştirilmemiştir ve katılımcıların kullandığı kelimeler kullanılarak konuşmanın gerçek yapısının korunmasına dikkat edilmiştir. Transkripsiyon işlemi her bir görüşme için ortalama iki günde tamamlanmıştır. Katılımcılarla yapılan tüm görüşmeler sonucunda toplam 647 sayfalık ham veri metni oluşmuştur. Transkripsiyon işlemlerinin ardından verilerin analizleri gerçekleştirilerek bir sonraki görüşme için hazırlıklar yapılmıştır. Bu süreç, üç bireysel görüşme, verilerin transkripsiyonu ve analizi şeklinde döngüsel olarak devam etmiştir.

Memo (Kuramsal not) Yazımı

Temellendirilmiş kuram çalışmalarında verilerin toplanması, kodlanması, yorumlanması ve analiz edilmesi için araştırmacının araştırma ortamına ilişkin fikirlerini, yansımalarını, içgörülerini ve düşüncelerini yazdığı analitik, kavramsal veya kuramsal notlara memo adı verilmektedir. Bu temellendirilmiş kuram çalışmalarında oldukça önemli bir aşamadır (195). Kuramsal not yazmanın amacı, kodlama sürecinin ve kod seçimlerinin araştırmada nasıl şekillendiğini ve ayrıca verilerde ortaya çıkan örüntülerin, kategorilerin ve alt kategorilerin, temaların ve kavramların kurama doğru nasıl ilerlediğini gözlemlemektir (176,199). Bu bağlamda bu notların tutulması görüşme verileri ile kod ve kategorilerin oluşturulması arasında kritik bir bağlantı kurulmasını sağlamaktadır. Dolayısıyla kuramsal notlar araştırma analizinin sonuçlarını içeren yazılı bir analiz kayıdır (186). Not yazmanın dört özelliği vardır (200);

- i) ifade edilen fikirler, verileri kavramsal bir düzeye getirir
- ii) not yazma fikirlerin sıralanmasını ve yeniden işlenmesini kolaylaştırır
- iii) kuramı yazmak için bir kaynak görevi gören bir not kataloğu oluşturur
- iv) not kataloğu, kuramı oluşturmak için bir kaynak görevi görmektedir.

Kuramsal not yazımı araştırmanın başladığı andan itibaren tüm araştırma süreci boyunca, araştırmacı kodları birleştirmeye veya ayırmaya karar verdiğinde, kodların hikayeyi nasıl anlattığına veya belirli bir kodun uygulanabileceği bağlama ilişkin kavramsal notlar yazmak istediğinde yazılabilmektedir (199). Bu nedenle not yazım süreci sistematik, sürekli ve esnekler (201). Bununla birlikte Charmaz her bir kuramsal notun geçici, değiştirilebilir, düzeltme ve revizyona açık olduğuna vurgu yapmaktadır.

(176). Kuramsal not yazımı araştırmacıya, araştırmanın ilk aşamasından itibaren kuramsal fikirlerin bir taslağını oluşturup daha somut ve planlı bir kuram geliştirme sũreci izlemesine ve bu sũreçte takip edilen dũřũnce gelişimi sũrecinin bir kaydının tutulmasına olanak tanımaktadır (176,181).

Kuramsal not yazımının uygulanması;

- Araştırma sũresi boyunca toplam ũç adet kuramsal not yazılmıştır.
- Araştırma sũresince sũrekli olarak yazılan kısa notlardan yararlanılmıştır ve bu da temellendirilmiş kuram çalışmasına yũn verilmiştir.
- Kuramsal notlarda araştırmaya ilişkin řũphe duyulan durumlar, araştırmacının ũnyargılarıyla ilgili notları iãermiřtir.
- ũç dũzey kodlama sırasında da oluşan kodlardaki anlam, bir konuya ya da olaya ilişkin katılımcılar arası bakış aãılarıyla ilgili tutulmuş olan kuramsal notlar, temellendirilmiş kuram stratejisi en uygun biãimde gerãekleřtirilmiřtir.
- Oluşturulmuş olan tũm odak kategoriler, toplanmış olan araştırma verilerinin bũtœnlũđũnũ yansıtma ları bakımından bir akış şeklinde sũrecin doğası aãıklanmaya çalışılmıştır.
- Alınan tũm kuramsal notlar, geliştirilen kurama uygunluk aãısından kavramlarla ve verilerle karşılaştırılarak incelenmiştir.

3.9. Araştırma Verilerinin Analizi

Temellendirilmiş kuram yũnteminin indũktif doğası, aãık, esnek yapısından kaynaklı olarak verilerin toplanması ve analizi eş zamanlı olarak devam etmektedir. Temellendirilmiş kuram araştırmasında analiz sũreci, verilerin toplanması ile birlikte başlamaktadır ve toplanan her bir verinin analizi ile sũreç devam etmektedir. Her bir veri toplama aşamasını veri analiz sũreci takip etmektedir ve bu dũngœsel sũreç eksiksiz bir kuramsal bilgi oluşuncaya kadar devam etmektedir (170). Bu doğrultuda bu araştırmada, temellendirilmiş kuramın bir bileşeni olan az miktarda veri toplanır toplanmaz verilerin analizine başlanması ilkesi doğrultusunda hareket edilmiştir. Verilerin analizinde, yapılandırmacı temellendirilmiş kuram yaklaşımı kodlama yũntemi ve sũrekli karşılaştırmalı analiz tekniği kullanılmıştır. Veri analizi aşamasında, verilerin sũrekli karşılaştırılmasının yapılmasına ve kodlamaların sıra ile

yapılmasına dikkat edilmiştir. Araştırma verilerinin analizine yönelik bilgiler aşağıda verilmektedir.

3.9.1. Yapılandırmacı Temellendirilmiş Kuram Yaklaşımı Kodlama Yöntemleri

İlk/Açık Kodlama: Kodlamanın ilk adımı, temel kavramsal kategorileri tanımlamaya yönelik kararlara taşımaktadır. Araştırmacı bu aşamada verileri verilerle karşılaştırarak, katılımcıların neyi sorunlu olarak gördüklerini öğrenmekte ve bunları analitik olarak ele almaya başlamaktadır. Charmaz ilk kodlama sırasında şu soruların sorulmasını önermektedir:

- Bu veriler ile neyi araştırıyoruz?
- Bu veriler neyi ileri sürüyor? Dile getiriyor? Söylenmeyen ya da ifade edilmeyen bir alan var mı?
- Veriler kimin bakış açısından?
- Bu veri hangi spesifik teori kategorisini gösteriyor?
- Bu spesifik veri hangi teorik kategoriye işaret ediyor? (176,181,193).

İlk kodlama verilere yakından bağlı kalmayı içermektedir ve kodlama yapılırken verilerde fark edilebilen her türlü teorik olasılık ele alınmaktadır. Verileri önceden var olan kategorilere yerleştirmek yerine her bir veri bölümündeki eylemler görülmeye çalışılmalıdır. Bu noktada eylemi yansıtan kelimelerle kodlama yapılması gerekmektedir ve mümkün olduğu ölçüde veriler eylemler olarak kodlanmalıdır. İlk kodlar geçici, karşılaştırmalı ve verilere dayalıdır.

İlk/açık kodlamanın uygulanması;

- Derinlemesine görüşmeler ile elde edilen veriler parçalara ayrılmış, karşılaştırılmış ve kategorize edilmiştir.
- Her bir veri parçası isimlendirilmiştir.
- Kavramlar bulunmuştur ve bu kavramların özellikleri ve boyutları belirlenmiştir.
- İlk/açık kodlama gerçekleştirilirken, sürekli karşılaştırma tekniği kullanılarak verilerin benzerlikleri ve farklılıkları bulunmaya çalışılmıştır ve bunlara kavramsal etiketlemeler yapılmıştır.

- Katılımcıların yanıtları kelime kelime, satır satır incelenerek, kendilerine soru olarak yöneltilen kelimelere/kavramlara yaptıkları yüklemeler temsil ettikleri anlam birimlerine kodlanmıştır.
- Bu aşamada oluşturulan kodların adları, katılımcıların kendi ifadelerinden oluşturulmuştur.

Odaklı Kodlama: Kodlamanın ikinci aşaması olan odaklı kodlama, ilk/açık kodlamanın ardından ortaya çıkan kategorilerin birbiri ile bağlantısının kurulduğu aşamadır. Odaklı kodlama, büyük miktarda veriyi elemek için en önemli ve sık kullanılan önceki kodları kullanmak anlamına gelmektedir. İlk satır satır kodlamadan sonra, verilerin daha büyük bölümlerini sentezlemek ve açıklamak için odaklı kodlamaya başlanabilmektedir. Odaklı kodlama ile oluşturulan kodlar kelime kelime, satır satır ve olay bazında kodlamadan daha yönlendirici, seçici ve kavramsaldır. Odaklı kodlama, ilk kodlamadan daha yüksek bir soyutlama seviyesinde yapılmaktadır. Burada, daha fazla analitik güce sahip olanları seçmek veya bir çok ilk kodu yakalayan yeni bir kod belirlemek için ilk kodlar ile karşılaştırma yapılmaktadır. Odaklı kodlama aşaması, devam eden araştırmayı yönlendirmektedir (176,179,196). Charmaz (2006, 2014), odak kodlama sırasında aşağıda yer alan soruların sorulması gerektiğine vurgu yapmaktadır.

- Bu kodlardan hangisi, verileri en iyi şekilde açıklıyor?
- Kodlar arasında yapılan karşılaştırmalar neye işaret ediyor?
- Odak kodlar, verilerdeki boşlukları ortaya çıkarıyor mu?
- Bu kodlar ne tür teorik kategorilere işaret ediyor?" (176,179)

Odaklı kodlamanın amaçlarından biri elde edilen kodların yeterliliğini belirlemektir. Odaklı kodlama, verilerinizi kesin ve eksiksiz bir şekilde kategorize etmek için hangi başlangıç kodlarının daha fazla analitik anlam ifade ettiğine karar vermeyi gerektirmektedir. Ancak odaklı kodlama aşamasına geçmek tamamen doğrusal bir süreç değildir. Bazı katılımcılar veya olaylar, daha önceki ifadelerde veya olaylarda örtük olan şeyleri açık hale getirecektir ve daha önceki verilerin yeniden incelenmesini gerektirebilecektir. Daha sonra önceki katılımcılara geri dönülebilmektedir ve gözden kaçmış veya başlangıçta fark edilemeyecek kadar örtük veya ifade edilmemiş konuları ortaya koyulabilmektedir (176,179).

Odaklı kodlamanın uygulanması;

- Kategoriler homojen olarak oluşturulmuştur ve her bir öge uygun kategorilerin içine yerleştirilmiştir.
- Kategorilerin iletişim ve mesajın tümünü kapsamı ve bütünsellik taşıması sağlanmıştır.
- Kategoriler çelişki oluşturmayacak ve ayırt edici olacak şekilde oluşturulmuştur.
- Kategorilerin objektif olduğunu teyit edebilmek için tez izleme komitesinden ve alanında uzman kişilerden görüş ve öneriler alınmıştır.
- Kategorilerin amaca uygun, anlamlı ve araştırma hedeflerine göre uyarlanması sağlanmıştır.

Kuramsal Kodlama: Kuramsal kodlama aşaması odak kodlamanın devamı niteliğinde olup analizlerin soyutlama sürecinin son aşamasıdır. Bu aşamada elde edilen bulgular arasındaki bağlantılar kurulup genellenebilir hipotezler ortaya koyulmaya çalışılmaktadır. Kuramsal kodlamada amaç, elde edilen verilerin ve odaklı kodların kuramsallaştırılmasına yardımcı olmaktır. Bu bağlamda kuramsal kodlar, odaklı kodların birbiriyle nasıl ilişkili olduğunu kavramsallaştırmakta ve analitik süreçleri kuramsal bilgilerin oluşumuna doğru yönlendirebilmektedir. Kuramsal kodlar asıl kodların altını çizer ve aralarındaki ilişkiyi gösterir (180) .

Sürekli Karşılaştırma Yöntemi

Temellendirilmiş kuram yönteminde hangi veri birimi kodlanmaya başlanırsa başlansın, analitik ayrımlar oluşturmak için sürekli karşılaştırma olarak bilinen süreç ile veriler analiz yöntemi kullanılmaktadır (170,181). İlk olarak, benzerlikleri ve farklılıkları bulmak için veriler verilerle karşılaştırılmaktadır. Ardından olaylar diğer olaylarla ve olaylar kategorilerle karşılaştırılır. Bu bağlamda sürekli karşılaştırma, yeni kategoriler üreten ve üretilen kategorileri birbiri ile ilişkilendiren tümevarımsal bir veri analiz yöntemidir (181). Bu süreç araştırmacıya göstergeleri göstergelerle, kodları kodlarla ve kategorileri kategorilerle karşılaştırma fırsatı sunmakta ve gerekli olmayan bilgileri elimine etmesine ve kategoriler için sağlam kanıtları oluşturmasına olanak tanımaktadır. Sürekli karşılaştırma analizinde amaç kavramları veriler içinde temellendirmektir. Eğer kodlar bir süreç, eylem ya da inançla ilgili olarak görüşülen kişilerin sahip olduğundan farklı bir görüş tanımlıyorsa, bu not edilmelidir. Burada

gözlemler ve fikirler oldukça önemlidir. Katılımcıların gözlem ve fikirleri verileri yansıtmıyorsa araştırmacı kendi fikirlerinizi göz ardı etmemelidir. Çünkü araştırmacının fikirleri henüz tam olarak ortaya çıkmamış gizli anlamlara ve eylemlere dayanıyor olabilmektedir (186).

Sürekli karşılaştırmalı analizde şu sorular sorulur;

- Üzerinde çalışılan veriler nelerdir?
 - Hangi kategoriler ya da alt kategoriler bu hadiseyi belirler?
 - Verilerde gerçekten ne olmaktadır?
 - Eylem sahnesindeki temel sosyal, psikolojik ya da yapısal süreç nedir?”
- (170).

Sürekli karşılaştırma yönteminin uygulanması;

- Verilerin analiz sürecinde görüşmeler ve kodlar arası sürekli karşılaştırma yapılmıştır.
- Görüşmeler devam ederken aynı zamanda transkripsiyon işlemlerine ve kodların oluşturulmasına devam edilmiştir.

3.10. Geçerlik ve Güvenirlik

Nitel araştırmalarda, araştırma sonuçlarının inandırıcılığı bakımından en önemli ölçütler araştırmanın geçerliği ve güvenirligidir. Nitel araştırmalarda geçerlik ve güvenirlik elde edilen verilerin hangi şartlarda oluştuğunu belirtmek, objektif olarak yansıtmak ve yapılan araştırmanın tüm gerçekliği ortaya koyup koymadığını göstermek için oldukça önemlidir. Nitel araştırmada “geçerlik” bilimsel bulguların doğruluğu, “güvenirlik” ise bilimsel bulguların tekrarlanabilirliği ile ilgilidir ve nitel araştırmalarda geçerlik ve güvenirligi sağlamak için bazı stratejiler kullanılmaktadır. Bu stratejiler; araştırmanın geçerliği artırmak için iç geçerlilik (inandırıcılık-credibility), dış geçerlilik (aktarılabirlik-transferability); güvenirligini artırmak için dış güvenirlik (onaylanabilirlik-confirmability) ve iç güvenirlik (tutarlılık-dependability)’dır. (202).

3.10.1. Geçerlik Stratejileri

İç geçerlik (İnandırıcılık- Credibility): Araştırmada inandırıcılığı sağlamak için, araştırma sürecinin ve sonuçlarının açık, tutarlı ve teyit edilebilir olması

gerekmektedir. Ayrıca araştırmanın, araştırmanın nesneliliğine ilişkin kanıtlar sunması oldukça önemlidir. İ geçerliğin (inandırıcılık) sağlanması için, uzun süreli etkileşim, derin odaklı veri toplama, uzman incelemesi ve katılımcı onayını önerilmektedir (203).

Bu araştırmanın i geçerliliğini sağlamak için aşağdaki çalışmalar yapılmıştır;

- Veri toplama araçları, ulusal ve uluslararası literatür kapsamında hazırlanmıştır ve böylece veri toplama aracı ile literatür arasında tutarlık sağlanmıştır.
- Araştırmanın veri toplama araçları amaç, anlam ve kapsam açısından anlaşılabilirlik ve uygunluğunu değerlendirmek için amacıyla uzman görüşüne sunulmuştur ve uzaman görüşleri sonucunda veri toplama formunda uzmanların önerileri doğrultusunda düzenlemeler yapılmıştır.
- Görüşmeler katılımcılar ile yüz yüze, başka bireylerin olmadığı ortamda, ses kayıt cihazına sözlü onamları alınarak yapılmıştır. Görüşmeler esnasında katılımcıların farklı görüş ve deneyimlerinden bahsetmelerine izin verilmiştir ve bu konuda sınırlandırıcı davranılmamıştır.
- Görüşmelerden elde edilen veriler dokümante edildikten sonra araştırmacı tarafından ses kaydı dinlenerek ve tekrar okunarak kontrol edilmiştir.
- Bulgularda i tutarlılığın sağlanabilmesi için kavramlar kavramlarla, kategoriler kategorilerle karşılaştırılarak anlamlı bir bütün olup olmadığı incelenmiştir. Bu kodlama işlemi danışman tarafından da kontrol edilmiştir.

Dış geçerlik (Aktarılabirlik-Transferability): Araştırmanın dış geçerliği, araştırmada izlenen yöntem ve süreçlerin açık ve ayrıntılı bir şekilde açıklanmasıyla ya da bulguların ne derecede var olan kuramsal yapıya uygun olduğunun belirtilmesiyle oluşturulabilmektedir. Dış geçerlikte dikkate alınması gerekli temel ölçütler; ayrıntılı betimleme ve amaçlı örneklemedir (203).

Bu araştırmanın dış geçerliliğini sağlamak için aşağdaki çalışmalar yapılmıştır;

- Araştırmanın gereç ve yöntem bölümünde, araştırmanın modeli, çalışma grubu ve özellikleri, veri toplama araçlarının nasıl geliştirildiği, hangi süreçlerin izlendiği hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir.

- Araştırmanın ilk aşamasında ölçüt örnekleme yönteminde kullanılmak üzere araştırmaya dahil edilme ölçütleri belirlenmiştir ve bu doğrultuda ilk olarak üç akademisyen hemşire ve üç hemşire ölçüt örnekleme yöntemi kriterlerine göre belirlenmiştir ve bu katılımcılar ile veri toplama aşaması başlamıştır.
- Araştırma grubu belirlenirken en geniş çeşitlilikte veri elde etme hedeflendiği için kuramsal örnekleme yöntemi kullanılmıştır.
- Veri toplama ve analiz aşamaları detaylı ve sıralı bir şekilde açıklanmıştır.
- Araştırma süreçleri alanında uzman bir öğretim üyesi (tez izlem komitesi üyesi) tarafından incelenmiştir (eş denetimci).
- Araştırmada bulguları alanında uzman bir öğretim üyesi (tez izlem komitesi) tarafından teyit edilmiştir ve öneriler doğrultusunda gerekli düzenlemeler yapılmıştır.
- Bulgular ve kuramın önermeleri başka araştırmalar ile karşılaştırma yapmaya olanak sağlayacak düzeyde olarak tanımlanmıştır.

3.10.2. Güvenirlik Stratejileri

İç güvenirlik (Onaylanabilirlik-Confirmability): Araştırmanın iç güvenirliliğini artırmak için bulguların tamamı yorum yapılmadan doğrudan verilir. Onaylanabilirlik, çalışma bulgularının bir araştırmacının önyargısı değil, katılımcıların görüşleri tarafından ne ölçüde şekillendirildiğini ifade eder. Onaylanabilirlik, toplanan verilerin tarafsızlığının ve nesnellüğünün değerlendirilmesine yardımcı olur; araştırma bulgularının verilerle nasıl desteklendiğini sorgular. İç güvenirlik için, tutarlılık incelemesi yapılması önerilmektedir. Veri toplama aracının geliştirilmesinde, verilerin toplanmasında, analiz çalışmalarının nasıl yapıldığının aktarılmasında açıklayıcı bilgilerin sunumunu içerir (203).

Bu araştırmanın iç güvenirliliğini sağlamak için aşağıdaki çalışmalar yapılmıştır;

- Veri toplama aracı olan yarı yapılandırılmış görüşme formu alan yazınla desteklenerek hazırlanmıştır ve görüşme formu için uzman görüşü alınmıştır.
- Tekrarlı sorular ve sonda soruları ile araştırma konusu ile ilgili ayrıntılı veriler toplanmaya çalışılmıştır.

- Veri toplama aşaması, gereç ve yöntem bölümünde detaylı bir şekilde açıklanmıştır.
- Veri analizinde temellendirilmiş kuram yöntemi analiz basamakları uygulanmıştır ve tutulan analitik notlarla analiz desteklenmiştir.
- Araştırmadan elde edilen bulgular yorumsuz alıntılar verilerek sunulmuştur.
- Bulguların ve sonuçların denetlenebilirliğini sağlamak için veri arşivi hazırlanmıştır.

Dış güvenilirlik (Tutarlılık-Dependability): Araştırmanın dış güvenilirliğini artırmak için araştırmacının tüm veri toplama araçlarını, ham verilerini, analiz aşamasında yaptığı kodlamaları ve rapora temel oluşturan algıları, notları, yazıları ve çıkarımları dışarıdan bir uzmanın incelemesine sunarak tutarlılık ve tekrar edilebilirlik incelemesi yaptırılır. Dış güvenilirlik, çalışma bulgularının ne ölçüde tutarlı olduğunu ve tekrarlanabileceğini ifade eder. Ayrıca görüşmede elde edilen veriler üzerinde araştırmacı ve nitel araştırma konusunda deneyimli bir araştırmacı ayrı ayrı kodlamalar yapar ve kodlamalar 3. bir kişi tarafından yapılarak karşılaştırıp güvenilirlik oranı (Kappa değerleri) hesaplanır. Böylelikle araştırmada değerlendiriciler arasında mükemmel bir uyum olup olmadığına ve kodlamanın güvenilir olduğuna karar verilir (203).

- Araştırma, temellendirilmiş kuram yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın giriş ve gereç-yöntem bölümlerinde bu yöntemden yapılandırmacı kuram anlayışı ve araştırma ile örtüşen özellikleri açıklanmıştır.
- Bulgular bölümünde araştırma katılımcılarının sosyo-demografik özelliklerine ilişkin bilgilere yer verilmiştir ve böylece katılımcılara yönelik tanımlayıcı bilgiler sunulmuştur.
- Veri toplama, analiz ve teori oluşturma süreci arasında güçlü ve mantıklı bağlantılar geliştirmek ve önyargıların farkında olunması ve bunların analiz sürecini etkilememesi için üç adet memo (kuramsal not) yazılmıştır.
- Katılımcıların anlatılarına ve metodolojik ilkelere mümkün olduğunca bağlı kalınarak araştırma güvenliği sağlanmaya çalışılmıştır.

- Bu araştırmada içerik analizi, araştırmacı ve danışman araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir ve tümevarım yöntemi kullanılarak kodlar oluşturulmuştur.
- Nitel verilerin kappa analizi tablosu hazırlanmıştır ve hazırlanmış olan kod listesi hemşirelik alanından bir uzmana gönderilmiştir.
- Kappa değeri 0,85 olarak hesaplanmış, kodlar arasında önemli mükemmel bir uyum olduğu ve kodlama anahtarının güvenli olduğu belirlenmiştir.
- Araştırma sonuçları ilgili araştırmalar ile karşılaştırılmıştır ve alan yazın ile desteklenerek bunlara tartışma bölümünde yer verilmiştir.

3.10.3. Araştırmacının Rolü

Yapılandırmacı temellendirilmiş kuram araştırmacısı bilginin ortak yaratıcısıdır. Araştırmacı katılımcılarla bu bilgiyi oluşturmaktadır. Yapılandırmacı kuram araştırmalarında, araştırmacı n yargılarından arınmış Şekilde sürecin dışında gözlemci olarak yer almamaktadır. Bunun aksine araştırmacı n yargılarını göz önünde bulundurarak araştırma sürecinin tamamen içinde yer almaktadır (180). Bu bağlamda, yapılandırmacı yaklaşımda araştırmacı n yargıları tamamen reddedilmemektedir. Bunun aksine literatürde, araştırmacının n yargılarının farkına varması ve bu n yargılarının araştırmayı, verilerin analizini ve bulguların yorumlanmasını etkilemesine izin verilmemesi gerektiği ifade edilmektedir. Charmaz, ayrıca araştırmacıların önyargılı fikirlerini verilere dayatmaktan kaçınmak için refleksif olmaları gerektiğini ileri srmştir ve Charmaz'a göre not yazma refleksivitenin bir anahtarıdır (176,179,180). Araştırma süresi boyunca araştırmacı, katılımcıların ifadeleri ile etkileşime girdikçe konuya ilişkin görüşlerini kaydetmeye yönelik notlar yazmıştır. Bu notlar, kodların oluşturulması sürecinde bu notlar dikkate alınarak odaklı kodların oluşmasına rehberlik sağlamıştır. Bununla birlikte araştırma sürecinde araştırmacının deneyimi oldukça değerlidir (186,197). Araştırmacı, araştırmanın tüm süreci boyunca kendini değerlendirirken karşıt görüşleri ve nesneliği nasıl yansıttığına, önermelere nasıl ulaştığına, sistematik prosedürlere nasıl uyum sağladığına, esneklik, bilimsellik ve yaratıcılık arasındaki dengeyi nasıl kurduğuna ve araştırma konusunun kendi kişisel ve sosyal özelliklerinden nasıl etkilendiğini belirlemeye çalışmıştır. Araştırmacı, araştırma süreci boyunca elde ettiği verileri ve kavramları benzer alanlarda çalışan diğer araştırmacılarla test etmiş ve önyargılarından mümkün olduğunca uzaklaşmaya çaba göstermiştir.

Araştırmacı, elde ettiği bulguları ve sonuçları kendi önyargıları ve bakış açıları yerine, genellenebilirlik ve tekrarlanabilirlik ilkeleri doğrultusunda değil, görüşmeler, gözlemler, tutulan notlar, elde edilen veriler ve katılımcıların yaşam deneyimleri gibi somut unsurlara dayandırmıştır. Ayrıca araştırmacının rolü, temellendirilmiş kuram yöntemi olarak bilinen araştırma yaklaşımıyla şekillenmiştir. Temellendirilmiş kuram yaklaşımı, araştırmacının araştırmaya bağlı kalmasını sağlayan ve bireysel yargıları en aza indiren sistemli bir tekniğe sahiptir. Bu nedenle araştırmacı, tüm araştırma süreci boyunca araştırmanın genel ilkelerine ve süreçlerine titizlikle uymuş ve nesnelliği sağlamak için özellikle önem göstermiştir.

Görüşme öncesinde samimi bir sohbet tarzı tercih edilmiş ve katılımcılara içten bir yaklaşım sunulmuştur. Görüşme yapılan bireyler, ses kaydını kabul ederek derinlemesine görüşmeyi kabul etmişlerdir. Bu, güvenin oluştuğunu gösteren bir işarettir. Görüşme öncesinde araştırmacının beklentileri net bir şekilde ifade edilmiştir. Bu açık anlatımın, araştırmacıya yönelik herhangi bir şüphe duygusunun oluşmasını engelleyebileceği düşünülmüştür.

3.11. Araştırma Soruları

Araştırmada temel araştırma sorusu şudur;

- Hemşirelik bakımında insan onuru odaklı 3. Düzey hemşirelik kuramı geliştirilebilir mi?

Temel araştırma sorusu bağlamında geliştirilen araştırma alt soruları da şunlardır;

- Hemşirelik bakımında insan onuru odaklı 3. Düzey hemşirelik kuramı hangi olgu, kavram ve süreçlerden etkilenmektedir?

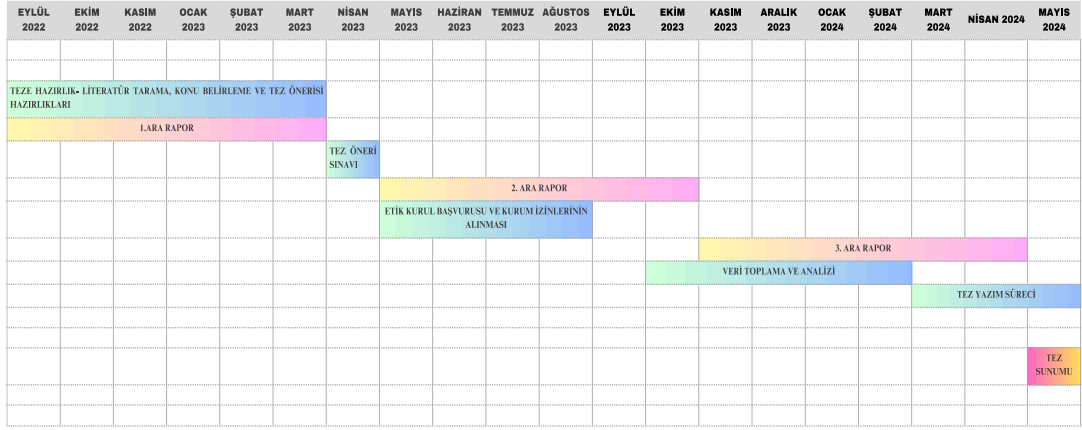
3.12. Araştırmanın Sayıltıları

Hemşirelik bakımında insan onuru konusunda nitel veriye dayalı model ortaya koyulabilir

Araştırmada kullanılan veri toplama araçları, zengin veri elde etme amacına ulaşmak için uygundur.

3.13. Araştırma Takvimi

Araştırma 10.04.2023 tarihinde tez önerisi olarak sunulmuş ve İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitü'sü kararıyla tez konusu olarak kabul edilmiştir. Araştırmada Mayıs- Ağustos tarihleri arasında gerekli etik kurul izni ve kurum izinleri alınması sağlanmıştır. Araştırma verileri Ekim 2023 tarihinde toplanmaya başlamıştır ve Şubat 2024 tarihinde verilerin toplanma süreci bitmiştir. Araştırma takvimi Şekil 1'de ayrıntılı olarak verilmektedir.

Şekil 1. Araştırma Takvimi İşlem Basamakları

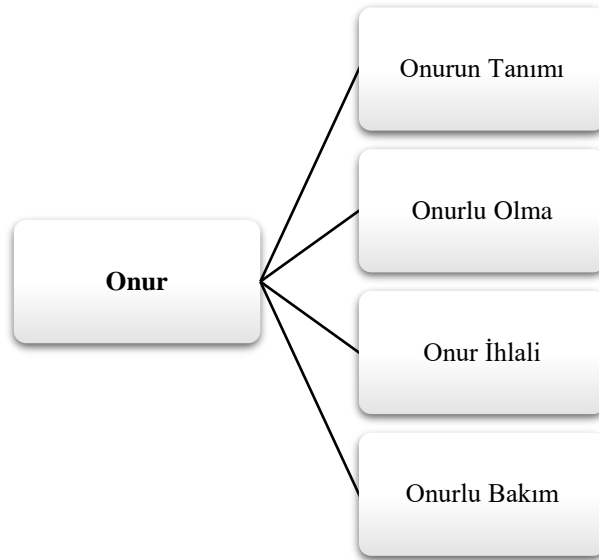
3.14. Etik İzinler

Araştırmanın gerçekleştirilebilmesi için İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Araştırmalar Etik Kurulu'ndan etik kurul izni (Ek 1), İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Atatürk Eğitim ve Araştırma Hastanesi ve İzmir İl Sağlık Müdürlüğü onayı (Ek 2), Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi'nden (Ek 3) kurum izni alınmıştır. Katılımcılara araştırmanın kapsamı, amacı ve araştırma sırasında ses kayıt cihazı kullanılacağı hakkında bilgi verilmiştir ve araştırmaya katılmayı kabul eden kişilerden yazılı ve sözlü onam alınmıştır.

4. BULGULAR

Araştırma bulgularının yer aldığı bu bölümde, araştırma verilerinin analizi ile elde edilen ilk (satır), odaklı ve alt kodlamalar kapsamında oluşturulan kuramsal kodlamalar kavramsal çerçevede ele alınmıştır (Şekil 2).

Araştırma bulguları ilk olarak onur kavramına ilişkin oluşturulmuş olan “Onurun Tanımı” kuramsal kodu ile ele alınmıştır ve onur kavramına ilişkin kavramsal yapı sunulmuştur. Bununla birlikte bu bölümde “Onurlu Olma”, “Onur İhlali” kuramsal kodları ve bu kuramsal kodlar çerçevesinde odaklı kodlamalara ilişkin verilere başlıklar halinde yer verilmiştir. Hemşirelik bakımında insan onuru modelinin temel yapılarının sunulmasının ardından “Onurlu Bakım” kuramsal kodu kapsamında diğer üç kuramsal kod ile bağdaşım sağlanarak bakıma temel oluşturabilecek “Onurlu bakıma yönlendiren faktörler”, “Onurlu bakıma engel olan faktörler” ve “Onurlu bakım eylemleri” başlıkları temelinde kavramsal düzeyde açıklanması sağlanmıştır. Bulguların yazımında kodlar altında katılımcı ifadeleri doğrudan alıntılar şeklinde sunulmuştur.

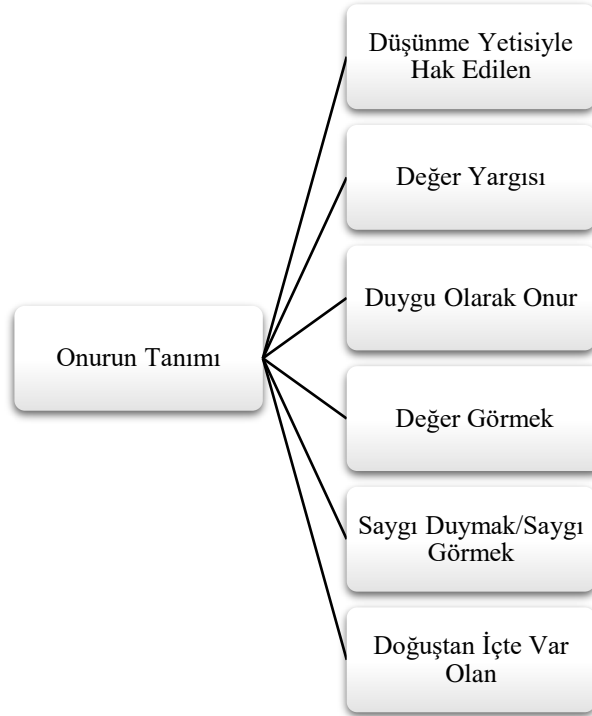

Şekil 2. Onur Kavramına İlişkin Kuramsal Kodlar

4.1. Onurun Tanımı

Araştırmada katılımcıların onuru geniş bir çerçevede tanımladığı görülmektedir. Katılımcıların ifadeleri doğrultusunda onur, düşünebilme yetisiyle hak

edilen, değer yargısı, saygı duymak/saygı görmek, değer görmek, duygu olarak onur, doğuştan içte var olan olmak üzere altı başlıkta tanımlanmıştır. Bu bölümde onurun tanımı, odak kodlar çerçevesinde sunulacaktır (Şekil 3).

Şekil 3. Onurun Tanımı Kuramsal Kod Kapsamındaki Odaklı Kodlamalar

4.1.1. Düşünebilme Yetisiyle Hak Edilen

Araştırmada, insan kavramı birçok katılımcı tarafından düşünebilme yetisine atıf yapılarak tanımlanmıştır. Katılımcılar, insanın düşünebilme yetisi olması nedeniyle diğer canlılardan ayrıldığını ve bu nedenle de insan hakları, yaşam hakkı gibi bir takım temel haklara sahip olduğunu ifade etmişlerdir. Onur da bazı katılımcılar tarafından insanın düşünme yetisine sahip olan canlı bir varlık olması nedeniyle hak ettiği şekilde yaşamını sürdürmesini ve özgür olmayı bireye tanımlayan temel bir insan hakkı olarak ifade edilmiştir. Bir katılımcının insana ve onura dair paylaşımı şu şekildedir:

“Yani herhangi bir mesela bir alışveriş yaparken bile kendisine iyi davranılması ya da işte birisinin ona değer vermesi, birisinin mesela hemşirelik açısından baktığımızda birisinin ona bakım verirken en yüksek düzeyde bakım vermesi, onun işte acısına, ağrısına saygı duyması. Yani hani bunlar aklıma geliyor. Onun insan olması dolayısıyla aslında hani benim için tabi insan apayrı bir yerde ama canlıların hepsi bence en iyi şekilde bakılmaya ya da en iyi şekilde davranılmaya hak

ediyor. Yani onuru hak ediyor canlı olduğu için ama insan bu canlıların içerisinde işte konuşan, kendini dile getiren ya da işte düşünceleri olan bir canlı olduğu için bunu hani daha fazla belki yapıyoruz ya da değer vermemiz gerekiyor. Başka? Nerden gelebilirim diye düşünüyorum.” (Katılımcı 6, Kadın)

Bir katılımcı düşünebilme yetisiyle onuru bağdaştırmış ve onurun içsel bir güdü olduğunu ifade etmiştir:

“İnsan onuru deyince yani ikisi birbiriyle bence birleşik bir kavram sonuçta onur deyince tek başına anlam ifade etmeyip, insan olunca zaten onurlu bir kavram olarak düşünüyorum. Yani çalışsın çalışmasın yani bir şekilde yani yeryüzünde yaşıyorsak, hepimizin düşünebiliyorsak ki onuru hak ettiğini düşünüyorum ve onur olarak da içimizde var olan bir içsel bir güdü gibi geliyor bana yani bu.” (Katılımcı 2, Kadın)

Özgürlük, eşitlik, gizliliğin sağlanması, dürüst davranılma, bir karara katılabilme, yaşama hakkı, saygı duyulma hakkı gibi temel insan haklarının göz önünde bulundurulması ve insan olduğu için sahip olduğu bu hakların bireye sağlanarak, hak ettiği şekilde yaşamını sürdürmesini sağlamasına vurgu yapan katılımcının onura dair paylaşımı şu şekildedir:

“Kişinin birey olarak hak ettiği. (...) Hak ettiği şekilde yaşayabilmesi, hak ettiği şekilde davranılabilmesi, hak ettiği saygıyı alabilmesi diyebilirim (...)” (Katılımcı 19, Kadın)

Özgürlük hakkına sahip olunması şeklinde bir ifadeyle onurun temel haklardan biri olduğunu ifade eden bir başka katılımcının ifadesinde, yine birey olarak görünme kavramına atıf yapılarak onurun tanımı yapılmıştır:

“(...) Haklarımızın korunması, birey olarak görünmemiz, toplumda özgürlüğümüzün kısıtlanmaması. (...) İnsan onuru deyince, yani özgürlük hakkının sahip olması, birey olarak bu haklarından dolayı yerine getirmesi her şeyini, kişiliğinin verdiği özgürlüğü kullanmak.” (Katılımcı 7, Kadın)

Bir başka katılımcı da onuru, insanın temel yaşam haklarına herkesin eşit olarak sahip olması gerektiğini düşündüğünü ve onurun temel bir hak olduğunu aktardığı ifadesi şu şekildedir:

“İnsan onuru deyince... Şu an aklımda sadece Filistin dönüyor mesela. İnsan onuru deyince. Ben şunu gördüm. Birçok mesela, birçok konuda insan onuru savaşçısı olan birçok arkadaşımın mesela bu konuda durduğunu gördüm. Hep onu düşünüyorum. Ne durduruyor acaba onları mesela bu konuyu da mesela konuşmak için onları ne durduruyor? Aklıma o geliyor. Yani insan onuru A için var B için yok mu? C için var D için yok mu insan onuru? Yani insan onuru deyince herkes her, sadece insan olduğu için, canı olduğu için varlığının değeri olduğu için ve her insanın temel yaşam haklarına, hakları konusunda eşit ve sahip olması gerektiği için bu haklara bunu, yani her insan için bu noktada durabiliyorsak evet insan onuruna inanıyoruz ya da insan onuru ile ilgili bir şey biliyoruz diyebiliriz.” (Katılımcı 11, Kadın)

Onuru insan olan her canlının sahip olmayı hak ettiğini vurgulayan katılımcı, onurun herkesin hakkı olduğunu ama bunu herkesin hissedemediğine dikkat çekmektedir:

“(...) Yani çok kıymetli bir, herkesin sahip olmadığı bir yeti bence. Kazanılabilir mi? Aslında yanlış ifade ettim. Herkesin sahip olmadığı değil, herkesin sahip olmayı hak ettiği ama herkese sunulmayan bir yeti.” (Katılımcı 8, Kadın)

Bir katılımcı onurun bir hak olduğunu kişinin kendinin keşfetmesine bağlı olduğunu ifade etmiştir:

“Kesinlikle her bir insan çok kıymetli. Önemsenmeyi, iyi davranılmayı, yaşam hakkına, insan onuruna saygı duyulmayı hepimiz hak ediyoruz. Bunun farkında olunmasını da hak ediyoruz (...) Ama önce bunu bulabilmesi, bunu önce keşfedebilmesi, bunun hakkı olduğunu düşünmesi, kavrayabilmesi ve buna sahip çıkabilmesi. Biraz emek gerektiriyor çünkü hepimize hazır gelmiyor aslında bu. Yani hazır gelmiyor derken aslında özümüzde var ama bu özümüzdekini yakalamak, olgunlaştırmak, bunu ifade edebilme belki yeteneğini kazanmak (...)” (Katılımcı 10, Kadın).

4.1.2. Değer Yargısı

Araştırmada insanı, ahlaki, etik, manevi değerleri olan ve bu değerler çerçevesinde yaşamını anlamlandıran canlı olarak tanımlayan bazı katılımcılar onuru da bu değerlerden biri olarak tanımlamışlardır.

İnsanın değerlerinin yaşamı şekillendireceğini ifade eden katılımcı insana ve değerlere ilişkin tanımına aşağıda yer verilmiştir:

“İnsan bir yolcudur bence. İçerisinde de seçim şansı olan, seçenekleri olan bir yolcu ve heybesinde de duygularını taşır. Duyguların düşüncelerini taşır, duygularını taşır ve içerisinde de bu heybenin taşıdığı heybesinin içerisinde de değerleri vardır. Ve bu değerler insanın pusulasıdır. İnsanı böyle, bu şekilde tanımlayabilirim. Bir yolcu olarak, bu özelliklere sahip olan bir yolcu olarak tanımlayabilirim (...) Yani insanın değerleri insana göre değişir. Ama bu değerlerin anlamı nedir? Aslında, yaşamın anlamıdır. Yani insan, bir yaşam içerisinde anlamı, aslında bu yolculuk sırasında arayandır ve bu anlam da aslında o değerleri içerir.” (Katılımcı 13, Kadın)

Bu katılımcının onuru bu değer yargılarından biri olarak tanımladığı ve onurun aslında tüm değerlerin en üstünde olduğunu, kapsayıcı bir rol oynadığına dair ifadesine aşağıda yer verilmiştir:

“Onur insanın süsüdür. Yani hani bir güzel günlerde böyle yakamıza böyle çok şık bir broş takarız ya, o broştur aslında onur. Işıl ışıl parlayan ve hani ben buradayım aslında oradadır ama ben buradayım demeye ihtiyacı da yoktur aynı zamanda onurun. Yani hani ben bağırılmaz mesela onur ya da ağlamaz. Yani sükunetle orada vardır yani bana kalırsa onur orada. Yani ben onurum, onurluyum yani o öyle bir şey değildir. Yani o içerisinde bence hani onur tek bir değer görünmekle birlikte aslında, ben bu değerlerin aynı zamanda duygularla da çok ilişkili olduğunu düşünüyorum. Yani her bir değerinin insanın arkasında bir duygunun saklı olduğunu da düşünüyorum. Çünkü, bu değerlerin yoksa her bir insanın aynı olması gerekirdi. Ama bunları zaten kıymetli yapan biricik olmaları. Her bir insana göre de. Ama tabii onur bu değerlerin içerisinde çok ayrı bir noktadır bence. Ya hepsi farklı da yani ama hani onur süsü gibi artık yani insanın. Oradaki broş gibi yani. Sanki biraz böyle hassas, değerli, kıymetli, kırılğan, incelikli, naif.” (Katılımcı 13, Kadın)

Değerlerin kişiden kişiye değişebileceğine, bu bağlamda da onur tanımının da kişinin değerlerine bağlı olarak değişiklik gösterebileceğine dair ortak ifadeler yer almaktadır. Buna dair bir katılımcı, değer yargılarının kişinin yaşamında bir bariyer görevi gördüğünü ifade etmektedir:

“Onur, kişinin kabul edemeyeceği, kendi değer kimlik yargısından kabul edemeyeceği şeyleri sınırlandırdığı bir değer yargısıdır, kişinin kendine özgü bir değer yargısıdır (...)” (Katılımcı 12, Kadın)

Değer yargılarının sadece kişinin kendi yaşamını anlamlandırdığını ve o değerlerin kendi yaşamında anlam bulduğunu ifade eden katılımcı onura dair paylaşımı:

“(..). Sadece benim bu yaşamda, benim için yaşamımı anlamlı kılan, yaşamımın anlamını içeren değerler, mesela merhamet var değerlerin içerisinde, mesela keşif bir değerdir bence, keşfetme duygusu, merak bir değerdir. Onur bir değerdir mesela. Erdem bir değerdir. Değerler bunlar. Ama birçok değer de tabii var ve insanın yaşantısına bunların her birinin yön verdiğini düşünüyorum. Anlam verdiğini, kattığını düşünüyorum yani.” (Katılımcı 13, Kadın)

Ahlâki değerleri doğrultunda herkesin kendi onur kavramını oluşturduğunu ifade eden bir katılımcının ifadesine göre onur kavramı saygı duymak, kişisel hakların gözetilmesi, yasalara uygun davranmak gibi geniş bir çerçevede tanımlanmıştır:

“(..). Kişinin kendi ahlaki değerleri sonucunda oluşturduğu bir kavram aslında. Herkesin algıladığı onur kavramı bence daha farklı . Herkes kendi ahlaki değerleri doğrultusunda oluşturuyor bence onur kavramını. (...) Ama hani temel olarak ne sayarsın dersin... Başkalarına saygı duymak, başkalarının haklarına saygı duymak. Karşılıklı aslında yani ben bu haklara saygı duyuyorsam onların da bana saygı duymasını bekliyorum aslında. Saygılı olmak... Aslında daha çok haklarının kişisel özgürlük ve haklarının çiğnenmemesi... Ve kendi yüksek yerlerim olarak nitelediğim işte... Yine etik kavramlar, başkasının haklarına saygı göstermek... Yasalara uygun davranmak... Bunların hepsi aslında herkes için tabii ki farklı bir bakış açısı ama benim için onur kavramını oluşturuyor açıkçası. (...)” (Katılımcı 18, Kadın).

4.1.3. Duygu Olarak Onur

Onuru bir duygu durumu olarak ifade eden katılımcılar bazıları bunu aşağılanma, ezilme, yok sayılma gibi olumsuz duyguların yaşanmamış olması şeklinde ifade ederken bazı katılımcılar ise güven duygusu, gurur, takdir etme/görme, kabul görme gibi duygular ile tanımlamışlardır.

Yaşamı boyunca ihtiyaçlarını ezilmeme, küçük düşürülme gibi olumsuz duyguların yaşanmamış olmasını onur olarak tanımlayan katılımcılardan birinin ifadesi şu şekildedir:

“Onur, bir bireyin bir insanın başka biri tarafından aşağılanmadan var olduğu yaşam boyunca herhangi bir küçük duruma ezilme durumuna düşmeden karnını doyurabildiği temel ihtiyaçlarını rahatlıkla giderebildiği düşündüğümüz yani onur, onurlu bir yaşam hani sürdüğünü düşünebiliriz.” (Katılımcı 1, Kadın)

Gururlanma, takdir etme/görme ve güven duygusu gibi duygu durumları ile onuru tanımlayan katılımcı ifadeleri aşağıda yer almaktadır:

“(...) Ya onur deyince gurur gibi bir şey canlanıyor hep kafamda. (...) sanki yaptığımız davranışın sonucu gururla sonuçlanıyorsa sanki onurlu bir davranışta bulunmuşsun gibi gelebilir. Gururla eşdeğer gibi. Kendini takdir etmek, takdir görmek gibi geldi bir an öyle canlandı kafamda.” (Katılımcı 17, Kadın)

“Aslında onur deyince eee ben açıkçası doğruluk, dürüstlük ve bu yoldan ayrılmamak diye düşünüyorum baktığımız zaman. Hani onurlu yaşamak deriz bazen. Bu kişiye de baktığımızda sözüne güvenilir, eee güven verici, güvenli, dürüst, saygılı ve saygıdeğer insanlar olduğuna hani hem insana hem diğer varlıklara hani olsun saygı duyan kişi olarak düşünüyorum. Onur deyince de güvenilir olmak, doğruluk, dürüstlük, güven duygusu diye düşünüyorum.” (Katılımcı 5, Kadın)

Kişinin iç benliğinde hissettiği duygu durumu olarak tanımlayan katılımcı, onurdan bahsedebilmenin ön şartı olarak karşılıklı ilişkiden bahsetmiştir:

“Öncelikle insan onurundan bahsetmek için bir toplumdan da bahsetmek lazım. Çünkü bir kişi tekil olarak insan onurundan bahsedemez aynı ahlak gibi. Ortada bir toplumdan, birden fazla kişiden söz etmek gerekir insan onurundan bahsetmek için ve kişinin karşıdan etkilenerek kendi iç benliğinde hissettiği duygu durumudur insan onuru. Aynı şekilde... Tabii bu mesajı yollayan, ileten kısmında karşıdakine empati kurarak algılayabildiği bir duygu durumudur insan onuru.” (Katılımcı 20, Erkek)

4.1.4. Saygı Duymak/ Saygı Duyulmak

Araştırmada katılımcılar saygı olarak onuru içsel saygı, saygınlık, insana ve diğer varlıklara saygı, kendine duyduğu sevgi ve saygıyı çevresine yansıtmak öz saygı ve varlığına saygı olmak üzere çeşitli şekillerde ifade etmişlerdir. Bununla birlikte

katılımcılardan bazıları onuru, tüm yaşam döngüsüne saygı duyma olarak tanımlamışlardır. Bu bağlamda bir katılımcı onuru, insanın mental olarak da belli bir seviyede olmasını gerektirdiğine işaret ederek tüm yaşama saygı duyması olarak tanımlamıştır:

“(..) Onur ne demek biliyor musunuz aslında? Yani insanın, sadece insana da aslında bağlamamak lazım dediğiniz gibi. Bence bir mental olarak da belli bir seviyede olmasını gerektiriyor. Hani birazcık daha kadim olmayı gerektiriyor. Yani insan onuru demek ya da sadece onur demek. Bir takım hani hedonik yani çok temel gereksinim dışında da bir takım yaşamları saygı duymaya içinde barındıran işte empati. Yani temin dediğim gibi bu. Aslında o bütünlük içinde varlığını sürdüren tüm yaşamın döngüsüne saygı duymak aslında. Onur bu. Bu bir insanın içine geçerli, bir canlı içine geçerli, bir çiçek içinde geçerli, bir hayvana bakarken de geçerli. Ben onuru böyle yorumluyorum.” (Katılımcı 10, Kadın)

Yine başka bir katılımcı onuru, dış dünyadaki tüm canlıların kendi yaşamındaki anlamına saygı duyma olarak tanımlamıştır. Buna dair ifadesi şu şekildedir:

“Onur, varlığına saygı duymak. Bu bir bitki olur, hayvan olur, canlı olur. Her şeyin varlığına saygı duymak. Tüm bireylerin, tüm canlıların... Tüm canlıların varlığına saygı duymak ve onun varlığının kendi anlamını da keşfetmek aslında. Varlığının kendi anlamını. Yani onun varlığının onun için anlamını keşfetmek. Yani şu bitki burada duruyor. Yani benim bir eşyam olarak da görebilirim. Ama onun kendi içinde görev yapan, işte oksijen veren, kendi içinde ortamı güzelleştiren bir değerinin olduğu bir kendi açısından varlığının anlamını bilmek de onura içeriyor. Bir insan için de böyle. Yani saygı duymak dışında onun kattığı değeri de algılayabilmek.” (Katılımcı 11, Kadın)

Benlik saygısı olarak onuru tanımlayan katılımcılardan biri benlik saygısını da kendine yaşamda biçtiği değer olarak görmektedir ve bu benlik saygısının düzeyinin de bireyden bireye değişebileceğini düşünmektedir:

“Onur, kişinin ahlakıyla, toplumun ona yansıttıkları ve kendi edindiği karakteriyle oluşan benlik saygısıdır. Benlik saygısı kişinin aslında kendine biçtiği değerdir. Buna bağlı olarak da belli bir eşik vardır insan onuru ya da benlik saygısı için, bu eşiğin üstünde ve farklıdır herkesin onur düzeyi, benlik saygı düzeyi.” (Katılımcı 20, Erkek)

Bireyin kendisine saygısının yanı sıra karşısındaki bireylere de saygı duyması ve o saygıyı görmek istemesi olarak tanımlanan onur kavramına ilişkin ifadelere aşağıda yer verilmiştir:

“(…) Başkalarına saygı duymak, başkalarının haklarına saygı duymak. Karşılıklı aslında yani ben bu haklara saygı duyuyorsam onların da bana saygı duymasını bekliyorum aslında. Saygılı olmak (…)”(Katılımcı 18, Kadın)

“Onur deyince yani insan olduğumu, insan olan kişinin duyması gereken, hissetmesi gereken ve hissettirmesi gereken karşı tarafa yani saygınlık diyebiliriz. (…)” (Katılımcı 2, Kadın)

4.1.5. Değer Görmek

Araştırmada katılımcılardan bazıları, çevresindekiler tarafından değerli kılınmayı ve değer görmeyi onur kavramını tanımlamada kullanmışlardır.

Bir katılımcı onur kavramı ile ilk aklına gelen şeyin değer görmek olduğunu dile getirmiştir:

“Onur deyince ilk aklıma gelen değer görmek diye yani benim aklıma ilk bu geliyor, değer görmek.(…) Değer görmek, az önce de bahsettiğimiz gibi insan onuru deyince benim sahip olduğum haklar, bana verilmeli. Bu hakların mekanizması nereden ileri geliyorsa o mekanizma ile bana verilmeli. Yani ben onurlu bir vatandaş olarak yaşamımı sürdürebilmek için bu haklardan mahrum olmamalıyım örneğin. Değer verilmeli, bu sosyal anlamda ise benim üstlendiğim roller karşısında bireylerden değer görebilmeliyim, kabul edilebilmeliyim. (…)” (Katılımcı 14, Kadın)

Onurun değer görmek ile hissedilebileceğini düşünen bir katılımcının ifadesi şu şekildedir:

“Yani sevginin belki çok iyi bir ilaç olduğunu ve insanların özellikle Türkiye’de ben şuna inanıyorum kadınların daha çok gördüm kendini değersizleştirdiklerini ve değerli kılınması gerektiğini. Eğer değerli kılınırlarsa da daha onurlu hissedeceklerini düşünüyorum.” (Katılımcı 6, Kadın)

4.1.6. Doğuştan İçte Var Olan

Doğuştan onurun varlığına dair tanımlama yapan katılımcılar buna ilişkin olarak genellikle temel yapıda var olduğuna, içsel bir güdü olduğuna, insan olması

nedeniyle sahip olunduğuna ve var olmuşluk ile gelen şeklindeki ifadeler ile bildirmişlerdir.

Bir katılımcı doğuştan onuru, onurun Tanrı tarafından verildiğine, insanın içinde var olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

“Yani ben biraz inanan da bir insanım. Çünkü Allah şunu söylüyor. Ben diyor... tek hani benim karşıma insan hakkıyla gelmeyin diyor. O zaman insan onuru doğuştan var bence. Öyle olmasaydı mesela ne düşünebiliriz? Kürtaj yapılan bir bebek. Henüz insan değil de diyebilirsin ama onun bence onuru var. Onun hücrelerini alabiliyor musun izinsiz? alamazsın, ailesinden. Mesela bugün mesela savaşta, savaş da demeyeceğim yani İsrail izinsiz organlarını alıyor. Bu onuruna mesela saygısızlık ya da daha başka şeyler yapıyor. Bence doğuştan. Afrika'da bir kabile var. Ben hatta bir sempozyumda onu şey yapmışım. Bir anne baba çocuk yapmaya karar verdiğinde ormana gidiyorlar. Önce o çocuğu hissediyorlar. Ondan sonra o çocuğun olduğunu düşünüyorlar. Bir çarkı üretiyorlar o çocuk için. Ondan sonra o çarkı tüm kabileye öğretiyorlar. Sonra çocuk doğuyor ve çocuğun mesela kötü bir davranış yaptığında dışlamıyorlar. Çemberi alıp o şarkısını söyleyip kendine gelmesini, kendini bulmasını sağlıyorlar. Yani bu mesela ilkel bir toplumları ben mesela bir şeyde tereddüt ettiğimde en ilkel çocuklara bakarım, hayvanlara bakarım nasıl davranıyorlar. Çünkü en ilkel olana vardığında bir şeyle kirlenmemiş olanı bulursun. En özü bulursun. Bu ilkel kabilenin davranışına baktığında onurun evet doğuştan var olduğunu görürsün.”
(Katılımcı 11, Kadın)

Katılımcılar onurun doğuştan olduğuna ilişkin yaptıkları tanımlamalarda onurun Tanrı tarafından doğuştan verildiğini ifade etmişlerdir:

“Yani aslında hepimizin bence içinde var olan bir şey yani içgüdüsel, Allah tarafından verilmiş hani fizyolojik nasıl içimizdeki var olan ruhsal şeyler varsa metabolizmamızın çalışmasını sağlayacak bu da tam bence var olan bir şey (...)”
(Katılımcı 2, Kadın)

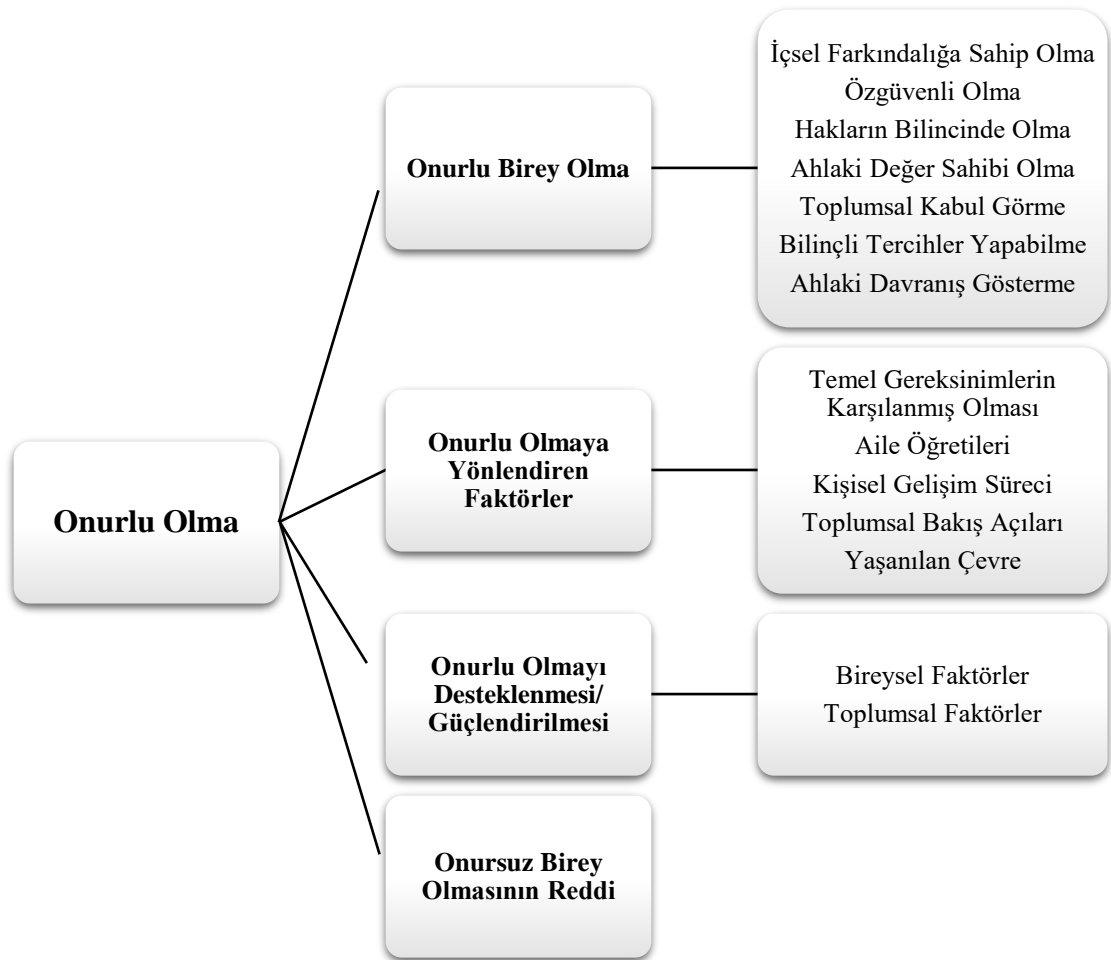
Bunun yanı sıra katılımcılar insan onurunun doğuştan getirilen bir yapının olduğunu ve gücünün de doğuştan olması nedeniyle geldiğine vurgu yapmıştır:

“Onur insana atfedilmez bence. Onu doğuştandır işte o yüzden zaten onurun gücü de bu noktadadır. Yani o hani bağırmıyor mesela ben ben ben hani demeden bir albenisi olmadan. O doğuştan gelir zaten. Yani o sonradan insana atfedilen bir şey

değildir. Yani tüm bence zamanlardan, unvanlardan bağımsızdır onur. Ya da işte güçten bağımsız zaten. Onurun zaten asıl gücü bu. Yani hani hiçbir şeye, hiçbir noktada dayanağının olmamasıdır. Yani bir şeye dayanmadan var olması belki de.” (Katılımcı 13, Kadın)

4.2. Onurlu Olma

Araştırmada katılımcıların onurlu olmayı çeşitli faktörlere bağlı olarak açıklamışlardır. Onurlu olma kuramsal kodu; “onurlu birey olma”, “onurlu olmaya yönlendiren faktörler”, “onurlu olmanın güçlendirilmesi/desteklenmesi” ve “onursuz birey kavramının reddi” olmak üzere dört odak kod ile açıklanmıştır (Şekil 4). Araştırmada onurlu olmayı, onursuz eylemler/bireyler odağında ifade eden katılımcılar yer almıştır. Bu bağlamda katılımcı ifadelerine bu doğrultuda aşağıda yer verilmiştir.

Şekil 4. Onurlu Olma Kuramsal Kod Kapsamındaki Odaklı ve Alt Kodlamalar

4.2.1. Onurlu Birey Olma

Katılımcılar onurlu birey olayı çok geniş yelpazede ele almışlardır ve onurlu bireyin sahip olması gereken özellikler ve eylemler üzerinden tanımlama yapan katılımcılar onurlu bireyin özelliklerini ve davranış örneklerini aşağıdaki şekilde sıralamıştır:

- İçsel Farkındalığa Sahip Olma
- Özgüvenli Olma
- Hakların Bilincinde Olma
- Ahlaki Değer Sahibi Olma
- Toplumsal Kabul Görme
- Bilinçli Tercihler Yapabilme
- Ahlaki Davranış Gösterme

İçsel Farkındalığa Sahip Olma

Onurlu bireyin, içsel farkındalık sahibi olması gerektiği katılımcılar tarafından sıklıkla belirtilmiştir. İçsel farkındalığı olan bireylerin onurlu olmasına ilişkin kendi değerinin farkında olma, bilinçli karar verme, kendini keşfetmiş olma şeklinde ifadeler kullanılmıştır. Katılımcılardan biri onurlu olmada içsel farkındalık sahibi olmayı şu şekilde ifade etmiştir:

“(..) Bence bu birazcık kendini keşfetmek ve kendini kabul etmekle başlayan süreç. Yani ilk önce kendini tanırsın hayattan ne istediğini ne beklediğini ya bu birazcık bireysel gelişim süreci gibi geliyor bana hani herkesin iyi ve kötü özellikleri var. Kötüyü değiştirip, geliştirip yani kötü özelliğinden rahatsızsan değiştirip değiştirmemek de senin elinde ama bu senin kötü özelliğın özellikle çevreye, sana, başkalarına zararlı, hadi sen sadece etkileniyorsan önemli değil ama başkasının sınırlarını etkilediğın zaman hani insan özgürlüğü başkasının özgürlüğüne kadardır ya, hani o sınırlar etkileniyorsa ve bunu değiştirmiyorsa garip gibi.” (Katılımcı 15, Kadın)

Katılımcılardan biri ise bireyin kendi özünü ve kendi değerlerini bulmasını yani yaşamının anlamını keşfedebilmesini kendi içsel farkındalığı ile olabileceğini ifade etmiştir:

“(...) Ama bu işte insana yapılabilecek en büyük haksızlık değil mi? Yani başkasının doğrularını kabul etmek, başkalarının yanlışlarını kabul etmek. Yani insan düşünen bir varlık. O zaman işte insandan yani ve aynı zamanda da şunu da parantez içinde söylemek lazım. Mesela insan hani hata yapan yani onun sözlük anlamında da var hata yapan anlamı yani. İnsan bu yolda hata yapabilir anlamını bulurken ya da işte deneyimleyebilir daha doğrusu. Fakat anlamını bulmazsa yaşamın içerisinde o zaman yaşadım diyemez ki. Nasıl yaşadım der ki? Yani bir fil örneğin işte bir ormanın kralı gibi yaşayamaz ya da ormanın kralı hani aslan avcı bir hayvan, ama işte köşede bir ev kedisi gibi yaşayamaz ki. Yaşasa bile içindeki o şeyi bilir yani. Her insanın çünkü kendi içinde barındırdığı, itiva ettiği bir güç var ve o hep yani durmaz onun sesi, sesini kısmaya çalışır insan, ama durmaz içten içe onunla konuşan biri vardır. O da özüdür zaten onun. Evet insanın özü dür yani. Yani önce insana aslında yani insan huzursuz olur. İçsel olarak hani ne olur dersen hani o sorunun başına dönersek insan huzursuz olur. İçten içe bir şey vardır onunla aslında. Ya da ona ulaşmak isteyen bir ses var yani içerde, içten içe. (...)” (Katılımcı 13, Kadın)

Özgüvenli Olma

“Yani bulunduğu ortamda, bulunduğu imkanları, kendine ait yapabileceği güçleri sergileyebilen, işte birilerinin çıkarına, nasıl diyeyim, kendi menfaatini gözeterek ya da birilerinin çıkarını gözeterek değil de olması gerektiği gibi, yani yapılması gereken şey neyse onu yapması, bunu yapabiliyor olması, saygın olması, dürüst olması, özgüven içermesi gerekir yani onurlu bireyin. Özgüven olması gerekiyor. (...) Daha çok yani bizim kendi mesleğimi düşünerek düşünmeye çalışıyorum bu tür ifadeleri ama belki yanlış değerlendiriyorum onu da bilmiyorum. Etrafımızdaki insanların bize karşı yaklaşımları ve bizim onlara verdiğimiz cevaplar olabilir. Olumlu anlamda şeylere maruz kalırsak iletişimde, diyaloglarda, yaptığımız işlerin sonuçlarının değerlendirilmesi anlamında bu dönütlerle belki olumlu pekiştireçler oluyor, güzel şeyler ortaya çıkıyor. İnsan kendini daha onurlu, daha güvenli ya da işte ne bileyim kendi ayakları üzerine durabildiğini düşünen, özgüveni yüksek bireyler oluyor. Yani onur belki biraz da özgüvenle bağlantılı gibi geliyor bana düşününce. Yani bir insanın hani özgüveni varsa onuru da vardır ve bunu da hissettiriyordur diye düşünüyorum.” (Katılımcı 2, Kadın)

“(…) Kendisinde onur duygusu olan. Onur duygusu olan bir insan bir kere adımlarından emindir. Yani yapacağı şeyde tereddüt, pişmanlık, korku, kaygı yaşamadan davranışını yapabilir. (…)” (Katılımcı 11, Kadın)

Hakların Bilincinde Olma

Onurlu birey hem kendi haklarının bilincinde olur hem de karşısındaki bireylerin haklarının olduğunu kabul eder. Buna ilişkin katılımcılardan biri farkındalık sahibi olma ile kendi haklarının ve diğer bireylerin haklarının farkında olmayı şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Farkındalığı yüksek bir birey olacağı için karşı tarafın da haklarına, özgürlüklerine saygı duyar. Kişinin sınırlarını bilir. Eee... Değer verir. Mesela bakım verici, yani bakım verici olduğumuzu düşündüğümüzde herkesin insan onuruna yakışır bir biçimde bakım alması için çaba gösterir. Bazen çünkü koşullar buna elverişli olmuyor ama o koşulları yaratabilir. Benim kendime saygım varsa, mesleğime saygım varsa, değil mi? Onurlu bir vatandaşsam gerekeni yerine getirmek isterim layığıyla. O yüzden karşı tarafı da bunu hissettirir, gözetir. Hak ve sorumluluklarını gözetir karşı tarafın.” (Katılımcı 14, Kadın)

“Onurlu birey, bana göre onurlu birey, nasıl diyeyim, sayılan biri olması lazım bir toplumda, sevilen biri olması lazım, insanların haklarını koruyan biri olması gerekiyor, kendini, sadece kendi için yaşayan biri değil, başkaları için de yaşayan biri olması gerekiyor, yani ön planda bireysellik var ama toplumu da düşünen biri olması gerekiyor, herkesin hakkını yani kendi hakların için kendi kişisel şeyleri, çıkarları için birilerinin çıkarlarını çiğnememek gerekiyor.” (Katılımcı 7, Kadın)

“Kendi değerlerine sahip çıkabilen her ne pahasına olursa olsun. Çevresel yani çok kişilerden, kişilerden başka şeylerden etkilenmeyerek kendi değerlerine sahip çıkabilen kişidir diyebilirim. Sadece kendi değerlerine saygı. Tabii ki şöyle kişisel olarak düşünüyorum doğru. Tabii ki başkalarına da saygı, başkalarının haklarını gözeterek kendi değerlerine saygı gösteren diyeyim. Başkalarının hakkını gözeterek en önemlisi o.” (Katılımcı 19, Kadın)

“(…) Yaptıklarını değerli görür, hakkı olduğunu düşünür ve hakkını korur. Hem kendi hakkını korur hem başkalarının hakkını korur. Nerede duracağını bilir, sınırlarını bilir onur duygusu olan bir insan. Başkasına zarar veremez onur duygusu

olan bir insan. Çünkü bunun ne anlama geldiğini bilir. Zarar verirse ne olacağını bilir. Başka? Kendi yaşamının değerli olduğunu bildiği kadar. Başkalarının yaşamının da değerli olduğunu bilir. Sınırları korur dedim ben. Evet. Bu kadar.” (Katılımcı 11, Kadın)

“Aslında hani ben onurlu birey tarif edecek olsam, davranışlarına bakarak aslında kişinin evet benim için bu onurlu bir davranış ya da işte onurlu bir kişi diye o şekilde ifade edebilirim o da ne olur? Bir durum ya da bir olay karşısında yasalar, ahlaki kurallar doğrultusunda hareket eden ve benim doğrularım ile örtüşen davranışlarda bulunan kişiyi aslında onurlu kişiler olarak söyleyebilirim. Yani işte yalan söylemeyen, hırsızlık yapmayan, başkaları hakkında işte yalan yanlış konuşmayan, insan haklarına saygı gösteren, kişi aslında benim için hani onurlu bir kişidir, onurlu davranışlar sergiliyordu diye söyleyebilirim. Yani hem maddi hem de manevi anlamda işte kişinin haklarına saygı gösterenler bahsediyorum. İşte bunun içerisine. İşte, hepimizin, işte vergilerimizi ödüyoruz vesaire gibi hani bu tarz işte dolandırıcılık gibi eylemde dahil olmayan insanlar da bahsediyorum aslında.” (Katılımcı 18, Kadın)

Onursuzluk üzerinden onurlu olmayı tanımlayan bir katılımcının ifadesine göre de kendi hakların bilincinde olmayı tanımlamaktadır:

“(…) Çünkü etrafımdaki insanlara bakıyorum mesela evet ben saygıyla eşleştirdim mesela onur kelimesini ama. Herkes herkese eşit saygı göstermiyor ya da mesela herkesin hakkını korumaya çalışmıyor, hak ihlalleri yapıyor. Bu yüzden evet onursuz birey de var. Ama bunu da tamamen şey diyemezsin, ya işte hiçbir işe yaramıyor, bana hiçbir şekilde saygı duymuyor da değil. Kendini korumaya çalışırken belki seni ihlal ediyordur o yüzden onursuz olarak nitelendirilebilir bence.” (Katılımcı 16, Kadın)

Ahlaki Değer Sahibi Olma

Araştırmacılar tarafından ahlaki değer sahibi olma merhametli, vicdanlı olma, bencil olmama, yalan söylememe/ dürüst olma, başkalarını yargılamama, hak etmediğini kabul etmeme, çıkarları için değerlerinden vazgeçmeme gibi ifadeler ile dile getirilmiştir.

Katılımcılar ahlaki değer sahibi olmayı daha çok, onurlu bireyin dürüstlük ve doğruluk gibi değer yargılarına sahip olduğuna dair ifadeler kullanmışlardır:

“Yani bu birey... Dürüst olmalı. Yalanı mümkün oldukça hayatına yalan sokmamalı. Yani sana karşı yüzüne karşı ne ise arkana döndüğünde de yine aynı insan olması lazım. Benim bir sözüm vardır. Hayatta en önemli şey insan olmaktır. İnsan olmak çok zor bir şeydir. Yani bu hayatta her şey olabilirsin. Profesör de olabilirsin, cumhurbaşkanı da olabilirsin, belediye başkanı da olabilirsin, her şey olabilirsin. İnsan istedikten sonra her şey olabilir. Çalışmasıyla, gayretiyle, imkanlar çıktığı ölçüde, o yöne evrile evrile olabilir. Ama insan olmak çok zor bir şeydir. Bu insani kimlikleri içerisinde dürüstlük, değer yargılarını kaybetmemek. Bunları eğer yönetebiliyorsa onurlu davranışını gösterebilir diye düşünüyorum ben.” (Katılımcı 12, Kadın)

Makam ve statüden bağımsız olarak doğru ve dürüst olabilen birey onurludur düşüncesini ifade eden katılımcının paylaşımı şu şekildedir:

“Dürüst ve doğru olmasına bağlıdır. Dürüst ve doğru olmasına. Doğru kararlar vermesine, attığı adımların hani ayaklarını yere sağlam basması ve doğru olmasıdır. Bir makam değildir bireyin doğru güvenilir olması. Makama değil, kişiye hani yaptığı işlere ve kişiye bakılır diye düşünüyorum hani baktığımız zaman. Yine bakıyorum. Evet, güvenilir, doğru, dürüst (...)” (Katılımcı 5, Kadın)

Onursuzluk ile onuru olmayı tanımlayan katılımcı, illegal yollarla bir yere gelmeyen, kendisi olduğu için hak ettiği unvana sahip olmanın onurlu birey olunabileceğini şu şekilde açıklamıştır:

“(...) Benim için dersiniz mesela açıkça söylemek gerekirse hani mesela bir yere hak etmediğim bir unvana illegal yollarla gelmek. Bu artık benim hani bu benim yapacağım şey değildi bu benim onurumun dışındaydı kendimi sattım kaba bir tabirle. Bu olurdu benim için son noktam.” (Katılımcı 1, Kadın)

Toplumsal Kabul Görme

Toplumsal kabul görme katılımcılar tarafından toplum tarafından davranışların kabul görmesi, toplumla uyum içinde yaşama, toplum yararına hareket etme ve toplum tarafından sayılma/sevilme olarak ifade edilmiştir.

“(...) Topluma yararlı bir birey olması da gerekiyor. Ben çok doğruyum, çok dürüstümdür de yan gelip yatarım. Çok iyiyimdir ama hiçbir şeye faydam yoktur

faydalı olması topluma faydalı olması. İıı bakıyorum. Hem kendim için hem çevrem için faydalı olacağım, doğru olacağım, dürüst olacağım.” (Katılımcı 5, Kadın)

Bir katılımcı metaforik bir yaklaşım ile onuru birey olmayı halk insanı olmak olarak nitelendirmiştir:

“(...) Saygı çerçevesi içerisinde, karşındaki insanın güvenli alanına direkt girmeden yani onun alanına saygı çerçevesi içerisinde, onunla birlik olup hareket ederek, onu dinleyerek, onu anlayarak sanırım çok böyle detaylı gibi geliyor ama kelimelere dökemiyorum işte kafamda canlandırıyorum o figürü hatta böyle görüntüsüne kadar böyle. Her şey böyle düşünüyorum (...)Böyle tamamen işte halk insanı gibi böyle beyaz tenli, böyle parlak tenli, yumuşak ses tonlu böyle, bilmiyorum böyle halkın insanı gibi. Daha böyle gözümde canlanıyor.” (Katılımcı 17, Kadın)

Bilinçli Tercihler Yapabilme

Onurlu olmada bilinçli tercihler yapabilmeyi katılımcılar, bireyin onurlu olmasını güçten bağımsız neyi tercih ettiğiyile ilişkili olarak açıklamışlardır:

“Onursuzluk bence bu tercih aslında biliyor musunuz? Yani bu neyi tercih ettiğinizle bağlantılı. Aslında hani bu ying-yang öğretisi gibi bizim işimizde iyi ve kötü var. Ama siz hangisini tercih ediyorsunuz? Ben onu kendimle bazen muhasebesini yapıyorum. Yani para kazanmak mı benim temel hedefim. İşte atıyorum yani para kazanmak derken mesela bunun kolay veya zor yolları da olabilir. Ama sen hangi yoldan gitmeyi tercih ediyorsun? Bunu çok adice yöntemlerde yapabilirsin. Ama hayır ben doğru yoldan yapmak istiyorum. Bu bir tercih aslında. Yani onurlu insan bence doğru bildiği yerden, temin söylediğiniz öğretiler çerçevesinde bir yaşam üstünden bunu yapılandırmaya gidebilir. Anlatabiliyor muyum? Ama onursuz insan için daha kolay. İnsanları aldatabilir, zarar verebilir, birinin tepesine basıp daha kolay yükselebilir gibi gibi. Yani iyiye ve kötüye bu anlamda hizmet etmek (...)” (Katılımcı 10, Kadın)

“(...) Şöyle, açmak gerekirse bu konuyu. İnsan doğası gereği her zaman hayatta kalmaya, kendisine artı özellikler edinmeye çalışan, yemek yemeye çalışan, üremeye çalışan, boşaltım ihtiyaçlarını gideren bir organizmadır. Aynı şekilde insan doğası gereği de kendisine bu koşulları sağladığı zaman, etrafına da artık yapıcı ve iyi olmaya başlar. Eğer bir kişi bilinçli olarak etrafına zarar veriyorsa, karşısındaki insanlara

empati kuramıyorsa, karşısındaki insanların kötülüğünü düşünüyorsa, bu kişi insan onurundan yoksundur... Evet, kişi tamamen onurunu kaybetmiştir ve yine bu konuyu şuna bağlayabilirim. Onurunu kaybetmiş kişinin etrafına olan hareketlerden bahsetmişim. Bir de kendisine olan hareketlerden söz etmek gerekirse, herhangi bir utanma, kendisini öz değerlendirmesini yapmama gibi davranışları da olacaktır bu insanın.” (Katılımcı 20, Erkek)

Ahlaki Davranış Sergileme

Araştırmada katılımcılara göre ahlaki davranışlar; davranışların çevreye, diğer bireylere zarar vermemesi, verilen sözlerin sorumluluğunun alınması, karşı tarafın mutluluğunu düşünme, karşıdaki bireyin sınırlarına dikkat etme, yardımsever olma, karşı tarafa iyilik ve saygı ile yaklaşma şeklindeki ifadeler ile dile getirilmiştir.

“(..) Karşısındakine saygı duyar, sevgi gösterir. Kendi hayatına da aynı şekilde saygı ve sevgi gösterir. Onun dışında kimseyi yargılamaz herkes olduğu gibi kabul eder onurlu bir insan.” (Katılımcı 16, Kadın)

“(..) Galiba karşıdaki sınırları yani ya da karşısındaki insanı bilerek, isteyerek zarar vermeden hani korunmasa bile varlığına saygı gösterip davranışlarını ona göre belirleyen kişidir. Varlığına saygı duymak... Yani herkes birbirinden farklı ve kimse aynı olmak zorunda değil zaten neyse ki öyle. Ama biri var ve sende aynı fikirde olmayabilir yani yapabileceğin bir şey yok, o onun fikri. Hani sorgulamak belki şey olarak sorgulayabilirsin hani benim görmediğim bir yerden görüyor mu diye sorgulayabilirsin ama hani onu sınırları çerçevesinde sorgularsın işte ona böyle bir sürü soru sormak, işte neden böyle yapıyorsun ama yani siyasi de olabilir, neden böyle düşünüyorsun, şundan mı bundan mı bana biraz şey gibi geliyor yani biraz saygı duymamak gibi geliyor. O bir sınır çizmiş ve sana o yani çizdiği sınırı bilgilerle vermiş ekstra soru sormak hem onu zorla koşmak hem de kendi fikrini dayatmak gibi geliyor (...)” (Katılımcı 15, Kadın)

4.2.2. Onurlu Olmaya Yönlendiren Faktörler

Temel Gereksinimlerin Karşılanmış Olması

Katılımcılardan bazıları, bireyi onurlu olmaya yönlendiren temel şeyin temel ihtiyaçlarının karşılanmış olması olduğu konusunda fikir birliği sağlamışlardır. Temel ihtiyaçların karşılanması durumunu da Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisi ile açıklayan

katılımcılar, en alt basamaktaki ihtiyaçların karşılanmaması ya da karşılanmasına engel olan faktörlerin varlığında bireyin onurlu birey olmaya yönelemeyeceğini hatta onurunu düşünemeyeceğini ifade etmişlerdir:

“Onur deyince saygın bir yaşama sahip olabilmeliyim, yine onur deyince beşerî ihtiyaçlarımın karşılığını biliyor olması lazım değil mi? En başta yani Maslow'un hiyerarşisini düşündüğümüzde onurlu olabilmek için değil mi? Bence onurlu olabilmek en üst mertebedeki değil mi? Kendini gerçekleştirmede görüyorum mesela ben onurlu olabilmeyi. O yüzden beşerî ihtiyaçlardan başlayarak bu ihtiyaçlarının karşılanabilmiş olması gerekir (...) Mesela savaşlar oluyor, soykırımlar oluyor ama insanlar bunun için bir direnç gösteriyor, bir çaba sarf ediyor. Bu çaba mesela insanın onurunu, varoluşunu kaybetmemek için yaptığı bir savaş.” (Katılımcı 14, Kadın)

İnsanın kendini bulabildiği noktada onurlu olabileceğini ifade eden katılımcı, temel gereksinimlerini karşılayamayan bireyin önceliğinin kendi iç dünyasına dönerek kendini bulmak değil de temel gereksinimlerini karşılamak olabileceği şeklinde ifadesiyle onurlu birey olabilmede temel gereksinimleri karşılanmış olmasını önceliklendirmiştir:

“Burada ilk öncelikle insanın kendini bulabilmesi yani kendi iç dünyasına dönebilmesi için ilk önce kendinin temel gereksinimlerinin karşılanmış olması gerekiyor. (...). Ama tabii dediğim gibi toplumsal olayların da işte insanı insan yapar ve değerleriyle o noktada etkilediğini düşünüyorum. Tüm dünya olaylarının, yoksulluğun, eşitsizliğin, adaletsizliğin. Çünkü bunların çevresinde insan aynı zamanda var oluyor, var olmaya da çalışıyor daha doğrusu (...) Orada bunlardan bağımsız hani insanı düşünemeyiz gibi geliyor bana. Yani öncelikler değişir. Kendi iç dünyamız değil de önceliklerimiz dış dünyadaki olaylar (...) Çünkü şöyle bir şey oluyor işte, gene eğer burada içsel temasımız varsa kendimizle burada bir süzgeçten geçirip bir noktada şey yapabiliriz. Kendimize bir tık daha yaklaşabiliriz. Ama burada kendimizle temasımızda bu olaylar değişken olabilir. Şimdi şöyle düşünün de biliriz aslında, mesela yoksulluğun olduğu bir noktayı düşün. Maslow'un temel hiyerarşisi değil mi? İlk basamağı bir düşünelim. Orada işte korkunun ve bir sürü şeyin olduğunu düşünelim. Eşitsizliğin, adaletsizliğin olduğu bir şey düşünelim yani. Orada insan, öncelikle o bedensel insanı koruma noktasında da düşünebiliriz.” (Katılımcı 13, Kadın)

Aile Öğretileri

Bireyin yaşamda yer edinmeye başladığı ilk andan itibaren kendi onur kavramının şekillendiği katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Bu bağlamda bireyi onurlu birey olmaya yönlendiren en temel faktörün aile olduğuna dair fikir birliği olduğu görülmektedir. Ailesel öğretileri geniş çerçevede ele alan katılımcılar bunu, ailenin birbiri içindeki sevgi ve saygıyı görme, aileden gördüğü değerlere göre hareket etme, ailenin doğru-yanlış kavramlarını benimseme, köklerden gördüğünü yansıtma şeklinde ifade etmişlerdir.

“Yani ilk etapta aslında çevreden gördüklerimizi de kaydetmeye başlarız. Ailenin içerisinden başlar. İşte annenin babanın birbirine saygılı davranması, konuşma, oradaki kibar davranışlar, en ufak bir karıncayı bile belki incitmemek, bir kediye, köpeğe ya da dışarıdaki bir şeye olan davranış, işte etraftaki çiçekler, onların büyümesi, bir ağaç yetiştirme, bunların hepsi aslında özelliğini bir şekilde annenin ya da babanın vermiş olduklarıyla bunları evin içerisinde de görebilir.(...)” (Katılımcı 4, Kadın)

“Aslında ailemizden ve de çevremizde yaşadığımız insanlardan gördüğümüz değerlere göre biz de aslında hareket ediyoruz. Yani onlardan gördüğümüz doğrular bizim doğrularımızla örtüşüyorsa evet. Ama mesela onlardan gördüğümüz davranışlar bizim için farklı geliyorsa mesela yaptıkları şeyi doğru bulmuyorsak... İşte o zaman da o yanlışlar da yine bizim aslında kendi onurumuzu şekillendiriyor bence. Hem doğruyu da görüyorsun, yanlışı da görüyorsun. Evet bu doğru, bu yanlışı da yine kendin karar veriyorsun. Ama yaşadığın çevre de bu karar vermek arasında etkili oluyor aslında. Yani nasıl anlatabilirim? Kendi ailemizden gördüğümüz değerleri aslında biraz da sürdürüyoruz diye düşünüyorum. (...)” (Katılımcı 18, Kadın)

Bir katılımcı aile kavramının onurlu olmaya yönlendirme noktasında önemli bir faktör olmasının yanı sıra kişinin kendi seçimlerinin de onurlu birey olmada etkili olduğunu dile getirmiştir:

“Evet yani çünkü kimsenin bence hani bir bebek çok istenilen, üzerinde durulan bir bebek bile olsa herkes şu an psikologlara dünya ile para döküyor ve herkes bir yerde hata yapıyor ebeveynler ama sen o hataların üstüne gittikçe onlar gelişiyor, değişiyor ya da bir olaya iyi kötü tepki vermek senin elinde bakış açın biraz senin elinde. Aile faktörü çok önemli ama insanlar hani bir aileden doğup biri çok iyi biri

çok kötü olan kişiler de var yani bu bazen senin seçiminle alakalı olduğunu düşünüyorum aile faktörü kesinlikle çok önemli ama senin de seçimin çok önemli.” (Katılımcı 15, Kadın)

Katılımcılardan biri ise ailesinden edinmiş olduğu ve benimsediği değer yargılarının da önemli olduğu şu şekilde ifade edilmiştir:

“(…) Mesela benim kendi onur ve onursuzluk kavramlarım vardır. Onursuzluk olarak ben şunu içine koyabilirim. Bir kişinin arkasından iş çevirme, bu bana göre bir onursuzluktur. Benim değer yargılarım doğrultusunda. Çünkü ben ailemden böyle bir şey görmedim. Çevremden böyle bir şey görmedim. Bu bir onursuzluktur. Ya da kişinin yüzüne bakıp iyi bir şekilde davranıp arkasından onun hakkında yalan yanlış bir takım şeyler söyleyebilme. Bu da bir onursuzluk davranışlarıdır. Onurlu davranış kişinin söylediği şeylerle davranışlarının örtüşerek aynı şekilde davranması, karşısındaki insanlara aynı şekilde davranması diye tanımlayabilirim. Tabii değer yargıları boyutu içerisinde. Burada değer yargıları yine çok önemlidir.” (Katılımcı 12, Kadın)

Bir katılımcı onurun bireyde var olduğuna ve bunun farkındalığı konusunda ailenin destek olduğuna dair paylaşımı şu şekildedir:

“(…) Yani en başta benim küçük bir kızım var. En başta ebeveynidir. Onurlu hissettiren demeyelim de bu onurun doğuştan geldiği ve hak edildiğini farkındalığını arttırmak diyelim.” (Katılımcı 7, Kadın)

Onurlu olmaya yönelik ailenin etkisini metaforik bir yaklaşımla açıklayan bir katılımcının ifadesi şu şekildedir:

“Ben insan onurunu bir şeye benzetmek istesem bir ağaç desem bilemedim. Ağacın yaprakları var, dalları var, görünen bir yüzü var, görünmeyen kökleri var. Aslında hani ııı bir bütünüz. Hani doğrularımızla, yanlışlarımızla, her şeyimize de bütünüz. Ben köklerimden ne aldıysam, nasıl besleniyorsam öyle parlayacağım diye düşünürüm açıkçası. Yetiştirme tarzımızdan, eğitimimizden, çalışma yaşantımızdan, arkadaşlarımızdan ııı sürdüğümüz hayat aslında bizi bir kimliğimizi ortaya koyuyor. O da görünür kılıyor bizi açıkçası baktığımızda. O yüzden bir ağaca benzetebilirim diye düşündüm... Yani şöyle bir şey insan onurunun gelişmesi için ııı şöyle bir çocuk doğduğu an itibaren eğitilir. Hani onur ben bu yaşta onurluyum dememle beni onurunu kabul eder misin? Hayır. Benim yaptığım davranışlara bakarsın. Duyuşsal alanda

baktıklarında. Bir çocuk da göre göre büyür, beslenir. Aslında ailesinden alır ilk eğitiminin çevresini gözler, ilerler, çocuğun yaptığı bir yanlış hareketi ını kötü olayı desteklersek beslersek o onunla beslenir. Demek ki bu böyle yapmalıyım der. Bu doğrudur diye düşünür. Aslında doğru yolu göstermek daha küçüklükten başlayıp beslemek gerekir ve ben açıkçası ağacın köklerinin o zaman daha kök salmaya başladığını düşünüyorum. Onurlu insanların da hani daha çocuk yaştan ailede başlayan eğitimin okulda devam ettiğini düşünürüm. Hani köklere aile eğitimi ve ilkokul, ortaokul eğitimi gibi düşünebiliriz aslında.(...)” (Katılımcı 5, Kadın)

Bir katılımcı kişisel gelişim sürecine değinerek, aileden görmediğine kişisel gelişim süreciyle de istenilen düzeyde ulaşamayacağına vurgu yapmıştır:

“(...) Karşı kişiyi düşünürsek hani onun onuruna saygı duymak, değer vermek, bu şekilde düşündüğümüzde o zaman çevresel faktörler de önemli. Yani kişilerin de farkındalıkları önemli. Mesela eğitim düzeyi düşük bir grupta yetişen bir çocukla, eğitim düzeyi yüksek bir ailede yetişen çocuk aynı olamaz. Aynı o onuru, değeri hissedemez ya da mesela sosyo-ekonomik düzey de bence etkili olabilir. Çocuğun yetişme çağından düşündüğümüzde daha hem eğitilmiş ailede hem ekonomik özgürlüğünü sağlamış bir ailede yetişen çocukla diğer çocuk belki sonra evet meslek sahibi kendini geliştirerek bir level'a ulaşabilir. Ama ailede görmeyle, ailede o saygın ortamda büyümeyle aynı sonucu vermez. Yani ben o yüzden aile içinde bireylerin yetiştirilirken de saygı duyulmasını, yaş kaç olursa olsun, sevgi duyulmasının, değer verildiğinin gösterilmesini önemsiyorum. Çünkü bu eksik olursa birey ilerleyen dönemde bunu elde etmek için çabalayabilir.” (Katılımcı 14, Kadın)

Kişisel Gelişim Süreci

Katılımcılar tarafından aile onurlu olmaya yönlendiren temel bir faktör olarak ifade edilmesinin yanı sıra bireyin eğitim öğretim yaşamının, bireyin kendi yaşamına ait sorumluluk almasının ve iş/meslek hayatının da bireyi onurlu olmaya yönlendiren katılımcılar tarafından ifade edilen diğer faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna ilişkin bir katılımcının ifadesi şu şekildedir:

“(...) Daha sonrasında etkileşime girdiği komşusu, diğer yaşlıları, sonra da bir okul hayatı var tabii ki. Eğitim, öğretimin içerisinde aslında bu bir nedir? Değerdir değil mi? İnsani değerdir. Pek çok değerlerle ilgili kavramlarda ne yapılır? Öğretilmeye de başlanır. Yani milli değerler olduğu gibi, insani değerler denilebilir

belki, işte birtakım etik, ahlaki değerler, bunlardan da bahsedilir haliyle değer kavramının içerisinde bunlar da öğretilmeye başlanır. Daha öncesinde nasıl diyeyim işte bir karıncayı ezen, hani oradan örnek verdiğim için söylüyorum, ya da şiddetle davranan bir çocuk doğru olmadığını öğrendiğinde bu davranışını değiştirebilir elbette ki. Arkadaşlarıyla işte dalga geçmeler vesaire olabilir. Daha sonrasında bunları değiştirmek de mümkündür. Şimdi eğitim, öğretimin içerisinde bu kavram yerleştirmeye çalışılıyor, öğretilmeye gayret ediliyor. (...)" (Katılımcı 4, Kadın)

"Ama bu eğitimle de şekilleniyor zaman içerisinde. Mesela meslek etiği alaka öğreniyoruz. Onun sonrasında mesela olaylara bakış açısından şekilleniyor. Belki bu eğitimi almasaydık daha farklı bir onur kavramı da şekillendirebilirdik aslında. Onu da bilmiyorum tam olarak düşünmedim ama aldığımız eğitimin de bunu getirdiğini düşünüyorum." (Katılımcı 18, Kadın)

Toplumsal Bakış Açıları

Toplumun bireye karşı davranışları ve düşünceleri bireyin kendini onurlu olarak görmesini ve onurlu olmaya yönlendirmektedir. Ailesel öğretiler ile de bağlı olan toplumsal bakış açısının onurlu olmaya yönlendirmesine ilişkin katılımcı ifadeleri şu şekildedir:

"Toplum da aynı şekilde etki eder. Çünkü kişi kendini gösterirse toplumda bu kişide bir şeyler olduğunu zaten fark ediyor. Onlar da aynı şekilde o kişiye yaklaşıyor. Yani benim mesela en şey kızımdan örnek verirsem. Biz onu o şekilde yetiştiriyoruz ve o şekilde yetiştirdiğimiz için öğretmenleri de onu o şekilde görüyorlar ve onlar da o konuda destekliyor. Yani bu bence farklı bir çocuk olsa o şekilde desteklenmeyebilir. Çünkü aileden de o şekilde gelmiyor. Tamamen aileden zaten bu şekilde başlıyor bu. Ne kadar çok çocuklar ezilirse, itelenirse, ötelenirse onlar zaten toplumda daha karakterleri basılmış insanlar olarak yetişiyor. O yüzden toplum da onu o şekilde görüyor yani. O şekilde devam ediyor bence. Belki okursa, kendini yetiştirebilirse farklı boyutlara taşınabiliyor (...)" (Katılımcı 7, Kadın)

"(...) Yetiştirdiği toplum önemli. Şöyle bir şey düşünelim yine. Benim yaşadığım çevrede 111 çok dürüst, çok doğru görünen bir birey hani çok onurlu dediğimiz, bir alay konusuysa o bireyi bu davranışını gizleme yoluna gider ya da çok böyle onurlu şey hani çok farklı bir ortamda yetişen bir birey de yine daha doğru dürüst olan bir ortama gittiğinde o da onlara gibi olmaya çalışır. Yani etrafın tepkisi, davranışını, size verilen

yaklaşım yani nasıl yaklaştıkları bizim üniversitelerimizde bile kurumdan kuruma, kültürden kültüre bizim davranışlarımız değişiyor. Yani öğretilmiş davranışları o zaman dönüşmeye başlıyor bu davranışlar. Yani öğrenilmiş davranışları daha doğrusu. Bizler yaşamayı öğreniyoruz, rol yapmayı öğreniyoruz. Kendimiz olmayı bazen bırakıyoruz. Aslında bırakmamamız gerekir. Hani kendimiz gibi davranmamız gerekir. Ama bazen çevreye uyum sağlamak için hani kültürel çevreyle bağdaştırdım ben bunu. Bu toplum baskısı dediğimiz şeylerde bu da etkilenir. Yaratıcılığımız bile orada etkileniyor. Çünkü toplum baskısı ya da çevre baskısı ya da kültürel değerlerin çünkü aktarılması kısmında aldığımız değerler çok önemli. Bu da değerler için içine giriyor muhtemelen.” (Katılımcı 5, Kadın)

Toplumdan değer ve saygı görmeye bunu elde etme çabasıyla bahseden bir katılımcı onurlu olmaya yönlendirenin aslında toplumun bireye dair bakış açısını değiştirme çabası olduğu görülmektedir:

“(…)Hani bilinç altında evet bir saygı duyulma, değer görme isteği var. Ama bu çevreyle de çok doğrudan bağlantılı olduğu için insan bence bunu elde etmeye de çalışıyor gibi, insanoğlu bana elde etmeye de çalışıyor gibi geliyor. Saygı duyulayım, değer göreyim, kararlara katılabileyim diye düşündüğümüzde insan onurunu, haklarımı zaten haklarımızı savunabilmek için bir farkındalığımızın olması lazım. Yani hep sonradan kazanılan faktörlerle bu onuru elde ediyoruz.” (Katılımcı 14, Kadın)

Yaşanılan Çevre

Araştırmada katılımcılar tarafından çevrenin etkisi, bireyin onurlu olmaya yönelmesinde yaşanılan çevrenin özellikleri ve kültürel farklılıklar ekseninde ifade edilmiştir:

“(…) Çocukluk çağında öğretilerek ilerliyoruz ve o yüzden bütün doğrular birbiriyle uyumlu değil. Benim ailemin doğruları, arkadaşımın ailesinin doğruları farklı. Bu da tamamen değiştirmese de bence şekillendiriyor. Yani onur duygusunun ve onurlu davranışın yorumlanmasını şekillendiriyor, bence... Mesela bizim ülkemizde daha doğru kesimde, doğru mu düşünüyorum bilmiyorum ama kadınlar daha geri planda ve mesela bence gereğinden fazla baskılanmaları daha çok saygı olarak yorumlanıyor. Ve bu o coğrafyada onurlu bir davranış olarak lanse ediliyor. Ben mesela bunu doğru bulmuyorum. Tam tersi daha çok karşı tarafın bencil davranışı olup

mesela o coğrafyada kadınların baskılanıp aslında değersizleştirilmesini onurlu davranış olarak yorumlanıyor. Yani o coğrafyada da değiştirilmesini onurlu davranış olarak öğretildiğini düşünüyorum.” (Katılımcı 8, Kadın)

“(…) Hani bir hamur yapıyorsunuz ama hamurun içerisinde biz her zaman kekin içerisindeki karbonatı, yumurtayı, unu ayrı göremeyiz. Çünkü onu bütün aslında. Biz kek yediğimizde onun içerisinde neyin fazla olduğunu çok tartamayabiliriz. Hissederiz ama biz aslında kekle temas ederiz. Yani kek, insan gibi düşün. Ama mutlaka farklı birleşenler var. Özümüzde iyiyiz. Ben ona inanıyorum. Hak ediyor. Herkes bunu hak ediyor. Ama dediğim gibi çok fazla etken var. Yani kültür buna hizmet ediyor. İyi ya da kötü. Aileniz, coğrafyamız, yediğimiz içtiğimiz bile aslında artık biliyorsun bunun da şeyi çıktı, çetelesi. Bunlar bile hizmet ediyor. Yani biz aslında bunların bir kozmopolitimiz ve değişiyor yani.” (Katılımcı 10, Kadın)

4.2.3. Onurlu Olmanın Desteklenmesi/ Güçlendirilmesi

Katılımcılar bireylerin onur duygusunun güçlendirilmesinin bireysel ve toplumsal faktörlere bağlı olduğunu dile getirmişlerdir.

Bireysel Faktörler

Onur algısının güçlendirilmesinde bireysel faktörlerin önemli olduğuna dikkat çeken katılımcılar bunu bireyin özünü keşfetmesi, üretken olması, değer yargılarının farkında olması, özsaygısını artırma isteğinin olması, başarabileceğine olan inancı ve kendini gerçekleştirme olarak ifade etmişlerdir.

Bir katılımcı, bireyin özdeğerinin farkında olması ile onur duygusunu güçlendirebileceğini şu şekilde ifade etmiştir:

“Yani kişinin özdeğerinin farkında olması. İçinde tabii ki onura da hizmet eden bir şey aslında. Siz çünkü bunu ne kadar algılayıp, kabul edip, sindirebildiğiniz ölçüde bunun farkında oluyorsunuz. Ama dediğim gibi herkes bunu hak ediyor. Hem kendisi almak anlamında hem de karşısına sunmak anlamında. Özdeğerin olması, olgunlaşması belki onura bence iyi anlamda katkı sağlayan bir şey... Mesela güzel paylaşımlar buna katkı sağlayabilir. Yani güzel öğretiler. Ondan sonrasında bunların aktarılması, paylaşılması. (...)” (Katılımcı 10, Kadın)

Başka bir katılımcı, hayatta bire şey üretmek ve yaşama daha iyi bir şeyler sunabilme çabasını da onur duygusunu güçlendirme anlamında yapılabilecek bireysel faktörler arasında sunmuştur:

“Bence bir şey üretmek güçlendirebilir bir şey üretmek bu şey gibi olabilir hani en basiti bitki yetiştirmek ya da bir hobi elde etmek yani bir şeyi var edebilmek ya da tamir etmek en basiti. Çünkü hani eski halinden bir şeyi daha iyi hale getirmek, geliştirmek onur duygusunu güçlendirebilir çünkü kendini de o noktada daha iyi bir şey yapabildiğini görüyorsun ve insan bu şekilde motive olabilir. Kendini gerçekleştirme gibi düşünebiliriz.” (Katılımcı 15, Kadın)

Bireyin başarıları ile onurlu bir birey olacağına vurgu yapan katılımcının ifadesi şu şekildedir:

“Bence başarı. Yani şimdi her insanın hedefleri var ve bu hedefler doğrultusunda çalışıyor ve bu hedeflere ulaştıkça hani birazcık egosu tatmin oluyor, ne bileyim kendisiyle gurur duyuyor ve bu etrafındakileri gururlandırdığını onurlandırdığını düşünüyor. Bence evet arttırılabilir (...) Mesela şöyle yüksek lisansa başladığım zaman bir yere kadar her şey çok güzeldi. İstedğim gibi ilerliyordu her şey, iş hayatında da istediğim gibi gidiyordu daha sonra bir pandemi dönemi ve duraklama dönemi girdi ve ben bunu başaramayacağımı düşündüm yapamayacağımı düşündüm demek ki yeterli değilim algısına sahip oldum, ondan sonra birazcık o kısım aşağı çekildi daha sonra bunu başarıp mezun olduktan sonra evet ben bunu yapabiliyordum dedim ve hani ailemin de benden bu yönde bir beklentisi vardı. Onları gururlandırdığımı gördükçe evet dedim ben bunu yapabiliyordum ve geri geldi. Kendime olan saygım da artmış oldu böyle olunca o yüzden evet arttığını düşünüyorum.” (Katılımcı 16, Kadın)

Yine bireysel başarının sonucunda gördüğü saygınlığı da bireyin kendi onur duygusunu güçlendirebileceğine dair paylaşımda bulunan bir katılımcının ifadesi şu şekildedir:

“(...) onur duygusunu güçlendirmek de mümkündür. Örnek vermek gerekirse, kişinin yetişkinliğe erişene kadar geçirdiği dönemde, geçirdiği süreçler, kişinin insan onurunu ya da benlik saygısını arttırabilir, içinde hissettiği ya da azaltabilir. Bunu daha açmak gerekirse, kazandığı başarılar, çevresi tarafından gördüğü saygınlık, güçlü olma, bu güçlülüğü de şu şekilde detaylandırabilirim, maddi olarak, bilgi olarak,

network olarak kişinin güçlü olması, toplum gözünde daha iyi bir yer edineceği için yine benlik saygısını arttırır.” (Katılımcı 20, Erkek)

Onurun güçlendirilmesinde ya da pekiştirilmesinde aslında bireyin varlığının kabul edilmesinin önemli olduğunu dile getirilmiştir. Bu varlığın kabulü bireyin onurlanmasında ya da bu algısının güçlenmesinde kilit bir noktadır. Araştırmada onurlu birey olmanın tanımı da göz önüne alındığında aslında onurlu birey olarak varlığı kabul edilmiş bireyden bahsedildiği görülmektedir. Buna dair katılımcının ifadesine aşağıda yer verilmiştir:

“(…) Varlığını kabul etmek. Birinin ruhsal veya bedensel varlığını kabul etmek yani... Varlığını nasıl kabul ederiz? Mesela bir ortama girdiğinde, bir insan geldiğinde mesela ben nasıl kabul ettiğimi gösteriyorum. Mesela bir öğrenci de gelse, bir işle ilgileniyorsam, işimi bırakıyorum. Ben önce ayağa kalkıyorum. Onu bir karşılıyorum yani. Ortama biri girmiş mi, girmemiş mi, var mı yok mu? Mesela 10 dakika ben işime baksam orada, öyle boynu büyük dursa. Yani bu kabul etmemek varlığını. Birinin varlığını kabul etmek gerekir (...) Onuru güçlendiren, takdir edilmek. Takdir edilmeyi herkes ister. Onun seçimlerine saygı.” (Katılımcı 11, Kadın)

Katılımcılardan biri kendini onurlu bir birey olarak algılamayan bireylerin onur algısını desteklemenin her zaman mümkün olmadığını dile getirmiştir. Bu bireylere dışarıdan müdahale edilmesinin anlık olarak bu onuru hissedebilmesine ya da o an için kendini onurlu olarak algılayabilmesine neden olacağı ifade edilmiştir:

“(…) Bu bana şey gibi geliyor geçici hani tamponize bir şey evet onu o an belki kurtarabilir ama anlık hani bu sürekli olmaz geçici.” (Katılımcı 15, Kadın)

Bireyin onurlu davranış göstermesinde/onur algısını güçlendirmesinde önce bireyin kendi mutluluğunu, iç huzurunu sağlaması gerektiğini vurgulanmaktadır:

“(…) Ya sanırım bizim mutlu olmamız lazım en fazla bunu yapabiliriz. Biz mutlu oldukça zaten o onurlu davranışlara sanırım daha kolay ulaşacağız. Önce kendimizi geliştirmemiz lazım ya da yetiştirmemiz lazım, bilemedim. Önce kendimiz sağlıklı olmalıyız, sonra sağlıklı davranmaya doğru gidebiliriz yani (...) kişinin kendisinde bitiyor. Buna ne kadar inanırsan ne kadar yapmak istersen o kadar yaparsın zaten. Bu şey gibi mesela psikiyatrist hastaya yön veriyor diyor ki işte günde şu kadar kendini sevdiğini sana söylemeni istiyorum. Ama sen onu zaten o kadar söylemezsen ya da bunun için çabalamazsan ya da bunu tekrarlı hareketler haline getirmezsen bunu

yapamazsın, başaramazsın bu konuda. O insanın da onursuz olduğunu biliyorsan bunu da kendisi istemiyorsa eğer sen zaten kendisi bir adım atmak istiyorsa evet atfedebiliyorsun ya da o yola girmesini sağlayabilirsin. Ama kendisi istemiyorsa kesinlikle ona yardımın dokunmaz. Sadece onur meselesinde değil. Herhangi bir meselede zaten karşındaki insana hiçbir şekilde o istemiyorsa yardımcı olamazsın. Önce onu istemesi lazım. (...)" (Katılımcı 17, Kadın)

Toplumsal Faktörler

Toplum onur algısına yön verdiği gibi onur duygusunu da güçlendiren bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda araştırmada, bireyi yaptıkları ile onurlandırma, bireye sevgi gösterme, hak ettiği değeri verme, başarısının takdiri gibi toplumsal faktörler ile onur algısının güçleneceği ifade edilmiştir:

"(...) Çünkü yani hep üretmeye giriyor belki konu ama bir insan bir şeyler üretebiliyorsa yani yaptığı şeyden de haz duyuyorsa, karşılığını hem maddi hem manevi alabiliyorsa onuru da desteklediğini düşünüyorum. Yani bu çevresel dediğim faktörler aslında işte yapıyorsan, üretiyorsan, çalışıyorsan karşı taraftan işte sözlü olabilir, fiziksel olabilir, maddesel bir dönüt olabilir. Bunlarla pekiştireçler varsa etrafında kişi kendini daha onurlu hissedebilir. (...)" (Katılımcı 2, Kadın)

"Yani sevginin belki çok iyi bir ilaç olduğunu ve insanların özellikle Türkiye'de ben şuna inanıyorum kadınların daha çok gördüm kendini değersizleştirdiklerini ve değerli kılınması gerektiğini. Eğer değerli kılınırlarsa da daha onurlu hissedeceklerini düşünüyorum. Ve bizde yine yani kendi camiamda da görüyorum akademik camiada olsun hemşirelik camiasında da olsun biz çok kolay insanları kırabiliyoruz. En küçük şeyde bile üzebiliyoruz. Yani çok basit bir şey. Yani bunu, bunu buraya alabilir misin demek var. Bunu buraya al, bunu böyle yap (...)" (Katılımcı 6, Kadın)

Başarısızlığın yanı sıra başarının toplum tarafından takdir edilmesine dikkat çeken bir katılımcının ifadesi şu şekildedir:

"Genellikle toplumda hep başarısızlıklar göz önüne alınır. İşte sen başarısızsın. Ya da mesela çocuklarınızın başarısızlıklarda bile. Aa sen bu notu almışsın bak Ayşe, Ayşe ne aldı? Bak şunu aldı. Hani hep başarısızlıkları göz önüne çarpılır. Aslında davranış değişikliği istiyorsak bireyde başarısızlığın yanında başarılı yaptığı şeyler de

söylenmeli ki o davranışlar güzel yaptığı olumlu yaptığı davranışlar pekişebilsin.”(Katılımcı 12, Kadın)

Bunun yanı sıra bazı katılımcılar bireyin onurlu olmasını çevrenin bireye yaklaşımı ile güçlenebileceğini ifade etmişlerdir:

“(…) insan her zaman etkileşim içerisinde olan bir varlıktır. Karşısındaki insanlardan alacağı olumlu geri dönüşler aldığı bu olumlu geri dönüşün konusu dahilinde her zaman motive eder insanı. Eğer ki çevresinden onurlu olduğuna dair, dürüst, vicdanlı, iyi bir insan, ahlaklı bir insan olduğuna dair geri dönüşler alırsa kişi buna bağlı olarak kendi içinde hissettiği onur düzeyinde ve benlik saygısında artış olacağını düşünüyorum. Yine benzer ve zıt bir şekilde örnek vermek gerekirse kişinin çevresinden alacağı olumsuz geri dönüşler, bu geri dönüşlerin konusu da ahlaki olarak, etik olarak, saygınlık olarak olumsuz geri dönüşler alması da kişinin benlik saygısında düşüslere sebep olabileceğini düşünüyorum.” (Katılımcı 20, Erkek)

4.2.4. Onursuz Birey Olmasının Reddi

Katılımcılar onurun doğuştan olduğuna atıf yapmakla birlikte onursuz birey kavramını reddetmektedirler. Katılımcıların buna yönelik ifadeleri değerlendirildiğinde hemen hemen hepsi onursuz bireyin özelliklerini tanımlamış olmalarına rağmen aslında ifadelerinde onursuz bireyin olmayacağına dair vurgu yapmışlardır. Bu durum onursuz bireyi tanımlamasının yapılmasını olanaklı kılmamıştır ve verilerin kodlanmasının onursuz birey olmasının reddi şekilde yapılacağına karar vermede yardımcı olmuştur (Tablo 3).

Katılımcıların çoğu her bireyin onurlu bir birey olmaya dair özelliklere sahip olduğuna ve onurlu birey olmanın göstergesi olan tutum benliklerinde barındırdıklarına ve eylemlerini dışsal faktörler nedeniyle göstermediklerine ya da kendi değer yargılarında o eylemlerin doğruluğuna inandıklarını ifade etmişlerdir. Buna ilişkin katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Ya hani şey olarak bence de hani mesela bu bir araba şeyde ışıklarda şey satan su satan çocuğa para vermek iyi kötü olarak değişebilir ama yani bir insanı öldürmek bence kötü bir şey ama şey de diyebiliriz mesela o kişi bir sürü cinayet işlemiştir bir sürü çocukları taciz etmiştir ve bunun ölmesi daha iyi olmuş gözüyle de bakabiliriz hani bu zaten bireysel olarak zararlı biriydi ve onu öldüren kişi iyilik de yapmış olabilir

evet yani onursuz yapar mı soru işareti. Bunun farklı bakış açıları var.” (Katılımcı 15, Kadın)

“(…) Onursuz bireyin de bir onuru vardır kendince. O da kendi bireysel değerlerinde onu o şekilde yaşamak istiyordur. Biz yargılıyoruz sadece onu. Tercihlerini, seçimlerini biz yargılıyoruz. Hani ıı şöyle bir şey ben doğuyum, sen yanlışsın diyoruz aslında. Böyle dediğimiz zaman, onursuz dediğimiz zaman. Ama onun ne yaşadığını kültürel çevresini ıı köklerinden nasıl bir eğitim geldiğini ıı yaşam koşullarını bilmiyoruz. O nedenle onursuz diyemeyiz bence. Her bireyin bir onuru vardır. Her bireyin bir onuru görelî bir kavramdır ama vardır diye düşünüyorum.” (Katılımcı 5, Kadın)

Tablo 3. Onurunu Kaybeden Bireye Yönelik Hatırlatıcı Not

ONURUNU KAYBEDEN BİREY, ONURUNU UNUTAN BİREY VEYA ONURSUZ BİREY OLMA-MEMO- 07.11.2023

Katılımcılardan biri (Katılımcı 5, Kadın, Öğretim Üyesi) ile yapılan görüşmenin analizi sırasında şu dikkatimi çekmiştir. Katılımcı ile konuşma esnasındaki söylediklerinin üzerine bir bireyin onursuz olup olamayacağına dair “sizce onursuz birey olması mümkün mü?” şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Buna cevap olarak katılımcı “Onursuz bireyin de bir onuru vardır kendince. O da kendi bireysel değerlerinde onu o şekilde yaşamak istiyordur. Biz yargılıyoruz sadece onu. Tercihlerini, seçimlerini biz yargılıyoruz.” şeklinde cevap vermiştir. Bunun üzerine düşündüğümde diğer katılımcılardan da buna benzer yanıtların olduğuna aslında onurun doğuştan geldiğine atıf yaparak onursuz bireyin olamayacağını kapalı bir şekilde ifade etmişlerdir. Bu durumu “onurunun varlığını unutmak (Katılımcı 13)”, “onuru ikinci plana atmak (Katılımcı 7)”, “onurunun farkında olmamak (Katılımcı 9)” gibi ifadeler kullanarak dile getirmişlerdir. Bunlar ile dürüst olmayan, yalan söyleyen, ahlaki değerleri olmayan, topluma yararlı olmayan vb. şekilde tanımlanan onursuz birey tanımları çelişkili gibi görünse de aslında onurun doğuştanlığına atıf yapılarak her bireyin onurunun var olduğu kabul edilmiştir. Bu nedenle buradan “onursuz birey” yerine “onursuz birey olmasının reddi” odaklı kodu oluşturulmuştur. Diğer katılımcılara da onurun doğuştan mı geldiği sonradan mı edinildiği sorgulanmış aynı zamanda onur bireyi tanımlamaları istenmiştir.

Bazı katılımcılar onuru bireylerin değerlerinin örtüşmemesi ve tamamen karşı tarafın bireyi onursuz olarak algılaması ile alakalı bir durum olduğunu ifade etmişlerdir:

“Onursuz birey kesinlikle yoktur. O kendi değerleri doğrultusunda o da o şekilde davranıyordur. Karşıdakiyle birlikte yani karşıdakinin değerlerine ters düştüğü noktada öyle görülür sadece. (...) başkası tarafından yani çıkarları ters düştüğü zaman öyle görülebilir. Başkası tarafından kabul edilemediğinde. Onun değerleri kabul görmediğinde böyle düşünebilir. Ama yoktur. Çünkü herkesin kendi değerleri, kendine şöyle diyeyim, yani kişi tabii ki bir insan düşünen bir varlık. Kendine doğru gelen şeyleri tabii ki yapar. Elbette genel geçer doğruları olabilir ama o yüzden yoktur diyebilirim. (...)” (Katılımcı 19, Kadın)

“(...) Olmaz yani. Ya bence aslında onurlu olmak ya da olmamak kişinin kendisiyle alakalı ama biraz da bizim karşı tarafa yüklediğimiz bir şey diye düşünüyorum. O yüzden hiç kimse için tamamen onursuz ya da çok onurlu bir insan diyemeyiz. Yani bu bizim verebileceğimiz bir karar değil bence. Kişi kendisiyle alakalı olduğunu düşünüyorum. Yani bir yere kadar kendisiyle alakalı ama hani artık öyle çok ultra devasa bir şey yapması, bir kötü davranışta bulunması lazım ki benim ona böyle bir yafta yapabilmem lazım. (...)” (Katılımcı 16, Kadın)

Bir katılımcı ise onursuz birey kavramını kabul etmeyerek aslında onursuz olarak nitelendirmenin mümkün olmadığını ve bireylerin onurlarının olduğunu unutmaması şeklinde bu durumu ifade etmiştir.

“(...) Onurunu unutan birey var bence. Evet onurlu olduğunu unutan birey var. Yoksa herkes onurlu bence. Doğuştan, ama onurlu olduğunu unutanlar var. Yani dönüp dolaşp çünkü kendini anlam arayışına hani benim çerçeveden bakıyorum ben. Yani kendi anlamı arayışı, kendi şeyi, onursuz birey bence yoktur. Onursuz birey yoktur. (...)” (Katılımcı 13, Kadın)

Onur duygusunun yitirilmeyeceğine vurgu yapan bir katılımcı bunu onur duygusunun bozulması olarak ifade etmiştir:

“(...) Onur duygusunu tamamen yitirmez aslında bana göre onur duygusu zedelenmiştir kişi doğru tepkileri veremiyordur. Bir ruh sağlığı bozulmuş hasta gibi yani onur duygusu bozulmuştur. Ya kendi yaralanmıştır, bir şekilde bozulmuştur diye düşünüyorum. Onur duygusu bozulmuş bir insan kural tanımaz bir kere, sınır tanımaz. Ya pasif olabilir ya yıkıcı olabilir. Ya tam kendini ezdirir ya başkalarını ezebilir onur duygusu bozulmuş bir insan. Değersizlik duygusu çok derindir. Değersiz hissederek kendini, anlamsızlık hissederek. Yaşamdan anlam bulma konusunda anlamsızlık

duygusu gelişir. Başka? Onurunu yitirmiş bir insan. Üretkenliğini yitirir en önemlisi. Kapasitesini kullanamaz, seçimlerinde korkulu veya kaygılıdır. Seçimlerini, yaptıklarını olduğu gibi sergileyemez, kaygılıdır. Birilerinden ya onay almak ister ya da korkar hani ben bunu dersem, bunu yaparsam bana nasıl tepki gösterirler diye. Başka? Benlik saygısı olmaz, benlik imajı bozuktur, kendilik imajı bozuktur yani. Başka? Kendi yaptıklarını değerli görmez, kendi kendini de değersizleştirir yani içsel bir damgalama da gelişir.” (Katılımcı 11, Kadın)

4.3. Onur İhlali

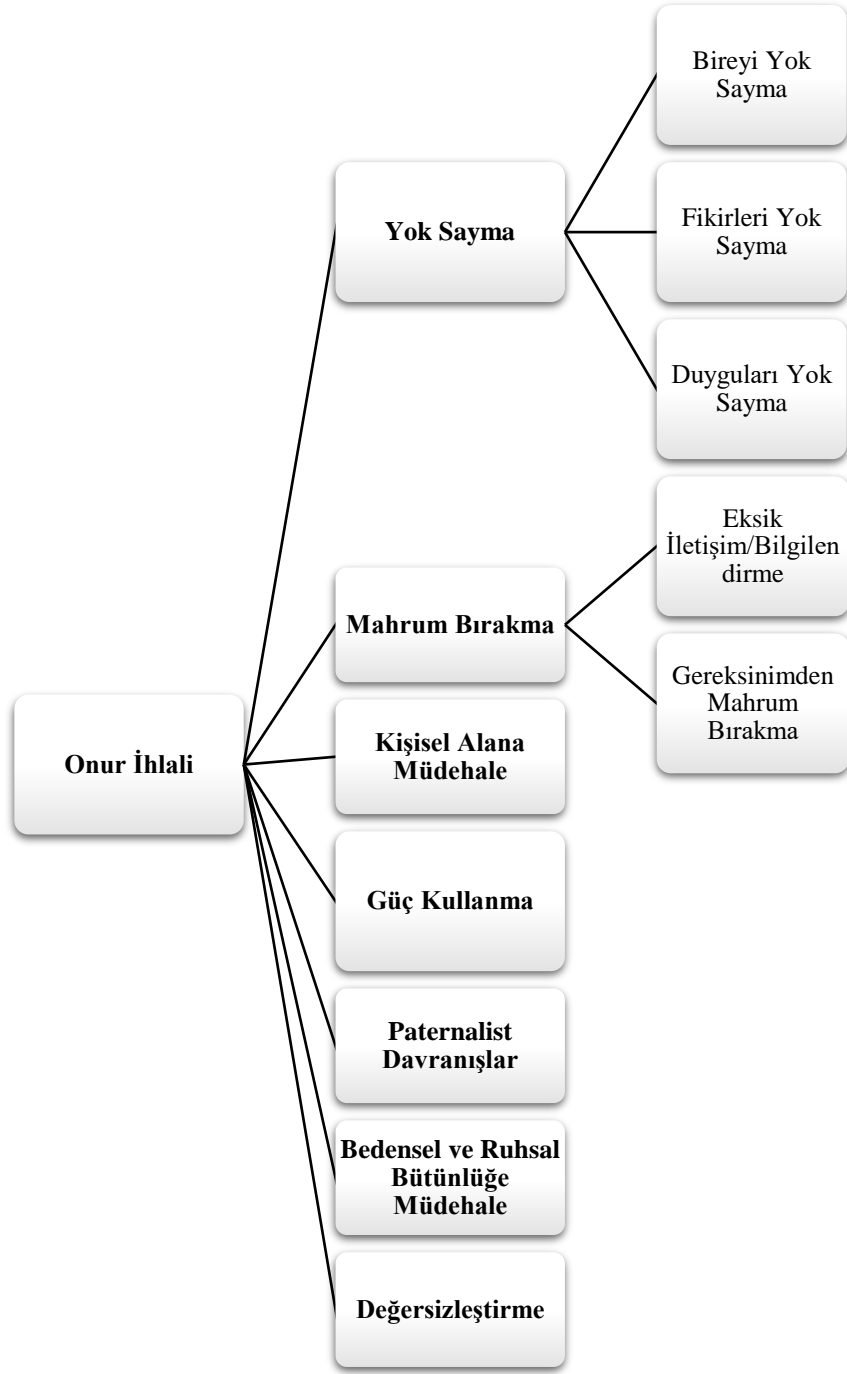
Araştırmanın kuramsal kodlarından biri olan onur ihlali yok sayma, mahrum bırakma, kişisel alana müdahale, güç kullanma, paternalist davranışlar, bedensel ve ruhsal bütünlüğe müdahale, değersizleştirme, eksik iletişim, kararlarda yetkinliğin reddi olmak üzere toplam altı odaklı kod çerçevesinde ele alınacaktır (Şekil 5).

Bununla birlikte katılımcılar tarafından onur ihlali; onurun kırılması, aşağı çekilmesi, zedelenmesi gibi farklı şekillerde ifade edilmiştir. Burada ilk üç katılımcı ile görüşme sonrasında katılımcıların aslında aynı eylemleri ifade ederek bu durumu ifade ettikleri görülmüştür. Bu bağlamda analizlerin ilk aşamında bu konuda bir hatırlatıcı not yazılmıştır (Tablo 4). Bu bağlamda katılımcılar ile yapılacak bir sonraki görüşmelerde onurun olumsuz yöndeki eylemlerle ihlal edilebilir, aşağı çekilebilir, zedelenebilir ya da kırılabilir bir şey mi olduğu sorgulanmıştır. Katılımcılar bunu en genel ifade ile ihlal edilebilir olarak değerlendirmiştir.

Tablo 4. Onur İhlaline Yönelik Hatırlatıcı Not

ONUR İHLAL EDİLEBİLİR Mİ?, KIRILABİLİR Mİ?, AŞAĞI ÇEKİLEBİLİR Mİ? YOKSA ZEDELENEBİLİR Mİ?

Bu memo, ilk 6 hemşire ve hemşire akademisyen ile görüşmenin ardından oluşturulmuş. Hemşireler biri (Katılımcı 1) onurun kırılabilir olduğundan, diğer iki katılımcı (Katılımcı 2, 3) onurun zedelenebilir olduğundan, bir katılımcı (Katılımcı 4,5) ise onurun ihlal edilebileceğinden, bir başka katılımcı (Katılımcı 6) onurun aşağı çekilebileceğinden bahsetmiştir. Bunun üzerine şunu düşündüm onur eğer zedelenebilir, kırılabilir, aşağı çekilebilir bir şey ise onur bireyin içinde var olan bir şeydir. Bunun üzerine literatürde ilgili kelimeler araştırılarak onur kırıcı, zedeleyici ve ihlaline karşılık gelen eylemler ve söylemler değerlendirilerek onurun ihlal edilebilir olduğu sonucuna varılmıştır. Daha sonraki katılımcılara onur ihlal edilebilir mi sorusu eklenerek bu soru yönetilmiştir.

Şekil 5. Onur İhlali Kuramsal Kod Kapsamındaki Odaklı ve Alt Kodlamalar

4.3.1. Yok Sayma

Bireyi Yok Sayma

Araştırmada bireyin yok sayılması, bireyi önemsememek, görmezden gelmek, mesleki varlığını kabul etmemek, kültürel öğretilerini ve/veya birey için anlamlı olan değerlerini göz ardı etmek şeklinde katılımcılar tarafından ifade edilmiştir.

Onur ihlalinin toplumsal olaylarla başladığını ve bu onur ihlalinin insanın varlığına tahammül edilemediği noktada ortaya çıktığını ifade eden katılımcı onur ihlalinin insanlık suçu olarak görmektedir:

“(…) Ailelere göre hani onur, işte gene değerlerle geçiyor. Yani o altı dolduracak onurun, o temel kavramlarını, o temelini oluşturacak değerler ve o değerlerin tanımları, o çok önemli bence. Yani ben saygı dediğimde, benim için saygının tanımı şu şu şuyorsa, duygu saygı dediğinde, onun tanımı ne? Bunları da karşılıklı bilmemiz gerekiyor ve ortak payda işte dediğim noktada buluşmamız gerekiyor. Bunların değerlerinin arkası, altında da duygular var. Bir ülkenin mesela ülke olarak baktığımızda, amigdalası var mesela, kara kutusu var. Yani orada ülkenin olayları var ve o hani o olaylara atfedilen değerler ve duygular var. O duygular işte değerlerini oluşturuyor ve işte o genel bir şemsiye de o coğrafyayı tanımlıyor, o aileyi tanımlıyor. İşte o tanımların ve o değerlerin, ihlal edilmesi, evet onur ihlali oluyor. Yoksa onur gerçekten de hani var ve kendi başına da zaten güçlü. Yani şey olabiliyor, hani tehdit altında kalabilir, ondan sonra ihlal ediliyor olabilir ama asla ve asla yok edilemez. (...) Yani toplumsal olaylardan başlayıp bu ihlaller yani en minik birey ya zaten en küçük şeyle başlıyor. Yani ben senin sınırını ihlal ettiğim zaman sana işte o şemsiye o yüzden büyük bir şemsiye yani onur. Senin sınırını ihlal ettiğim zaman, sana saygı duymadığım, senin varlığına tahammül edemediğim zaman ya da sana işte adaletli davranmadığım zaman. Şimdi birey, karşılıklı bireysel olarak bu şekilde başlıyor. Ama toplumsal düzeyde de sana göre kararlar alındığı zaman, senin istediğine göre bu, sen farklı yerler, mecralar da olabilirsin. İşte o zaman toplu bir insanlık suçu gibi insan onuru ihlal ediliyor.” (Katılımcı 13, Kadın)

Varlığını kabul etmemeyi kimliksizleştirme olarak ifade eden bir katılımcı, bireyi nesneleştirmenin onur ihlali olduğuna dair ifadesi şu şekildedir:

“(…) Onunla mesela varlığını kabul etmiyorsan göz teması kurmazsın. Görmek de istemezsin. Görmezsin yani varlığını kabul etmediğini.(…) Göz teması

kurmazsın. Onun fikirlerini değersizleştirirsin, kişiyi kimliksizleştirirsin. Mesela hastanedeyse oda numarası yaparsın, yatak numarası yaparsın (...)” (Katılımcı 11, Kadın)

Bireyin değerlerinin, onurunun yani varlığının yok sayılmasını onur ihlali olarak tanımlayan başka bir katılımcı:

“(...) Bir kişiye gelebilecek en büyük kötülük, ceza ya da neyse işte olumuz en önemli duygu onu yok saymak, onu önemsememek, değersiz görmektir. Yani onu, ona hissettirmektir daha doğrusu. O şekilde varlığının, değerlerinin, yani onurunun hiçe sayılması diyebilirim. (...)” (Katılımcı 19, Kadın)

Bir katılımcı insanlara eziyet etme, savaş gibi olumsuz toplumsal olayların insanın varlığını yok etmek için yapıldığını ifade etmiştir:

“İşte savaşlar, soykırımlar oluyor, insanlara eziyetler yapılıyor. Bunlar hep hep ihlal. İnsan onurunu yerle bir etmek için ya da o topluluğun onurunu yerle bir etmek için yapılan şeyler. Değil mi? Varlığını yok etmek için yapılan şeyler. O yüzden zedelenebilir. Yaptığımız olumsuz davranışlarla, değil mi? Olumsuz davranışlarla, yaptığımız saygısızlıkla. Bunlar çok, zedelenebilir diye düşünüyorum.” (Katılımcı 14, Kadın)

Mesleki anlamda varlığının yok sayılmasını dile getiren katılımcının dalga geçme gibi olumsuz bir duruma maruz kalmasını şu şekilde ifade etmiştir:

“(...)Bir öğrenci benimle dalga geçti, hani bana saygısızlık yaptı, ben çok sinirlendim. Hani bu evet beni hani onu düşündüğümüzde acaba onurum zedelendi mi böyle saygısızlık yaptı diye düşündüm. Evet o an için çok sinirlendim. Ama hani baktığımızda bu çok küçük bir örnek. Ama tabii ki toplumumuzda yapılan şeyleri düşününce zedeleyecek çok davranışlar sunan insanlar var. Çünkü toplum artık çok bencil, hani önce kendini düşünüyor. Bir insana hak ettiği onur duygusunu yaşatabilmek için kendini tabii ki düşünecek ama çevresini de çevresini yaşadığı toplumu, kültürünü, inancını da gözetmesi lazım. Bu nedenle önemli. Mesela o öğrenci benim oradaki hoca olarak benim varlığımı saymadı mesela. Saysaydı da dalga geçemezdi, saymadı. Mesela bu güzel bir davranış değil bence. Mesela o yüzden şey mesela bu tür olumsuz davranışlar diye örnekler verebiliriz. Hani biri dalga geçmek, bunlardan biri gibi olabilir sosyal yaşamda diye düşündüğümüzde. Kötü söz söylemek, hakaret etmek. Değil mi? Bunlar insan onurunu kırıcı şeyler.” (Katılımcı 14, Kadın)

Fikirleri Yok Sayma

Katılımcıların ifadelerinden bireysel yaşamlarında, aile ilişkilerinde, meslek yaşamlarında karar verici olmak, kendi hayatları ile ilgili kararları kendileri vermek veya ortak kararlarda da fikir beyan etmek istedikleri görülmektedir. İlgili konularda fikirlerinin önemsenmesini ve söz sahibi olabilmeyi isteyen katılımcılar kendilerine aksi yönde davranıldığında bunu onurlarını kırıcı ve zedeleyici eylem olarak düşünmektedir. Bu bağlamda bu onur ihlalleri, bireyin fikirlerinin yok sayılması, karar sürecinde bireyselliğin reddi ve kendini ifade etmesine olanak tanımama şeklinde katılımcılar tarafından ifade edilmiştir.

Başkasının kendisi yerine karar verici olmasından yaşayacağı rahatsızlığı ifade eden katılımcının ifadesi şu şekildedir:

“(..) Benim haklarımı ihlal ederlerse tabii ki kendimi iyi hissetmem yani. Ya da benim yerime karar verici bir pozisyondu, benim karar vermem yerine başkası benim yerime karar veriyorsa bu yine bana yapılan saygısızlık olduğu için olabilir.” (Katılımcı 14, Kadın)

İş yaşamında, aile yaşamında ortak karar verilmesini önemseyen bir katılımcı, kararlarda fikir beyan etmiş olursa onur duygusunun güçleneceğini bunun onun için anlamının varlığının kabulü ve aksi yönde hareket edilmesinin de onur ihlali olacağını ifade etmiştir:

“(..) Örneğin çalıştığınız bir kurumda bizim düşüncelerimize önem verilmesi, hani tabi ki her zaman her şey karşılanmayabiliyor ama en azından danışılması, ortak bir düşünceye önem verilmesi, her bireye sorulması, ıııı ya da ev ortamında bir şey alınacağında ev hanesinde yaşayan bütün bireylerin alınacak ürüne ortak karar vermesi. Bu gibi şeyler onuruna saygı duyulduğu anlamında yani onurunu yücelttiği, sen de varsın bu hayatta, bir bireysin, ya da bir iş, iş yerinde hiçbir soru sorulmadan kişinin işine son verilmesi ya da işte başka bir yere yerinin değiştirilmesi ya da direkt onun adına bir karar alınması bu da onun onurunu ihlal edici bir davranış olabilir.” (Katılımcı 1, Kadın)

Meslek grupları arasında yaşanan ayrımcı yaklaşımların ve bir grubunun fikirlerinin kabul görmeyişini onurunun zedelenmesi olarak gören katılımcının ifadesi şu şekildedir:

“(…) Hemşirelik grubunun çok farklı. Tabii bu tür ayrılar bizleri biraz baskılayan, biraz da bizim onurumuzu bence zedeleyen şeyler. Yani kendimizi ifade etmemizi de engelleyen şeyler. Toplantılarda da aynı şekilde söz sahibi olan hekimse, hekimin fikri önemsenip, hemşirelerin fikrinin önemsenmeyişi. Bunlar da mesleki anlamda bizim onurumuzu zedeleyen şeyler.” (Katılımcı 2, Kadın)

Hastalarının kendi bedenleri hakkında karar verici olmaması, fikirlerinin dikkate alınmamasını onur zedeleyici bir durum olarak gören katılımcının ifadesi şu şekildedir:

“(…) Bazen stent ile açılacak durumlar oluyor, özellikle koroner arter hastaları. Bu tür şeylerde de olabilecek opsiyonel durumları değerlendirmesi gerektiğini, bir anda bir kişinin kararıyla değil kendi karar vermesi gerektiğini konuşuyoruz mesela. Bunlar da önemli şeyler bence onuru açısından. Çünkü o bireyin o bedeniyle ilgili bir şey. Mesela geçen gün bir genç erkek hastamız geldi. Yakınları ısrarla bir an önce yatması gerektiği konusunda konuşmam için beni uyarmaya çalışıyorlar. (...) İstemedi hasta ve stentleme yöntemiyle de denenebilir mi? Bunları sorguladığında hasta, yakınları ısrarla yatırım bir an önce ameliyat olsun. Onlar onun sağlığından endişeleniyorlar, ölmemesi için, yaşaması için. Ama hastanın da orada mesela beden imajı önemli. O diyor ki ben öleceksem bu şekilde öleyim. Bu da bence onurunu zedeleyici bir şey. Orada onunla o şekilde konuşmak. İlla yatmalısın. Onun fikrini yok sayarak tıbbi anlamda gereken müdahaleyi yapmaya çalışmak.” (Katılımcı 2, Kadın)

Duyguları Yok Saymak

“(…) Onun yaşadığı her neyse mesela ruhsal hastalık, bedensel hastalık, üzüntü, sıkıntı, neşe. Neşe de olabilir. Bunu kabul etmiyorsak bu da onur kırıcı tarafta. Mesela çocuk sevinerek gelir. Anne ben 80 aldım. Niye 100 almadın? Sınıfta kaç kişi 100 aldı? dediğinde. Mesela onu sevincin, belki o çocuk sevinerek geldi. Sınıf ortalamasının çok üstünde bir not aldı. Onur kırıcı.” (Katılımcı 11, Kadın)

“Bence kendimle ilgili konuşursam belli başlı değer yargıları var ve bu değer yargılarımdan tamamen vazgeçmem gerekiyor... Mesela ben çok fedakar bir insanım etrafındaki herkes için hiç düşünmeden bir sürü şeye yapabilirim ama öyle bir noktaya gelirsin ki bir şey yaşarsın ya değmiyor neden ben bunu yapıyorum ki deyip en yakınimdaki insana bile vurdum duymaz davranırsam, evet bu benim değer

yargılarıma terstir ve aşağı çeker, artık onur duygumu kaybettim diyebilirim o noktaya gelebilirim (...) Kayıtsız kalırsam ve bunu bile isteye yaparsam aslında yani fark etmeden olan bir durum değil de ben bilerek tamamen bu konuda kayıtsız kalırsam yani ne yaşıyorsan yaşa ben seninle, durumunla ilgilenmiyorum ya da senin acın, kaybın ya da sevincin, mutluluğun benim umurumda değil diyorsam böyle bir şey geçerli.” (Katılımcı 16, Kadın)

“Şevkini kırmak bile onurunu kırar aslında sen bunu yapamazsın, sen bunu edemezsin. Bu bile aslında karşıdaki insanın onuruna, gururuna zarar verip, herkesin içinde rencide etmek mesela onu, özgüvenini kırmak, onun duygularını anlamamak. Onun kadar... belki de hassaslaştırmak, bir empati kurmamak. Onu zaten direkt karakter bakımından artık şey yapıyorsun törpülüyorsun, nötrleştiriyorsun ve o da artık böyle onurdan yoksun bir şekilde yoluna devam ediyor.” (Katılımcı 17, Kadın)

4.3.2. Mahrum Bırakma

Eksik İletişim/Bilgilendirme

Bireylerin bilgi edinme hakkını görmezden gelme, yetersiz bilgilendirme yapma ve bilgi konusunda dürüst davranmama hem bireysel yaşamda hem de bakımda onur ihlali olarak nitelendirilmektedir:

“(…) Daha çok bilgilendirme ile bir aradayız burada. Hastanın hastalığının seyri hakkında olabilir. Bazen hastaya yakınları mesela hastalığının seyrinde örneğin atıyorum, yatan bir hastamız olmuştur mesela kanser tanısı var ama hastaya açıklamamışlar kanser olduğunu etkileneceğini düşündükleri için. Bence bu da bir onur zedeleyici bir şey. Yani ben bir hasta olarak belki yanlış empati kurdum bilmiyorum ama bilmeye hakkı olduğunu düşünüyorum. Olumsuz yönde etkilenecek ve kanserinin ilerleyeceğini düşündükleri için gizlemeye tercih ediyor refakatçileri. Hekim ve psikolog eşliğinde bunun temini sağlanarak hastaya açıklanmalı mesela. Gene bilgilendirmeye çıkıyor belki iş ama hastalığının ne olduğunu seyrinin nasıl gideceği hakkında bilgi vermek. Bence bu da vermemiş olmamız onurumuzu zedeleyecek bir şey.” (Katılımcı 2, Kadın)

Eksik iletişim ya da yetersiz bilgilendirme sonucunda hasta ve hasta yakınlarının kendilerini insan yerine konulmadıklarını düşündüklerini ifade eden

katılımcı bilgilendirme yoluyla bu iletişimsel olumsuzlukların çözülebileceğine vurgu yapmaktadır:

“Hastaların ya da insanların. Ve kapıda beklerken bile neyi beklediğini bilmeden saatlerce bekliyor. İçeride ona bilgi verecek biri bile yok aslında. Ama orada saatlerce bekledikten sonra zaten orada hissediyor. Orada insanlar insan yerine konulmadıklarını düşünüyorlar. Ama aslında zaten içeride ona bilgi verecek biri de yok. Yani işte işleyişi de bilmiyor belki. Süreci değilse belki öyle bir beklentiye de girmeyecek. Aslında çok bilmedikleri için bence onu hissediyorlar. Her süreçte ilgili bilgilendirilmesi gerekiyor aslında hastanın, yakınlarının.” (Katılımcı 18, Kadın)

Mesleki anlamda da ast-üst ilişkilerinde iletişime kapalı olmanın katılımcının onurunu ihlal edici bir durum olarak gördüğü aşağıdaki ifadeden çıkarılmaktadır:

“(…) Bence buradan başlayalım, yönetici meslek olarak düşünürsem yani yöneticiden haksız, hakları olmadan senin haksız yere bağırımları, çağırımları ve seni hiç dinlememeleri, bu tabii ki kişisel olarak da aynı şekilde, bireysel iki kişiyle konuşurken de bireysel iki kişiyle konuşurken de seni dinlemeden yani yargıda bulunması... (…)” (Katılımcı 7, Kadın)

“(…) işte hastanın tansiyonuna bakarken hiç yüzüne bakmamak sadece tansiyonunu ölçüp çıkmak ya da uzat kolunu kan alacağım. O kanı ne için alacağımızı ya da ne amaçla alacağımızı hiçbir şekilde bilgi vermeden hasta ile hiçbir diyalog kurmadan sadece hastaya işlemimizi yapıp yanından ayrılmak bu da onun aynı şekilde onurunu zedeleyeceği bir davranış olarak düşünülebilir.” (Katılımcı 1, Kadın)

Gereksinimden Mahrum Bırakma

Katılımcılar bireyin gereksinimlerini karşılanmamış olmasının aslında bir onur ihlali olabileceğini başlarına sağlanan imkanları ona sunmama, bireysel ihtiyaçların karşılanmaması, ihtiyaçları karşılamada isteksizlik şekilde ifade etmişlerdir. Bunun yanı sıra gereksinimlerini kendi değerleri ile örtüşmemesi nedeniyle o bireylerin gereksinimlerine duyarlılık göstermemenin onur ihlali olabileceğine dair tereddüt yaşamaktadırlar:

“Silahlı bir çatışma yaşanmıştı, bir adam eşini vurmuştu. O adama biz yoğun bakımda baktık. Bir buçuk iki aya yakın bir süre. Ve ister istemez kendimizi o vefat eden kadının yerine koyduğumuz için adamın sadece rutin bakımlarını yapıp bir şey

istediğinde de duymazdan geldik ya da gönülsüz bir şekilde yaptık. Çünkü şey diye düşündük hani sen bunu hak etmiyorsun. Doğruluğu yanlışlığı tartışılır. O konuda bir şey söyleyemem ama evet bu hasta için böyle bir şey yaşandı.” (Katılımcı 16, Kadın)

Yani nasıl, benim düşüncem tabii ki bu da var olduğunu düşünüyorsan negatif duygular, negatif geri bildirimler, olumsuz cümleler, hakaret içeren sözcükler ya da tavırlar. Ya da işte emeğimizin, hizmetimizin hiçbir şekilde karşılığını alamamamız. Fazla uzun süre çalışıp dinlenme olanakları sağlayamayışımız. İzin istediğimizde izinlerimizin olmayışı. Farklı iş gruplarında kolaylıklar sağlanırken ya da imkanlar verilirken bizlere bu imkanların, bu güzelliklerin, bu kolaylıkların sağlanmaması.” (Katılımcı 2, Kadın)

Bir kişi hastanın yaşaması için gerekli olan tıbbi müdahalenin yapılmıyor olmasını bu canlandırma gereksiniminden mahrum bırakılmayı şu şekilde ifade etmiştir:

“(…) Hastalar geliyor ve yaşlı ise işte bunun evdekiler nasıl bakacak, oraya bilmem ne, buraya vesaire falan filan müdahale edebilir aslında. Ama kapıyı kapatıyorlarmış, sağda solda oturuyorlar hasta sedyenin üzerinde. Müdahale etmiyorlar ama müdahale ediyormuş gibi sesler çıkartıyorlar. İşte hastaya şunu yapalım ondan sonra pat pat pat bilmem ne şunu uyguladık bilmem ne yaptık falan filan sanki öyleymiş gibi yapıp sonra da kapıyı açtıklarında hastanızı kaybettik maalesef şeklinde. Yani orada o yargıyı veriyor. (...) yaşlı hastalar geldiğinde görenler var ve vicdanen de rahatsız olanlar var. Yani bir kere hani denk gelmiş ama böyle yaptığını bilseler de kimse gidip şikâyet edememiş.” (Katılımcı 4, Kadın)

4.3.3. Kişisel Alana Müdahale

Araştırmada başkalarının kişisel alanlarına müdahaleyi katılımcılar başkalarının seçim ve tercihlerine olanak tanımama, sınırları ihlal etmek, birine izni olmadan dokunmak, özgürlüğünü kısıtlamak gibi ifadeler ile açıklamışlardır. Buna dair katılımcı ifadeleri aşağıda yer almaktadır:

“Alanına girildiğinde, seçimlerini müdahale edildiğinde, bütünlüğüne müdahale edildiğinde, ona ait eşyalar eşyalarına dahi müdahale edildiğinde bir insanın onur kırılabilir. Tarzına müdahale edildiğinde, davranışlarına müdahale edildiğinde, başka? Ürettiklerine. Değil mi? Ürettiklerine de müdahale edildiğinde insanın onuru kırılabilir. Yani değersizleştirildiğinde. (...) Çünkü başkasının alanına girmiş oluyor.

Biraz önce söylemiştim. Alanına girmekte bir onurla ilgili yıkıcı bir durumdur diye. Başkasının alanına girmiş oluyor. Mesela bir aile kendi görüşleri farklıdır. Mesela benim kızım okumasın diyor. Komşuların da kızını okumasın diye çaba gösteriyor olabilir. Yanlış bir şey yapıyordur. Ama komşularının da o zaman o çocuğun da alanına girmiş oluyor. Onun seçimlerine, onun tercihlerine de olanak sağlanmamış oluyor.” (Katılımcı 11, Kadın)

“Yani toplumsal olaylardan başlayıp bu ihlaller yani en minik birey ya zaten en küçük şeyle başlıyor. Yani ben senin sınırını ihlal ettiğim zaman sana işte o şemsiye o yüzden büyük bir şemsiye yani onur. Senin sınırını ihlal ettiğim zaman, sana saygı duymadığım, senin varlığına tahammül edemediğim zaman ya da sana işte adaletli davranmadığım zaman. Şimdi birey, karşılıklı bireysel olarak bu şekilde başlıyor. Ama toplumsal düzeyde de sana göre kararlar alındığı zaman, senin istediğine göre bu, sen farklı yerler, mecralar da olabilirsin. İşte o zaman toplu bir insanlık suçu gibi insan onuru ihlal ediliyor.” (Katılımcı 13, Kadın)

Bireyin izni olmadan ona temas etmeyi sınır ihlali olarak gören katılımcının ifadesi şu şekildedir:

“(…) Çocuk birine dokunma mevzusu hani evet zorunlu bir girişimse tabii ki de mecburen dokunuyorsun ama bu bende mesela şey hissi yaratıyor. Onun sınırına giriyor ve merhaba gelecekte travma gibi ya da işte birine dokunurken sadece hani fiziksel olarak şey dikkat etme ve izin alma ya da birine bir soru sorarken onu kırabilecek ya da özel alanı olan işte maddi durumu olabilir, ilişki durumu olabilir, nerede yaşadığı olabilir. Yani birinin sana verdiği bilgilerden ekstra soru sormak bence sınırlarına ihlal gibi. Şey de diyebiliriz yani birinin sana ilettiği bilgiler, sınırlar gibi.” (Katılımcı 15, Kadın)

4.3.4. Güç Kullanma

Katılımcılar tarafından güç kullanma farklı şekillerde ele alınmıştır. Katılımcılar tarafından sıklıkla kullanılan güç kullanma fiziksel anlamda güçten bağımsız mesleki güç, statüsel güç ve ya yönetsel güç gibi unsurları içermekte olup gücü olumsuz yönde eylemle sonuçlandırma onur ihlali olarak görülmektedir:

“(…) Daha mesela kişisel hırsları güçlü olan birisi yönetici oldu diyelim ki. Elinde güç var. Seninle ilgili kararları alabilme. Ne demiştik onura? Kendi kararlarını

alabilme demiştik değil mi? Seninle ilgili kararlar alabilme gücü var. İçsel gücü olan bir şey gerçekliği değerlendiren bir insan ne yapar? Seninle ilgili bir karar alırken duygu seninle ilgili şöyle bir karar alıyoruz. Bu seni nasıl etkiler? Senin için bunu daha iyi nasıl yapalım diye gelir sonra. Ama o söylediğim içsel gücü eksik olan, kendi gücüyle ilgili sıkıntıları olan mesela, kompleksi olan, kendini daha ön plana atmaktan isteyen orada görevinin onuru bak görevinin de onuru vardır. O görevin onurunu düşünmeyi kendini yontmak istemiyor olabilir. Senin üzerinde güç tasarrufu yapabilir. Mesela seni istemediğin ve sana uygun olmayan bir şeyi seni görevlendirir veya seninle ilgili karar alır. Ve burada güç, daha güç sahibi, kendi güç kazanır bununla. Çünkü orada seni kırar. Seni onun altında bırakarak senin kararlarını, şimdi insanın kararına müdahale etmek demek onun gücünü ele almak demek. Aslında bu da işte o. Gücünü ele almak da bir onur kırıcı davranış. Başkasının gücünü el koymak istemek mesela.” (Katılımcı 11, Kadın)

“(…) Yani hani onur kırıcı davranışlar, daha bütün olarak düşünüyorum. Mesela ihlal dediğim zaman, yani şöyle düşün, sınıftayım işte öğrencilerle ders anlatıyorum. Benden daha büyük bir hocam gelip, işte sen bu sınıfta ders anlatamazsın, bu sınıf benim deyip, bütün öğrencilerimle birlikte mesela beni dışarıya çıkarabilir. Orada benim hakkımı ihlal etmiş oluyor aslında. Böylelikle mesela o öğrencilerin gözümün önünde de hani, böyle bir davranışta bulunmuş oluyor. Aslında herhangi bir şeyle alakam var mı? Yok. Hani orada aslında onun, orada aslında onun kırılması gereken kişi ben değilim.(…) Ama böyle böyle ufak tefek ihlallerle seni sınırlarını zorlayarak, işte daha kırılğan hale getiriyorlar bence. (...)” (Katılımcı 18, Kadın)

4.3.5. Paternalist Davranışlar

Katılımcılar onur ihlali olarak gördükleri paternalist davranışları mutsuz hissettirme, aşağılama, hor görme, rencide etme, özgüvenini zedeleme, küçümseme, dalga geçme, önemsememe, toplum içinde küçük düşürülme gibi ifadeler kullanarak dile getirmişlerdir.

Bireyin kişisel özelliklerine olumsuz yönde bir müdahalenin bireyin onurunu zedeleyeceğini ifade eden katılımcının ifadesi şu şekildedir:

“Yani en kişisel özelliklerine saldırıda bulunulduğunda olabilir. Küçümsendiğinde olabilir. Böyle maddi ya da sahip olan şeylerde de en fazla bence

bir insanın kişisel özelliklerine saldırıda bulunulduğunda onur zedelenebilir.(...)”
(Katılımcı 19, Kadın)

Kendi doğrularının dayatılmasının bireyin kendi doğrularının göz ardı edilmesi ve bu noktada bireye sözel olarak olumsuz söylemlerde bulunulmasına dair bir katılımcının ifadesi şu şekildedir:

“Kendi doğrularını dayatma birincisi. Yani kendisi de doğru kabul ettiği şeyi benim de doğru kabul etmemizi bekliyorlar. Ve ben bunu kabul etmediğim zaman mesela karşı taraftan istenmeyen tepkiler alıyorum. İşte ne olabilir? Sözel olarak. İşte laf söyleme. Bu biraz daha ileriye gidiyorsa işte aşağılamaya kadar gidebiliyor. Ne olabilir başka? Yapmaman gereken işleri sana yaptırmaya çalışmak. Yine başka bir işte hani sen madem ki benim doğrularımı kabul etmiyorsun o zaman bu doğruları sana kabul ettirmenin yolu işte sen bunları kabul edene kadar sana işte çeşitli şekillerde bunu kabul ettirmeye çalışıyorlar. Böyle bir de işte senin de bir noktada kırıldığın zamanlar oluyor işte. O noktada işte ya kendi doğrularınla devam ediyorsun ya da işte onların doğrularını bir şekilde kabul ediyorsun.” (Katılımcı 18, Kadın)

Bireyin önem verdiği şeylere hakaret boyutuna ulaşan sözel eylemlere dair bir katılımcı onurun zedeleyeceğini ve hakarete ulaşan söylemlerin onur ihlali olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

“(…) Benim sevdiğim, asla laf gelmesini isteyemeyeceğim, benim sevdiğim durumlar var. Bunlar ailevi değerlerim, milli değerlerim ve sevdiğim insanları üzecek herhangi bir konu dahi olabilir bunların içinde ve daha da açmak gerekirse direkt olarak küfür ve hakaret benim ciddi anlamda insan onurumu düşürdüğünü, zedelediğini düşünüyorum. (...) Ki şu örneği de verebilirim, mesela ben ve karşımdaki varken sadece yani iki kişiyken, karşımda bana bu hassas olduğu noktalarda küfür etmesinden dolayı zedelenecek onurum örnek veriyorum beş birimken, toplum içerisindeyken yine aynı şekilde bir insanın bana küfür etmesi ve onurumun zedelenmesi on puana çıkacaktır. Çünkü tek başımayken bu durumu biraz daha yönetebileceğimi düşünüyorum ama daha da çok insan benim onurumun zedelendiğine şahit olduğu zaman daha çok moral olarak hasar alacak.” (Katılımcı 20, Erkek)

4.3.6. Bedensel ve Ruhsal Bütünlüğe Müdahale

Araştırmada katılımcılar tarafından bedensel ve ruhsal bütünlüğe dış etmenler tarafından olumsuz yönde müdahale edilmesi, bireyin kişilik özellikleri hakkında yorum yapılması, fiziksel şiddete maruz bırakılması, birey için değerli olan şeylerin yok sayılması olarak ifade edilmiştir:

“Bütünlüğüne müdahale hem ruhsal bütünlüğe olabilir hem bedensel bütünlüğüne müdahale olabilir. Mesela birisi bir şeye inanıyor. Bu taş olur, toprak olur, Allah olur, neyse yani. Ya da bir davaya da inanıyor olabilir. Mesela o inandığı şeye karşı saygısızlık etmek mesela. (...) Mesela ona ait bir şeyi, mahremiyetini korumayarak mesela. Ona ait bir şeyi, ondan izinsiz konuşmak mesela. Onur kırıcı bir şey. Özelini konuşmak. Seçimleriyle veya davranışlarıyla alay etmek onur kırıcı. Onun yararına olmayan bir şeyi sadece dedikodu veya konuşma malzemesi yapmak yine onur kırıcı.” (Katılımcı 11, Kadın)

Bireyin kişilik özelliğine hakkında konuşulmasını duygusal bütünlüğe müdahale olarak gören katılımcının ifadesi şu şekildedir:

“Yani evet işte sen ne kadar yaramaz bu çocuksun, bence bu direkt hani onur ihlali gibi ona duygusal olarak zarar veriyorsun ve yani değildir belki nereden biliyoruz.” (Katılımcı 15, Kadın)

Bedensel bütünlüğüne müdahaleyi bir katılımcı şu şekilde ifade etmiştir:

“Yani sadece sözel olarak hastalara kötü muamele edenler... psikiyatri hastanelerinde işte şiddete varan boyutlarda hastaya kötü muameleye rastladım. (...). Dediğim gibi psikiyatri kliniklerinde daha çok işte fiziksel kuvvet uygulayarak hastalara yapılan durdurma girişimleri.” (Katılımcı 18, Kadın)

4.3.7. Değersizleştirme

Araştırmada katılımcılar bireyi, yaptıklarını, emeğinin değersizleştirilmesini onur zedelenmesi, kırılması buna dair yapılan eylemleri deonur ihlali olarak değerlendirmektedirler:

“(…) Ya da yaptığı işleri ıı başkası yapmış gibi göstermek. Bizim toplumuzda çok vardır hani. Birisi işi yapar yapar ama ötekisi de güzel böyle prezentasyonunu yapar geçer ona göre. Sanki bütün işi ben yapmışım da sen de öyle hiçbir şey yapmamışsın gibi Konu mankeni gibi durmuşsun gibi davranır. O zaman ne olur? Ben

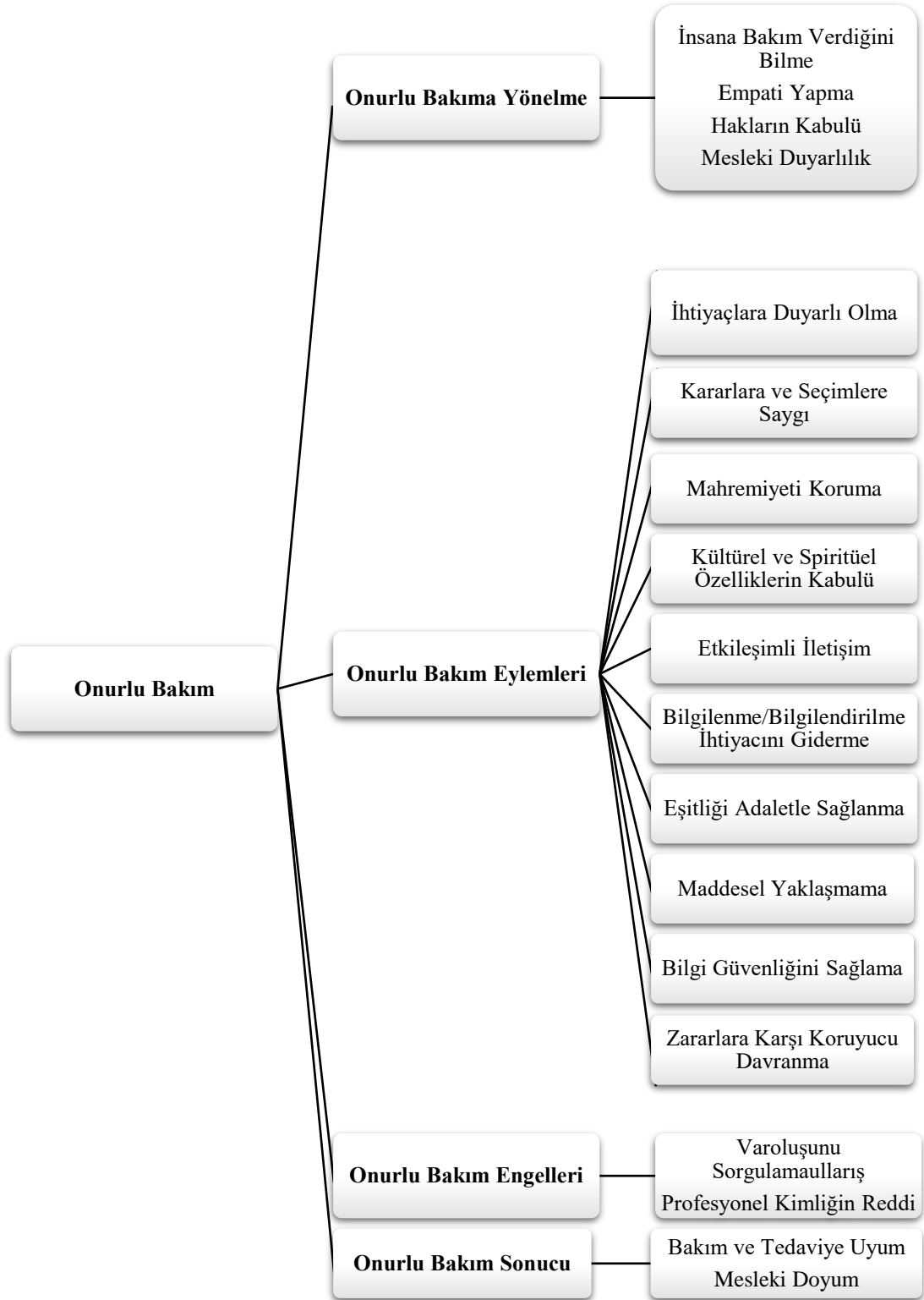
çok başarılıyım evet, sen değersizsin, sen bir şey yapmıyorsun. Aslında bilinmez ki işte çalışan mutfağın hani senin de hani yiğidin hakkını yine vermek lazım. Senin de hak ettiğin bir yeri vermek lazım ki o işi birlikte yaptık. O ekip bilincini, biz bilincini onu da yüceltmek lazım ki kendine güveni gelsin. Yoksa onur duygusu tamamen kaybolacağını düşünmüyorum. Sadece değersizleştirebiliriz.” (Katılımcı 5, Kadın)

Araştırmada katılımcı bir durum sonucunda kendisini ifade etmelerine izin verilmemiş olmasını, dinlenilmemiş olmayı, kendisine bağırılmasını onur zedeleyici olarak gördüğünü ve bunların sonucunda da kendini değersiz hissettiğini şu şekilde açıklamıştır:

“Yani bunları yapan da biziz, insanlar. Yani bunu da mesela unutmam. Gerçekten o zaman değersiz, yani hiçbir şey yaramadığımı, yaptıklarımın boş olduğunu. Ama ben birileri için yapmıyorum o var bende. Gerçekten birileri için yani bir görevim varsa o görevimi her şekilde sonuna kadar elinde ne imkânım varsa yapabiliyorsam o yüzden yapıyorum. Ondan sonra belli bir süre sonra dedim ki ben zaten onlar için bir şey yapmıyorum. Buradaki ekipleri, ekipteki arkadaşlarım için yapıyorum, klinik için yapıyorum. (...) Tabii beni dinlememesi, yüksek sesle konuşması, bağırması o zaman onurumu zedeliyor yani. Onun için hiçbir şekilde değerli değilsin. Değersizlik.” (Katılımcı 7, Kadın)

4.4. Onurlu Bakım

Onurlu bakım kuramsal kodu onurlu bakıma yönelme, onurlu bakım eylemleri, onurlu bakım engelleri ve onurlu bakım sonuçları olmak üzere toplam dört alt kodda açıklanmıştır (Şekil 6).

Şekil 6. Onurlu Bakım Kuramsal Kod Kapsamındaki Odaklı ve Alt Kodlamalar

4.4.1. Onurlu Bakıma Yönelme

Katılımcıların farkındalığı ile ortaya çıkan faktörler, bu farkındalığı eyleme geçme boyutunda yansıtmaktadır. Bu başlık, katılımcıların fark ettikleri durum ya da olaya olan duygu, düşünce ve eylemlerinde etkili olan faktörleri içermektedir. Kişiyi onurlu bakıma yönlendiren faktörler; insana bakım verdiğini bilme, empati yapma, hakkı olduğunu bilme ve mesleki gerekliliklerin farkında olma çerçevesinde ele alınmıştır.

İnsana Bakım Verdiğini Bilme

Katılımcılar, hastaneye başvuran bireylerin bakım ihtiyaçlarının farkındadırlar. Hastanın bir birey olduğunun farkında olmayı farklı şekillerde ele alan katılımcılar bireyin savunmasızlığına duyarlı olmanın, yaşamın son anına kadar bireyin onuruna hizmet edici davranmanın, bireyin yaşamına dokunduğunun farkında olmanın, bakım anında hastayı hasta olarak değil de bir birey olarak görmeye vurgu yapmaktadırlar.

Katılımcılardan biri bakımda profesyonel yaklaşımda sempatiyi kullandığını ve kendi hayatıyla özdeşim yaparak bu özdeşim çerçevesinde bakım eylemlerini bu doğrultuda planlanması gerektiğine inanmaktadır:

“(..).Yani sonuçta ben karşımdaki bireyi bir bütün olarak değerlendirdiğimde kendimi düşündüğümde evet her zaman profesyonel yaklaşıma çalışmışımdır. Ama bazen empati, sempatiye kaçsa da baktığım zaman insanlara karşımdaki bireylere yaklaşımım onun da bir insan olduğunu, bir birey olduğunu, bir anne olduğunu, bir eş, bir baba ya da bir evlat olduğunu düşünerek hareket etmek gerekiyor.” (Katılımcı 5, Kadın)

Katılımcılardan biri kendisinin hasta olduğunda önceliğin hastalıkla ilgilenilmesinden ziyade kendisiyle ilgilenilmesini beklediğini ve bu bağlamda da karşımdaki bireyin hasta olarak değil birey olarak varlığının kabul edilmesinin ve bu doğrultuda bakımında bireyin varlığının kabul edilmesiyle yönlendirilecek bir süreç olduğunu düşünmektedir:

“(..).o kişiye öncelikle bir birey olarak değer verdiğini hissettirmesi gerekiyor. Sağlıklı çalışanın hastalığından, tedavisinden önce onun bir birey olarak var olduğunu. Yine yok saymaya geleceğim. Yani onun bir birey olarak öncelikle var olduğunu göstermesi lazım. Ondan sonra görevini bence yerine getirmesi lazım.

Sadece bazen böyle hastalıkla ilgilenilebiliyor, hastalıkla ilgili konuşuluyor. Ama kişinin bir birey olduğu unutuluyor. Hepsi bunların birbiriyle bağlantılı. Önemli olan birey olarak görmek. (...)" (Katılımcı 19, Kadın)

Hastalığın sadece semptomlardan ibaret olduğunu ve bu sürecin hastanın insan olduğunu değiştirmedigine vurgu yapan bir katılımcı, bakımda bunun desteklenmesinin gerekliliğini ifade etmiştir:

"(...) Bakımımızı sunarken içtenlikle, merhametle, anlayışla, sabırla, şefkat duygusuyla sunmak. Onu evet yani sen insansın, seni görüyorum. Görmek. Yapabildiğimiz hani evet ben senin varlığını görüyorum. Nasılsa hani onuru tehdit eden, seni görmezden geliyorum demekse bana göre de ben seni görüyorum. Ve şunu da bakım verirken desteklemek gerekiyor. Senin sadece kolun hasta, senin sadece kalbin hasta ama sen bir bireysin. Bunu insana gözlerin içine bakarak bu mesajı vermek gerekiyor. Zaten o zaman balık tutmayı da öğretiyorsun aslında hastaya (...)" (Katılımcı 13, Kadın)

İnsana dokunmadan alabileceği doyuma, paylaşılan duygulara odaklanan aynı katılımcı karşılıklı duygu paylaşımının insana bakım vermektan ileri geldiğini ifade etmektedir:

" (...) Ama tamam da bu çalışma koşulları içerisinde doyum alabilmek için, çünkü insana dokunduğın anda insandan gelen o hani duygular var ya geçişler; işte mutlu olma, teşekkür duygusu, minnet duygusu. Bizim şimdi şefkat, merhamet verdiğimizde, verdiğimizde aldığımız duygular da var. Şimdi bu duygular insanı o kadar canlı tutuyor ki. Çünkü merhameti, şefkati, sevgiyi verdiğinde karşı taraf sana onurunu da paylaşıyor. Senin yani seninle kendi onurunu da paylaşıyor, kendi merhametini de paylaşıyor. Sana da hangi duyguları veriyor? Şükran duygusunu veriyor, evet gözlerinin içine bakıp, evet yani sizin varlığınız çok kıymetli. Bu duygu o kadar güzel bir duygu ki (...)" (Katılımcı 13, Kadın)

Hemşirelik bakımının amacının insan olmasına değinen bir katılımcı, onurlu eylemlerle aslında kendi onuru da koruyabileceğine olan inancıyla onurlu bakıma yöneldiğini ifade etmiştir:

"(...) Çünkü şöyle, evet bir insana bakım veriyoruz çünkü bizim bir makinelerle ya da cihazlarla değil insan hedefi olan bir iş ortamındayız çünkü biz de bir insanız. İnsan olarak bir insanın bakım verdiğimizizi, hizmet verdiğimizizi düşünürsek

karşı tarafın onurunu korumak kendi onurumuzu korumak demektir (...)” (Katılımcı 1, Kadın)

Empati Yapma

Katılımcıları onurlu bakıma yönlendiren temel duygunun ana olan duyarlılıktan kaynaklı mı yoksa bireylerin o durum ya da olayla ilgili olarak empati yapması mı diye düşünüldüğünde, aslında katılımcıların ifadelerinde duyguya olan duyarlılık bağlamında bazı eylemlerde bulunduğu vurgu yapılmasının yanı sıra orada ki temel duygunun “kendimi onun yerine koyuyorum” gibi ifadeler kullanılarak empati yapmanın onurlu bakım eylemlerine yönlendirdiği fikri ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda empati yapma odak kodu oluşturulmuştur (Tablo 5).

Tablo 5. Onurlu Bakım Eylemine Yönelik Hatırlatıcı Not

ONURLU BAKIM EYLEMİNDE YÖNLENDİREN DUYGULARA KARŞI DUYARLILIK MI EMPATİ YAPMAK MI?

Katılımcılardan biri (Katılımcı 7, Kadın, Klinik sorumlu hemşiresi, 15 yıldır çalışmaktadır) görüşme esnasında bir şey dikkatimi çekti. Tüm görüşmelerimde katılımcılara sorulan bir soru var: “Hemşirelik bakımında insan size göre nedir? şeklinde. Bu soruya her katılımcı aynı dolulukta cevap vermemektedir, sözlük anlamına değinmektedir ya da insan nedir sorusuyla ilgili verdiği cevap olduğunu ifade etmektedir. Diğer yandan hemşirelik bakımındaki insanı yaşamışlıklarıyla tanımlayan, katılımcıda uyandırdığı hislerle anlatan katılımcılar da yer almaktadır. Araştırmacı olarak bu yaşanmışlıkların, hislerin insan onuru boyutuyla ilgileniyorum ve kodlarımı her anlamda, onurla ilgili olmasa dahi oluşturuyorum. Bu katılımcının ifadelerinden hemşirelik bakımında gereksinimi olan bireyin duygularına duyarlı olunması gerektiği bireyin “empati yapma” alt kodu oluşturulmuştur ve bireyi onurlu bakıma yönlendiren temel sebebin empati yapma olduğuna dikkat çekilmiştir. Örneğin katılımcılar bireyi insan olarak gördükleri, duygusal ve fiziksel ihtiyaçlarını fark ettikleri için veya kendini ihtiyacı olanının yerine koydukları için onun duygularını anlayabildikleri için “kendime nasıl davranılmasını istiyorsam öyle davranırım” düşüncesini kabul ettikleri için onurlu bakıma yöneldiklerini ifade etmişlerdir.

Katılımcılar tarafından ifade edilen empati durumları; bireyin/hastanın içinde bulunduğu durumu düşünme, bireyi kendi/yakınları/ailesi yerine koyma, aynı durumda kendisinin olabileceğini düşünme, kendisine yapılmasını istemediği

davranışları başkasına yapmama, başkasının onurunu korumanın kendi onurunu koruma olacağı şeklinde gruplandırılmıştır.

Katılımcılardan biri bakımı altında olan hastanın derdini dinlemenin, istediği tepkileri veremese bile duygusal anlamda yalnız olmadığını hissettirmenin önemliliğine vurgu yaparak aslında aile yakınlarının da orada yatan bir birey olabileceği düşüncesiyle bakımında bireyi tüm yönleriyle ele aldığını ifade etmektedir:

“(..) Yani şey gibi düşünüyorum birazcık profesyonel değil belki ama orada yatan kişi benim bir yakınım da olabilir. Hani nasıl bir bakım almasını istiyorsam aynen o şekilde yaklaşıyorum aslında. Yani sadece tedavi ya da fiziksel ihtiyaçlarına odaklanmıyorum öyle söyleyeyim sana. Bir yerde eğer anlaşılabiliyorsam duygusal ihtiyaçlarına da odaklanmaya çalışıyorum (...)” (Katılımcı 16, Kadın)

Aynı katılımcı tarafından bireyin kendisinde bulunan utanma duygusunun bakım alan birey için de önemli olabileceği düşüncesiyle bakımında mahremiyete önem verdiğine vurgu yapmıştır:

“(..) Şöyle şey düşünüyorsun ister istemez. Ya ben de burada yatıyor olabilirim. Bir kadın olarak bana bakım veren insanların kadın olmasını istiyorum. Çünkü bir utanma duygusu var. O da utanıyor olabilir diye düşünüyorsun. Bunu düşünüyorsun aslında (...)” (Katılımcı 16, Kadın)

Döngüsel bir bağa atıf yaparak durumu ifade eden bir katılımcı bakım eylemlerine yön verenin aslında kendine yapılmasını istediğini karşısındakine sunma olarak nitelendirmektedir:

“(..) Karşı tarafın onurunu korumak kendi onurumuzu korumak demektir. Yani bu toplum olarak hani eee bu bir zincirin ucudur. Biz eee karşılıklı empati yaparak eee bireyin değerlerini önem vererek hareket edeceğiz ki aynı şekilde o zincir yuvarlanarak ucu gene bize dokunacaktır. İy hani en başta dediğim gibi kendime nasıl davranmasını istiyorsam başkasına da öyle davranmalıyım. Hani mantığımızı olmalı (...)” (Katılımcı 1, Kadın)

Katılımcılardan biri bakımında herkes tarafından kabul edilmiş olan empati odaklı sergilediği bakım yaklaşımını şu şekilde ifade etmiştir:

“(..) Hemşirelik mesleğinde insan en değerli varlık bence. Yani mesela bakım verirken diye düşündüğümde ben gerçekten, hani bu hepimizin klişeleşmiş lafı belki

dilimizde ama, o hastaya bakım verirken kendime ya da sevdiklerimden birine bakım veriyormuş gibi hani bakım veririm (...)" (Katılımcı 6, Kadın)

Hastanın ihtiyaçlarını karşılamaya olan duyarlılığın aslında yakınıni kendini hasta yerine koyma ile kazanılabileceğini ancak bu bilinçte olmayan sağlık çalışanlarının da çok olduğuna atıf yapan katılımcının ifadesi aşağıdaki gibidir:

"(...) İnsan bedenine o bakımını gerçekten kendi yakınına yapıyormuş gibi yapması lazım. Yatak banyosunu düzenli yaptırması lazım, saç bakımını yapması lazım, iki saatte bir çevirmelerini yapması lazım. Ama gel gör ki bunu yapmayan o kadar çok fazla insan var ki çünkü onun bilinçsizliğini benimseyen, maalesef biz sağlıkçıların da psikolojisi sağlıklı olmayan o kadar çok insan var ki (...)" (Katılımcı 17, Kadın)

Hakkı Olduğunu Bilme

Katılımcılar, bakım alan bireyin sadece insan olmasından dolayı onurlu bakımı hakkettiğini ve sağlık profesyonellerinin eylemlerinde/söylemelerinde paternalist yaklaşımdan uzak durulması gerektiğini ifade etmektedir. Yanı sıra hastanın/bireyin yaşam ve yaşama saygı hakkının, bilme/bilgilendirilme hakkının, eşit ve hakkaniyetli sağlık bakımı alma hakkının olduğunu bilmenin de bakımda onuru ön planda tutmaya yönlendiren ifadeler olarak ele alınmaktadır.

Hemşirelik bakımı için uygun koşulların oluşturulması, bireye paternalist davranışlardan uzak durularak ve değerliliğine vurgu yapılarak bu bakımın gerçekleştirilmesini bir katılımcı tarafından, hastanın sadece birey olduğu için hak ettiği şeyler olarak görülmektedir:

"(...) Yani onları gülümsemek bile bence ona verdiğimiz değeri gösterir. Davranışımız yani bir sert davranmak var, bir yumuşak bir şekilde davranmak. Yaptığımız tedavilerin, bakımların uygun koşullarda yapılması, kullanılan mesela malzemelere, onlara bile yani ben önemserim. Onlar da onur için önemli bir şey. Onlar da onun birey olduğu için hak ettiği şeyler (...)" (Katılımcı 7, Kadın)

Yaşam hakkı ve yaşamına saygı duyulma hakkı gereği bakım eylemlerini bu şekilde planlayan ve uygulayan bir katılımcının ifadesine aşağıda yer verilmiştir:

" (...) O yüzden insan dediğimizde, dediğim gibi çok yaşlı bir birey de olabilir bir bebek de olabilir ne olursa olsun yaşamayı hak eden bir birey olduğunu öncelikle

kabul etmemiz gerekiyor. İnsan ne olursa olsun yaşamda var olması gereken işte mesela ne yapıyoruz hastaya mahremiyet kurallarına dikkat ederek invaziv girişim ya da herhangi bir girişim yapıyoruz. Bu da ne demek o kişinin onuruna saygı duyarak o yüzden hani insan demek yaşamayı hak eden, saygı duyulmayı hak eden, kişinin özerkliğine yani onun kişisel alanına girilmeden ona bakım vermeyi ya da isteklerine saygı duyarak hani hastaların nasıl hekim seçme hakkı var ya da işte hemşire seçme hakkı var diyoruz hani o kişinin de isteklerini göz önüne alarak bakım vermeyi (...)" (Katılımcı 1, Kadın)

Tüm bireylerin eşit düzeyde hemşirelik bakım eylemlerinden yararlanma ve bu eylemler hakkında da bilgilenme hakkı bulunmaktadır. Onurlu bakım eylemleri arasında yer alan bilgilendirilme ve sağlık bakımına eşit erişim hakkını bir katılımcı şu şekilde ifade etmiştir:

"(...) Bütün hemşirelik hizmetlerinden aslında bütün hastaların aynı şekilde yararlanma hakkında olduğunu düşünüyorum. Herkese aynı kalitede hizmet verilmesi gerektiğini düşünüyorum. (...) Genelde biz hastalarla çok iletişim kurmuyoruz. Yani bir gelişimle bulunacağımız zaman ya da bir uygulama yapacağımız zaman ne yaptığımızı açıklamıyoruz. Hastanın ne tanısı olduğunu bir hastaya söylüyoruz çoğu zaman. Hasta bir şey öğrenmek için çırpınıyor aslında ama biz de bilgilendirilmiş onurlarla hep atlıyoruz aslında. Hep araştırmalarda kalıyor. Aslında klinikte ki hastalığın da kendisine yapılan ilaçla ilgili bilgilendirilme hakkı var. Kendi tedavisiyle ilgili bilgilenme hakkı var. Bunların hep atlıyoruz aslında (...)" (Katılımcı 18, Kadın)

Tedavi ve bakım alma hakkının olduğunu bilmeyi eşitlik ilkesiyle ifade eden katılımcının ifadesi şu şekildedir:

"Aslında burada örnek vermek istiyorum. 9 Eylül hastanesinde çalışırken terörist olduğu bildiği bir kişi yaralanarak hastanenin acil servisine gelmişti. Sonra oradaki hemşire arkadaşla, süpervizördüm ben, onunla konuşma fırsatımız olmuştu. Yani adı terörist ve askerimizi, polisimizi öldürmüş. Çatışma sırasında zaten yaralı bir şekilde gelmiş ve ekibin ona müdahale ederken ki çelişkilerin yaşandığı duygu. Yani terörist deyip bırakalım ölsün. İlk duygunun aslında bu olduğu ama orada bir sağlık çalışanının ettiğin bir yemin var karşıdaki bir insan. İşte onu da insan onuruna yakışır bir şekilde tedavi alma hakkı var, bakım alma hakkı var. Yani orada sen hâkim değilsin ya da bir şey değilsin, onun cezasını verecek. O an sağlıkla ilgili bakımını yaparsın.

Eğer yaşamı devam ederse gereken hukuk sistemi de cezasını verir. Yani o an oradakilere düşmüyor bunun cezasını vermek gibi. Ama ilk duygu ister istemez bakım vermemek isteme yönünde. Ama tabii ki de profesyonel bir kimlik olarak bu duygudan sıyrılıp CPR'ını da yapıyorlar, müdahalesini de ediyorlar şeklinde. Böyle bir konuşma olmuştu hep bu örnekte gelir aklıma.” (Katılımcı 4, Kadın)

Mesleki Duyarlılık/Mesleki Gerekliliklerin Farkında Olma

Mesleki duyarlılığa sahip olma bireyi, mesleki gereklilikleri yerine getirmeye yönlendirmektedir. Mesleki gereklilikleri yerine getirmek aslında onur odaklı bakım ile eş değer olarak görülebilmektedir. Bu bağlamda mesleki duyarlılığa atıf yapan katılımcılar bunu mesleki farkındalığa sahip olma, mesleki sınırları bilme, bakımda profesyonelliği koruma, bakıma alan bireyin kendini aslında kendini bakım verene teslim ettiğinin farkında olma şeklinde ifade ederek insanı, insana yardım etmeyi ve mesleğini severek bakım eylemlerini bu doğrultuda yönetmenin gerekliliğini dile getirmişlerdir.

Hemşirelik felsefesinin temelinde insanın olduğu ve bu felsefeyle gelişen hemşirelik bakımının odaklandığı konunun da insanın onuru olduğunu düşünen katılımcının ifadesine göre hemşirelik bakımında bu felsefeyle hareket etmek bakım verene güvenilir bir yol sunmaktadır. Bakım eylemlerini güvenli bir şekilde yönlendirdiğini dair ifadesi şu şekildedir:

“(…)Ya orada tabii hemşirelik bakımı dediğimiz için bence daha profesyonel kodlar giriyor artık. Zaten mesleğimizde olan işte etik kodlardan başlarsak ya da işte bizim hemşirelik bakımında, hemşirelik felsefecilerinin geliştirdiği kuramlarla hani düşünsek dahi insan onurundan ya da o insanî tanımlardan farklı bir şey yok. Tüm kuramlar zaten hani baktığında bu temellerin üzerinde, insan ve onuru temeli üzerinde. Hemşirelik bakımı da bu noktada bu felsefesiyle birlikte geliştirilmiş. Mesela bu çok güvenli bir yol geliyor bana hemşirelik bakımında, felsefeyle yürünen bir yol. Çünkü insan onurunun da bu noktada değerler bazında, bu bilime açılması gerekiyor hemşirelik bakımının. Dolayısıyla da insana evet o etik hani değerlerden bahsettik ya da mesleki artık görev, yetki ve sorumluluklar noktasında, evet biz bu temelle gitmeliyiz diyebilmeliyiz. Temelde insan onurunu var. (...)” (Katılımcı 13, Kadın)

Kendi değer yargıları ile uyuşmayan eylemlerde bulunan bireye bakım vermeme doğrultusunda bir düşünce yargısında olduğu halde mesleki gereklilikler doğrultusunda o bireye bakım sunmak durumunda kalmayı ifade eden katılımcı:

“Enteresan bir mesleğimiz var ya gerçekten. Şimdi bakıyorum hala aynı şeyi düşünüyorum. Bence ben o insana bakmamalıyım. Ama sonra da diyorsun ki ben profesyonel bir meslek yapıyorum ve bu mesleğe başlarken ne olursa olsun karşımda bir insan var ve ben onun sağlığını korumak adına her türlü bakımını, tedavisini yapacağım diye bir söz veriyorsun. Ondan sonra karşına böyle biri çıkıyor, bunu yapmak istemiyorsun ama buna mecbur kalıyorsun (...)” (Katılımcı 16, Kadın)

Mesleğini ve insanları sevdiği için insanların kendini iyi hissedecekleri şekilde bakıma yöneldiğini ifade eden bir katılımcının ifadesi şu şekildedir:

“(...) Ben açıkçası işimi çok seviyorum. Ama biraz şey, duygusal ve sosyal bir insan olduğum için. Ben insanları seviyorum. İnsanın beni sevmesini de seviyorum. Bunu istiyorum, arıyorum bu duyguyu hayatımda. O yüzden onlara her zaman sıcak bir karşılama, sıcak bir gün yaşatmaya çalışıyorum. Geri dönüşünü genelde şöyle alıyorum. Çok böyle bir pik andan bahsedemem ama genelde beni seven hastalarım oluyor. Ve ah işte yine güzel kızım gelmiş, ah gece diyordum inşallah sen de burada olursun falan gibi. Özellikle beni bekleyen ve beni arayan, beni bulduğunda, gördüğünde de mutlu olan veya benim örnek veriyorum yıllık izinde olduğum bir hafta. Gelip beni sormuş olduğunu duysam dahi bu beni çok mutlu ediyor (...)” (Katılımcı 3, Kadın)

Mesleki gerekliliğe vurgu yapan diğer bir katılımcının ifadesine göre her bireyin onurlu bakım almaya hakkı vardır. Bu bağlamda bireyin/hastanın onurlu bakım almaya hakkı olduğunu bilmeye ve bunun bilincinde de mesleki gereklilik doğrultusunda onurlu bakıma yöneldiğini dile getirmektedir:

“(...) Dediğim gibi her insanın onurlu bir şekilde bakım almaya hakkı var. İnsan olduğun için, yaratandan ötürü biz mesleğimiz gereği sen bu işi yapıyorsan bunu da bu senin mesleğinin gereği olduğun için bunu da yapacaksın ve dikkat edeceksin (...)” (Katılımcı 6, Kadın)

Mesleki güce teslimiyet duygusundan bahseden bir katılımcı bu teslimiyetin farkında olarak mesleki gereklilikleri yerine getirilmesine odaklanan katılımcının insan tanımını aşağıdaki gibidir:

“Kendi kimliği ve bütünlüğü olan bir insan var. Kendi rolleri olan bir insan var. Bizim karşımıza geldiğinde bütün o güç duygusuna sıyrılmış geliyor. Bütün o rolleri, mesleği var, toplumda bir yeri var. Ama gelip sana teslim oluyor orada, o noktada. Oradaki insan biraz daha telkine, yönlendirmeye daha açık, müdahaleye daha açık, daha sana teslim olmuş bir insan. Çünkü senin sonuçta gücünü, ne gücünü? Mesleki gücünü kabul ederek gelen bir insan. Burada kendi sınırları ve gücünden bir miktarını sana teslim ediyor. Senin onun adına kararlar alabilmesine izin veriyor. Senin onun için bir alanına girip müdahale etmene izin veriyor. Çünkü bunu senin ondan daha iyi bildiğini kabul ederek gelmiş bir insan var. Yani senin mesleki gücüne teslim olmuş, senin mesleki gücünü kabul etmiş bir insan var karşında. Senin bu gücü hasta yararına onun teslimiyetine cevap verecek duyarlılıkta kullanman gerekiyor (...)” (Katılımcı 11, Kadın)

4.4.2. Onurlu Bakım Eylemleri

Bu bölümde onurlu bakıma yönelmeye etki eden faktörler doğrultusunda onurlu bakım eylemlerine yer verilmiştir. Onurlu bakım eylemleri odak kodu ihtiyaçlara duyarlı olma, kararlara ve seçimlere saygı, bedensel bütünlüğü koruma, kültürel ve spiritüel özelliklerin kabulü, etkileşimli iletişim, bilgilenme/bilgilendirilme ihtiyacını giderme, eşitliği adaletle sağlanma, maddesel yaklaşıpma, bilgi güvenliğini sağlama, zararlara karşı koruyucu davranma alt kodları çerçevesinde ele alınacaktır.

İhtiyaçlara Duyarlı Olma

Bireyin/ hastanın bakım anında bireysel gereksinimlerin farkında olma, gereksinimlerini karşılamada istekli olma ve sorunlarına çözüm bulma çabası fiziksel anlamda gereksinimleri için kullanılan ifadeler doğrultusunda oluşturulmuştur. Bunun yanı sıra katılımcıların ifadelerinden yola çıkarak bireyin fiziksel ihtiyaçlarında ziyade duygusal ihtiyaçlarına odaklanıldığı dikkat çekmektedir. Katılımcılar bireyin duygusal ihtiyaçlarını karşılamamanın da bakımın bir parçası olduğunu ifade etmişlerdir.

Hastanın/bireyin fiziksel anlamdaki ihtiyaçlarına duyarlı olunması gerektiğinin, bakımda bireyin temel ihtiyaçlarının göz ardı edilmesinin sonucunda hastada olumsuz etki yapacağına dair bir ifadede bulunan katılımcının ifadesi şu şekildedir:

“ (...) yatak yarası olmayan bir hastanın yatak yarası olarak hastaneden ayrılışı yapılıyorsa bu hemşirenin ihmalkarlığıdır. Bu hemşirenin onurdan belki yoksun

davranışı, işten kaçması, insan bedenine saygı göstermemesi, tamamen kendini düşünmesi. Bazen şey diye düşünüyorum, çok kilolu hastalar var, yukarıya çekemiyoruz, sağa sola döndüremiyoruz, sağa sola döndürsek bile arkasına koyduğumuz yastıklar hemen kilosundan dolayı sönebiliyor vs. Evet ama o zaman, eleman sayımız eksik oluyor. Ben tabii ki de şartların zor olduğunun farkındayım. Ancak yoğun bakım denildi mi, acil ve ameliyathane gibi durumlar denildi mi birazcık daha hemşirenin ekstra dikkat etmesi gerekiyor (...)" (Katılımcı 17, Kadın)

Bireyin yaşam sonu bakımında ifade edilen duygusal yöndeki ihtiyaçlarının karşılanmasına dair örnek ifadeler aşağıda yer verilmiştir:

"(...) Bir hastamız artık terminal dönemde çocuklarını göstermek istiyoruz. Zaten hani donantınları iki saate belki bir saate indirmiş durumdayız. Yok yani şansı. Bir arkadaş böyle gizlice hastaneye çocuk sokmakta yasak gecenin bir yarısı gidip mesela çocukların aşağıdan alıp yanına getirmeye çalıştık. Hani mesleğe karşı profesyonelliğe sığmayan bir davranış. Evet. İnsani yönümüzde var. Evet. Buradan baktığınızda da yapılması gerekiyor gibi. Yani bana göre ya da bize göre, şimdi beraber çalıştığımız arkadaşımızla bize göre de ya görsün çocuklarını bir kere hani. Yazık hani. Zaten son istekleri (...)" (Katılımcı 5, Kadın)

"(...) Mide CA tanısı almış genç bir tanıydı. Son dönem, terminal dönemde, medleri var, dördüncü evreydi zaten. Artık satürasyonları falan düşüyor. Yani müdahalelere rağmen zaten şey yapmıyordu. (...) Ama bir türlü canını veremiyordu. Sabaha kadar saat beş oldu. Yani bana o an onun bir beklenmişliği vardı. Dokuz yaşında bir oğlu. Orada mesela işte yakınları falan var ve sonra dedim ki birini gerçekten bekliyor veremiyor canını. Kadının sadece gözlerinden böyle durup bir şekilde gözlerinden yaşlar dökülecek, dökülemiyor. Açık, bilinci kapalı ama gözler açık şekildeydi. Ondan sonra ben dedim ki ya oğlunun bir şeyi var mı sizde? Yani onun kokusunu duyabileceği falan. Hemşire Hanım şu an hiçbir şey yok. Beklediği bir şey var mı? Belki de oğluydu dedim. Dayısı fotoğrafını çıkarttı. Mesela ben onun fotoğrafını göğsüne koydum. On beş dakika sonra hastayı kaybettik. Yani bu benim mesela insan olduğumu hemşirelik mesleğinde de o en büyük şeyimdi mesela. Unutmuyorum. O hastanın yüzünü bile unutmuyorum ve ona gerçekten değer vermişim. Meslektaşım olmasından çok hani bir anne olmasıydı (...)" (Katılımcı 7, Kadın)

Hemşirelik bakımında, bireyin sadece fiziksel ihtiyaçlarının giderilmene odaklanılmaması duygusal ihtiyaçlarının da ele alınması gerektiğini ve bunu da karşılıklı etkileşim ile sağlanabileceğini ifade etmiştir:

“Duygusal anlamda ki diğer ihtiyaçlarında da yani bizde en çok karşılaşılan evde başka bir çocuğu daha var, onu özlüyor ve ister istemez, bizde riskli gebe olarak yatsa da diğer çocuğunu da düşünüyor. Belki bir konuşmak, birinin onu dinlemesi, bir rahatlatma ihtiyacı da olabiliyor. O yüzden sadece fiziksel bir ilaç uygulama ya da tedavi değil, duygusal anlamda da yani o karşılıklı ilişki, iletişim, etkileşim her biri önem kazanmış durumda.” (Katılımcı 4, Kadın)

Yine başka bir katılımcı da benzer şekilde hastanın/bireyin fiziksel temel gereksinimlerinden ziyada duygusal yöndeki gereksinimlerinin karşılanması yönündeki talebini karşılamamanın sonucunda bireyin rahatlamış olmasından bahsetmiştir:

“(…) Genç bir hastamız vardı, trafik kazası geçirmişti. Entübeydi, ekstube ettik. Daha sonra devamlı şeyi istiyordu, yakınlarıyla görüşmeyi istiyordu. İşte onlardan yiyecek içecek beklentisi vardı. Ama en basitinden hani şey, annemi görmek istiyorum sadece. Bir şekilde birazcık da kuralların dışına çıkarak, açıkçası çok da genç bir çocuktu 19 yaşında, ailesini içeri aldık. Onunla konuştu ve daha sonra abla çok teşekkür ederim, gerçekten çok mutlu oldum, hani başka bir şey istemiyorum sizden yanıtını aldıktan sonra hani onu mutlu ettiğimi hissettim öyle söyleyeyim. Birazcık daha rahat etti en azından (...)” (Katılımcı 16, Kadın)

Kararlara ve Seçimlere Saygı

Bireyin kendi bedeni ve tedavi planı ile ilgili konularda seçim yapma hakkının olduğunda buna saygı duyulması oldukça önemlidir. Katılımcılardan biri bu konu ile ilgili olarak şu ifadeyi kullanmıştır:

“(…) Bazen stent ile açılacak durumlar oluyor, özellikle koroner arter hastaları. Bu tür şeylerde de olabilecek opsiyonel durumları değerlendirmesi gerektiğini, bir anda bir kişinin kararıyla değil kendi karar vermesi gerektiğini konuşuyoruz mesela. Bunlar da önemli şeyler bence onuru açısından. Çünkü o bireyin o bedeniyle ilgili bir şey.” (Katılımcı 2, Kadın)

Bireyin otonomisine vurgu yapan katılımcılardan birinin ifadesine göre:

“(...) Tamamen tedaviyi kabul etmeyen hastalar var ama konuşmak gerekiyor. Onun nasıl olacağını anlatmak gerekiyor. Ajitasyonun sebebini öğrenmek gerekiyor. Mesela yoğun bakımdan hastalarımız geliyor burada. Deliryum tablosu ile geliyor gerçekten. Tamam fiziksel tespit diye bir şey var. Fiziksel tespiti yapmak bile bana onların birey olması hakkını çığnemiş gibi geliyor. Bu yasal bir şey diye veriliyor. 24 saatte bir tespitin girilmesi oraya yasal. Ama resmen bir koyun, hayvan gibi bağliyormuşuz gibi geliyor insanları.” (Katılımcı 7, Kadın)

Katılımcılardan biri ise hastaların damgalanmaması konusunda duyarlılık göstererek hastaların seçimlerine/isteklerine saygı gösterdiğini şu şekilde ifade etmiştir:

“(...) Yani her insan dış görünüşünü o kadar önemsemiyor ama önemseyenler de bence oluşturuyor. Örnek veriyorum genç kadınlar oluyor ve gerçekten dış görünüşüme ben de önem veriyorum. İstedikleri şekilde görünmemek onları yaralıyor. Toplumda onlara bakıldığında hasta olduklarının düşünülmesi onları üzüyor. Bir hastam şey demişti mesela kol içimden değil de el üstünden açabilir misin? Morardığında kol içlerimin morluğu insanların hani çok açık söyleyeceğim uyuşturucu bağımlısıymış gibi beni düşünmelerine sebep oluyor. Bundan çok korkuyorum demişti. Özellikle el üstü kol dışı falan çalışıyorduk onda. Yani biraz kendilerini görmek istedikleri yerde tutmaya çalışıyoruz onları diyeyim (...)” (Katılımcı 2, Kadın)

Mahremiyeti Koruma

Araştırmada katılımcılar tarafından onurlu bakım eylemlerinin en başında aslında mahremiyetin korunması, mahremiyete saygı, bedensel bütünlüğün korunması, bireyden izin alarak bedenine dokunma, bedensel gizliliğini koruma şeklinde ifadelerle mahremiyet konusu dile getirilmiştir. Katılımcılardan bazılarının ifadesi şu şekildedir.

“(...) Şimdi orada yatan hastalar hiçbir giysi olmadan yatıyorlar ve ister istemez altları kirlenebiliyor, işte perine bakımı yapmak zorunda kalıyorsun ve bir mahremiyet istiyor, etraftan görünmemek istiyor. En basitinden bir perde çekebilirsin. (...) Mahremiyet istiyor ve sen onu sağliyorsun.” (Katılımcı 16, Kadın)

“(...) Bazen biz hani bayan diyoruz mesela yanında bayan var. Onun yanında işte ne bileyim özel bölgesini temizlememiz ya da pozisyon vermemiz, üstünü

değiştirmemiz. Yanındaki belki bayanlar rahatsız olmayacağını düşünüyoruz ama her birey farklıdır sonuçta. Herkesin rahatsızlıkları ya da mutlu olduğu durumlar farklı olacağı için ahlak duygusu ya da utanma duygusu. O yüzden bu tür şeylerin önem arz ettiğini düşünüyorum. Mahremiyet anlamında da sadece hastaya bakım uygulayacaksak bizim olmamız gerektiğini (...)" (Katılımcı 2, Kadın)

Bir katılımcı mahremiyetin bireyin sadece açık yerinin kapatılmasının yanı sıra enerji alanın da korunması şeklinde bu konuyu ifade etmiştir. Bakım eylemlerinde mahremiyetin korunmasının temelini de bireyden bedenine dokunma, işlem uygulama konusunda izin alınmasına vurgu yapmıştır:

"Mahremiyet sadece insanın açık olan bir yerinin kapatılması değil, onun her insanın kendi bir enerji alanı vardır. O enerji alanının içerisine de girilmemesi lazım. Kişi eğer o alanın içerisine sokmak istemiyorsa saygı duyulup dışarıda kalınmalıdır. Mesela hastayla görüşmeden önce, önce izin alınıp işte atıyorum ateşini ölçmeye gidiyoruz mesela. İşte şu sebepten dolayı vücudunuzda herhangi bir enfeksiyon gelişip gelişmediğini ya da durumunuzu takip etmem için ateşinizi ölçmem lazım. Şimdi size dereceyi koyacağım. Buna izin veriyor musunuz? şeklinde izin isteyip o şekilde alanına girmek lazım. Eğer bu tarz kişiden izin istenmeden, paldır küldür herhangi bir girişim yapıldığı takdirde bu onun mahremiyet ihlalidir (...)" (Katılımcı 12, Kadın)

Kültürel ve Spiritüel Özelliklerin Kabulü

Bireyler doğduğu andan itibaren geldiği yapılar, aile ilişkileri, kültür gibi birçok faktörle hayatını şekillendirmektedir. Bireyin kültürel özellikleri bireyin doğrularını/yanlışlarını, dünyayı algılayışlarını yani hayatını anlamlandırmasını ve bu anlamlar doğrultusunda eylemlerde bulunmasını etkilemektedir. Kültürel özellikler toplumdaki topluma değişiklik göstermektedir ve bu da bireyin tercihlerine büyük oranda yön vermektedir. Bu bağlamda hemşirelerin bu kültürel özelliklerini dikkate alarak bakım eylemlerini düzenlemesi katılımcılar tarafından vurgulanan bir konu olmuştur. Katılımcılardan biri, bireylerin kültürel özelliklerini bakım uygulamalarında göz ardı edilmemesinin gerekliliğini şu şekilde ifade etmiştir:

"(...) Kültür, inanç, örneğin birey varlığını yaptığı davranışlarla da kabul ettirebilir. Davranışlarımızı kültürümüz, inançlarımız, inandığımız değerler etkiliyor. Bu nedenle onlara saygı duyulmasını da bekleriz. Hani bu insan onurunu korumada da önemli. İnançlarına mesela biz bakım verici olarak kişinin bir inancı var. Onu yerine

getirmesi için ortam sağlamamız önemli, önyargılı olmamamız önemli. Bunlar bir bütün. Biz az önce mesela fizyopsikososyal dedik aynı zamanda da tabii ki manevi bütünlüğü de var. Manevi boyutu da var bireyin. Onu da görmezden gelemeyiz bakımında. Kültür de, kültür yememizden, içmemizden, kılık kıyafetimizden, oturup kalkmamızdan her şeyimizden etkiliyor ki biz mesela hemşire olarak klinikte baktığımızda sağlık bakım davranışlarını etkiliyor, uygulamalarını etkiliyor değil mi?” (Katılımcı 14, Kadın)

Spiritüel özelliklerin kabulünün, bakım uygulamalarında sırasındaki önemine vurgu yapan bir katılımcı bunu iki farklı örnek ile ifade etmiştir:

“(…) Onun dışında mesela beni etkileyen bir olay olmuştu. Bir şey vardı yatan hastanın yakınları, dışarıda kapıda çok kalabalık bir grup vardı. Onun başının altına bir dualar, bir sürü şeyler koymamızı istiyorlardı bizden. Şimdi hani hastane, ben koyarım, başka bir arkadaşım atabilir. O yüzden hani onları da kırmadan, bunu da anlatarak koyabileceğimi söyledim. Belli bir saate koydum, sonra geri verdim. Çünkü onun garantisini de veremem onlara. Yani hani insanların o inançlarına da saygı duyarak bunları yapmaya çalışmıştım.” (Katılımcı 6, Kadın)

“(…) Yine mesela şeyh olduğu için sakallarının kesilmemesini istemişlerdi. Çünkü orada bakım vereceğiz. Ama kesilmesi gerekiyor çünkü entübe bir hasta sıkıntılı. (...) Bir kısmını kestik, tamamını kesmedik. Bakımımızı verdik, temizledik. Bu da mesela yine insan onuru. Onun için çok önemli bir şey sakallarının kesilmemesi (...)” (Katılımcı 6, Kadın)

Etkileşimli İletişim

Araştırmada birçok katılımcı bakım uygulamalarında iletişimin önemine değinmiştir ve bu konuyu geniş bir çerçeveden ele almışlardır. Bakım alan bireylerin bakım uygulamalarında kendisinin dinlenilmesine ihtiyaç duyduğunu katılımcılar, etkin dinlenme, hastaya kendini ifade etmesi için zaman ayırma, sözel olduğu kadar sözsüz iletişimde farkında olma, olumlu iletişimi pekiştirme ve sağlıklı iletişime maruz kalma şeklinde ifade etmişlerdir.

Bir katılımcı hastanın kendisini ifade etmesine olanak tanımanın yani bireyin dinlenilmesinin onun fiziksel iyilik halini de etkilediğini, bakımın etkinliğini ve bireyin motivasyonunu artırdığını ifade etmiştir:

“(...) Hastalar gerçekten öncelikle tamam fiziksel olarak sağlık problemleri var. İşte ben mesela konstipe hastalarla çalışıyordum. İşte konstipasyon problemi var ama ondan önce kendinin dinlenmesini çok daha önemsiyor ve istiyor. Ve dinlendiği zaman o kadar mutlu bir şekilde o kapıdan dışarıya çıkıyor ki hastalığını neredeyse hani o fiziksel hastalığının yarısı gidiyor. Ve iyileşmiş bir şekilde evine doğru gidiyor. Sonra gelmek için bir motivasyonu oluyor. Ben mesela bir hastayla 6 hafta boyunca çalışıyordum. Dediğim gibi işte benim elimi evine götürmek istiyor. Ya da işte hani beni görmediği zaman hani üzülüyor. Hani bu bendeki tüm meslektaşlarıma hani bunu öğretmeye çalıştım. Benim kullandığım yöntemi. Ama hastayı dinlemenin, onun nasıl diyeyim şikayetini önemsedığının farkında olduğunun, onu çözmek için ona neler yapabileceğinin hani öneri demek istemiyorum da seçimler sunup kendi seçimi yapması için onu dinlemek çok önemli. Yani dinlendiği zaman çok mutlu oluyor (...)” (Katılımcı 6, Kadın)

Hastanın dinlenilmesi, hastanın hayatı ile ilgili bilinenden daha fazlasının bilinmesine olanak tanımaktadır bununla birlikte hasta-hemşire arasındaki güven, mutluluk ve değerlilik duygularının beslendiğini ifade eden katılımcının ifadesi şu şekildedir:

“(...) Mesela dinlememiz lazım. Çok fazla anlatacak şeyleri var hastaların bize. Ama biz dinlemeye hiç tahammülümüz yok. Acil servisten içeri girdiğinden beri hastalar her şeyi anlatıyor ama biz hep sadece benim soruma cevap ver kısmındayız genel olarak. İşte zaman yönetimini yapmayı biz kendi odak noktalarımızı seçmemiz gerekiyor şeklinde yorumluyoruz. Hastalar da mutsuz hissediyor, güvensiz hissediyor, değersiz hissediyor. Böyle bilinmeyen anksiyetenin içinde sürekli bir gerginlik her şeye yansıyor. (...) Ben hastayı tedavi ederken bir nasılsınız dediğimde zaten hasta o an birçok şey söylüyor benimle paylaşıyor. Geçerken selam verdiğimde yine bir şeyler paylaşıyor. Evet destekleyebildiğim alanlar var, destekleyemediğim alanlar var ama dinlemek için zaman yaratmaya çalışıyorum.” (Katılımcı 8, Kadın)

İletişimin önemine vurgu yapan bir diğer katılımcı iletişimin tedaviden bile önemli olduğunu düşünmektedir:

“(...) Örneğin, ben onu dikkate aldığımı gösteren çok güzel bir davranış bu, sabah kalktığımızda işte vizit yapıyoruz. Günaydın demek, nasılsınız demek, geceniz nasıl geçti demek benim onun onuruna saygı duyduğumu gösteren değer verdiğimi

gösterir. Bunları hep öğrencilere de anlatıyorum, çok önemli. Sizin vereceğiniz tedaviden bence çok daha önemli (...)" (Katılımcı 14, Kadın)

Bunların yanı sıra iletişim kurulamayan bilinci kapalı hastalardaki iletişim engeli bakım uygulamaları esnasında endişe yaratmaktadır:

"(...) Şimdi belki çalıştığım bir servis olsa daha farklı olur. İletişim kurabildiğim, o daha farklı bir şey. Ama bilinci kapalı hastalar olduğunuzda daha farklı bir duygu oluyor. Ve dediğim gibi o yoğunlukla bazı şeyleri, atlayabilmekten korktum açıkçası. Hani duyabileceğini, hissedebileceğini, atlamaktan korktum. Elimden geldiğince de yapmadım böyle bir şey. Ama önemli bir konuydu benim için. Bilinci kapalı hastayla çalışmak yani hemşire olarak bu noktada çok önemli. Bunu böyle nasıl diyebilirim? Yani kaybetme ihtimali oluyor insanın bu şeyini. İnsan onurunu belki, insan onurunu ihlal edebileceğimi düşünmüş olabilirim. Yani korktum açıkçası ondan. O da iletişim olmamasından dolayı belki de. (...) Yani her şeyin başı zaten iletişim. Bir insanı onurlu hissettirmek, hissettirmemek de bence iletişimle meydana geliyor. Yani iletişimi nasıl kurduğunuz o kişiyi hissettirdiğimiz, onurla hissettirip hissettirmedığımızı görebiliriz. Tabii ki davranışlarımız. Ama bu da bir iletişim. O nedenle iletişim önemli (...)" (Katılımcı 19, Kadın)

Bilgilenme/Bilgilendirilme İhtiyacını Giderme

Araştırmada bireyin bilgi ihtiyacını ifade eden katılımcılar bununla ilgili olarak bilinci kapalı hastayla iletişim kurma, hastalık-tedaviye ilişkin bilgi ihtiyacını karşılama, uygulamalarda bilgilendirilmiş onamı temel alma, bilgilenmeyi sağlama şeklinde ifadeler kullanmışlardır.

Hastanın hastanede yattığı süre boyunca kendisi, hastalığı ve prognozu ile ilgili kafasında bir çok soru olduğunu ve bununla ilgili cevapları bulmadıkları sürece de güven ortamının oluşmayacağını ifade eden katılımcı, tedavi ve bakım uygulamaları sırasında bilgilendirmenin önemini şu şekilde ifade etmiştir:

"(...) hastadan kan alacağım odaya girdim, üç kişilik oda. Hepsi işte hemşire hanım bir şeyler soracağım. Tek nöbet tutuyordum. Şimdi işim var, birazdan geleceğim dedim. Gerçekten de birazdan gittim. Evet dedim sorularınızı alayım. Öncelikle şaşırdılar. Gerçekten geri geldiğim için. Hepsini de sorularını cevapladım. Kimisinin hastalığıyla ilgili diğerinin neden kan alındığı ile ilgili. Çünkü çok sık kan

alıyorduk hastadan. Beta HCG takip yapıyorduk. Onun onunla ilgili endişeleri vardı. Hepsini bilgilendirerek çıktım. Hani sonradan oldu ama hepsinin kafasındaki soru işaretlerini giderdim. Bilgilendirme önemli kesinlikle. Ben çok hani eee evet belki bir iki dakika yerine beş dakika konuşmamız gerekiyor hastayla ama konuşmadan sonra hastanın kafasındaki soru işaretleri gittiğinde aldığım, neden burada yattığını çünkü bir hastanede yatıyor bilmediği bir ortam bana ne yapılacak? En büyük soru işareti bu. Bana ne yapılacak? Hasta da bunu gidermemiz gerekiyor ki hasta da ona göre bize güvensin.” (Katılımcı 1, Kadın)

Hastanın kendi yaşamı ile ilgili özerk karar vermesinde yine bilgilendirmenin önemini vurgulayan bir katılımcının ifadesi aşağıdaki gibidir:

“(…) Olabilecek iki açıklamayı bir yaptım. Sonuçta her türlü hastanın her an her şeyle karşılaşabileceğini, benim de aynı şekilde bir dakika sonra yaşayıp yaşamayacağımın garantisi olmadığını, sadece hastanın var olan bir durumunun tespit edildiğini. Artık bilinen bir gerçeği var, bilinen bir rahatsızlığı var. Buna göre davranması gerektiği. Ve şu an yeni bir karar alındığı için, şu an cerrahi karar alındı. Hastamız da bunu bilmediği için şok etkisinde şu an. Eve gidin, dinlensin, kendini yormasın. O kararı kendisi versin. Size lütfen bu konuda destek olun diye. Hem ailesine hem kendisine, üçü bir aradaydılar zaten...Yatıracağız ama diyor biz niye yatacağız bilgileri yoktu. Ameliyat hakkında bilgi verdim. Ameliyat olmazsa anjiyo ile açılabilceğini ama anjiyo ile neden açılmayıp ameliyat önerebileceklerini. Genç hasta olmasından dolayı stentleme yapılırsa damar yapısı sıkıntı olacak. Tekrar ameliyat gelecekte problem olabilecek. O yüzden seni daha uzun vadede, daha konforlu bir yaşam sunabilmek adına ameliyat düşünülmüş olabilir. Damar yapın uygun olmaya da bilir. O yüzden bir görüş daha alabilirsin bence. Çok kafanı da karıştırma dedim...ameliyat olmaya da karar verirsem 7/24 biz buradayız zaten diye. Öyle rahatlatmaya çalıştım kendimce.” (Katılımcı 2, Kadın)

Katılımcılardan biri bilgilendirme yapılmadığında yani hastanın bilgi ihtiyacı karşılanmadığında hastaların kendilerinin yok sayıldığını düşündüğünü ifade etmektedir:

“(…) Hastalara açıklama yapılması gerektiğini düşünüyorum. Bu da mesela onurlarını çok kırıyor. İnsan yerine konulmamak şeklinde ifade ediyorlar ya. Hastalara

bir açıklama yapılmadığı için de insanlara bir açıklama yapılmadığı için onlar da kendilerini kötü hissediyorlar mesela o noktada.” (Katılımcı 18, Kadın)

Eşitliği Adaletle Sağlama

Herkese alması gereken bakımı verme, ihtiyaçlar doğrultusunda bakımı paylaşırma, bakımı dağıtırken eşitlik ilkesini benimseme şeklindeki katılımcı ifadeleri hemşirelik bakımının eşitlik ve adalet ilkeleri temeline dayandığını desteklemektedir. Bazı katılımcıların bu konudaki düşünceleri aşağıdaki gibidir:

“Bir tanesinde hırsız hani vardı. Genel odada yatıyor. Eve hırsızlık yapmaya girmiş. İıı tabii biz de hoşlaşmıyoruz bazen açıkçası. Bizim de tepkimiz var. Biz de insanız, bizim de duygularımız var. Ama ııı yaklaşımımızda, onun bakımında, tedavisinde ııı şey yapmadık hani. Değişiklik yapmıyoruz ama kızıyor muyuz? Kızıyoruz.” (Katılımcı 5, Kadın)

“(…) Çünkü sonuçta insan. İnsanla uğraşan bir mesleğiz. Her insan A grubunda ayrı B grubunda ayrı bir şekilde davranmamak lazım. Aynı şekilde davranmak lazım. Yani sosyoekonomik statüsünden tut da her türlü anlamda aynı eşit bir şekilde davranmak ve eşit yaklaşmak gerekiyor. (...) kesinlikle, bu onurun korunmasının temelinde var her insana eşit davranmak var. (...) Yani ayırım yapmadan bilgi, tecrübe, deneyimleriyle kişilere eşit, objektif bir bakım sunmalı diye anlıyorum. Yani fark, ayırım göstermeden. Zaten bizim andımızda da bu yazar. Yani dil, din, ırk ayırımı göstermeden bakım verebilme.” (Katılımcı 12, Kadın)

Eşitlik kavramında öğrencilere de söylüyorum; herkese eşit düzeyde hizmet veriyoruz ama kiminin daha çok ihtiyacı var o hizmete. O zaman adaletli bir hizmet sunumu oluyor. Riskli olana, ihtiyacı olana daha çok önceliğimizi vermemiz ve hizmet götürmemiz gerekiyor. Çünkü biz ona göre mesela hastaları sınıflandırıyoruz aslında öyle değil mi? Triaajda bile öyle değil mi? Onun gibi düşünelim. İhtiyacı olana daha fazla hizmet götürme noktasında önemli. Ama ben evet aşılama yapacağım bebeklere. Onlar çok kırsal da gidemeyeceğim oraya gitme gibi bir durumum olamaz. Ama araç gereçle diğer meslektaşlarına destekleyip ben oraya o bebekleri aşıya götürebilmeliyim (...)” (Katılımcı 14, Kadın)

“(…) Hastaya ben zaten gerekli olan vakti ve gerekli olan bakımlarını yaptığım sürece başka hastaya gereğinden biraz daha fazla yapmam diğer hastaların insan

onurunu zedelediğini düşünmem. Çünkü hastalara vermem gereken bakım süreci ya da çeşitliliğini benim mesleki bilgi ve birikimim bana söyler ve mesleki deneyim ve birikimime dayalı olarak da bir hastaya daha fazla bakım verme ihtiyacı duymam. O hastanın gerçekten de buna ihtiyacı olduğu içindir.” (Katılımcı 20, Erkek)

Maddesel Yaklaşmama

Hastaların bedenlerini çeşitli biyolojik, psikolojik, sosyal, kültürel ve manevi yönleriyle bir bütün olduğunu kabul etmek ve onlara bütünsel bir yaklaşım sergilemek oldukça önemlidir. Hastalara yatak numarası ya da bu, şu vb. zamir ifadeleri kullanmak hastaların nesneleştirilmesine ve hastaların etiketlenmesine neden olabilmektedir. Bununla birlikte araştırmada katılımcılar bakım eylemlerinde hastanın/bireyin kimliksizleştirilmemesi, cihaz/makine olarak görmeme, iş olarak görmeme şeklinde bu durumu ifade etmişlerdir.

Hastanede hastanın varlığını kabul etmenin bireyi oda numarası, yatak numarası yapılmaması ile mümkün olacağına dair bir ifade şu şekildedir:

“(…) Onunla mesela varlığını kabul etmiyorsan göz teması kurmazsın. Görmek de istemezsin. Görmezsin yani varlığını kabul etmediğini. Mesela küçük bebekler bile annesinin gözüne bakar ve kendi varlığını öyle hisseder. Göz teması kurmazsın. Onun fikirlerini değersizleştirirsin, kişiyi kimliksizleştirirsin. Bu karşındaki bireyin onur duygusunu aşağı çekmek için yapılan eylemlerdir. Mesela hastanedeyse oda numarası yaparsın, yatak numarası yaparsın. Varlığını kabul etmek böyle (...)” (Katılımcı 1, Kadın)

Bununla birlikte başka bir katılımcı bakım anında sempati yapmaktan uzaklaşmak için eylemleri esnasında hastayı robot olarak gördüğünü ifade etmiştir.

“(…) Ben materyalist bakıyorum, fiziksel ve duygusal sağlığını iyileştirmeye çalıştığımız şey gibi yaratık gibi, hani canlı hatta yaratık biraz kötü oldu. (...) Çünkü yani normalde daha ben şey diye bakıyordum biraz empatiden sempatiye çok hızlı yaşayan bir insanım o yüzden hemşirelik yaparken ya da işte kritik bir hasta gördüğümde her zaman kendimi orada değilmiş gibi hayal ederim ve onun bir robot olduğunu benim de bir işte tekniker ya da mühendis olduğumu düşünürüm. Bunun şimdi ne kadar doğru olduğunu düşünüyorum.” (Katılımcı 15, Kadın)

Katılımcılardan biri ise çalışma koşulları nedeniyle bakım verdiği hastaların birey olduğunu göz ardı etmekten, onlara materyalist yaklaşımdan korktuğunu ifade etmiştir:

“Öncelikle bunun bir materyal değil de bir insan, çünkü biz bir iş, bir meslek yapıyoruz. Tabii ki onun getirdiği şey de onu bir materyal olarak görmemek bence en önemlisi. Özellikle ben kendim yoğun bakım ünitesinde çalıştım. Oradan deneyimlerim neticesinde, evet, tempoya kapılıyoruz, yoğunluk, baskı, işin olması, bitmesi, yani bir sürü şey var. Bazen sanki böyle, o kaygıya çok kapıldığım oldu. Özellikle mesleğin başında. Acaba bazı şeyleri atlayacak mıyım? Hani insan olduğunu unutacak mıyım? Diye böyle çok kaygım oldu. Her gün çıktığımda onu düşündüm. Ben acaba şunu yaparken unuttum mu? (...) Dediğim gibi en çok korkum materyal olarak hissetmeyeyim, insan olduğunu her zaman hatırlayabildiğim oldu. Yani öyle de oldu ama her gün bunu kendimde sorguladım. Başta korktum açıkçası. Ama sonra anladım ki bilmiyorum artık tecrübeyle mi, yaşın ilerlemesiyle mi öyle değilmiş. Evet, unutmuyoruz onu. Unutmamamız gerekiyor insan olduğunu. Ama bu bende bir korku yarattı baştan.” (Katılımcı 19, Kadın)

Bilgi Güvenliğini Sağlama

Hastaların birçok yönden güven ihtiyacı duyduklarını ifade eden katılımcılar sıklıkla bilgi güvenliğinin sağlanmasının hasta-hemşire arasındaki etkileşimin daha etkili olacağını ifade etmişlerdir. Hastaların/bireylerin kendilerine ait bilgilerin diğer kişilerin yanında paylaşılmamasının ya da konuşulmasının hemşireye karşı güvensizliğe neden olabileceğini ve bununda bakımı olumsuz yönde etkileyeceğini dile getirmişlerdir. Buna ilişkin iki katılımcının ifadesi şu şekildedir:

“Çok ekstrem olaylar ve durumlar mesela yaşadık. Ne kadar kötü olursa olsun o insanı mesela o yaşadıkları şeyleri, ilgisi olmayan insanlarla paylaşmamamız gerekiyor. Çok çok kötü olabiliyor mesela kabul edilemez şeylere bile şahit olduğumuz olsa bile bunu yapan kötü, suçlu gözükten taraf da olabiliyor, diğeri masum tarafı olabiliyor. Ne olursa olsun onu mesela iş dışı kişilerle mesela konuşmamamız gerekiyor.” (Katılımcı 11, Kadın)

“(…) Bir de bilgi anlamında bir mahremiyet vardır hani baktığımızda. Özellikle etik duyarlılık açısından bakarsak zaten ııı şey bir şey gizlemek istersen, ailene söylemek istemezsin. Benimle paylaşırın, ben sana ııı yol gösteririm ama ailene

bunu anlatma. Yine güven burada devreye de giriyor. İnsan onuruyla hani bağdaştırabilir miyiz bilemedim ama hani hem bu anlamda hasta bilgilerini hani gizlilik, gizlilik diyeyim o zaman. Hani gizlilik diyorduk sanırım. Mahremiyet, gizlilik bunlar çok önemli diye düşünüyorum hemşirelik bakımında (...)" (Katılımcı 5, Kadın)

Zararlara Karşı Koruyucu Davranma

Araştırmada, bireyi travmalardan koruma, zarar görmesine engel olma ve bunun için çabalama, birey için risklerin farkında olma, birey için endişe duyma, hasta yararını düşünme, bakım ve tedavide ihlallerden kaçınma, bireyin iyilik halini sürdürmeye istekli olma hemşirelik uygulamaları esnasında bakım alan bireyi zararlardan korumaya ilişkin kullanılmış ifadeler arasında yer almaktadır. Katılımcıların ifadeleri hastayı fiziksel zararlardan koruma üzerinde yoğunlaşmıştır. Bununla birlikte, katılımcılardan biri fiziksel zararında ötesinde bireyin onurunun korunmasının, ona onurlu bakım sunulmasının önemini şu şekilde ifade etmiştir:

"(...) Tedaviden bile bazen önemli bir şey. Yani sen onu çok güzel bir operasyonla ameliyat edilmiştir. Yarasını iyileştirmişsindir ama onurunu korumadığında başka bir yara açarsın(...)" (Katılımcı 11, Kadın)

Bakım ve tedavi anında hastanın zarar görmesini önlemenin, bakımın en temel ilkeleri arasında yer aldığını ve bakım esnasında bu ilke çerçevesinde hareket edilmesi gerektiğini dile getiren katılımcı bu durumu şöyle ifade etmiştir:

"(...) Hani biraz önce hani örneğini de verdiğim gibi yani hastaya bakım verirken ona saygı duymak, ağrısı, acısını hafifletmeye çalışmak ya da işte bakımı verirken ona zarar vermemek en önemli ilkelerden bir tanesi. Ben onu tedavi edeceğim ve bakım yapacağım derken zarar vermeme ilkesini en önemli ilkelerden bir tanesi. Ben zarar verirsem zaten tedavi ve bakımın hiçbir anlamı kalmaz. Bunlara hani dikkat etmek ve mesela bakımda en üst seviyede benim hemşire olarak mesleğimde verebileceğim en iyi bakımı vermek (...)" (Katılımcı 15, Kadın)

Ayrıca bir katılımcı, dinin getirdiği bir takım öğretilerin dayatıldığı ya da bireyin özerkliğinin göz ardı edildiği noktada onu zararlardan koruma çabasını şu şekilde ifade etmiştir:

"(...) bizim bir hastamız var, 39 yaşındaydı ve 4. sezaryen operasyonunu geçirecekti. Aslında bu hastanın geçirmiş olduğu 4 sezaryen ve daha sonrasında

geçirmesinde batına sürekli operasyon yapıldığında anne sağlığını tehlikeye atan bir durum. Yaşı 35'ü geçtiği için tüplerin bağlanması yapılabilecek bir işlem. Bu bilgiyi alma hakkı var. (...) Aslında kadın yapılabileceğini, ki bunun için de eş imzası gerekiyor, dışarıda da hem eşim hem de eşimin annesi babasının olduğunu söyledi. Yani hani onlar dedi istemez, eşimin ailesi istemez dedi. İsterseniz biz bir görüşelim dedik kendilerine, eşine seslendik. Ondan sonrasında da işte eşi yani babasının vesairenin aslında bunun günah olduğundan bahsettiğini söyledi. (...) Yani burada artık onu sağlığını tehlikeye sokuyor ise o nedenle yapılacak olan işlemin aslında dinen de günah sayılmadığıyla ilgili birtakım açıklamalar. İşte eşi böyle şeyler söyledi. İşte babamlar hayır der falan filan gibi. (...) O gün süreci böyle yönettikten sonra hem eşimden hem kadından imza aldık ve sezaryene girdiğinde tüp ligasyonu da yapılarak çıkmış oldu. Şimdi kadının böyle bir hakkı var. Ama kendisi özgür değil. Kendi kararlarını alamıyor. Evet eşim imzasının gerekli olduğu bir noktada aileye büyüklerin de kararlarını etkili olduklarını da görmüş durumdayız. Yani biz var olduğumuz o kısa süre içerisinde elimizden ne kadar geliyorsa bu yardımı göstermeye çalıştık. Yine başkalarında da belki yapmaya gayret ettik ama hepsinde de olumlu sonuca da varamadık şeklinde de olabilir. Yani burada da işte onun bu bakımı almış olması, bu müdahaleye verdikleri kararlar beraber hayatının diğer noktalarında başka bir sağlık sorunu yaşaması. Çünkü yeniden gebe kalırsa aldırma günah olduğu için onu da yine doğuracak. Evet. Yani ve belki başka bir doğumda hayatını kaybedecek. Şimdi biz bunları biliyorken hani anne hayatını kurtarmak adına bu girişimlerin yapılması gerektiğini düşündüğümüz için böyle yardımlarda bulunmaya gayret ettik diyelim ki.” (Katılımcı 4, Kadın)

4.4.3. Onurlu Bakımı Engelleyen Faktörler

Onurlu bakıma yönlendiren etmenler ile birlikte onurlu bakım eylemlerine değinilmiştir. Bu bölümde bireylerin onurlu bakım eylemlerine yönelememesinin önündeki engeller ele alınacaktır. Onurlu bakımı engelleyen faktörler odak kodu, katılımcı ifadelerinin analizi sonucunda varoluşunu sorgulama ve profesyonel kimliğin reddi alt kodları çerçevesinde ele alınmıştır.

Varoluşunu Sorgulama

Katılımcılar tarafından mobbing, ağır çalışma saatleri, iş yükü fazlalığı, bireyi bütün olarak görmede zaman baskısı, tükenmişlik ve maddi tatmin duygusunun olmaması onurlu bakımın önündeki temel faktörler olarak ifade edilmiştir.

Bir katılımcı, meslektaşlarının tükenmişliğe sığınarak bireye hak ettiği davranışı göstermeyi ihmal etmesinin doğru olmadığını ifade etmiştir:

“(..) Yani bu davranışı normal görebilmek için evet belki öğretilerin etkisi vardır. Mesleki olarak tükenmişlik de etkiliyordur. Ama öğretiler bence biraz daha ağır. Yani tükenmişlik biraz daha bahane gibi. Çünkü sadece bizim mesleğimiz hep aynı şeye maruz kalmıyor. Bütün meslekler bir süreklilik içerisinde ve herkes kendi mesleğini sürekli yapmaya devam ediyor. Yani evet bütün mesleklerde tükenmişlik var ama hani bunun yollarını aramak da bence bizim sorumluluğumuz. Bunun dışarıya yansıtmanın, başkalarına yüklemenin ya da o hastanın hak ettiği davranışı ondan çalarak çözüm olamayız biz kendi tükenmişliğimize.” (Katılımcı 8, Kadın)

Bir katılımcı iş yoğunluğunun üzerinde yarattığı zaman baskısı nedeniyle hastaları dinleyemediklerini ve dinleyemedikleri için de sorunlarına çözüm bulmaya yönelemediklerini ifade etmiştir:

“Stresle baş etme yöntemlerini anlatmak ve bunları uygulamasını sağlamak. Tedavilerini düzgün olarak almasını ve kendini daha iyi hissetmesini sağlamak bile onun daha onurunu yükselten... Ama her zaman mümkün değil. Çünkü mesela benim burada 11 tane hastam var ve bunların sadece tedavisini hazırlayıp, vitallerini girip, sisteme kaydedip, evrak işleriyle uğraşmak bile benim 4 saatimi alıyor. 4 saat sabah, 4 saat akşam bu aktif olarak ara ve gece tedavilerini saymıyorum bile. Günün zaten, 10-11 saatini aktif bir şekilde geçirdiğinde sen de bir yorgunluğa sebep oluyorsun.(..)

Yani, cevap vermeyi bırak, dinlemeyi bırak, orada tersleyebiliyorsun. Çünkü, diyorsun şu an acil müdahaledeyiz yani sorulacak soru şu an değil vesaire. Yani, mümkün olmuyor. Bu da iyileştirmeye olur. Şu an için değil sadece teoriyi söylüyoruz. Tabii insanları dinlememiz lazım, onlara yol göstermemiz lazım. Çünkü sağlıkta bilinci, en bilinçli bireyler bizleriz. Çok fazla yanlış bilinen bilgi var, takip edilmeyen şeyler var. (...)

Ya onları yönlendirmek uzun lafın kısası, onları dinlemekten geçiyor. Onları daha sağlıklı, çünkü sağlık demek vücudundaki enfeksiyonu gidermek demek değil maalesef. Onları dinlemek ve problemlerine çözüm bulmak da sağlıklı hale getirmek

oluyor ama bu da personel sayısını arttırarak olur şu an. Şu an sadece tedavi yapıp geçiyoruz. Başka bir şey yapmıyoruz yani.” (Katılımcı 17, Kadın)

Katılımcılardan biri bakım anında onurun korunmasının önündeki engelleri şu şekilde ifade etmiştir:

“İki şeyi söyleyebilirim. Hem bilinçsiz olmaları hem işin yoğunluğu. Yani tabii ki hem gönül ister daha iyi şartlarda daha az hastaya daha çok hemşire düşerek çalışmak şartları. Ama mümkün olmadığı zaman iş yoğunluğuna da kendinizi kaptrabiliyorsunuz bu tip şeylerde. İşte bu yoğunluğun onurunun göz ardı edebileceğini düşündüm ki oluyor da bence. Yani en temel şeylerden biri de o. Ama yine de kişinin tabii ki yine ona geleceğim hemşire olarak. Hemşirenin yine kendi değerleriyle de ilgili bir şey bu. Yani kendi değerleriyle onu fark edebiliyor. Yoğunluğu tabii ki. Tabii ki yoğunluk bu korkuyu duyabilmesi bile kendi değerleriyle alakalı diyebilirim. Belki herkes böyle düşünmeyebilir, böyle hissetmeyebilir (...)” (Katılımcı 19, Kadın)

Profesyonel Kimliğin Reddi

Araştırmada katılımcılar, değişim yaratamayacağına olan inanç, profesyonel kimlik dışındaki canım, sen vb. ifadelerin kullanılmasının hemşirelerin motivasyonlarını olumsuz yönde etkilediğini ve bu nedenle de hastaların bakım eylemlerinde onlara güler yüzlü yaklaşmakta zorlandıklarını ve iyi gelmeye kaşı isteksizliklerini ifade etmişlerdir. Bu bağlamda bir katılımcının ifadesi şu şekildedir:

“Hasta bir şeyleri anlatıyor. Hemşire arkadaş da açıklayıp bilgi vermeye çalışıyor. Refakatçisi ayağına basarak dürtüp “Tamam tamam sus sus sen şey yapma falan, yeter artık açıklama git git, bu çok konuşur” falan, böyle tavırlar. Bunu yapan da baktığında giyiminden öngördüğümüz sosyo-kültürel düzeyinin iyi bir birey olabileceği ve bunu yapmaması gereken bir kişi olarak düşünüp hemşire arkadaşım da lütfen ne yapıyorsunuz siz? Dikkat eder misiniz? falan diye uyarıp sonra hasta ile iletişimini bitirip, eğitim veriyormuş yoğun bakımdan çıktıktan sonra herhalde. (...) O arada da hasta yakını geldi “Ben çok konuşuyor, sizi şey yapacak diye o yüzden geldim kızım falan dedi”. “Lütfen hanımefendi kızım demeyin ben bir hemşireyim burada” dedi. “Hemşire Hanım der misiniz lütfen” dedi. “Ben orada görevimi yapıyorum, sizin yaptığınız sizce hoş muydu?” dedi. “Ya ben işte bilemedim” dedi. (...) “Ben kendimi kötü hissettim” dedi. (...) Böyle olunca beden olarak bedensel hareketleriyle hoş

olmayan bir tavır sergileyince morali bozuldu mesela arkadaşımın, bütün gün surat asıldı yani. Diğer hasta hasta yakınlarına ilgilenip daha güler yüzlü olabilecekken sırf bu yaşadığı olumsuz şey negatif etkiledi yani.” (Katılımcı 2, Kadın)

Profesyonel kimliğin göz ardı edildiğini ifade eden bir diğer katılımcı, bu durum sonucunda yaşadığı duyguları ve diğer hastaların bakımında yaşadığı motivasyon kaybını şu şekilde ifade etmiştir:

“Böyle telefonda konuşurlarken işte babası dedi ki hani taburculuğunu, tedavi ret verip çıkmak istiyoruz falan. Annesi dedi ki hani canım doktoru çağır biz tedavi et verip çıkmak istiyoruz. Dedim ki “hani öncelikle hemşire hanımı kullanıyoruz hani idare de bu şekilde öneriyor, hemşirelik hizmetlerimiz de bu şekilde öneriyor.”. Sonra böyle birden bağırmaya başladı “Ben burada canımın derdindeyim sen, ben işte erkek olsam neyse ama ben bayanım, işte benim çocuğum ne durumda.” bu şekilde bağırmaya başladı. Ben de insanların bana bağırmasına çok alışkın ve şey değilim. Beni biraz tetikliyor ve kendimi çok kötü hissediyorum yani duygusal olarak çok çöküyorum, diğer hastalara bakarken motivasyon olarak çok çökmüş oluyorum. Bu durumdayken hastalara nasıl iyi yaklaşabilirim ki (...)” (Katılımcı 15, Kadın)

Hasta onurunun göz ardı edildiği noktada onurun korunmasına yönelik savunuculuk rolünü yerine getirmede hemşire olarak değişim yaratamayacağına olan inancını ve kendi değerini koruma ile hastayı koruma arasında ikilemde kaldığını ifade eden katılımcı bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

“(...) Bu sonuçta orada hemşire de bir insan ya. Şimdi orada o hastaya o muamele yapılıyor. Hemşire onu savunduğu zaman, aynı muamele ertesi gün o hemşireye yapılacak. Yani o hastanın gördüğü muameleden karşısında bir muamele görmeyecek orada yani. Bir şey değiştiremeyeceği için kabullenme. Yani bu öğrenilmiş çaresizlik oluyor. Ben sana söyleyeyim. Bunu bir süre sonra öğreniyorsun. Yani bir şeyi değiştiremeyeceğini hissettiğin zaman müdahale edemiyorsun. Yani ben bunu burada yaptığım zaman da zaten ben bir şeyi değiştiremeyeceğim orada. İşte o zaman o noktada kendi şeyinde, onun da kırılıyor aslında. Kendi savunduğun değerleri orada ifade edildiği için ben bunu yapmalıydım yapmadım diye kendine de kızılıyorsun aslında. Bir süre sonra o senden gidebilir mi diye bir daha. Daha çok kırılanlaşıyorsun bir noktada. Tamamen aslında şey yani müthiş bir ikilem yani orada hastanın hakkı

var ama senin kendi hakkın da var. Senin kendi işte konuğun da var. Onunla onurlu kırıyorlar. Bir süre sonra seninkini de kıracaklar (...)" (Katılımcı 18, Kadın)

4.4.4. Onurlu Bakım Sonucu

Araştırmada katılımcılar tarafından ifade edilen onurlu bakım sonuçları hem mesleki doyuma ilişkin hem de hastanın tedavi ve bakım sürecine ilişkin olmuştur.

Bakım ve Tedavi Sürecine Uyum

Katılımcılar tarafından onurlu bakım eylemlerinin bakım anında kullanılmasının bireylerin iyilik halini ve hastaların motivasyonunu artırdığı ve buna bağlı olarak da bakım ve tedavide uyumda artma ile sonuçlandığına dair paylaşımlarda bulunmuşlardır. Bunun yanı sıra hemşire-hasta arasındaki güç ilişkisinin dengelenerek güven ilişkisinin pekişmesi de buna katkı sağlayan diğer bir unsur olarak ifade edilmiştir.

Katılımcılardan biri hasta ile iletişim kurmanın önemi üzerinden onurlu bakıma atıf yapmıştır. İletişim kurmanın, bireye insan olduğunu hatırlatmak anlamına geldiğini vurgulayarak bunun da hasta üzerindeki etkisini şu şekilde ifade etmiştir:

“Öncelikle psikolojik olarak bir sürü olumlu etkisi olur bence. Bu da dolayısıyla o kişinin stresini azaltabilir. Stresin azalması hastası olma sonuçlarına neden olur. Çünkü psikolojik olarak o stres çok önemli bir faktör. Hem iyileşme sürecinde hem hastalığın yönetiminde. Burada o stresi azaltacak en önemli şeylerden biri de kişinin yani en basitinden bir doktora gidecekken bile ya da bir sağlık kuruluşuna giderken bile kişiler stres olabiliyor. Hastalıkları nedeniyle olabiliyor ya da karşısındakinin tavırlarından, davranışlarından dolayı bile olabiliyor. Bunun ortadan kalkması gerekiyor. Zaten hastalık yeterince stres oluşturan bir kavram. Bir de üzerine kişi göreceği muamelenin stresinde yaşam alması gerekiyor bence. Öyle olduğu zaman hem kişi kendini daha iyi hisseder, hem kendini daha iyi ifade eder. Kendini daha iyi ifade eder. Kendini daha iyi ifade ettikçe sorunlar böyle daha kolay belki çözülür. Yani daha olumlu hasta sonuçları olur diye düşünüyorum.” (Katılımcı 19, Kadın)

Onurlu bakımı güven, mahremiyet, gizlilikle bağdaştıran bir katılımcı onurlu bakım eylemlerinin sonuçlarını şu şekilde ifade etmiştir:

“Bu senin ıı böyle olduğu zaman da bize güvendiği zaman tedavisine uyum artacaktır. İyileşmek için istekli olacaktır, çaba gösterecektir, verilen tedaviyi ya da verilen ıı diğer bakımları kabul edecektir. Hani bu anlamda o da çaba sarf edeceği için bence hem hastanede kalış süresini azaltacaktır. Hem de bize mesleğe ıı bakış açısı bence daha olumlu olacaktır diye düşünüyorum.” (Katılımcı 5, Kadın)

Bakım uygulamalarının bireye özgü olduğunu vurgulayan katılımcı bireye onurlu bakım sağlamanın sonucunda ona hem fiziksel hem de psikolojik açıdan iyi edeceğine olan inancını ifade etmiştir:

“Yani işte hasta bakımı içerisinde insan onuruna yakışır bir şekilde hemşirelerin davranması gerekir. Bu anlamda ne dedik işte mahremiyetlerine efendime söyleyeyim saygı göstermek, bu yönde davranmak. Ondan sonra güven ortamı oluşturmak. Karşılıklı saygı, sevgi çerçevesinde bu işleri yürütmek. Hasta haklarının, insan haklarının farkında olarak davranmak. Çok kitabı bir şeyler oldu böyle. Bunlarla beraber zaten nasıl diyeyim hemşirelik bakımı bireye özgüdür ve bütünleşik bir bakımdır aslında bu. Hem fiziksel hem psikolojik açıdan her şeyiyle iyi etme gayretidir. Bu yönde çaba gösterdiğimizde tabii ki daha mutlu, daha iyileşerek, daha sağlıklı olarak hastalarımızı taburcu edebiliriz.” (Katılımcı 4, Kadın)

Mesleki Doyum

Onurlu bakım eylemlerinin sonuçlarından biri olarak ifade edilen mesleki doyum, duygu paylaşımının kendinde uyandırdığı güzel hisler, hastanın iyileşmiş olmasından duyulan mutluluk, birinin hayatına dokunduğunu fark etme olmak üzere çeşitli şekillerde ifade edilmiştir.

Bakım anında yaşanan duygu paylaşımının aslında mesleki doyumda ne kadar önemli olduğunu dile getiren katılımcının ifadesi şu şekildedir:

“(...) Ama tamam da bu çalışma koşulları içerisinde doyum alabilmek için, çünkü insana dokunduğun anda insandan gelen o hani duygular var ya geçişler; işte mutlu olma, teşekkür duygusu, minnet duygusu. Bizim şimdi şefkat, merhamet verdiğimizde, verdiğimizde aldığımız duygular da var. Şimdi bu duygular insanı o kadar canlı tutuyor ki. Çünkü merhameti, şefkati, sevgiyi verdiğinde karşı taraf sana onurunu da paylaşıyor. Senin yani seninle kendi onurunu da paylaşıyor, kendi merhametini de paylaşıyor. Sana da hangi duyguları veriyor? Şükran duygusunu

veriyor, evet gözlerinin içine bakıp, evet yani sizin varlığınız çok kıymetli. Bu duygu o kadar güzel bir duygu ki. O zaman hemşire de diyor ki evet benim varlığım burada çok kıymetli. Ben burada kıymetliyim. İşte karşılıklı onurumuzu beslediğimiz bir nokta. Yani bazen de işte hani konuştuk ya bu kadar para veriliyor ve ben bu kadar bakım yaparım dediğin anda kendi topuğuna sıkarsın. Yani bu duygular insanı o zor zamanlarda ayakta tutan, dayanıklılığını arttıran duygular. Bu duyguların hiçbirini parayla satın alamıyoruz bak. Yani ATM'de işte bu duyguları alayım beni işte beş bin lira almanın karşılığı denilecek duygular değil. Ama ben oraya gideceksem ve ben hani o işi yapıyor isem bu duyguları ücretsiz alabilirim.” (Katılımcı 13, Kadın)

Bir katılımcı ve sağlık sisteminde birey oldukları için, yani insan oldukları için onurlu bakımı hakkettiklerini ifade etmiştir. Her hastanın hastalığını bilmesi, hastalığının sürecini bilmesini onurluyla alakalı olarak değerlendirmektedir. Palyatif bakım kliniğinden az sayıda hastayı taburcu edebildiklerini dile getiren katılımcı taburcu olan hastaların kendilerini ziyaret etmelerinden yaşadığı mutluluğu şu şekilde ifade etmiştir:

“(..) Bir şeyler, başardığımızı hissediyorum ben. Yani hemşirelik anlamında da mesleki anlamda da doyum aldığımı hissediyorum. Birçok şeyde mesela ben nöbetlerde de takip alırken bile hastalarla konuşmasını severim. Yani onlardan, onlara gülmesini hep böyle mesela 15. yılıma giriyorum. Sesimi asla yükseltmem. Ne olursa olsun. Belki içeride arkadaşşıma yükseltirim hastaya yakınından dolayı falan ama o hastaya yükseltmem. Onu da bir şekilde zaten kişi hastalığıyla uğraşiyor. Beklenmedik bir sürü şey oluyor hayatında. Bize o tepkileri göstermesi gayet normal zaten. O yüzden yükseltmemeye çalışırım yani. Onlarla konuşmak, sohbet etmek bile bana çok iyi geliyor. (...)” (Katılımcı 7, Kadın)

Araştırmada yer alan katılımcılardan biri onurlu bakım eylemlerinden biri olarak gördüğü hastayı dinleme, etkili iletişimin önemine vurgu yaparak mesleki doyumunu ifade etmiştir:

“(..) Belki bir konuşmak, birinin onu dinlemesi, bir rahatlatma ihtiyacı da olabiliyor. O yüzden sadece fiziksel bir ilaç uygulama ya da tedavi değil, duygusal anlamda da yani o karşılıklı ilişki, iletişim, etkileşim her biri önem kazanmış durumda. İşte hani bir elini bile tutmamız sağ ol evladım demesi, burada karşılıklı da tabii bir doyum var. Akademisyenliğe geçtiğimde de yani burada öğrencilerim onların

başarıları belki bir doyumken, hastanede neydi diye düşündüğümde en çok da hastalar ve iyileşerek taburcu olmaları. Bir Allah razı olsun kızım demeleri mesela mesleki doyumunu en çok sağlayan şeyler arasında da yer alıyordu.” (Katılımcı 4, Kadın)

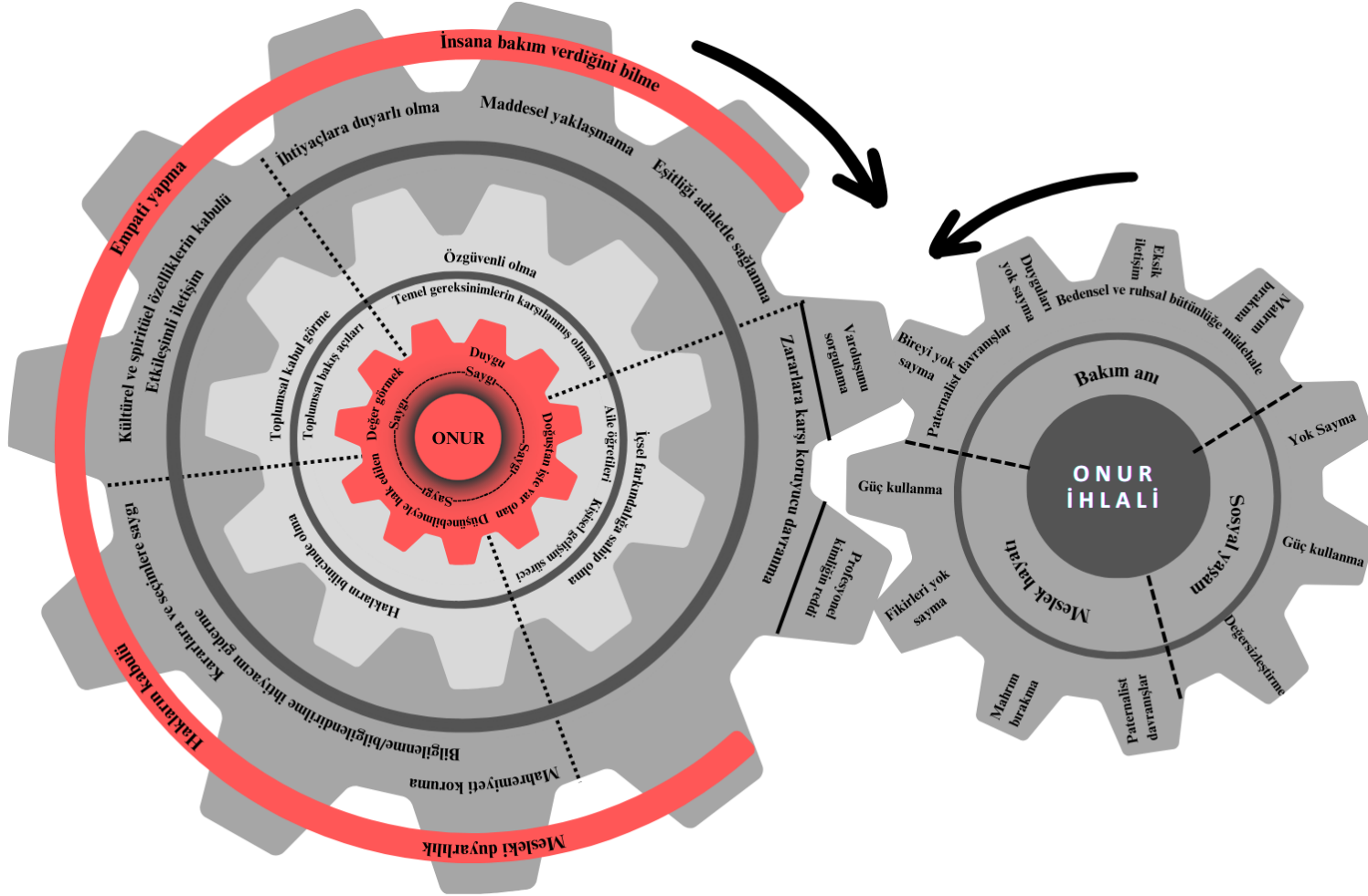
4.5. Verilere Temellendirilmiş Kuramsal Model: Hemşirelik Bakımında İnsan Onuru

Bu araştırmada katılımcılar, düşünebilme yetisiyle hak edilen, duygu, değer görmek, değer yargısı, içte var olan şeklindeki ifade ettikleri onur kavramı, saygı çerçevesinde şekillenmesiyle ortaya çıkan tanımlar olarak değerlendirilmiştir. Bireyin onurlu olması bir çok faktöre bağlı olarak gelişmektedir. Bunların en başında bireyin onur kavramını bilmesi yer almaktadır. Onur kavramını bilen birey aslında onurunun farkında varmış, onu hisseden ve hakkı olduğunu düşünebilen bireydir. Bununla birlikte duygularının ve gereksinimlerinin farkında olunması ve buna saygı gösterilmesi bireyin özgüvenli olmasına katkıda bulunmaktadır ve onurlu birey özgüvenli bir bireydir. Aynı zamanda değer görmek bireyin toplumsal bakış açılarıyla bağlantılı olarak ortaya çıkmaktadır. Yani bireyi onurlu olmaya yönlendiren aslında değer görmenin temeli oluşturan şey, toplumun bireyi nasıl gördüğü ve bireye nasıl davrandığı ile ilişkilidir. Toplum tarafından kabul gören bireyler, katılımcılar tarafından onurlu birey olarak tabir edilmiştir. Ayrıca onurun bir hak olduğunu bilen birey eğer bu haklarının bilincinde olup o bilinçte ahlaki normlara uygun davranırsa onurlu birey olarak değerlendirilmektedir. Tüm bunların yanı sıra aile öğretileri ve bireyin kişisel gelişim süreci onurun oluşmasında ve gelişmesinde en önemli faktörlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Aile öğretileri ile onur doğuştan varlığını hisseden, öğrenen birey ya da bunu kişisel gelişim süreci ile bunu fark eden birey yine onurlu birey olarak görülmektedir.

Hemşirelik bakımı özelinde düşünüldüğünde, onuru tanımlayan birey onurunu keşfetmiş olan bireydir. Onurunu keşfeden birey de insana bakım verdiğinin farkında olması, empati yapabilmesi, hastanın tüm haklarını kabul ederek mesleki duyarlılıkla onurlu bakıma yönelmektedir. Bu bağlamda onurlu bakım eylemlerini bu öncüller doğrultusunda şekillendirmektedir. Onurlu bakım eylemleri ise tüm hastalara eşitliği adaletle sağlama, maddesel yaklaşımdan kaçınma, tüm ihtiyaçlarına duyarlılık gösterme, etkileşimli iletişim kurma, kültürel ve spiritüel özelliklerini bakım anında kabul etme, karalara katılma, bilgilendirme, mahremiyetinin korunma hakkını dikkate alarak her zaman hastaya koruyucu davranma olarak değerlendirilmiştir.

Tüm bunların yanı sıra bazı faktörler de onurlu bakım eylemlerinin sergilenmesinde büyük bir engel oluşturmaktadır. Bu faktörler ise hemşirelerin varoluşlarını sorgulaması ve profesyonel kimliklerinin reddedilmesidir. Bu çalışmada, onurlu bakım engellerinin onur ihlalinin de beraberinde getirdiği ortaya koyulmuştur. Onur ihlalleri ise meslek hayatı, sosyal yaşam ve bakım anı olmak üzere üç bağlamda ortaya çıkmaktadır. Onurlu bakım eylemlerindeki engeller bireyin bakım anında yok sayılması, duygularının yok sayılması, eksik iletişim, paternalist davranışlar sergileme, bedensel ve ruhsal bütünlüğe müdahale ve mahrum bırakma gibi farklı şekillerde onur ihlaline neden olmaktadır. Bununla birlikte sosyal yaşamda ortaya çıkan onur ihlallerinden biri yine yok saymadır. Bireyin yaşamdaki varlığını göz ardı etmekle başlayan bu ihlaller bireye karşı güç kullanma ve bireyi/ yaptıklarını değersizleştirme boyutlarında kendini göstermektedir. Çalışmamızda son olarak meslek yaşamında da bu onur ihlalleri ile karşılaşılmasının mümkün olduğu görülmektedir. Burada da bireyin fikirlerinin yok sayılması boyutunda bireyi göz ardı etme söz konusudur. Aynı zamanda paternalist davranışlar ve mesleki gücün olumsuz yönde kullanılması ve bazı olanaklardan/gereksinimlerden mahrum bırakılmasına ve bu boyutlarda da insan onurunun ihlal edilmesine neden olmaktadır.

Tüm bunlar doğrultusunda, verilere temellendirilmiş kuramsal model olan “Hemşirelik Bakımında İnsan Onuru Modeli” doğrultusunda onurlu olma ve onurlu bakım eylemleri, onur eş merkezinde birbiri ile aynı yönde hareket etmektedir. Bununla birlikte tüm kavram, faktör ve süreçler arasında geçişken yani birbirini etkileyen bağlar söz konusudur. Ancak bu faktörler ve süreçler arasında onurlu bakımı kesintiye uğratması nedeniyle bir engel teşkil eden bağlar süreklidir yani geçişken bir yapıya sahip değildir. Bu durum da onur ihlali çarkı arasında bir geçiş unsuru oluşturmaktadır. Yine onur ihlali çarkındaki kavramlar, faktörler ve süreçler arasında da geçişken bir yapının olması da meslek hayatı, sosyal yaşantı ve bakım anı bağlamlarındaki ihlallerinin birbirini etkilediğini ifade etmektedir. Onur ihlalleri çarkının merkezinin, onurdan bağımsız olması onur çarkı ile birbirine zıt yönde hareket etmesine neden olmaktadır (Şekil 7).

Şekil 7. Verilere Temellendirilmiş Kuramsal Model: Hemşirelik Bakımında İnsan Onuru

5. TARTIŞMA

Bu bölümde hemşire ve hemşire akademisyenlerin “onurun tanımı”, “onurlu olma ve onurlu olmaya yönlendiren faktörler”, “onur ihlali olarak görülen durum ve eylemler” ve “onurlu bakım eylemleri, onurlu bakıma yönlendiren ve engelleyen faktörler” başlıklarında tartışılmıştır.

5.1. Onuru Tanımı

Literatür incelendiğinde onurun temel anlamına ilişkin net bir tanım bulunmamaktadır. Literatürde yer alan çalışmalar incelendiğinde onurun kavramsal olarak netliğinin olmadığına, muğlaklığına atıf yapılmaktadır ve genellikle karmaşık, belirsiz ve çok yönlü olarak tanımlanmıştır (4,44,55,74).

Teoloji, felsefe, hukuk, siyaset teorisi, sosyoloji, tıp ve hemşirelik gibi çok çeşitli disiplinlerde devam eden onur üzerine çalışmalar çeşitli ve zengin olup, onurun kalıcı bir büyüyenmenin teorik ve pratik bir kavramı olduğuna işaret etmektedir. Sağlık ve insan haklarındaki temel rollerine ek olarak onur, aynı zamanda anayasa hukukunda, sosyal adalette ve yoksul ve baskı altındaki insanların yaşamlarına ilişkin etnografik anlatımlarda da belirgin bir şekilde yer almaktadır (11,43,75,98,101). Her yerde bulunmasına rağmen veya belki de bu nedenle, haysiyet fikri belirsiz ve çelişkili olduğu için eleştirilmektedir. Aslında hemşirelik alanında onurun tanımının net bir şekilde sunulması, onurun temel özelliklerinin tanınmasını sağlayacaktır.

İnsan onuru meselesi, insan olmanın ne olduğu sorusundan kesinlikle ayrılamaz. İnsan onuru kavramının insan değeri fikriyle yakından ilişkili olması nedeniyle bu insanın onuruyla ilgilenmek, insana ait olan değer veya önemle ilgilenmektir düşüncesiyle yakından ilgilidir. Bu bağlamda düşünüldüğünde insanın onuruyla ilgilenmek zaten insanın doğasına, insanın ne olduğuna dair bir anlayışı önceden varsaymaktır (83). Bu bağlamda insan düşünebilen, hakları olan, sosyal ilişkiler kurabilen, değerlere sahip, varlığıyla sayıyı hak eden bir canlıdır. Çalışmamızda elde edilen bulgularadan biri olan onurun düşünebilme yetisiyle hak edildiğine dair tanımlama aslında insanın bu tanımıyla uyumlu olup, onurun doğuştanlığına atıf yapmaktadır. Bununla birlikte farklı tarih dönemlerinde ve farklı etik geleneklerde onur konusunda her zaman farklı görüşler bulunsa da genellikle onura sahip olmanın bir insanın "en yüce içsel değere" sahip olduğu ve bu nedenle

"ahlaki düşünceyi hak ettiği" şeklinde kabul edildiği konusunda fikir birliği vardır. Konfüçyüsçü etikte de ahlaki potansiyel insan onurunun temelidir. Her insan doğuştan ahlaki potansiyele sahiptir ve dolayısıyla insan onuruna sahiptir. Li (2022)'nin aktardığı üzere Mencius'a göre, herkes gökyüzü tarafından "dört kalp" ile donatılmıştır, "herkesin empati kuran bir kalbi, utanç duyan bir kalbi, saygı duyan bir kalbi ve onaylayan/kınayan bir kalbi vardır" (10). Bu dört başlık ahlaki potansiyelin temelini oluşturmaktadır. Fiziksel özellikler gibi, ahlaki kuralları anlama ve uygulama potansiyeli, insan türünün içsel doğal bir özelliğidir. Dolayısıyla Konfüçyüsçü tanıma göre, insan onuruna sahip olma insan türünün bir özelliğidir. (10). Bu çerçeveden incelendiğinde, bu çalışmada ortaya çıkmış olan onurun doğuştan içte var olan tanımı ile bağdaşmaktadır. İnsanın onurunu ve değerini aynı anlam olarak ele alan Kuçuradi'nin onur tanımı şu şekildedir; insan onuru/değeri, insanın bu değerinin farkındalığına işaret etmektedir. Bu da insanı, yapısal olanaklarını gerçekleştirebilecek şekilde muameleye layık kılan bu değerdir. Bu bağlamda insan onuru/değeri, insanın nesnel değerinin öznel karşılığıdır (204). Yine Kant tarafından onur, kazanmadığımız ve kaybedemeyeceğimiz doğuştan gelen bir değer veya statü olarak tanımlanmıştır. (88). Kant'ın onur tanım ile çalışma bulguları değerlendirildiğinde hem onurun değer anlamına hem de doğuştan içte var olan tanımlamasıyla uyumlu olduğu görülmektedir. Mencius'un ahlaki potansiyeli başlatıcı olarak gördüğü ve ahlaki potansiyelin temellerinde biri de saygıdır. Saygı, insan onuruyla ilgili olabilecek her türlü etik eylemi ele almaktadır. Onur kendini; saygı, başkalarına saygı ve temel inançlar ve haklar konusundaki saygıyı gösteren davranışlar yoluyla ilişkide görünür hale gelebilir. Onurun saygı anlamı; kendine saygı, başkalarına saygı ve yaşamlara saygı gibi farklı eylemlerle karakterize olarak sunulmuştur. Kant onuru 'hiçbir eşdeğer kabul etmeyen' 'koşulsuz ve kıyaslanamaz bir değer' olarak adlandırmaktadır. İnsan onuru, aklın koşulsuz bir buyruğu olan 'ahlak yasasının' herkesin saygı duyması gereken mutlak bir saygınlığa ve otoriteye sahip olduğu ön tezine dayanmaktadır (6,7,88). Burada insanın akla sahip olması onurun düşünebilme yetisiyle kazanılabilecek bir hak olduğuna işaret etmektedir. Bununla birlikte onurun düşünebilme yetisiyle getirmiş olduğu hak anlamı bağımsızlığı, özgürlüğü (seçim), karar almayı, karar verebilmeyi ve hak ve ihtiyaçların kabul edilmesini sağlamaktadır.

Bununla birlikte literatürdeki tanımlar değerlendirildiğinde; onurun değer yargısı, değer görmek ve duygu tanımına değinilmediği görülmektedir. Onurun değer

yargısı tanımı bu çalışmada doğruluk, merhamet, vicdan ve dürüstlük gibi ahlaki, etik ve manevi değerlerle açıklanmıştır. Değer yargısı bir felsefe terimi olarak bir değerlendirmeyi içeren, varlıkla değil değerle ilgili yargı olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca duygu olarak tanımlanan onur, olumsuz duyguların yaşanmamış olmasıyla açıklanmaktadır. Bu da insanın yaşamda küçük düşürülme, ezilme, aşağılanma durumuna maruz kalmadan yaşamını sürdürmesi anlamına gelmektedir. Bu eylemlerin kişisi ilişkide olunan bireylerdir. Bu bağlamda düşünüldüğünde de aslında onurun bu tanımları başkalarının gözünden kendini değerlendirmeye ortaya çıkmaktadır.

5.2. Onurlu Olma, Onurlu Olmaya Yönlendiren Faktörler, Onurlu Olmayı Destekleyen/Güçlendiren Faktörler

Araştırmada onurlu olma, onurlu birey olma, bireyin onurlu olmaya yönlendiren faktörler ve onurlu olmayı destekleyen/güçlendiren faktörler olmak üzere üç başlıkta kavramsallaştırılmıştır.

İnsanın kim ve ne olduğu yalnızca bağımsız varlıklar olarak varoluşlarıyla belirlenmemektedir. Bunun yerine yaşamlarının şekillendiği diğerlerinin varlığıyla ve yaşamların içinde şekillendiği daha geniş dünyayla iç içe geçmektedir. Bu bağlamda insanın kim ve ne olduğu böylece birbiriyle karşılıklı olarak iç içe geçen bir bilgidir. Bu bilgi ise benlik bilgisi, diğerlerinin bilgisi ve dünyanın bilgisidir. Davidson'ın iddiasına göre bunlardan hiçbiri diğerleri olmadan mümkün değildir. Örneğin kişinin kendi tutumları, duyguları vb. hakkındaki bilgisi, başkalarının ve dünyanın bilgisi ile birbirine bağlıdır (10). Bu noktada insanın ilişkisel bir varlık olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü eğer insan gerçekten de ilişkisel bir varlıksa, o zaman insan onuru da benzer şekilde ilişkisel bir karaktere sahip olacaktır. Bunun anlamı, her şeyden önce, insan onurunun burada söz konusu olan ilişkinin üç boyutu boyunca ortaya çıkacağıdır: insanın kendisiyle ilgili olarak sahip olduğu değer duygusu açısından elde edilen bir onur duygusu, başkalarıyla ilgili olarak sahip olduğu bir onur duygusu ve dolayısıyla kendisiyle ve diğerleriyle ilgili olarak daha geniş dünyanın değer duygusu vardır. İnsan onurunun burada “ilişki” terimleriyle ifade edilmesi, söz konusu onurun kendi içinde hiçbir şeye ait olmadığı anlamına gelmemeli, aksine onur her zaman ve sadece daha geniş bir ilişki yapısı içinde ortaya çıkmaktadır (83). Bu bağlamda düşünüldüğünde, bu çalışma bulgularından insanı onurlu birey olmaya yönlendiren ve onuru güçlendiren/destekleyen faktörleri onurun ilişkisel boyut ile açıklamak mümkün hale gelmektedir. Araştırmada bireyi onurlu olmaya yönlendiren

faktörler; aile öğretileri, kişisel gelişim süreci, yaşanılan çevre, toplumsal bakış açıları, temel gereksinimlerin karşılanmış olması olarak kavramsallaştırılmıştır. Birey doğduğu andan itibaren öğrenim sürecinin ailede başlamaktadır. Aile ile karşılıklı ilişkiler aracılığıyla doğru yanlışın öğrenilmesi, değer ve kültürel normların paylaşımı gerçekleşmektedir. Bununla birlikte bireyin kişisel gelişim süreci kavramının içinde yer alan iş/meslek hayatı, bireyin yaşamına ait sorumluluk alması, eğitim hayatı da yine karşılıklı ilişkilerin oluşturduğu olağan süreçlerdir. Bireyin tüm bu süreçlerde kendine, karşısındakine ve dünyaya dair farkındalık sahibi olarak hareket etmesi onurun ilişkiselliğini kabul etmesi anlamına gelmektedir ve bu da onurun bu ilişkiel boyutta ortaya çıktığını farkına varması ile mümkündür. Bununla birlikte çevresel koşullar, coğrafi konum gibi faktörler de bireyi onurlu olamaya yönlendirmektedir. Ayrıca toplumun da bireye bakış açısı ilişkiel boyutta bireyi onurlu olmaya yönlendirmektedir. Bunun anlamı eğer toplum bireye kendisiyle ilgili olarak sahip olduğu değer duygusunu fark etmesine yardımcı olursa birey onurlu olmaya yönelecektir. Bireyin kendisiyle ilgili olarak sahip olduğu onur duygusunu fark etmesinin sağlanması da ancak bireyin yaptıklarının takdir edilmesi, yaptıklarının desteklenmesi, onun değerli olduğunun ve sevildiğinin dile getirilmesi, bireye hak ettiği değer verilmesi yoluyla olmaktadır.

Literatür incelendiğinde; bir kişinin onura sahip olması için, aşağıdaki özelliklerin bireyde mevcut olması gerektiği yer almaktadır.

- Kendi içinde onura sahip olma, kendine ve diğerlerine değer verme, kendine inanma (205).
- Bir kişinin yetenekli ve kabiliyetli hissettiği bir durumda olması (206).
- İnsanlar, ahlaki ve felsefi olarak bir ahlaki ideal olarak onura sahip olabilir veya konuşma, giyim, dil ve eylemler yoluyla onuru ifade edebilirler (42).
- Bağımsızlık ve seçim özgürlüğü, bu özellikler olmadan insanlar özerklikten yoksun olabilir ve kontrol dışında hissedebilirler (207).

Konu ile ilgili literatür değerlendirildiğinde onurlu birey olmanın tanımının net bir şekilde yapılmadığı görülmektedir. Bu çalışmada onurlu birey olma; içsel farkındalığa sahip olma, özgüvenli olma, hakların bilincinde olma, ahlaki değer sahibi olma, toplumsal kabul görme, bilinçli tercihler yapabilme, canlıya duyarlı olma, ahlaki davranış gösterme ile karakterize edilmiştir. Daha geniş çerçeveden değerlendirildiğinde onurlu birey; dürüst, öz saygısı olan, farkındalık sahibi,

otonomisini kullanarak bilinçli karar veren bireylerdir. Bununla birlikte, onurlu bireyin aslında kendi iç dünyasına yakınlaşarak değerlerini keşfetmiş olması beklenmektedir. Haklarının farkında olması bu hakları almak için çabalaması aynı zamanda diğer insanların da bu haklara sahip olduğunun bilincinde olarak onların da haklarına saygı duyması ve sınır ihlali yapmaması gerekmektedir. İnsanı tüm boyutlarıyla kabul etmesi, kendi değer yargılarıyla uyuşmayan eylemlerde de bireyin bu eylemlerinin arkasında neyin olduğunu yani onu bu eyleme yönlendiren değer yargılarını kabullenmesi bireyi onurlu kılmaktadır. Her durumda empati yapabilmesi, insanlara karşı merhametli olması, sözlerinin sorumluluğunu alması, etik kararlar alması ve doğru davranması da onurlu birey olmanın özellikleri olarak ele alınmıştır.

Bu çalışmanın sonuçları doğrultusunda katılımcılar onursuz birey olma kavramını reddetmektedirler. Bu duruma karşı kabul edilen genel düşünce “onursuz insanın bile onuru olduğu”dur. Bu bağlamda onur, başkalarının kişinin onurunu inkâr ettiği veya aşağıladığı durumlarda bile korunabilir, çünkü kişinin kendi onuru veya değeri yalnızca başka herhangi bir kişinin veya grubun kişiyle ilgili olarak ne düşündüğüne, yargıladığına veya yaptığına bağlı değildir. Kişinin kendi içinde ve başkalarının onuruna ilişkin kendi duygusu aracılığıyla koruyabileceği onur, başkalarının empoze etmeye çalışabileceği onursuzluğa karşı çıkmaktadır. Aslında, hiçbir insanın onurunu tamamen kaybettiğinin mümkün değildir. Kaybedilen şey, kişinin kendi onurunu tanıma veya ifade etme ya da başkalarının onurunu tanıma kapasitesidir. Bu bağlamda, burada ileri sürdüğüm ilişkiel insan anlayışı göz önüne alındığında, bir başkasının onuruna yönelik herhangi bir saldırı aynı zamanda kişinin kendi onurunun da azalması anlamına gelmektedir. Bir insana onursuz muamelesi yapmak, potansiyel olarak her insanın onurunu, hatta kendi onurunu bile inkar etmek anlamına gelmektedir (83).

5.3. Onur İhlali Olarak Görülen Durum ve Eylemler

Her insan etkileşimi, onurlu bir karşılaşma olma potansiyelini taşımaktadır. Bu, onurun ön plana çıktığı, ihlal edilebildiği ya da güçlendirebildiği bir etkileşimdir. Bu tür karşılaşmalar bireyleri ve ilişkileri içermektedir. Onurlu karşılaşmalar, bireylerin belirli geleneksel davranış kalıplarının olduğu belirli ortamlarda, kamusal veya özel sosyal ve fiziksel ortamlarda gerçekleşmektedir. Bu çalışmada, katılımcıların tanımladığı onurlu karşılaşmalar hastaneler, sosyal ortamlar ve bakım ortamı gibi yerlerde ortaya çıkmıştır. Bireyler ve onların karşılaşmaları gibi bu

ortamlar daha geniş bir sosyal düzenin içine yerleştirilmiştir. Bir etkileşimin onur boyutu bireylerin konumları, bireyler arasındaki ilişkinin özellikleri, ortamın özellikleri, karşılaşmanın yer aldığı daha geniş toplumsal düzenin özellikleri gibi çeşitli koşullarla ilişkilidir (208). Onurlu bir karşılaşmada bireyler, birbirlerinin fiziksel ve sosyal belirteçlerini (yaş, kıyafet) okumayı, etkileşimin altında yatan gidişatı işaret eden jestler yapmayı (göz teması, gülümseme) içeren döngüsel bir etkileşime girmektedirler. Söz veya eylemle oluşturulan sosyal süreçler aracılığıyla bu işaretleri ve jestleri yorumlamak ve ardından bunlara yanıt vermek gerekmektedir. Onur ihlali de bu tür sosyal süreçlerin yanıtsız kalmasına bağlı ortaya çıkmaktadır. Onurlu karşılaşmaların, bir birey savunmasız bir konumda olduğunda (örneğin hasta, fakir, çaresiz vb.) ve diğer birey ortak eşgüdümlemeden uzak bir konumunda olduğunda ihlalle sonuçlanma olasılığı daha yüksek görünmektedir. Bireyler arasındaki ilişki asimetri olduğunda yani bir birey diğerinden daha fazla güce, yetkiye, bilgiye, zenginliğe veya kuvvete sahip olması durumunda ihlal daha yaygındır. Zorlu koşullarla karakterize edilen ortamların, onurun ihlal edilmesi olasılığı da daha yüksektir (208,209). Bireyin onurunu ihlal etmek, birinin kendisini sağlıklı hissetme ve refahı deneyimleme fırsatını elinden alması anlamına gelmektedir (30).

Her bir onur ihlali incelendiğinde ise katılımcılar onur ihlallerini, onur kırıcı, azaltıcı, düşürücü eylemler veya duygular olarak tanımlamışlardır. Çalışma sonucunda katılımcılar tarafından onur ihlali olarak değerlendirdikleri eylemler ve duygular; bireyi, fikirleri, duyguları yok sayma, eksik iletişim ve bilgilendirme, gereksinimlerden mahrum bırakma, kişisel alana müdahale, güç kullanma, paternalist davranışlar, bedensel ve ruhsal bütünlüğe müdahale, değersizleştirme. Yok sayma, bir bireyi görmezden gelmek fiili ile karşıdaki bireyin kendini değersiz hissetmesine neden olmaktadır. Bu yok sayma farklı eylemlerle ortaya çıkabilmektedir. Katılımcılar bireyi bir bütün olarak varlığını kabul etmemek anlamında ifade ettikleri yok saymayı literatürde bireyi ihmal etme, görmezden gelme, varlığını kabul etmeme olarak ifade edildiği görülmektedir (27,208).

Bakım ortamında onur ihlali olarak değerlendirilen yok saymayı tanımlamada Jacobson (2009) “insanlıktan çıkarma” terimini kullanmıştır. Bilimsel literatürde “insanlıktan çıkarma” terimi, bir kişinin veya bir grup kişinin insanlığının kısmen veya tamamen inkâr edilmesi anlamına gelmektedir (208). Bu, hümanist bir felsefeye dayanan, bireye refakat biçimi oluşturma fikrinin aksine, “teknik ve biyolojik

meselelerin insani ve sübjektif olanın önüne geçmesi” anlamına gelmektedir (210). İnsanlıktan çıkarma, yani bir hastayı kabul etmeme, ona mahremiyetini veya bakımın başka bir yönünü ihlal eden bir nesne gibi davranma ve hasta bakımının diğer olumsuz yönlerinin günlük uygulamalarda hastanın onurunu zedelediği ortaya çıkmıştır. Mahremiyetin korunması, onurlu bakımın en önemli unsurlarından biri olsa da çalışmamızda mahremiyetin korunmayışını katılımcılar hastanın bedensel ve ruhsal bütünlüğünün korunmaması olarak ifade etmişlerdir ve bunu onur ihlali olarak değerlendirmişlerdir.

Stoecker (2011), onura yönelik "olumsuz yaklaşımın", onurun temel niteliklerini anlamının daha etkili bir yolu olduğunu iddia etmektedir. Aşağılama, küçük düşürülme ve bireyi yok saymanın , insan onurunun yeterli bir şekilde anlaşılması için üç önemli başlangıç noktası olduğu sonucuna varmıştır (211). Buna ek olarak Jacobson (2009), “insan refahını artırmaya yönelik stratejilerin geliştirileceği ampirik temeli” sağlayan, onur kırıcı unsurları da içeren bir onur sınıflandırması geliştirmiştir (208). Jacobson (2009), kabalık, aşağılama, zorbalık, şüphe, izinsiz giriş yoluyla beden ihlali gibi kişilerarası olumsuz unsurları içeren onuru ihlal eden sosyal süreçleri ifade etmiştir (208).

Bununla birlikte bir çalışmada hemşirelerin deneyimleri, özerkliğin ihlali, bilimsel ve mesleki yeteneklerin göz ardı edilmesi ve bakım/hemşirelik değerinin reddi gibi onur ihlali boyutlarını ortaya çıkarmıştır. (212). Aynı zamanda hemşirelerin kararlara katılımı bir özerklik boyutu olarak değil, mesleki yeteneklerine saygı göstermenin bir yolu olarak görülmektedir (213). Hemşirelerin fikirlerinin yok sayılması yani özerklik ihlaline atıf yapan bu çalışma sonuçlarının yanı sıra, bu araştırmada onurlu karşılaşmaların ortaya çıkmış olduğu hastaneler, sosyal ortamlar ve bakım ortamı gibi tüm ortamlarda fikirlerin değersizleştirilmesi, kararlara katılımın reddedilmesi fikirlerin yok sayılması olarak değerlendirilmiştir. Yalden ve McCormack tarafından onur “kendi kendine hâkim olmak ve özerklik” olarak tanımlanmıştır. Bir kişi kararlar alıyor ve kendini kontrol edebiliyorsa ancak o şekilde onur var olabilmektedir (214). Buradan da yola çıkarak, bireylerin kendileri olarak her alanda var olabilmeleri için kararlara katılımına izin verilesi onur ihlalinin önüne geçmede temel faktörlerden biri olarak görülebilmektedir.

Jacobson'un teorisinde klinik bağlam, kişinin kırılganlığını artırdığı ve bu ortamın hastalar ile personel arasında bir güç dengesizliği oluşturduğu, bu da onurun

ihlaline neden olabileceği açıkça vurgulanmıştır (208). Bununla birlikte bu çalışmada bakım ortamının yanı sıra sağlık profesyonelleri arasında yani iş yaşamında ve sosyal yaşamda da bu güç dengesizliklerinin varlığına işaret edilmiştir ve bu durum da onur ihlali olarak ifade edilmiştir. Yönetimsel alanda da gücü olanın, bireyi aşağılama ve küçümseme gibi paternalist söylemler ve eylemlerle bu gücünü kullandığına ve onurlarının bu bağlamda zedelendiğini ifade etmişlerdir.

Paternalist söylemler ve eylemler, hastaların, hemşirelerin hatta tüm bu sıfatlardan bağımsız bir şekilde temelde bireylerin inançlarına aykırı davranmaya zorlama, onları istenmeyen hissettirme, onlarla alay etme veya fiziksel veya psikolojik baskı yapma, ihtiyaçlarını karşılamalarını engelleme gibi davranışlarını içermektedir (27,31,208).

Bilgilendirme/bilgi ihtiyacını giderme etkileşimli iletişim olarak onurlu karşılaşmalardaki eylemlerde ele alınmıştır. Bununla birlikte literatürde hasta ve aileye yetersiz bilgi verilmesinin onların onur duygularını olumsuz etkilediği görülmüştür. Hastalar ve aile yakınları, sağlık personelinin kendilerine farklı tedavi yöntemleri, hastaların tıbbi durumu ve laboratuvar test sonuçları hakkında net ve eksiksiz bilgi vermesini beklemektedir (27,31). Araştırmanın sonuçlarına göre hastalar, doktor ve hemşirelerin kendilerini doğru bilgilendirmemelerini, onurlarına yönelik bir tehdit olarak görmektedir. Bununla birlikte çalışmada bilgilendirme konusunda literatürden farklı olarak ele alınan diğer bir konu da hemşirelerin özellikle onlar hakkında karar alınırken yeterli bilgilendirilmediklerini ifade etmiş olmalarıdır.

5.4. Onurlu Bakıma Yönelme, Onurlu Bakım Eylemleri ve Engelleri

Araştırmada katılımcıların ifadelerine göre onur odaklı bakım sağlamasına sağlayan faktörler “onurlu bakıma yönelme” olarak kavramsallaştırılmıştır. Onurlu bakıma yönelme ile birlikte katılımcılar onurlu bakım eylemlerini bakımın odak noktasına yerleştirerek bakım uygulamalarını bu doğrultuda yönetmektedirler. “Onurlu bakım eylemleri” olarak kavramsallaştırılan bu eylemler bakımın temelini oluşturmaktadır. Bununla birlikte bazı durumlarda katılımcılar bakım anında onurun göz ardı edilebildiğini, unutulabildiğini ifade etmişlerdir. Bu durum ise “onurlu bakım engelleri” olarak kavramsallaştırılmıştır. Tartışmanın bu bölümünde onurlu bakım kavramı bu üç kavramsal başlık ile tartışılmıştır.

Onurlu bakım söz konusu olduğunda bunun öncüllerini incelemek, bu kavramla ilişkili altta yatan koşullara ilişkin değerli bilgiler sağlamaktadır. Walker ve Avant'e göre öncüller kavramın gerçekleşmesinden önce gelen olaylar veya faktörlerdir. Dolayısıyla bir öncül aynı kavramın tanımlayıcı özelliği de olamaz (215). Literatürde hemşirelikte onurlu bakımın öncülleri kolaylaştırıcılar ve tehditler olmak iki kategoride değerlendirilmiştir. Kavramın kolaylaştırıcılarına hemşirelerin bakış açısından birçok çalışma da ele almıştır. Bu çalışmalarda yer alan kolaylaştırıcı öncüller; demografik özellikler, hastanın/sağlık hizmeti verenlerin kişisel özellikleri, hasta/personelin dini tutum ve inançları, gelenekleri ve tercihleri, cinsiyet duyarlılığı ve cinsel ayrımcılık, finansal kaynaklar, yönetim yapısı ve insan kaynaklarının kalitesi, kısıtlayıcı kurallar, bakım sağlama şekli ve kişiler arası etkileşimler, hemşire meslek etiği ilkelerine uymak, çevre koşulları ve fiziksel alan şeklinde karşımıza çıkmaktadır (74). Ayrıca hasta bakımında onur, hemşirelerin ahlaki sorumluluğu ile gelişmektedir (26). Bununla birlikte onurlu bakımı sağlayan faktörlerin, hastayı benzersiz bir kişi olarak algılama, hastaların tercihlerini dikkate alma, gizliliklerine ve özerkliklerine saygı gösterme olduğunu belirtilmektedir (133). İranlı hemşirelerin kanser hastalarına bakım verme konusundaki bakış açısına göre, onurun hastaların değerlerine dikkat edilmesi, onların onurlarını korumaya odaklanan bakım sağlanması, onlara saygı duyulması ve empati gösterilmesiyle şekillendiği görülmektedir (216). Yaşlılara bakım veren hemşirelere göre, onurlu bakım öncülleri, saygı göstermek, yaşlıları insan olarak kabul etmek ve gizliliklerine ve özerkliklerine saygı göstermek olarak karşımıza çıkmaktadır (217). Martin-Ferreres ve arkadaşlarının (2019) bulgularına göre, hemşirelerin tutum ve davranışları, saygı, gizlilik, mahremiyet ve iletişim açısından onurlu bakım sağlamak için önemlidir (35).

Bununla birlikte bu çalışmada öncüller onurlu bakıma yönelme ve onurlu bakım engelleri olmak üzere iki grupta ele alınmıştır. Araştırmada katılımcıların ifade ettikleri doğrultusunda onurlu bakıma yönelme; varlığını kabul etme/insana bakım verdiğini bilme, empati yapma, hakların kabulü, mesleki duyarlılık ile gerçekleşmektedir. Shahriari ve arkadaşlarına (2013) göre, hastaların bakımda onurunu korumak, hemşireliğe insan odaklı bir tutumla yaklaşmak, etik bakım sağlamak ve hastaları insan olarak görmek anlamına gelmektedir (13). Hemşirelerin hastaların onurunu, onları eşsiz insanlar olarak görerek korudukları fikri ile yakından ilişkili olarak görülmektedir. (218). Çalışmamızda ortaya konmuş olan bakım alanın

insan olduğunu bilmenin, bireyin yaşamına dokunduğunun farkında olmanın, bakımda hastayı hasta değil birey olarak görme hemşireyi onurlu bakıma yönlendiren öncül olarak bulunmuştur. Bu bağlamda bu durum, hemşirelerin bakım alan bireyi insan olarak görmesi nedeniyle onun varlığını kabul ederek bakım eylemlerini bu doğrultuda planlaması anlamına gelmektedir. Bununla birlikte hemşireyi onurlu bakıma yönlendiren diğer bir öncül ise hemşirelerin empati yapma yeteneğidir. Bu öncülün temelinde, “kendine nasıl davranılmasını istiyorsa hastaya o şekilde davranma” düşüncesi yer almaktadır. Empati, hemşirelerin hastanın iyiliği konusunda büyük bir ilgi geliştirmesini sağlamaktadır (9). Hakların kabulü bu çalışmada hemşireleri onurlu bakıma yönlendiren diğer öncüller olarak belirlenmiştir. Onurlu bakımı tüm hastaların sadece insan olmasından dolayı hak ettiğini ifade eden katılımcılar, bireylerin bakım alma hakkı, yaşam hakkı, kararlara katılma hakkı ve bilgi edinme hakkı gibi haklarının olduğunu bildikleri için onurlu bakıma yöneldiklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca hemşireleri onurlu bakım vermeye yönlendiren son öncül ise mesleki duyarlılıklarıdır. Duyarlılık, başkalarının duygularını hızlı bir şekilde fark etmeyi içermektedir (219). Mesleki duyarlılığa sahip olmayı da insanları ve mesleği sevmeye ile bağdaştıran katılımcılar, hastalara ve mesleğe karşı olan bu ilginin/sevginin onları onurlu bakım sağlamaya motive ettiğini ifade etmişlerdir.

Onurlu bakım tehditleri olarak değerlendirilen öncüller ise örgütsel ortam, kırılganlık, bilgi eksikliği ve damgalanmadır (33,220). Bu çalışmada onurlu bakım engelleri öncülleri ise varoluşunu sorgulama ve profesyonel kimliğin reddi olarak değerlendirilmiştir. Hemşirelik bakımı sırasında hastaların hiçbir ihtiyacının hafife alınmaması gerekmektedir. Sabırsızlık, yoğun iş yükü, ağır çalışma saatleri, maddi yetersizlik ve hastaların bilgi ihtiyaçlarının çeşitliliği gibi sorunlar katılımcılar tarafından onurlu bakımın önündeki engel olarak değerlendirilmiştir. Bu durum da hemşireler ile hastalar arasında etkileşimsiz iletişimin oluşmasına neden olmaktadır. İletişim eksikliği ya da iletişimin etkin bir şekilde sürdürülmemesi bireyin ihtiyaçlarının fark edilmesine engel olurken, bireyin bakımda göz ardı edilmesine neden olabilmektedir (27). Kişi-çevre uyumu teorisine göre, çalışanların ihtiyaçları ile çevreden gelen yanıtlar arasındaki uyumun varlığını anlamak, olumlu iş davranışlarını artırır (221). Bununla birlikte hemşirenin kurumsal işteki rolünün tanınması, takdir edilmesi ve kabul edilmesi, bir insanın temel ihtiyaçlarından biridir ve kişisel ve mesleki gelişim için bir gerekliliktir. Hemşirelerin rolünün değerini tanımak,

destekleyici faktörlerden biridir ve sağlıklı iş ortamlarında bir standarttır. Hemşire/hemşirelik değerinin inkarı, deneyimi ve bakımın tedavinin gölgesinde bırakılması, tıbbi tedavinin değerlendirilmesini ve hemşirelik bakımının değerinin göz ardı edilmesini göstermektedir (212). Bununla birlikte iyi bir işbirliği için ilk adım, diğerlerinin rollerini anlamak ve saygı göstermektir, ancak “profesyonel kimliğin reddi” kavramı, hemşirelerin başkalarının gözünde kendilerine değerli bir imaj bulamadıklarını göstermektedir. Hemşireler işlerini ve kendilerini eşit değerde gördükleri için hemşirenin ve onun rolünün değerini göz ardı etmenin aslında kendi değerlerinin göz ardı edildiğini düşünmelerine neden olabilmektedir. Bu durumda hemşireleri onurlu bakım sağlamadan uzaklaştırmaktadır (222).

Walker ve Avant'e göre ampirik referanslar, varoluşları veya mevcudiyetleriyle kavramın kendisinin ortaya çıkışını gösteren gerçek fenomenlerin sınıfları veya kategorileridir. Çoğu durumda tanımlayıcı nitelikler ve ampirik referanslar aynı olmaktadır. Onurlu bakım gibi soyut kavramsal yapıya sahip olan kavramların varlığında ampirik referanslara başvurulabilmektedir. Ampirik referanslar kavramın tamamıyla değil, doğrudan tanımlayıcı niteliklerle ilgilidir (215). Onurlu bakım kavramına ilişkin literatürde yer alan ampirik referanslar incelendiğinde bunların; hastaya değerli bir insan olarak muamele etme, mahremiyetine saygı gösterme, otonomisine saygı gösterme, bilgilerinin gizliliğine saygı gösterme, saygılı iletişim prensiplerini gözlemleme, uygunsuz dil kullanmama, pozitif bir zihinsel imaj sahibi olma, hastaya karşı fedakarlık ve şefkat duygularına sahip olma, insan eşitliğine saygı gösterme, hastanın ruhsal veya dini inançlarını gözlemleme, hasta haklarını gözetme, hastaya yeterli eğitim verme, sosyal destek bulunması olduğu görülmüştür (33,74,220). Bununla birlikte bu çalışmada ortaya konmuş olan onurlu bakım eylemlerini ampirik referanslar kategorisinde değerlendirmek mümkündür. Bu çalışmada, katılımcıların ifadelerinden elde edilmiş olan ampirik referanslar; ihtiyaçlara duyarlı olma, kararlara ve seçimlere saygı, mahremiyeti koruma, kültürel ve spiritüel özelliklerin kabulü, etkileşimli iletişim, bilgilenme/bilgilendirilme ihtiyacını giderme, eşitliği adaletle sağlanma, maddesel yaklaşmama, bilgi güvenliğini sağlama, zararlara karşı koruyucu davranma şeklindedir.

Hemşirelerin görme cesaretine sahip olması ve hastanın hikâyesini anlatmasına izin vermesi, hastaya yakınlaşmanın ve hastanın güvenini kazanmanın ön şartıdır. Dinlemek, hemşirenin verilenin ötesine geçmeye cesaret ettiğine ve hasta ciddiye

alındığında birbirlerine olan güvenin artması anlamına gelmektedir. Aynı zamanda bakım verdikleri hastaya karşı anlayışlı olma cesaretine sahip olmalıdırlar. Görme isteği, başkalarının dışındaki bir şeye değil, içindekine dikkat etmeyi gerektirmektedir. Diğerini görmek, savunmasız olunan ve hemşire ve hastanın birbirinin insafına kaldığı yönündeki kişilerarası etkiyi ifade etmektedir. Görmek ve dinlemek, hemşirelerin hastanın güvenini, başka kimseyle paylaşmadıkları güveni kazanmasını sağlayacak bir atmosfer yaratmanın ve hastaya yakınlaşmanın en doğal yoludur (26,126). Güvenin birbirine karşı büyüdüğü ve hemşirenin hasta hakkında bilinenin ötesine geçmeye cesaret ettiği zaman dinlemenin gerçekleştiği anlamına gelmektedir. Görmeye istek, diğerindeki içte ne olduğuna dikkat etmeyi gerektirir, dışlarındakine değil. Diğerini görmek, birbirimize karşı savunmasız ve birbirimize bağlı olduğumuz etkiye işaret etmektedir. Onurlu bakımın temelini oluşturan dinlemek ve görmek birçok ampirik referansın da açıklayıcısı niteliğindedir. Çünkü bakım anında hastayı dinlemek ve onun varlığını kabul etmek bireyin ihtiyaçlarını anlamak, onların sağlık ve refahını desteklemek için vazgeçilmez bir ilkedir (126,223). Bununla birlikte iletişim sonucunda elde edilsin veya edilmesin hastaya ait yazılı/sözlü tüm bilgiler gizli bilgi olarak kabul edilmelidir . Hasta gizliliğini korumak, onurlu bakımın bir diğer önemli yönüdür (31). Bu eylem çalışmada bilgi güvenliği olarak ele alınmıştır. Ayrıca hastaların mahremiyetlerini koruma, etik bir eylem olarak hemşirelik bakımında ortaya çıkmaktadır. Hasta mahremiyetini koruma, hemşirelerin hastanede kaldıkları süre boyunca hastaların vücutlarını uygun şekilde örtmesini gerektirmektedir. Bu da kişisel alanlarının bir parçası olarak hastaların vücutlarına saygıyla davranılması anlamına gelmektedir (9,74,126).

Hastaya verilen bakımın, hastaya tüm boyutlarıyla bir insan olarak saygı duyulduğunda ve kendi kültürünün benzersiz ve özerk bir öznesi olduğu kabul edildiğinde anlamlı olduğu bir gerçektir (9). Hastanın kültürel ve spiritüel özelliklerinin kabul edilerek bakımlarını bu doğrultuda planlanması bakımın bireyselleştirilmesi açısından oldukça önemlidir. Çünkü hastaların kültürel değerleri ya da spiritüel özellikleri bireyden bireye değişebilmektedir. Burada bireyin kendini özne olarak değerli görmesinin ya da hemşire tarafından bunun gösterilmesinin bir yolu bu özelliklerin kabul edilmesidir. Bu özellikleri bilmenin bir yolu da hastaların tedavi planları ve prosedürleriyle ilgili kendilerinin fikirlerine başvurulmasıdır. Hastaların fikirlerine başvurulması, hastaya seçenekler sunulması ve bu konudaki

kararların alınmasına katılmalarına izin verilmesi hastaya bakım ve tedavide aynı zamanda bağımsızlık ve özerklik kazandırmaktadır. Tedavi ve bakım planları hakkında yeterince bilgilendirilmeyen, bilgi ihtiyaçları karşılanmayan hastaların bunu onurlarına saygısızlık olarak algılamaları mümkündür. Aynı zamanda hastaya tercihlerin sunulması ve seçme hakkı verilmesi de hastaların özerkliklerini kullanmalarına olanak tanınarak onurlarının artmasına olanak tanımaktadır (31).

Birey olarak kabul etmek hastaların bedenlerini çeşitli biyolojik, psikolojik, sosyal, kültürel ve manevi yönleriyle bir bütün olduğunu kabul etmek anlamına gelmektedir. Hastalara bütünsel bir yaklaşım sergilemek oldukça önemlidir. Hastalara yatak numarası ya da bu, şu vb. zamir ifadeleri kullanmak hastaların nesneleştirilmesine ve hastaların etiketlenmesine onlara maddesel yaklaşıma neden olabilmektedir (27). Maddesel yaklaşımdan uzak durmak, hastayı bütün olarak görmek onurlu bakımın temelini oluşturmaktadır.

Sellman (2005), insana zararın birçok kaynaktan gelebileceğini ve hiçbir zaman zarar görme ihtimalinden tamamen kurtulamayacağını ifade etmektedir. Ancak herkesin paylaştığı sıradan insan savunmasızlığının yanı sıra hasta bireyler daha öncede ifade edildiği üzere daha savunmasız haldedirler. Bu nedenle zararlardan korunmaya daha fazla ihtiyaç duymaktadırlar (224). Tüm onurlu bakım eylemlerinin temelini aslında hastaya zarar vermeme eylemleri oluşturmaktadır. Sağlık hizmetlerine başvuran savunmasız hastalar kendi ihtiyaçlarını karşılayamadıkları için hemşirelerin iyi niyetine güvenmek zorunda kalmaktadırlar. Hastaların savunmasız kalması hemşire-hasta ilişkilerindeki güç dengesizliklerinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu durumda da hastalar kendilerinin zarar görmemesi için hemşirelerin iyi niyetine güvenmelerini gerektirmektedir. Dolayısıyla hemşirelik uygulaması sorumluluk, duyarlılık ve güvenilirlik gerektiren ahlaki bir boyut içermektedir (225).

Tüm bu bakım anındaki onurlu bakıma ilişkin literatür değerlendirildiğinde, hastanede yatan hastaların bakış açısından, onurun korunmasını sağlayan bazı faktörlerin hastanın gizliliğine saygı duymak, bakım verenlerle etkili iletişim kurmak, insan doğasına ve refakatçilerin haklarına saygı göstermek, hasta merkezli bakım sağlamak, uygun hemşire-hasta iletişimi, yatış ve taburculuk sonrası hastaların ihtiyaçlarına dikkat etmek olduğunu göstermiştir (135,226,227). Başka bir çalışmada hastaların bakış açısından, hastalık bilgisinin korunması ve hastaların ihtiyaçlarına cevap verilmesinin onurlarını artırmaya yardımcı olduğu ortaya konulmuştur (228).

Norveç'te yapılan bir çalışmada, hastalık hakkında uygun bilgi almanın onuru korumaya yardımcı olacağını göstermiştir (229). Diğer bir çalışmada, kişilerarası ilişkilerde yetkinliğin onurun gelişimine katkı sağladığı faktörler arasında yer aldığı gösterilmiştir (226). Bakım sağlarken hastaların onurunun korunması ve artırılmasını etkileyen en önemli faktörlerin demografik özellikler, çevresel koşullar, hastaların dini tercihleri ve inançları, hemşirelerin davranışları ve hastane kuralları olduğu bulunmuştur (229).

Bir kavramın öncüllerini ve sonuçlarını belirlemek, kavramın varlığından önce gelen veya katkıda bulunan faktörleri ve ondan kaynaklanan sonuçların veya etkilerin anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Bu araştırmada onurlu bakım kavramının sonuçları mesleki doyum ile bakım ve tedavi sürecine uyum olarak ortaya konulmuştur. Hemşirelik bakımı, hastanın ihtiyaç ve istekleri ile hemşirenin bu ihtiyaçları karşılama konusunda benimsediği sorumluluk ve yeterlilikten oluşmaktadır. Ancak hasta, bakım sürecinde sadece pasif bir ortak değildir. İyi bir hemşirelik bakımı, uygun şekilde sağlandığı ve alındığında var olmaktadır. Hemşirelik bakımı geri bildirim ve bakım ihtiyaçlarının gerçekten karşılandığının doğrulanmasını gerektirmektedir. Bu nedenle karşılıklılık, hemşirelik bakımının önemli bir parçasıdır. Hastalar, kendilerine bakılmasına izin vererek ve bakıma uygun şekilde yanıt vererek, örneğin şükranlarını ifade ederek veya hoşnutsuzluklarını ifade ederek hemşirelerine saygı göstermektedirler. Bu nedenle Tronto (2020) "bakım alma"yı bakım sürecinde, yanıt verme tutumuyla bağlantılı temel bir boyut olarak değerlendirmektedir (230). Tüm bunlar doğrultusunda bunların hepsi mesleki doyumun temel sebebi olarak görülmektedir. Bununla birlikte onur merkezli bakımın sonuçları, hastaların özsaygısının iyileştirilmesini, yaşamın amacının ve anlamının derinleştirilmesini, yaşam kalitelerinin korunmasını ve iyileştirilmesini, hastaların ve hemşirelerin etkileşimli ilişkileri aracılığıyla çok yönlü sıkıntılardan rahatlama sağlamalıdır (33).

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. Sonuç

Hemşirelik bakımında insan onuru kavramının oluşturulması, teorik çerçevede ilişkili özelliklerinin ortaya koyulması amacıyla gerçekleştirilen bu araştırmada sonuçlar dört başlık altında gruplandırılarak verilmiştir:

1. Onurun tanımı ve özellikleri
2. Onurlu olmanın tanımı, onurlu birey olmanın özellikleri, onurlu birey olmaya yönlendiren, onurlu olmayı pekiştiren/güçlendiren faktörler
3. Onur ihlali olarak değerlendirilen eylem ve tutumlar
4. Onurlu bakıma yönelmede etkili olan faktörler, onurlu bakım eylemleri, onurlu bakıma engel olan etmenler, onurlu bakımın hemşire ve hasta ile ilgili sonuçları

Bu doğrultuda araştırmanın sonuçları aşağıda belirtildiği gibidir:

1. Onurun tanımı kapsamında;
 - Hemşire ve hemşire akademisyenler onuru; düşünme yetisiyle hak edilen, değer yargısı, duygu, değer görmek, saygı duymak/saygı görmek, doğuştan içte var olan şey olarak tanımlamışlardır.
2. Onurlu olma kapsamında;

Katılımcıların ifadeleri doğrultusunda onurlu olma; onurlu birey olma, onurlu olmaya yönlendiren faktörler, onurlu olmayı destekleyen/güçlendiren faktörler, onursuz birey olmasının reddi olmak üzere dört başlıkta kavramsallaştırılmıştır.

 - 2.a. Onurlu bireyin özellikleri; içsel farkındalığa sahip, özgüvenli, hem kendi haklarının hem de başkalarının hakların bilincinde olan, ahlâki değer sahibi, toplumsal yönden kabul görmüş, bilinçli tercihler yapabilen, canlıya duyarlı, ahlâki davranış gösterebilen olarak sıralanmıştır.
 - 2.b. Onurlu birey olmaya yönlendiren faktörlerin; temel gereksinimlerin karşılanmış olması, aile öğretileri, kişisel gelişim süreci, toplumsal bakış açıları ve yaşanılan çevrenin olduğu ifade edilmiştir.
 - 2.c. Bireyin onurunun güçlenmesinde ya da pekiştirilmesinde; bireysel ve toplumsal faktörlerin etken olduğu bildirilmiştir.

2.d. Onursuz birey olmanın reddi katılımcılar tarafından, onursuz birey yoktur sadece birey onurunun olduğunu unuttur, onurunun farkında olmayabilir, onuru önceliği olmayabilir ya da onurunu göz ardı edebilir şeklinde ifade edilmiştir. Bununla birlikte onursuz birey olarak nitelendirilen bireyin de bir onurunun var olduğu, onursuzluğun sadece karşısındakinin değer yargıları ya da algıları ile uyumsuzluk bireyin eylemlerinin veya özelliklerinin o şekilde yorumlandığı da vurgulanmıştır.

3. Onur ihlali olarak değerlendirilen eylem ve tutumlar;

- Hemşire ve hemşire akademisyenler onur ihlalini, onurun kırılması, onurun aşağı çekilmesi ve onurun zedelenmesi şeklinde ifade etmişlerdir. Onurun kırılmasına veya zedelenmesine yol açan durumların hemen hemen hepsi onur ihlali eylemlerini oluşturmaktadır.
- Katılımcılar tarafından onur ihlalleri sosyal yaşantıda, meslek hayatında, yönetsel boyutta ve bakım anında olmak üzere farklı boyutlarda ifade edilmiştir.
- Onur ihlali olarak görülen durumlar; yok sayma, mahrum bırakma, kişisel alana müdahale, güç kullanma, paternalist davranışlar, bedensel ve ruhsal bütünlüğe müdahale, değersizleştirme, eksik iletişim, kararlarda yetkinliğin reddi olarak dile getirilmiştir.
- Yok sayma; bireyi, fikirleri ve duyguları yok sayma olarak farklı noktalarda ele alınmıştır. Bireyi ve fikirleri yok sayma ihlallerin ortaya çıktığı tüm bağlamlarda ele alınmıştır. Duyguları yok sayma daha çok bakım anındaki bağlamda ifade edilmiştir.
- Mahrum bırakma; gereksinimlerden ve bilgiden mahrum bırakma şeklinde iki farklı başlıkta değerlendirilmiştir ve gereksinimlerden mahrum bırakma sıklıkla bakım anında; bilgiden mahrum bırakılma durumu ise meslek yaşamında, yönetsel ve bakım anında olmak üzere hemen hemen tüm bağlamlarda karşılaşılabilmektedir.
- Kişisel alana müdahale ile sıklıkla bakım anında karşılaşılabilmektedir.
- Güç kullanmaya ise yönetsel anlamdaki gücünü kullanma sıklıkla bahsedilen bir başlık olmuştur. Yönetsel gücün başkalarına baskı yapma, aşağılama ve küçümseme gibi olumsuz durumlara maruz bırakacak şekilde kullanılması onur ihlali olarak görülmektedir.

- Paternalist davranışlar daha çok sosyal yaşantıda, meslek yaşamında ve bakım anında karşılaşılan olumsuz bir durumdur. Bu davranışların içeriğini bireyi aşağılama, küçük düşürme, ezme ve küçümseme gibi olumsuz tutum ve davranış örnekleri oluşturmaktadır.
 - Bedensel ve ruhsal bütünlüğe müdahale, bakım anında ortaya çıkan ihlaller olarak ortaya konmuştur. Katılımcılar bireylerin bedensel bütünlüğünü göz ardı etmenin yanı sıra ruhsal bütünlüğüne dikkat etmemenin de insanı bir bütün olarak görmemenin ihlalle sonuçlandığını ifade etmişlerdir.
 - Değersizleştirme, bireylerin yaptıklarını ve ürettiklerini değerli görmemenin de sosyal bağlamda bir onur ihlali olduğu sonucuna varılmıştır.
 - Eksik iletişim, bireylere kendileri ile ilgili konularda yeterli, tam ve dürüst iletişimin kurulmaması ve aynı zamanda kendileri hakkındaki konular hakkında bilgi verilmeyerek iletişimden kaçınma davranışının ihlal ile sonuçlandığı ifade etmişlerdir.
 - Kararlarda yetkinliğin reddi daha çok profesyonel kimliklerin reddi yani hemşirelik yani mesleği yaşantısında kendilerine yapılmış olumsuz eylemlerin ve söylemlerin bir onur ihlali olarak değerlendirilmiştir. Burada söz konusu olan durum aslında mesleki kimliklerin yok sayılmasından duyulan rahatsızlıktır.
4. Onurlu bakım ile ilgili sonuçlar; onurlu bakıma yönelme, onurlu bakım davranışları, onurlu bakım engelleri ve onurlu bakım sonuçları olmak üzere dört başlıkta değerlendirilmiştir.
- 4.a.** Bireyi onurlu bakıma yönlendiren faktörler onurlu bakım öncülleri olarak değerlendirilmiştir. Çünkü öncüller, kavramın gerçekleşmesinden önce gelen olaylar veya faktörlerdir. Onurlu bakıma yönlendiren yani onurlu bakım öncülleri, insana bakım verdiğini bilme, empati yapma, hakların kabulü, mesleki duyarlılığa sahip olmadır.
- Bakım alan bireyin teslimiyet duygusunun farkında olunması ve bakım alanının insan olduğunun bilincinde olmak
 - Bireyin bakım ve tedavi alma, yaşam, bilgi edinme, dürüst davranılma, eşitlik gibi haklarının olduğunu bilmek

- Bakım vereninin yani hemşirenin kendisini hastanın yerine koyarak “kendime veya yakınlarıma nasıl davranılmasını istiyorsam bakım alan bireye öyle davranmalıyım” düşüncesine sahip olmak
- İnsanı ve mesleği severek, mesleğin kutsallığının ve gerekliliklerinin bilincinde olarak mesleğe karşı duyarlılığa sahip olmak bireyi onurlu bakım eylemlerini kullanması/göstermesi konusunda yönlendirici olmaktadır.

4.b. Çalışma sonucunda ortaya çıkmış onurlu bakım eylemleri; ihtiyaçlara duyarlı olma, kararlara ve seçimlere saygı, mahremiyeti koruma, kültürel ve spiritüel özelliklerin kabulü, etkileşimli iletişim, bilgilenme/bilgilendirilme ihtiyacını giderme, eşitliği adaletle sağlanma, maddesel yaklaşıma, bilgi güvenliğini sağlama, zararlara karşı koruyucu davranmadır.

- Bakım alan bireyin her türlü ihtiyacını göz önünde bulundurmak ve ihtiyaçlarının farkında olmak
- Bakım alan bireyin kendi tedavi ve bakımı ile ilgili tüm kararlarda seçenekler sunularak karar verici olmasını sağlamak
- Bakım alan bireyin utanma duygusunun farkında olmak ve beden gizliliğini korumanın temelinde bakım anında sadece hasta- hemşire birlikteliğini sağlamanın olduğunu bilmek
- Bakım alan bireyin kültürünün ve spiritüel özelliklerinin göz önüne alınması, kültürel getirileri olan gelenek ve göreneklerinin göz ardı edilmeden bakım eylemlerinde bulunulması bireyin bu kültürel değerlerinin önemsenmesi, kendi içinde yaşadığı toplumun bir parçası olarak görülmesi
- Bireyle iletişimde aktif iletişim tekniklerini (gözüne bakmak, aynı hizada olmak, ses tonunu konuya uygun ayarlamak vb.) kullanmak ve bireyi dinlemek
- Yapılan her uygulama hakkında bakım alan bireyi bilgilendirme, olası riskleri bilmesine izin verme, bilgi ihtiyacına doğru ve dürüst bir şekilde yanıt vermek
- Her bireye eşit bir şekilde yaklaşım sağlamak, bakım eylemlerinde de bunun temelinde dağıtıcı adaleti sağlamak, ihtiyacı olana (bilgi, ilgi, temel gereksinimler, bakım vb.) ihtiyacı olduğu kadarını vermek

- Bireyi organizma, makine, bir obje ya da iş olarak görmeyerek, insana bakım verdiğini bilmek eylem ve söylemlerini bu şekilde planlamak
- Bireye ait her türlü kişisel bilginin gizli tutulması, üçüncü kişiler ile bireyin izni olmadan bilgilerini paylaşmamak
- Bakım alan bireyi her türlü fiziksel ve duygusal zararlardan korumak, bireye bakımda önce zarar vermeme ilkesini önceliklendirmek onurlu bakım eylemlerini yansıtmaktadır.

4.c. Katılımcılar onurlu bakım engellerini hemşire olarak varoluşunu sorgulama ve profesyonel kimliğin reddi olarak ifade etmişlerdir.

4.d. Katılımcılar onurlu bakım eylem sonuçlarını hem mesleki hem de bakım alan birey üzerinden ifade etmişlerdir.

- Onurlu bakım eylemleri sonucunda bakım alan bireyin bakım uygulamalarına katılımını artırarak bakım ve tedaviye uyumun arttığı, iyileşmenin hızlandığı, tekrar hastaneye yatışların azaldığı
- Onurlu bakım eylemlerinden biri olan etkin iletişim kurarak kendini ifade edebilmenin hazzı ile hastaneye tekrar başvurularda çekinmedikleri, kendileri hakkında daha fazla bilgi vererek bakım ve tedaviyi kolaylaştırdığı
- Kendilerini değerli hissetmeleri ve saygı duyulduğunu görmenin bir sonucu olarak da daha pozitif bir tavır gösterdikleri sonucunda varılmıştır.
- Mesleki boyutta, birinin yaşamına dokunmanın verdiği mutluluğu karşılıklı olarak paylaşmanın mesleki anlamda doyum sağlama, iş motivasyonunu artırma, işini severek yapmaya teşvik etme olarak tanımlanmıştır.

6.2. Öneriler

Bu bölümde, araştırmadan elde edilen sonuçlar kapsamında hemşirelik eğitimine insan onuru kavramı konusunun teorik ve uygulama boyutuyla eklenebileceğine, hemşirelerin ve hemşirelik öğrencilerinin bakım anındaki eylemlerini onurlu bakım öncülleri ve eylemleri doğrultusunda planlayabileceğine ve ilgili konuda yapılacak olan araştırmalara yönelik öneriler yer almaktadır.

Bir önceki bölümde yer alan sonuçların elde edildiği araştırmamızda hemşirelik eğitiminde hem lisans hem de lisansüstü hemşirelik etiği kapsamında yer alan derslerde insan onuru kavramının kavramsal bazda ve kuramsal temelde ele alınması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Yanı sıra insan onuru kavramının hemşirelik öğrencilerinde içselleştirilmesine yönelik öğretim yöntemlerine yer verilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda hemşirelik öğrencilerinin ve hemşirelerin araştırmanın örneklemini oluşturacağı insan onurunun kavramsal çatışına yönelik çalışmaların yapılmasının önemliliği ortaya konulmuştur. Hemşirelerin bakım eylemlerinin merkezinde insan olmasından kaynaklı insan onurunun da hemşirelik bakımının temel ekseninde yer alan temel bir kavram olması nedeniyle insan onuruna ait algılarının, farkındalıklarının ve özellikle bakım eylemindeki insan onuruna yönelik davranış biçimlerinin bu kavram doğrultusunda şekillendirmede önemli bir kıstas olduğu düşünülmektedir. Bakım eylemine insan onuru kavramının nasıl temellendireceğine yönelik çalışmalar yapılması, geliştirilen kuramın bu bağlamda hemşirelik bakımına entegre edilmesi, özellikle hemşirelik bakımında onurlu bakımı olumsuz yönde etkileyen eylemlerin ortadan kaldırılmasına yönelik nasıl hemşirelikte bilişsel farkındalık ve etik duyarlılığın geliştirileceğine yönelik eğitim programlarının düzenlenmesi önerilmektedir. Ayrıca tüm bunlar doğrultusunda bu araştırma sonucunda ortaya konulmuş olan ilgili modelin uygulamaya aktarımında temel teorik eğitimle beraber modelin hemşirelik bakımına entegrasyonunun sağlanmasının bakım sonuçlarına etkisinin değerlendirilmesi önerilmektedir.

7. KAYNAKLAR

1. Türk Dil Kurumu [İnternet]. Onur. 2024 [Erişim tarihi 2024 18 Nisan]. Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/?kelime=onur>
2. Bayertz K. Human Dignity: Philosophical Origin and Scientific Erosion of an Idea. In: Bayertz K, editör. Sanctity of Life and Human Dignity. Dordrecht: Springer Netherlands; 1996. p. 73-90.
3. Birnbacher D. Ambiguities in the Concept of Menschenwurde. In: Bayertz K, editör. Sanctity of Life and Human Dignity. The Netherlands: Kluwer Academic; 1996.
4. Jacobson N. Dignity and health: A review. *Social Science & Medicine*. 2007;64(2):292-302.
5. Hill TE. Human Welfare and Moral Worth: Kantian Perspectives. Oxford, New York: Oxford University Press; 2002. p. 428.
6. Kant I. Ahlak Metafiziğinin Temellendirmesi. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu; 2009.
7. Wolemonwu VC. Richard Dean: The Value of Humanity in Kant's Moral Theory: Clarendon Press; *Med Health Care and Philos*. 2020;23(2):221-6.
8. Franco H, Caldeira S, Nunes L. Dignity in nursing: A synthesis review of concept analysis studies. *Nurs Ethics*. 2021;28(5):734-49.
9. Gastmans C. Dignity-enhancing nursing care: A foundational ethical framework. *Nurs Ethics*. 2013;20(2):142-9.
10. Li Y. The Confucian concept of human dignity and its implications for bioethics. *Developing World Bioethics*. 2022;22(1):23-33.
11. Rao N. Three concepts of dignity in constitutional law. *Notre Dame L Rev*. 2011;86:183.
12. Seymen Çakar A. Hukuki bir kavram olarak insan onuru. *Umut Vakfı Araştırma Merkezi*. 2013;(3):1-8.
13. Shahriari M, Mohammadi E, Abbaszadeh A, Bahrami M. Nursing ethical values and definitions: A literature review. *Iran J Nurs Midwifery Res*. 2013;18(1):1-8.
14. Dillon RS. Dignity, Character and Self-Respect. Routledge; 2013.
15. Kielkopf CF. The pure human dignity of the mentally retarded. *The Philosophy Forum*. 1971;9(1-2):106-13.
16. Nordenfelt L. The varieties of dignity. *Health Care Analysis*. 2004;12(2):69-81.

17. Pullman D. Human dignity and the ethics and aesthetics of pain and suffering. *Theor Med Bioeth.* 2002;23(1):75-94.
18. Kovach CR. Evolving images of human dignity. *Journal of Gerontological Nursing.* 1995;21(7):5-6.
19. Lindwall L, von Post I. Preserved and violated dignity in surgical practice – nurses’ experiences. *Nurs Ethics.* 2014;21(3):335-46.
20. Eriksson K. *Den lidande m€ anniskan.* Liber, Stockholm. 1994.
21. International Council of Nurses (ICN). [Internet]. ICN Etik Kodları 2021 [cited 2024 Mart 18]. Erişim adresi: https://www.thder.org.tr/uploads/subeler/ICN/icn_etik_kodlar_2021.pdf
22. Blomberg AC, Bisholt B, Lindwall L. Responsibility for patient care in perioperative practice. *Nursing Open.* 2018;5(3):414-21.
23. Blomberg AC, Bisholt B, Lindwall L. Value conflicts in perioperative practice. *Nurs Ethics.* 2019;26(7-8):2213-24.
24. Lindwall L, Lohne V. Human dignity research in clinical practice – a systematic literature review. *Scand J Caring Sci.* 2021;35(4):1038-49.
25. Edlund M, Lindwall L, Post I von, Lindström UÅ. Concept determination of human dignity. *Nurs Ethics.* 2013;20(8):851-60.
26. Lindwall L, Boussaid L, Kulzer S, Wigerblad Å. Patient dignity in psychiatric nursing practice. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing.* 2012;19(7):569-76.
27. Bidabadi FS, Yazdannik A, Zargham-Boroujeni A. Patient’s dignity in intensive care unit: A critical ethnography. *Nurs Ethics.* 2019;26(3):738-52.
28. Cousley A. Stories of Dignity within Healthcare: Research, narratives and theories. *Journal of Perioperative Practice.* 2018;28(1-2):6-6.
29. Arman M, Rehnsfeldt A. How can we research human suffering? *Scandinavian Journal of Caring Sciences.* 2006;20(3):239-40.
30. Nåden D, Eriksson K. Understanding the importance of values and moral attitudes in nursing care in preserving human dignity. *Nurs Sci Q.* 2004;17(1):86-91.
31. Tehranineshat B, Rakhshan M, Torabizadeh C, Fararouei M. Patient Dignity in Iranian clinical care settings as perceived by physicians, caregivers, and patients. *Journal of Multidisciplinary Healthcare.* 2020;13:923-33.
32. Lévinas E, Nemo P. *Ethics and Infinity.* Duquesne; 1985.
33. Igai Y. Concept analysis of dignity-centered care for people with chronic progressive disease. *Jpn J Nurs Sci.* 2020;17(2):e12302.

34. Jackson A, Irwin W. Dignity, humanity and equality: Principle of Nursing Practice A. Nurs Stand. 2011;25(28):35-7.
35. Martin-Ferreres ML, De Juan Pardo MÁ, Bardallo Porras D, Medina Moya JL. An ethnographic study of human dignity in nursing practice. Nursing Outlook. 2019;67(4):393-403.
36. Lindström UÅ, Nyström LL, Zetterlund JE, Eriksson K. Theory of caritative caring. İçinde: Nursing Theorists and Their Work, MR Alliegood, Ed. 2013. s. 171-201.
37. Arslan Özkan H, BiLgiN Z. Hemşireliğin felsefi özü iyileştirici bakım. HSP. 2016;3(3):191.
38. Brookes D. Understanding the value of qualitative research in nursing. Nursing times. 2007;103(8):32-3.
39. Debus M, Harmancı H. Odak grup araştırmalarında mükemmellik için el kitabı. Marmara Sağlık Eğitim Araştırma Vakfı; 2003.
40. TDK. onur ne demek TDK Sözlük Anlamı [İnternet]. 2024 [a.yer 24 Nisan 2024]. Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/?kelime=onur>
41. Moody HR. Why Dignity in Old Age Matters. İçinde: Dignity and Old Age. Routledge; 1998.
42. Becker GK. In Search of Humanity: Human Dignity as a Basic Moral Attitude. In: The Future of Value Inquiry. Brill; 2001. p. 53-65.
43. Feldman D. Human Dignity as a Legal Value: Part II. Public law. 2000;(1):61-76.
44. Nordenfelt L. Dignity of the elderly: An introduction. Med Health Care Philos. 2003;6(2):99-101.
45. Amason S. Assuring Dignity in Means-Tested Entitlements Programs: An Elusive Goal? In: Dignity and Old Age. Routledge; 1998.
46. Dillon RS. Dignity, Character and Self-Respect. New York: Routledge; 1995.
47. Jacelon CS, Connelly TW, Brown R, Proulx K, Vo T. A concept analysis of dignity for older adults. Journal of Advanced Nursing. 2004;48(1):76-83.
48. Söderberg A, Gilje F, Norberg A. Dignity in situations of ethical difficulty in intensive care. Intensive and Critical Care Nursing. 01 Haziran 1997;13(3):135-44.
49. Zhang Q. The Idea of Human Dignity in Classical Chinese Philosophy: A Reconstruction of Confucianism. Journal of Chinese Philosophy. 01 Şubat 2000;27(3):299-330.

50. Witte J. Between Sanctity and Depravity: Human Dignity in Early Protestant Perspective [Internet]. Rochester, NY; 2003 [cited 2024 March 13]. Available from: <https://papers.ssrn.com/abstract=755048>
51. Sensen O. Human dignity in historical perspective: The contemporary and traditional paradigms. *European Journal of Political Theory*. 2011;10(1):71-91.
52. Shultziner D. Human Dignity: Functions and Meanings. In: Malpas J, Lickiss N, editors. *Perspectives on Human Dignity: A Conversation*. Dordrecht: Springer Netherlands; 2007. p. 73-92.
53. Michael L. Defining dignity and its place in human rights. *New Bioeth*. 2014;20(1):12-34.
54. Kirchhoffer DG. Human dignity and human enhancement: A multidimensional approach. *Bioethics*. 2017;31(5):375-83.
55. Lebech M. What is Human Dignity? In: M. Lebech, Maynooth, editor *Philosophical Papers*.. 2004. p.59-69.
56. Walsh K, Kowanko I. Nurses' and patients' perceptions of dignity. *Int J of Nursing Practice*. 2002;8(3):143-51.
57. Sulmasy DP. Human Dignity and Human Worth. In: Malpas J, Lickiss N, editors. *Perspectives on Human Dignity*. The Netherlands: Springer; 2007. p. 9-18.
58. Qiao QJ. Dignity in traditional Chinese Daoism. In: Düwell M, Braarvig J, Brownsword R, Mieth D, editörler. *The Cambridge Handbook of Human Dignity*. 1. bs Cambridge University Press; 2014. p. 182-8.
59. Maróth M. Human dignity in the Islamic world. In: Düwell M, Braarvig J, Brownsword R, Mieth D, editörler. *The Cambridge Handbook of Human Dignity*. 1. bs Cambridge University Press; 2014. p. 155-62.
60. Lorberbaum Y. Human dignity in the Jewish tradition. In: Düwell M, Braarvig J, Brownsword R, Mieth D, editord. *The Cambridge Handbook of Human Dignity*. 1. bs Cambridge University Press; 2014. p. 135-44.
61. Bulut N. Eski Yunan'dan aydınlanma çağına insan onuru kavramının gelişimine genel bir bakış. *EÜHFD*. 2008;3-4(12):1-12.
62. Çelik E. İnsan Onurundan İnsanın Kırılğanlığına: İnsan Haklarının Temelinde Yatan Kavramları Yeniden Ele Almak. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İnsan Hakları Anabilim Dalı; 2015.
63. İspir Z. İnsan Haklarının Temeli Olarak İnsan Onuru Kavramı. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; 2017.
64. Lewis M. A Brief History of Human Dignity: Idea and Application. In: Malpas J, Lickiss N, editors. *Perspectives on Human Dignity: A Conversation*. Dordrecht: Springer Netherlands; 2007. p. 93-105.

65. Işıқтаç Y. Hukuk Felsefesi. İstanbul: Filiz Kitabevi; 2004. s. 547.
66. Kapani M. Kamu Hürriyetleri. 8. Baskı. Tıpkı Basım; 2023. s. 336.
67. Aydın A. Düşünce Tarihi ve İnsan Doğası. 2. Baskı. İstanbul: Alfa Yayınları; 2002. s. 352.
68. Lebech M. On the Problem of Human Dignity. A Hermeneutical and Phenomenological Investigation, Königshausen und Neumann; 2009.
69. Cancik H. 'Dignity of Man' and 'Persona' in Stoic Anthropology: Some Remarks on Cicero, De Officiis I, 105–107. İçinde: The Concept of Human Dignity in Human Rights Discourse. Brill Nijhoff; 2001. p. 19-39.
70. Rosen M. Dignity: Its History and Meaning. 1. edition. Cambridge: Harvard University Press; 2012. p. 200.
71. Imbach R. Human dignity in the Middle Ages (twelfth to fourteenth century). In: Mieth D, Braarvig J, Düwell M, Brownsword R, editors. The Cambridge Handbook of Human Dignity: Interdisciplinary Perspectives. Cambridge: Cambridge University Press; 2014. p. 64-73.
72. Karimi H, Mirbagher Ajorpaz N, Aghajani M. Older adults' and nurses' perception of dignity in the setting of Iranian hospitals: A cross-sectional study. Cent Eur J Nurs Midw. 2019;10(4):1134-42.
73. Šaňáková Š, Čáp J. Dignity of elderly adults from the perspective of nurses: A qualitative descriptive study. Central European Journal of Nursing and Midwifery. 2018;9(4):906-14.
74. Zamanzadeh V, Babaei N, Valizadeh L, Avazeh M. Human dignity of patients in nursing: A concept analysis. Indian J Med Ethics. 2023;VIII(2):108-15.
75. Beitz CR. The Idea of Human Rights. Oxford, New York: Oxford University Press; 2011. p. 256.
76. Chalmers D, Ida R. On the International Legal Aspects of Human Dignity. In: Malpas J, Lickiss N, editors. Perspectives on Human Dignity: A Conversation. Dordrecht: Springer Netherlands; 2007. p. 157-68.
77. Parmaksızoğlu FB. İbrahimi Dinlerde İnsan Onuru ve Dinler Arası Öğretim Açısından Değerlendirme. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilimdalı; 2023.
78. Steenbakkers P. Human dignity in Renaissance humanism. In: Mieth D, Braarvig J, Düwell M, Brownsword R, editörler. The Cambridge Handbook of Human Dignity: Interdisciplinary Perspectives. Cambridge: Cambridge University Press; 2014. p. 85-94.
79. Andorno R, Pele A. Human dignity. In: Have H ten, editor. Encyclopedia of Global Bioethics. Dordrecht: Springer; 2017. p. 1-11.

80. Singer P. Speciesism and moral status. *Metaphilosophy*. 2009;40(3-4):567-81.
81. United Nations. United Nations. [Internet]. Universal Declaration of Human Rights 1948 [cited 2023 December 14]. Available from: <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>
82. Sulmasy DP. The varieties of human dignity: a logical and conceptual analysis. *Med Health Care and Philos*. 2013;16(4):937-44.
83. Malpas J, Lickiss N. Human Dignity and Human Being. In: Malpas J, Lickiss N, editors. *Perspectives on Human Dignity: A Conversation*. Dordrecht: Springer Netherlands; 2007. p. 19-25.
84. Perry MJ. *The Idea of Human Rights: Four Inquiries*. Oxford University Press; 1998. p. 178.
85. Kohen A. The possibility of secular human rights: Alan Gewirth and the principle of generic consistency. *Hum Rights Rev*. 2005;7(1):49-75.
86. Dworkin R. *Life's Dominion: An Argument About Abortion, Euthanasia, and Individual Freedom*. Knopf Doubleday Publishing Group; 2011. p. 289.
87. Griffin-Heslin VL. An analysis of the concept dignity. *Accident and Emergency Nursing*. 2005;13(4):251-7.
88. Hill TE. Kantian perspectives on the rational basis of human dignity. In: Mieth D, Braarvig J, Düwell M, Brownsword R, editors. *The Cambridge Handbook of Human Dignity: Interdisciplinary Perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press; 2014. p. 215-21.
89. Wood AW. *Kantian Ethics*. New York: Cambridge University Press; 2007.
90. O'Neill O. *Bounds of Justice*. Cambridge: Cambridge University Press; 2000.
91. da Silva AB. Autonomy, dignity and integrity in health care ethics - a moral philosophical perspective. In: H. Sinding Aasen, R. Halvorsen, and A. Barbosa da Silva, editors. *Human Rights, Dignity And Autonomy in Health Care Services: Nordic Perspectives*; 2009. p. 13–52.
92. Dupre C. Unlocking human dignity: Towards a theory for the 21st century. *European Human Rights Law Review*. 2009:190-205.
93. Waldron J. Dignity and rank: In memory of Gregory Vlastos (1907–1991). *European Journal of Sociology / Archives Européennes de Sociologie*. 2007;48(2):201-37.
94. Edgar A. A Response to Nordenfelt's? The varieties of dignity? *Health Care Analysis*. 2004;12(2):83-9.
95. Nordenfelt L. The varieties of dignity. *Health Care Analysis*. 2004;12(2):69-81.

96. Pritchard MS. Human dignity and justice. *Ethics*. 1972;82(4):299-313.
97. Szawarski Z. Dignity and responsibility. *Dialectics and Humanism*. 1986;13:2-3.
98. Beyleveld D, Brownsword R. *Human Dignity in Bioethics and Biolaw*. Oxford: Oxford University Press; 2000.
99. Gewirth A. 1. Human Dignity as the Basis of Rights. In *Human Dignity as the Basis of Rights*. Cornell University Press; 2019. p. 10-28.
100. Statman D. Humiliation, dignity and self-respect. *Philosophical Psychology - Philos Psychol*. 2000;13:523-40.
101. Dupré C. Human dignity in Europe: A foundational constitutional principle. *European Public Law*. 2013;19(2).
102. Birleşmiş Milletler. [İnternet]. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi 1948. Erişim adresi: <https://www.ihd.org.tr/insan-haklari-evrensel-beyannames/>
103. UNICEF. [İnternet]. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme 1989. [Erişim tarihi 2024 Mart 10]. Erişim adresi: <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme>
104. Avrupa Konseyi. [İnternet]. Biyoloji ve Tıbbın Uygulanması Bakımından İnsan Haklarının ve İnsan Haysiyetinin Korunması Sözleşmesi 1999. [Erişim tarihi 2024 Mart 10]. Erişim adresi: https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2812020084116164_ing.pdf
105. UNESCO. Universal Declaration on the Human Genome and Human Rights 1997. [cited 2024 March 10]. Available from: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/universal-declaration-human-genome-and-human-rights>
106. UNESCO. [İnternet]. Biyoetik ve İnsan Hakları Evrensel Bildirisi 2005 [Erişim tarihi 2024 Mart 10]. Erişim adresi: https://www.unesco.org.tr/Content_Files/Content/Sektor/Sosyal_ve_Beseri_B/e_vrensel_bildirgesi.pdf
107. WHO. [İnternet]. Amsterdam Bildirgesi 1994. [Erişim tarihi 2024 Mart 10]. Erişim adresi: <http://www.saglikhakki.org/amsterdam1.htm>
108. Birleşik Krallık İnsan Hakları Yasası. [İnternet]. Birleşik Krallık İnsan Hakları Yasası 1998. [Erişim tarihi 2024 Mart 10]. Erişim adresi: <https://www.equalityhumanrights.com/human-rights/human-rights-act>
109. Dünya Tabipler Birliği. [İnternet]. Dünya Tabipleri Birliği Helsinki Bildirgesi 2013. [Erişim tarihi 2024 Mart 10]. Erişim adresi: <https://www.ttb.org.tr/images/stories/file/2013/helsinki.pdf>
110. Schmidt BJ, McArthur EC. Professional nursing values: A concept analysis. *Nursing Forum*. 2018;53(1):69-75.

111. Berman AT, Snyder SJ, Frandsen G, editors. *Kozier & Erb's Fundamentals of Nursing: Concepts, Process and Practice*. 11th Ed. Pearson; 2020.
112. Burkhardt MA, Nathaniel AK, editörler. *Ethics & Issues In Contemporary Nursing*. Elsevier; 2020.
113. AACN. [Internet]. *The Essentials of Baccalaureate Education for Professional Nursing Practice 2008*. [cited 2023 December 28]. Available from: <https://www.aacnnursing.org/portals/42/publications/bacessentials08.pdf>
114. Royal College of Nursing. *Defending Dignity - Challenges and opportunities for nursing*. London; 2008.
115. Canadian Nurses Association (CNA). [Internet]. *What is the CNA Code of Ethics for Registered Nurses (2017)?*. [cited 2024 March 11]. Available from: <http://www.nursingethics.ca/what-is-the-cna-code-of-ethics-for-registered-nurses/>
116. American Nurses Association (ANA). [Internet]. *American Nurses Association Code of Ethics for Nurses 2015*. [cited 2024 March 11]. Available from: <https://nursing.rutgers.edu/wp-content/uploads/2019/06/ANA-Code-of-Ethics-for-Nurses.pdf>
117. Johnston B, Pringle J, Gaffney M, Narayanasamy M, McGuire M, Buchanan D. *The dignified approach to care: A pilot study using the patient dignity question as an intervention to enhance dignity and person-centred care for people with palliative care needs in the acute hospital setting*. *BMC Palliat Care*. 2015;14(1):9.
118. Matiti MR, Baillie L. *The concept of dignity*. In: Matiti MR, Baillie, editors. *Dignity in Healthcare*. 1. bs Routledge; 2011. p. 15-27.
119. Ostaszkiwicz J, Dickson-Swift V, Hutchinson A, Wagg A. *A concept analysis of dignity-protective continence care for care dependent older people in long-term care settings*. *BMC Geriatrics*. 2020;20(1):266.
120. Houmann LJ, Chochinov HM, Kristjanson LJ, Petersen MA, Groenvold M. *A prospective evaluation of dignity therapy in advanced cancer patients admitted to palliative care*. *Palliat Med*. 2014;28(5):448-58.
121. Östlund U, Brown H, Johnston B. *Dignity conserving care at end-of-life: A narrative review*. *European Journal of Oncology Nursing*. 2012;16(4):353-67.
122. Scarton L, Oh S, Sylvera A, Lamonge R, Yao Y, Chochinov H, vd. *Dignity Impact as a primary outcome measure for dignity therapy*. *Am J Hosp Palliat Care*. 2018;35(11):1417-20.
123. Bagherian S, Sharif F, Zarshenas L, Torabizadeh C, Abbaszadeh A, Izadpanahi P. *Cancer patients' perspectives on dignity in care*. *Nurs Ethics*. 2020;27(1):127-40.

124. Lin YP, Watson R, Tsai YF. Dignity in care in the clinical setting: A narrative review. *Nurs Ethics*. 2013;20(2):168-77.
125. Chochinov HM. Dignity-conserving care—a new model for palliative care: Helping the patient feel valued. *JAMA*. 2002;287(17):2253.
126. Nouri A, Esmaili R, Torab T, Pourhossainaghali M, Zohari S. Dignity in older people: A systematic review of studies. *Pharmacophore*. 2019;9.
127. Birrell J, Thomas D, Jones CA. Promoting privacy and dignity for older patients in hospital. *Nurs Stand*. 2006;20(18):41-6.
128. Heijkenskjöld KB, Ekstedt M, Lindwall L. The patient's dignity from the nurse's perspective. *Nurs Ethics*. 2010;17(3):313-24.
129. Baillie L, Gallagher A. Raising awareness of patient dignity. *Nurs Stand*. 2012;27(5):44-9.
130. Sabatino L, Kangasniemi MK, Rocco G, Alvaro R, Stievano A. Nurses' perceptions of professional dignity in hospital settings. *Nurs Ethics*. 2016;23(3):277-93.
131. Thompson GN, McArthur J, Doupe M. Identifying markers of dignity-conserving care in long-term care: A modified delphi study. *PLOS ONE*. 2016;11(6):e0156816.
132. Naderi Z, Gholamzadeh S, Zarshenas L, Ebadi A. Hospitalized elder abuse in Iran: a qualitative study. *BMC Geriatr*. 2019;19(1):307.
133. Papastavrou E, Efstathiou G, Andreou C. Nursing students' perceptions of patient dignity. *Nurs Ethics*. 01 Şubat 2016;23(1):92-103.
134. Rehnsfeldt A, Lindwall L, Lohne V, Lillestø B, Slettebø Å, Heggstad AKT, vd. The meaning of dignity in nursing home care as seen by relatives. *Nurs Ethics*. 2014;21(5):507-17.
135. Ebrahimi H, Torabizadeh C, Mohammadi E, Valizadeh S. Patients' perception of dignity in Iranian healthcare settings: a qualitative content analysis. *Journal of Medical Ethics*. 2012;38(12):723-8.
136. Alligood MR. *Nursing Theorists and Their Work*. 8th edition. Elsevier Health Sciences; 2013. p. 765.
137. Fawcett J, DeSanto-Madeya S, editörler. *Contemporary Nursing Knowledge: Analysis and Evaluation of Nursing Models and Theories*. 3rd Edition. 2013.
138. Smith MC, Parker ME, editors. *Nursing Theories & Nursing Practice*. Fourth edition. Philadelphia, PA: F.A. Davis Company; 2015. p. 544.
139. Chinn PL, Jacobs MK. A model for theory development in nursing. *Advances in Nursing Science*. 1978;1(1).

140. Dickoff J, James P. A theory of theories: A position paper. *Nursing Research*. 1968;17(3):197.
141. Chinn PL, Jacobs MK. *Theory and Nursing: A Systematic Approach*. 2nd ed. St. Louis: Mosby; 1987. p. 224.
142. Im EO, Meleis AI. Situation-specific theories: Philosophical roots, properties, and approach. *Advances in Nursing Science*. 1999;22(2).
143. Chinn PL, Kramer MK. *Integrated Theory & Knowledge Development in Nursing: Theory and Process*. 8th edition. St. Louis, MO: Mosby; 2010. p. 288.
144. Theofanidis D, Fountouki A. Nursing theory: A discussion on an ambiguous concept. *International Journal of Caring Sciences*. 2008;1.
145. TDK. [İnternet]. Kuram. [Erişim tarihi 2024 Şubat 08]. Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/?kelime=kuram>
146. McKenna H, Pajnikhar M, Murphy F. *Fundamentals of Nursing Models, Theories and Practice, with Wiley E-Text*. 2nd edition. Chichester, West Sussex: Wiley-Blackwell; 2014. p. 248.
147. Velioğlu P. *Hemşirelikte Kavram ve Kuramlar*. Akademi Yayıncılık; 2012.
148. McCrae N. Whither Nursing Models? The value of nursing theory in the context of evidence-based practice and multidisciplinary health care. *Journal of Advanced Nursing*. 2012;68(1):222-9.
149. Hardin SR. Theory Development Process. In: Alligood MR, Marriner-Tomey A, editörler. *Nursing theorists and their work*. 7th ed. Maryland Heights, Mo: Mosby/Elsevier; 2010.
150. Alligood MR, editör. *Nursing Theorists and Their Work*. 9th Ed. Elsevier; 2018. p. 616.
151. Meleis AI. *Theoretical Nursing: Development and Progress*. Lippincott Williams & Wilkins; 2007. p. 840.
152. Hage J. *Techniques and Problems of Theory Construction in Sociology*. J. Wiley; 1972. p. 294.
153. McEwen M, Wills EM. *Theoretical Basis for Nursing*. Lippincott Williams & Wilkins; 2007. p. 584.
154. Karagözoğlu Ş. Bilim, bilimsel araştırma süreci ve hemşirelik. *JOHUFON*. 2006;13(2):64-71.
155. Gasaba E, Ntiranyibagira B, Joseph I, Uwamariya T, Nkurikiye E, Hategekimana P, vd. Nursing theory and its practices in two health care facilities of Bujumbura. *OJN*. 2021;11(09):757-71.
156. Lee SW. Overview of nursing theory. *Nursing Science Research*. 2013;12.

157. Özsoy SA, Çetinkaya A. Hemşirelikte kuram geliştirme. JEUNF. 2019;35(2):77-83.
158. Johnson BM, Webber PB. An introduction to theory and reasoning in nursing. Fourth edition. Philadelphia: Wolters Kluwer/Lippincott Williams & Wilkins Health; 2015. p. 340.
159. Kyngäs H. Theory Development from the Results of Content Analysis. 2020. p. 73-84.
160. Lor M, Backonja U, Lauver D. How Could Nurse Researchers Apply Theory to Generate Knowledge More Efficiently. Journal of Nursing Scholarship. 2017;49(5):580-9.
161. Lefaiver CA. Evaluating research for evidence-based nursing practice by J. Fawcett and J. Garity (Philadelphia: F. A. Davis, 2009). Nurs Sci Q. 2012;25(3):289-90.
162. Altmann TK. An evaluation of the seminal work of Patricia Benner: Theory or philosophy? Contemporary Nurse. 2007;25(1-2):114-23.
163. DeNisco SM, Barker AM. Advanced Practice Nursing: Essential Knowledge for the Profession. Jones & Bartlett Publishers; 2015. p. 840.
164. Lloyd H, Hancock H, Campbell S. Vital Notes for Nurses: Principles of Care. John Wiley & Sons; 2011. p. 247.
165. Craig SL. Theory development and Its relevance for nursing. Journal of Advanced Nursing. 1980;5(4):349-55.
166. Anderson ET, McFarlane JM. Community as Partner: Theory and Practice in Nursing. Lippincott Williams & Wilkins; 2010. p. 416.
167. Blumer H. Symbolic interactionism: perspective and method. 1. paperback print., renewed. Berkeley, Calif.: Univ. of California Press; 2009. p. 208.
168. Connor J, Flenady T, Dwyer T, Massey D. Application of classic grounded theory in nursing studies: A qualitative systematic review protocol. BMJ Open. 2023;13(7):e068588.
169. McCrae N, Purssell E. Is it really theoretical? A review of sampling in grounded theory studies in nursing journals. Journal of Advanced Nursing. 2016;72(10):2284-93.
170. Corbin J, Strauss A. Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory. (4th ed.). Thousand Oaks, CA: Sage publications; 2015.
171. Morse JM, Bowers BJ, Charmaz K, Clarke AE, Corbin J, Porr CJ, vd. Developing Grounded Theory: The Second Generation Revisited. Routledge; 2021. p. 373.

172. Rieger KL. Discriminating among grounded theory approaches. *Nursing Inquiry*. 2019;26(1):e12261.
173. Singh S, Estefan A. Selecting a grounded theory approach for nursing research. *Glob Qual Nurs Res*. 2018;5:1-9.
174. Ralph N, Birks M, Chapman Y. The methodological dynamism of grounded theory. *International Journal of Qualitative Methods*. 2015;14(4).
175. Corbin J. Taking an analytic journey. İçinde: Morse JM, Bowers BJ, Charmaz K, Clarke AE, Corbin J, Stern PN, editörler. *Developing Grounded Theory*. Routledge; 2016. p. 35-54.
176. Charmaz K. *Constructing Grounded Theory: A Practical Guide through Qualitative Analysis*. SAGE; 2006. p. 223.
177. Corbin J. *Basics of qualitative research grounded theory procedures and techniques*. 1990.
178. Glaser B. *The Grounded Theory Perspective: its origin and growth*. Sociology Press; 2016.
179. Charmaz K. *Constructing Grounded Theory*. SAGE; 2014. p. 417.
180. Charmaz K. Special Invited Paper: Continuities, Contradictions, and Critical Inquiry in Grounded Theory. *International Journal of Qualitative Methods*. 2017;16(1):160940691771935.
181. Glaser B, Strauss A. *Discovery of Grounded Theory | Strategies for Qualitative Research*. New York: Routledge; 2017.
182. Hunter A, Murphy K, Grealish A, Casey D, Keady J. Navigating the grounded theory terrain. Part 2. *Nurse Researcher*. 2011;19(1):6-11.
183. Farragher R, Coogan D. Constructivist Grounded Theory: Recognising and Raising the Voice of Young People with Experience of Care Systems. *Child Care in Practice*. 2020;26(1):38-49.
184. Hall H, Griffiths D, McKenna L. From Darwin to constructivism: the evolution of grounded theory. *Nurse Researcher*. 2013;20:17-21.
185. Polit DF, Beck CT. *Nursing Research: Generating and Assessing Evidence for Nursing Practice*. Lippincott Williams & Wilkins; 2017. p. 840.
186. Charmaz K. Shifting grounds: Constructivist grounded theory. In: Morse JM, Bowers BJ, Charmaz K, Clarke AE, Corbin J, Stern PN, editoors. *Developing Grounded Theory*. 0 bs Routledge; 2016. p. 127-94.
187. Annells M. Grounded Theory Method: Philosophical Perspectives, Paradigm of Inquiry, and Postmodernism. *Qual Health Res*. 1996;6(3):379-93.

188. Ralph N, Birks M, Chapman Y. The methodological dynamism of grounded theory. *International Journal of Qualitative Methods*. 2015;14(4):160940691561157.
189. Hall H, Griffiths D, McKenna L. From Darwin to constructivism: The evolution of grounded theory. *Nurse Researcher*. 2013;20(3):17-21.
190. Glaser B, Holton J. Remodeling grounded theory. *Historical Social Research / Historische Sozialforschung Supplement*. 2007;(19):47-68.
191. Ünlü Z. Uygulamalı dilbilim araştırmalarında temellendirilmiş kuram metodu. *Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi*. 2018;35(2).
192. Bakker JI (Hans). Grounded Theory Methodology and Grounded Theory Method: Introduction to the Special Issue. *Sociological Focus*. 2019;52(2):91-106.
193. Glaser B. *Emergence vs Forcing: Basics of Grounded Theory Analysis*. Sociology Press; 1992. p. 129.
194. Lian Z. Factors influencing the integration of digital archival resources: A constructivist grounded theory approach. *Archives and Manuscripts*. 2016;44(2):86-102.
195. Mohajan D, Mohajan HK. Constructivist Grounded Theory: A New Research Approach in Social Science. *RAE*. 2022;1(4):8-16.
196. Belgrave LL, Seide K. Coding for grounded theory. In: Bryant A, Charmaz K, editörler. *The SAGE Handbook of Current Developments in Grounded Theory*. SAGE; 2019. p. 167-85.
197. Mulugeta B, Williamson S, Monks R, Hack T, Beaver K. Cancer through black eyes - The views of UK based black men towards cancer: A constructivist grounded theory study. *European Journal of Oncology Nursing*. 2017;29:8-16.
198. Yıldırım A, Şimşek H. *Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık; 2021.s. 448.
199. Baker-Korotkov K. *A Constructivist Grounded Theory Study Of Interconnected Frameworks Of Healthy And Inclusive Schools*. The University Of New Brunswick; 2020.
201. Herzog C, Handke C, Hitters E. Analyzing Talk and Text II: Thematic Analysis. In: Van den Bulck H, Puppis M, Donders K, & Van Audenhove L. *The Palgrave Handbook of Methods for Media Policy Research*. 2019. p. 203-213.
202. Creswell JW. *Nitel Araştırma Yöntemleri Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*. 6. bs. Ankara: Siyasal Kitabevi; 2021.
203. Gunbayi I. Developing a qualitative research manuscript based on systematic curriculum and instructional development. *European Journal of Social Sciences Studies*. 2018;3(3):124-153.

204. Kuçuradi I. İnsan Hakları Kavramı ve Sorunları. Türkiye Felsefe Kurumu. 2007;69-76.
205. Haddock J. Towards further clarification of the concept 'dignity'. *Journal of Advanced Nursing*. 1996;24(5):924-31.
206. Shotton L, Seedhouse D. Practical dignity in caring. *Nurs Ethics*. 1998;5(3):246-55.
207. Matiti M, Sharman J. Dignity: a study of pre-operative patients. *Nurs Stand*. 1999;14(13-15):32-5.
208. Jacobson N. A taxonomy of dignity: A grounded theory study. *BMC International Health and Human Rights*. 2009;9(1):3.
209. Peičius E, Urbonas G, Harrison WD, Urbonienė A, Kuznecovienė J, Butkevičienė R, vd. Dignity Violations and Barriers to Dignity Assurance for Terminally Ill Patients at the End of Life: A Cross-Sectional Analysis. *Medicina (Kaunas)*. 2022;58(2):294.
210. Radosta DI. Hospice care as humanized end-of-life care. *Salud Colectiva*. 2021;17:e3108.
211. Stoecker R. Three Crucial Turns on the Road to an Adequate Understanding of Human Dignity. İçinde: Kaufmann P, Kuch H, Neuhaeuser C, Webster E, editörler. *Humiliation, Degradation, Dehumanization: Human Dignity Violated*. Dordrecht: Springer Netherlands; 201. p. 7-17.
212. Khademi M, Mohammadi E, Vanaki Z. Nurses' experiences of violation of their dignity. *Nurs Ethics*. 2012;19(3):328-40.
213. Attree M. Nursing agency and governance: registered nurses' perceptions. *J Nurs Manag*. 2005;13(5):387-96.
214. Yalden BJ, McCormack B. Constructions of dignity: a pre-requisite for flourishing in the workplace? *Int J Older People Nurs*. 2010;5(2):137-47.
215. Walker LO, Avant KC. *Strategies for theory construction in nursing*. C. 4. Pearson/Prentice Hall Upper Saddle River, NJ; 2005.
216. Hamooleh MM, Borimnejad L, Seyedfatemi N, Tahmasebi M. Perception of Iranian nurses regarding ethics-based palliative care in cancer patients. *J Med Ethics Hist Med*. 2013;6:12.
217. Hall S, Dodd RH, Higginson IJ. Maintaining dignity for residents of care homes: A qualitative study of the views of care home staff, community nurses, residents and their families. *Geriatric Nursing*. 2014;35(1):55-60.
218. Hejkenskjöld KB, Ekstedt M, Lindwall L. The patient's dignity from the nurse's perspective. *Nurs Ethics*. 2007;16(2):211-18.

219. Sayers KL, de Vries K. A concept development of “being sensitive” in nursing. *Nurs Ethics*. 2008;15(3):289-303.
220. Kadivar M, Mardani-Hamooleh M, Kouhnavard M. Concept analysis of human dignity in patient care: Rodgers’ evolutionary approach. *J Med Ethics Hist Med*. 2018;11:4.
221. Takase M, Maude P, Manias E. Explaining nurses’ work behaviour from their perception of the environment and work values. *Int J Nurs Stud*. 2005;42(8):889-98.
222. Yildirim A, Ates M, Akinci F, Ross T, Selimen D, Issever H, vd. Physician-nurse attitudes toward collaboration in Istanbul’s public hospitals. *Int J Nurs Stud*. 2005;42(4):429-37.
223. Hafskjold L, Eide T, Holmström IK, Sundling V, van Dulmen S, Eide H. Older persons’ worries expressed during home care visits: Exploring the content of cues and concerns identified by the Verona coding definitions of emotional sequences. *Patient Educ Couns*. 2016;99(12):1955-63.
224. Sellman D. Towards an understanding of nursing as a response to human vulnerability. *Nurs Philos*. 2005;6(1):2-10.
225. Dinç L, Gastmans C. Trust and trustworthiness in nursing: an argument-based literature review. *Nurs Inq*. 2012;19(3):223-37.
226. Borhani F, Abbaszadeh A, Rabori RM. Facilitators and Threats to the Patient Dignity in Hospitalized Patients with Heart Diseases: A Qualitative Study. *Int J Community Based Nurs Midwifery*. 2016;4(1):36-46.
227. Cheraghi MA, Manookian A, Nasrabadi AN. Human dignity in religion-embedded cross-cultural nursing. *Nurs Ethics*. 2014;21(8):916-28.
228. Lin YP, Tsai YF, Chen HF. Dignity in care in the hospital setting from patients’ perspectives in Taiwan: a descriptive qualitative study. *J Clin Nurs*. 2011;20(5-6):794-801.
229. Slettebø A, Caspari S, Lohne V, Aasgaard T, Nåden D. Dignity in the life of people with head injuries. *J Adv Nurs*. 2009;65(11):2426-33.
230. Tronto J. *Moral Boundaries: A Political Argument for an Ethic of Care*. New York: Routledge; 2020. p. 242.

EKLER

Ek 1: Etik Kurul Onayı

T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU

ETİK ONAY BELGESİ

ARAŞTIRMANIN BAŞLIĞI	Hemşirelik Bakımında İnsan Onuru: Temellendirilmiş Bir Kuram Çalışması
SORUMLU ARAŞTIRMACININ ADI SOYADI	Duygu YILDIRIM
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ KARAR	Bu araştırmanın amacı; hemşire ve hemşire akademisyenlerinin katılımıyla temellendirilmiş kuram yöntemi ile nitel çalışma yürüterek, hemşirelik bakımında insan onuruna ilişkin kavram ve süreçleri ortaya koyan 3. Düzey kuram geliştirmektir.
ETİK KURUL KARARI	Yukarıda bilgileri verilen başvuru dosyası ile ilgili belgeler araştırmanın /çalışmanın gerekçe, amaç, yaklaşım ve yöntemleri dikkate alınarak incelenmiş ve araştırmanın / çalışmanın başvuru dosyasında belirtilen kişilerle gerçekleştirilmesinde etik ve bilimsel sakınca bulunmadığına oy birliği ile karar verilmiştir.
KARAR NO	2023/09-01
KARAR TARİHİ	11.04.2023

SOSYAL ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU

ADI SOYADI	ÜYE BİLGİLERİ	İMZA
Prof. Dr. Kerem BATIR	Başkan	
Doç. Dr. M. Ağâh TEKİNDAL	Başkan Yardımcısı	
Prof. Dr. Özge KARAEĞE	Raportör	
Prof. Dr. Esra AKIN	Etik Kurul Üye	
Prof. Dr. Levent ÇETİN	Etik Kurul Üye	
Prof. Dr. Çiğdem ÜNAL	Etik Kurul Üye	
Doç. Dr. Hakkı KARASHAHİN	Etik Kurul Üye	
Doç. Dr. Aytuğ ARSLAN	Etik Kurul Üye	
Doç. Dr. İsmail ERKAN	Etik Kurul Üye	
Doç. Dr. Nurcihan KİRİŞ	Etik Kurul Üye	
Doç. Dr. Fatma GÜR SOY	Etik Kurul Üye	

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu: PPP7CMC Belge Takip Adresi: <https://ubs.ike.edu.tr/ERMS/Record/ConfirmationPage/Index>

Ek 2: Araştırmanın Hastane Kurum İzni

T.C.
İZMİR VALİLİĞİ
İl Sağlık Müdürlüğü

Sayı : E-90953153-604.02.02-221454040
Konu : Araştırma İzni- Duygu YILDIRIM

İZMİR KATİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ

İlgi : 31.07.2023 tarihli yazımız.

Üniversiteniz Hemşirelik Bölümü Hemşirelik Esasları doktora öğrencisi olan Duygu YILDIRIM'ın, Prof.Dr.Esra AKIN'ın danışmanlığında etik kurul onayı alınmış olan " Hemşirelik Bakımında İnsan Onuru: Temellendirilmiş Bir Kuram Çalışması" konulu araştırmasıyla ilgili evrakları incelenmiş olup, çalışmaların hizmeti aksatmayacak şekilde ve araştırmaya katılımın gönüllülük esasına dayalı olması koşuluyla, Atatürk Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nde yürütülmesi Müdürlüğümüzce uygun görülmüştür.

Gereğini ve bilgilerinizi arz ederim

Uzm. Dr. Şerafettin CEYLAN
Başkan V.

Ek: Komisyon Onayı.pdf

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge doğrulama kodu: 40DFCC7E-8D4E-472A-8813-B83277772522

Belge doğrulama adresi: <https://www.turkiye.gov.tr/saglik-bakanligi-ebys>

Sümer Mahallesi 451. Sk. No:2 Konak 35260
Telefon No: 02324418111
e-Posta: [Internet Adresi: https://izmirism.saglik.gov.tr](mailto:Internet.Adresi:https://izmirism.saglik.gov.tr)
Kep Adresi:

Bilgi için: ÖZLEM MEYDANERİ
Hemşire

Telefon No: 02324443501

Ek 2: (DEVAM)

**T.C.
SAĞLIK BAKANLIĞI
İZMİR İL SAĞLIK MÜDÜRLÜĞÜ
Kamu Hastaneleri Hizmetleri Başkanlığı 2**

SAYI: 77597247/354

KONU: Araştırma İzni İnceleme Komisyonu

BİLİMSEL ARAŞTIRMA İZİN BAŞVURU İNCELEME KOMİSYON KARAR FORMU

Araştırma/Tez/Proje Konusu	“Hemşirelik Bakımında İnsan Onuru: Temellendirilmiş Bir Kuram Çalışması”
Araştırmanın Yapılacağı Hastane ve Klinik/bölümün adı	Atatürk Eğitim Araştırma Hastanesi
Araştırmanın verildiği eğitim kurumu	İKÇÜ Hemşirelik Bölümü
Araştırmayı yapan kişiler	Doktora Öğrencisi Duygu YILDIRIM
Danışman Öğretim Üyesi	Prof.Dr.Esra AKIN

KARAR

Döner Sermaye İşletmesi Kapsamında Destekleyici Talebi İle Yürütülecek Çalışmalar İle İlgili Usul ve Esaslarla İlgili Yönergesi gereği, İzmir İl Sağlık Müdürlüğünün 16.02.2018 tarihli onayı ile görevlendirilen komisyon üyeleri, intikal eden araştırmanın değerlendirmek üzere 04/08/2023 tarihinde eksiksiz olarak toplanmıştır. Değerlendirme sonucunda; başvuru yapılan araştırmanın Atatürk Eğitim Araştırma Hastanesi’nde yapılmasına karar verilmiştir.

**Komisyon Başkanı
Op. Dr. Anıl ESEN
Kamu Hastaneleri Hizmetleri
Başkanı**

**Uzm.Dr.Serafettin CEYLAN
İzmir İl Sağlık Müdürlüğü
Başkan Yardımcısı**
04-08-23

**Üye
Uzm. Dr. Şeyda KAYHAN ÖMEROĞLU
Kamu Hastaneleri Hizmetleri
Başkan Yardımcısı**

**Üye
Uzm. Hem. Serap YAŞAROĞLU TOKSOY
Kamu Hastaneleri Hizmetleri
Başkanlığı**

**ONAY
04/08/2023
Doç. Dr. M. Emre ERKUŞ**

İl Sağlık Müdürü

Ek 3: Araştırmanın Üniversite Kurum İzni

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Hukuk Müşavirliği
Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu

Sayı : E-85553214-600-1342654
Konu : Araştırma İzni (Duygu YILDIRIM)

06.07.2023

İZMİR KATİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
(Sağlık Bilimleri Enstitüsü)

İlgi : 03.05.2023 tarihli ve E-48741973-302.08.01-2300044107 sayılı yazınız.

İlgi yazınız ile "... Sağlık Bilimleri Enstitüsü Hemşirelik Anabilim Dalı Hemşirelik Esasları doktora programı öğrencisi Duygu YILDIRIM'ın, Prof. Dr. Esra AKIN danışmanlığında "Hemşirelik Bakımında İnsan Onuru: Temellendirilmiş Bir Kuram Çalışması" konulu tez çalışması kapsamında Üniversitemiz Hemşirelik Fakültesi'nde araştırma yapabilmesi için gerekli iznin verilmesi hususu" belirtilmiş idi.

Anılan yazı ve ekleri Üniversitemiz Hemşirelik Fakültesi Dekanlığınca incelenmiş olup konu ile ilgili olarak anılan Dekanlığımızdan alınan cevabi yazıda; "... İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Hemşirelik Anabilim Dalı Hemşirelik Esasları doktora programı öğrencisi Duygu YILDIRIM'ın, Prof. Dr. Esra AKIN danışmanlığında "Hemşirelik Bakımında İnsan Onuru: Temellendirilmiş Bir Kuram Çalışması" konulu tez çalışmasını Fakültemizde yürütebilmesi Dekanlığımız tarafından uygun görülmüştür." denilmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

Prof. Dr. Mehmet ERSAN
Kurul Başkanı

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu :BSE971RD7C

Belge Takip Adresi : <https://www.turkiye.gov.tr/ege-universitesi-cbys>

Adres: Ege Üniversitesi Rektörlüğü Hukuk Müşavirliği Gençlik Cad. No:12 35040 Bornova/İzmir

Telefon:+90 (232) 311 21 62 Faks:+90 (232) 311 21 69

e-Posta:hukukisl@mail.ege.edu.tr Web:www.ege.edu.tr

Kep Adresi:egeuniversitesi@egeuniversitesi.hs03.kep.tr

Bilgi için: Reyhan ERDEM
Unvanı: Birim Evrak Sorumlusu

Tel No: 4313

Ek 4: Bireysel Görüşme Formu - İlk Hali

Birinci Bölüm

Tarih: _____/_____/_____

Yaşınız: _____

Mesleğiniz:

a) Öğretim elemanı

Anabilim Dalınız:

b) Hemşire

Çalıştığınız Klinik:

Cinsiyetiniz:

a) Kadın

b) Erkek

Öğrenim Durumunuz:.....

Mezuniyet Yılıınız:.....

Şuan Hemşire Olarak Görev Yaptığınız Klinik:

Kurumda Çalıştığınız Pozisyon:

Bu Pozisyonda Toplam Çalışma Süreniz:

İkinci Bölüm: Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Hemşirelik Bakımında İnsan Onuru: Temellendirilmiş Bir Kuram Çalışması

Sayın Katılımcı,

Yüz yüze yapılacak olan görüşmeye başlamadan önce size konu hakkında bilgi verilecektir. İnsan onuru, insanın sadece insan olması sebebiyle değerli ve saygıya layık olmasını içermektedir. Hemşirelik bakımında insan onuru, bakım alan birey için en doğru eylemi “nasıl daha iyi ve etik, hakkaniyetli gerçekleştirebilirim” bilgisine dayanmaktadır.

Bu araştırmada insan onuru kavramını hemşirelik bakımı odağına yerleştirmede, bireyi anlama, gereksinimlerini algılama, hasta için daha iyisini uygulamada insan onuru ile ilgili sizlere sorular sorulacaktır. Verdiğiniz cevaplar, kimliğiniz gizli tutularak ses kayıt cihazı ile kaydedilecek ve araştırma sonuçlarının ortaya koyulması için analiz edilecektir.

Ek 4: (DEVAM)

Görüşme Soruları

1. İnsan nedir?
 - a. İnsan nedir?
2. İnsan onuru nedir?
 - a. Onur deyince ne anlıyorsunuz?
 - b. İnsan onuru deyince ne anlıyorsunuz?
 - c. Sizce bir bireyin onur duygusunu destekleyen/güçlendiren şeyler var mıdır? Eğer varsa sizce bunlar nedir?
 - d. Sizce bir bireyin onur duygusunu zayıflatan bir şeyler var mıdır? Eğer varsa sizce bunlar nedir?
 - e. Sizce onur duygusu olan bir birey hangi özellikleri taşır?
 - f. Sizce onur duygusunu yitirmiş bir birey hangi özellikleri taşır?
 - g. İnsanların onurunu etkileyen durumlar var mıdır? Eğer varsa, sizce bu durumlar nelerdir?
 - h. Artık onur duygunuzun kalmadığını hissetmeniz için sizce hayatınızda ne olması gerekirdi?
3. Hemşirelik mesleğinde “insan kavramı” size ne ifade ediyor?
4. Hemşirelik bakımında insan onuru nedir?
 - a. Hemşirelik bakımında insan onuru deyince aklınıza ilk gelen şeyler nelerdir? Sizce çağırışım yaptığı konu nedir?
 - b. Hastaların insan onurunun korunması sizce hemşirelik bakımı için önemli midir? Niçin önemli/önemsiz olduğunu düşünüyorsunuz?
 - c. Sizce hastaya hemşirelik bakımı sunarken insan onurunu korumak mümkün müdür? Eğer mümkün olduğunu düşünüyorsanız bu bakım hangi hemşirelik girişimlerini içermelidir? Bu konu ile ilgili düşüncelerinizi açıklayınız?

Sondaj soruları

- Hemşirelik bakımında sizce insan onurunun korunması gerekli mi, neyi anlatıyor, görüşleriniz nedir?
- Hasta bakımında dikkat ettiğiniz konularda hangi faktörler etkilidir? /Bunlar nelerdir/ Neden dikkat edersiniz?

Ek 5: Bireysel Görüşme Formu - Son Hali

Birinci Bölüm

Tarih:

___/___/___

Yaşınız:

Cinsiyetiniz:

- a) Kadın
- b) Erkek

Öğrenim Durumunuz:.....

Mezuniyet Yılıınız:.....

Mesleğiniz:

- a) Öğretim elemanı

Anabilim Dalınız:

- b) Hemşire

Çalıştığınız Klinik:

Şuan Hemşire Olarak Görev Yaptığınız Klinik:

Kurumda Çalıştığınız Pozisyon:

Bu Pozisyonda Toplam Çalışma Süreniz:

İkinci Bölüm: Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Hemşirelik Bakımında İnsan Onuru: Temellendirilmiş Bir Kuram Çalışması

Sayın Katılımcı,

Yüz yüze yapılacak olan görüşmeye başlamadan önce size konu hakkında bilgi verilecektir. İnsan onuru, insanın sadece insan olması sebebiyle değerli ve saygıya layık olmasını içermektedir. Hemşirelik bakımında insan onuru, bakım alan birey için en doğru eylemi “nasıl daha iyi ve etik, hakkaniyetli gerçekleştirebilirim” bilgisine dayanmaktadır.

Ek 5: (DEVAM)

Bu araştırmada insan onuru kavramını hemşirelik bakımı odağına yerleştirmede, bireyi anlama, gereksinimlerini algılama, hasta için daha iyisini uygulamada insan onuru ile ilgili sizlere sorular sorulacaktır. Verdiğiniz cevaplar, kimliğiniz gizli tutularak ses kayıt cihazı ile kaydedilecek ve araştırma sonuçlarının ortaya koyulması için analiz edilecektir.

Görüşme Soruları

1. İnsan nedir?
 - a. İnsan nedir?
2. İnsan onuru nedir?
 - a. Onur deyince ne anlıyorsunuz?
 - b. İnsan onuru deyince ne anlıyorsunuz?
 - c. Sizce bir bireyin onur duygusunu destekleyen/güçlendiren şeyler var mıdır? Eğer varsa sizce bunlar nedir?
 - d. Sizce bir bireyin onur duygusunu zayıflatan bir şeyler var mıdır? Eğer varsa sizce bunlar nedir?
 - e. Sizce onur duygusu olan bir birey hangi özellikleri taşır?
 - f. Sizce onur duygusunu yitirmiş bir birey hangi özellikleri taşır?
 - g. İnsanların onurunu etkileyen durumlar var mıdır? Eğer varsa, sizce bu durumlar nelerdir?
 - h. Artık onur duygunuzun kalmadığını hissetmeniz için sizce hayatınızda ne olması gerekirdi?
3. Onurlu insan kimdir?
 - a. Size göre bir insana onurlu diyebilmek için belli özelliklere sahip olması gerekiyor mu?
 - b. Onursuz insan olması mümkün mü? Eğer mümkünse bu insan hangi özellikleri taşır veya taşımaz?

Sondaj sorusu: Bu insanların özelliklerini biraz açabilir misiniz?

4. İnsan onuru sizce ihlal edilebilir mi?
 - a. Size göre insanın onuru kırılabilir bir şey mi?

Ek 5: (DEVAM)

- b. Size göre insanın onuru incinebilir bir şey mi?
- c. Size göre insanın onuru zedelenebilir bir şey mi?

Sondaj sorusu: Size bu konuda ne düşünüyorsunuz? Size bunu hissettiren duygu nedir?

5. Hemşirelik mesleğinde “insan kavramı” size ne ifade ediyor?
6. Hemşirelik bakımında insan onuru nedir?
 - a. Hemşirelik bakımında insan onuru deyince aklınıza ilk gelen şeyler nelerdir? Sizde çağırışım yaptığı konu nedir?
 - b. Hastaların insan onurunun korunması sizce hemşirelik bakımı için önemli midir? Niçin önemli/önemsiz olduğunu düşünüyorsunuz?
 - c. Sizce hastaya hemşirelik bakımı sunarken insan onurunu korumak mümkün müdür? Eğer mümkün olduğunu düşünüyorsanız bu bakım hangi hemşirelik girişimlerini içermelidir? Bu konu ile ilgili düşüncelerinizi açıklar mısınız?
 - d. Hemşirelik bakımı verirken, bireylerle etkin iletişim kurmanın önemli olduğunu düşünüyor musunuz? Eğer etkin iletişim kurmanın önemli olduğunu düşünüyorsanız bu iletişimde dikkat edilmesi gereken temel faktörler nelerdir?

Sondaj soruları:

- *Hemşirelik bakımında sizce insan onurunun korunması gerekli mi, neyi anlatıyor, görüşleriniz nedir?*
- *Hasta bakımında dikkat ettiğiniz konularda hangi faktörler etkilidir? /Bunlar nelerdir/ Neden dikkat edersiniz?*

Ortaya çıkarılması gereken görüşler

- Katılımcı onurun insanın içinde olan, doğuştan gelen bir şey olduğunu düşünüyorsa bunu geliştirmesi mümkün mü
- Onurun gelişmesini ya da güçlenmesine etki eden faktörler neler?

Ek 5: (DEVAM)

- Onursuz insanın özelliklerini tanımlayanların, aynı zamanda onursuz birey olmasını neden reddetmektedirler?
- Onurun ihlalinin temelinde neler var?
- Hemşireleri onurlu bakım eylemlerine yönelten temel faktörler neler?
- Hemşirelik bakımında hastanın onurunu korumaya yönlendiren duygular nelerdir?
- Hemşireleri hastaların duygularına duyarlı olmak mı yoksa empati yapmak mı onurlu bakıma yöneltir?
- Onurlu bakım eylemlerinin yansımaları hangi boyutlarda olur? Hastanın prognozu mu, profesyonellik mi?

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı, Soyadı : Duygu YILDIRIM
Doğum Tarihi ve Yeri : 03.02.1993, Akhisar/Manisa
Medeni Durumu :
Telefon :
E-posta :
Yazışma Adresi :

EĞİTİM

Lisans : Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi (2016)
Yüksek Lisans : İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü (2019)
Doktora : İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü (2019- Halen)

YABANCI DİL

İngilizce: 78,75 (YÖKDİL), 2018

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görev
2019- Halen	İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi	Araştırma Görevlisi

YAYINLAR / BİLİMSEL ETKİNLİK

1. Yıldırım D., Akın E. (2021). Hemşirelikte İnsan Onuru Algılama ve Anlama Ölçeği Geliştirme. Türkiye Klinikleri J Nurs Sci.